SOU
1994:81 B

NY LAG OM SKILJEFÖRFARANDE

Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2014

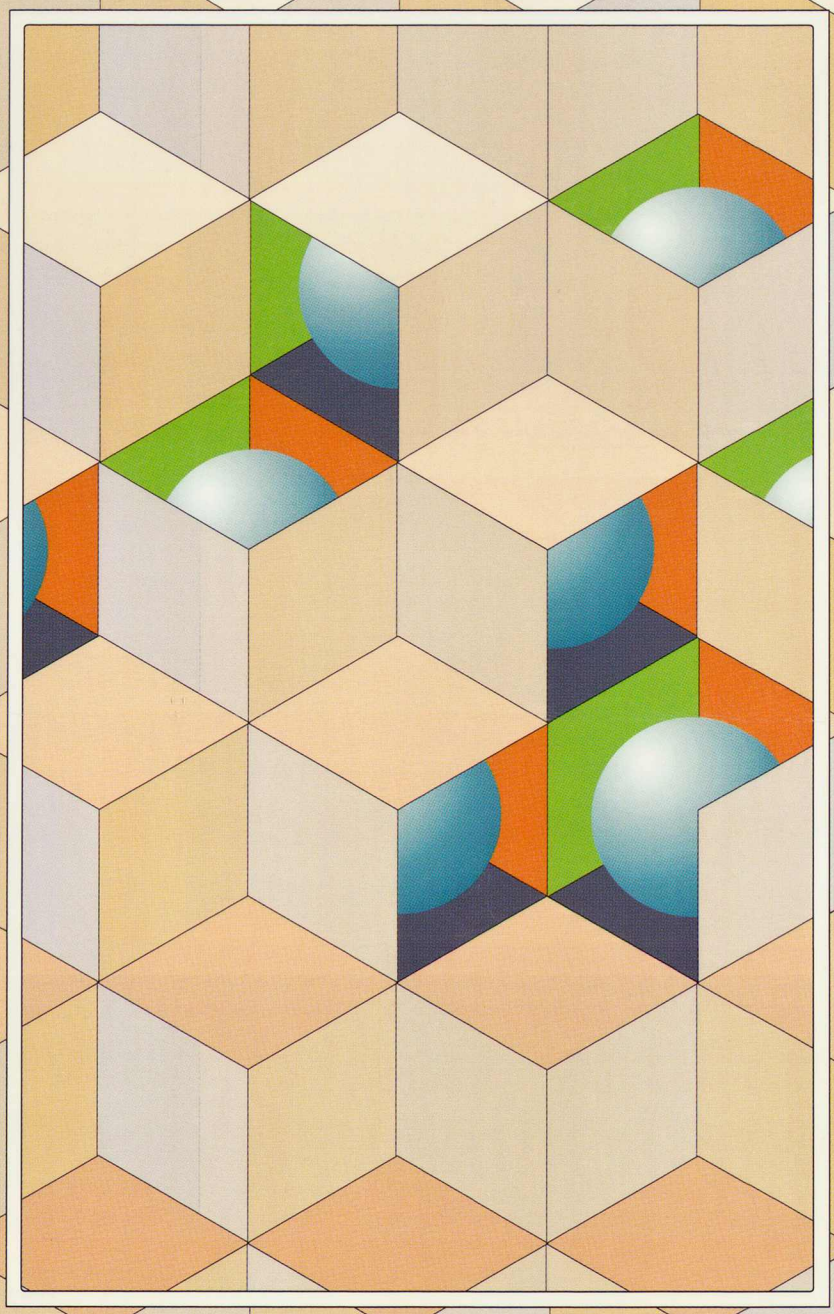
KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Delbetänkande av
Skiljedomsutredningen

SOU 1994:81

SOU
1994:81 B

NY LAG OM SKILJEFÖRFARANDE

Delbetänkande av
Skiljedomsutredningen

SOU1994:81

Statens offentliga utredningar
1994:81
Justitiedepartementet

Ny lag om skiljeförfarande

Delbetänkande av Skiljedomsutredningen
Stockholm 1994

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Omslag: Beck & Jung

Graphic Systems AB, Malmö 1994

ISBN 91-38-13703-8
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Genom beslut den 27 februari 1992 bemyndigade regeringen chefen för Justitiedepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppgift att se över skiljemannalagstiftningen och utreda vissa rättsskyddsfrågor på skiljemannaområdet samt att föreslå regler som skapar bättre förutsättningar för de allmänna domstolarna att pröva förmögenhetsrättsliga tvister med anknytning till näringslivet.

Med stöd av bemyndigandet förordnades den 9 mars 1992 hovrättspresidenten Bo Broomé till särskild utredare. Att som sakkunniga biträda den särskilde utredaren förordnades den 13 april 1992 vice verkställande direktören Ulf Franke, professorn Lars Heuman, advokaterna Kaj Hobér och Göran Ramberg, justitierådet Hans-Gunnar Solerud samt advokaten J. Gillis Wetter. För att biträda som sakkunniga beträffande frågor rörande skiljeförfarande och konkurrensrätt förordnades den 2 december 1993 konkurrensrådet Kenny Carlsson och hovrättsassessorn Jan Stockhaus.

Till sekreterare förordnades den 10 april 1992 hovrättsassessorn Bengt Olsson och den 26 april 1993 hovrättsassessorn Björn le Grand.

Utredningen har antagit namnet skiljedomsutredningen.

Utredningen får härmed överlämna sitt delbetänkande (SOU 1994:81) Ny lag om skiljeförfarande.

Till betänkandet fogas särskilda yttranden av Kaj Hobér, Göran Ramberg och J. Gillis Wetter.

Betänkandet innefattar första delen av utredningens arbete, nämligen en översyn av skiljemannalagstiftningen.

Utredningsarbetet fortsätter med resterande frågor.

Malmö i juni 1994

Bo Broomé

/Bengt Olsson

Innehåll

Litteraturförteckning 9

Sammanfattning 11

Författningsförslag
1 Lag om skiljeförfarande 23
2 Lag om ändring i rättegångsbalken 41
3 Lag om ändring i utsökningsbalken 43
4 Lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning 47
5 Lag om ändring i jordabalken 49
6 Lag om ändring i konkurslagen 51

Utredningsuppdraget 53

Översikt över svensk skiljedomsrätt 55

Skiljedomsrätten i ett internationellt perspektiv 61

Utgångspunkter för ny lagstiftning 67

1 *Skiljeavtalet* 77
1.1 Inledning 77
1.2 Skiljedomsmässighet 77
1.2.1 Särskilt om konkurrensrätten 80
1.3 Skiljemän bör kunna fastställa faktiska förhållanden och utfylla avtal 86
1.3.1 Gällande rätt 86
1.3.2 Överväganden 87
1.4 Vissa bestämmelser i t.ex. testamenten och bolagsordningar jämställs med skiljeavtal 90
1.5 Partssuccession 91
1.6 Skiljeavtal bör kunna ingås formlöst 95
1.7 Skiljeavtal med förbehåll om materiell överprövning 96
1.8 Skiljeavtal som hinder för rättegång 96
1.9 Beslut om kvarstad och andra säkerhetsåtgärder 101

1.10 Prövning av skiljeavtals giltighet 102
1.10.1 Särskiljbarhet och behörighetskompetens 102
1.10.2 Närmare om prövningen av skiljeavtalets giltighet och tillämplighet 104
1.11 När upphör eller inskränks skiljeavtalets verkan? 108
1.11.1 Gällande rätt 108
1.11.2 Överväganden 109

2 *Skiljemännen, jävsfrågor* 111
2.1 Gällande rätt 111
2.1.1 Jävsgrunderna 111
2.1.2 Prövningen av jäv 113
2.2 Överväganden 114
2.2.1 Utgångspunkter 114
2.2.2 Allmänna behörighetsgrunder 115
2.2.3 Krav på opartiskhet 116
2.2.4 Avgörande under skiljeförfarandet 118

3 *Skiljemännen, övriga frågor* 123
3.1 Parternas bestämmanderätt 123
3.2 Antalet skiljemän 123
3.3 Utseende av skiljeman 124
3.4 Skiljemans avgång 126
3.5 Förfarandet 128
3.6 Skiljeförfarande med fler än två parter 129
3.7 När upphör skiljemannauppdraget? 131

4 *Förfarandet* 133
4.1 Begäran om skiljeförfarande 133
4.1.1 Gällande rätt 133
4.1.2 Överväganden 134
4.2 Rättegång som hinder för skiljeförfarande 136
4.3 Genkäromål, kvittning och ändring av talan 138
4.3.1 Gällande rätt 138
4.3.2 Överväganden 138
4.4 Procedurregler 141
4.4.1 Gällande rätt 141
4.4.2 Överväganden 142
4.5 Platsen för förfarandet 144
4.6 Bevisning 145
4.6.1 Gällande rätt 145
4.6.2 Överväganden 146
4.7 Materiell processledning 150

5 *Avgörandet* ... 153
5.1 Bör skiljemän åläggas att döma enligt lag? ... 153
5.2 Begreppen skiljedom och beslut bör definieras ... 155
5.3 Någon särskild frist för meddelande av skiljedom bör inte föreskrivas i lag ... 156
5.4 Omröstningsreglerna bör utformas så att tvisten alltid avgörs ... 159
5.5 Part bör ha rätt att begära dom vid återkallelse ... 161
5.6 Skiljemän bör kunna meddela deldom och mellandom ... 162
5.7 Skiljemän bör kunna stadfästa förlikningar genom skiljedom ... 164
5.8 En skiljedoms utformning och innehåll ... 165
5.9 Skiljemännen bör kunna rätta, tolka och komplettera ett avgörande ... 167

6 *Skiljedoms ogiltighet och upphävande av skiljedom* ... 169
6.1 Bör en skiljedom kunna angripas vid domstol? ... 169
6.2 Uppdelningen mellan ogiltighet och klander ... 170
6.3 Skiljedoms ogiltighet ... 171
6.3.1 Gällande rätt ... 171
6.3.2 Överväganden ... 172
6.4 Klander av skiljedom ... 174
6.4.1 Gällande rätt ... 174
6.4.2 Överväganden ... 176
6.5 Vissa resningsskäl bör kunna föranleda upphävande ... 182
6.6 Skiljemännen bör i vissa fall ges möjlighet att åtgärda påstådda brister ... 184
6.7 Prövning av skiljedomar som endast innebär avvisning eller avskrivning av tvisten ... 187
6.8 Bör parterna på förhand kunna avtala bort tillämpning av ogiltighets- och klanderreglerna? ... 188

7 *Skiljedomskostnader* ... 193
7.1 Ersättningen till skiljemännen ... 193
7.1.1 Gällande rätt ... 193
7.1.2 Överväganden ... 194
7.2 Ersättning parterna emellan för kostnader ... 200
7.3 Domstolskontrollen över kostnaderna ... 201
7.3.1 Gällande rätt ... 201
7.3.2 Överväganden ... 201

8 *Domstolsfrågor och talefrister* ... 205
8.1 Forum- och handläggningsfrågor ... 205

8.1.1 Gällande rätt 205
8.1.2 Överväganden 206
8.2 Skall talan få föras i mer än *en* instans? 209
8.2.1 Gällande rätt 209
8.2.2 Överväganden 210
8.3 Iakttagande av preklusionsfrister 210
8.3.1 Gällande rätt 210
8.3.2 Överväganden 211

9 *Verkställighet av svensk skiljedom* 213
9.1 När är en skiljedom svensk respektive utländsk? 213
9.2 Närmare om förfarandet 213
9.2.1 Gällande rätt 213
9.2.2 Överväganden 215
9.3 Säkerhetsåtgärder 219

10 *Internationella förhållanden* 221
10.1 Svensk domsrätt 221
10.2 När får skiljeförfarande äga rum i Sverige? 222
10.2.1 Gällande rätt 222
10.2.2 Överväganden 223
10.3 På skiljeavtal tillämplig lag 225
10.3.1 Gällande rätt 225
10.3.2 Allmänna överväganden 227
10.3.3 Särskilt om skiljedomsmässighet 229
10.3.4 Särskilt om parts behörighet att ingå skiljeavtal . 230
10.4 Internationella skiljeavtal som rättegångshinder 231
10.4.1 Gällande rätt 231
10.4.2 Överväganden 232
10.5 Bevisupptagning vid skiljeförfarande utom riket 233
10.6 Bevisning om innehållet i främmande lag 233

11 *Verkställighet av utländsk skiljedom* 235
11.1 Utländsk skiljedom 235
11.2 Ansökan om verkställighet skall prövas av domstol 236
11.3 Närmare om prövningen 236
11.3.1 Skiljedomen skall vara bindande för parterna . . . 237
11.3.2 Utan verkan-rekvisitet 238
11.3.3 Uppdragsöverskridande 239
11.3.4 Uppskov 239
11.4 Förfarandet 241
11.5 Säkerhetsåtgärder 242
11.6 Deldomar 243

12 *Övergångsbestämmelser* 245
12.1 Lagen om skiljeförfarande 245
12.1.1 Utgångspunkter 245
12.1.2 1887 års lag 246
12.1.3 1919 års ändringar 246
12.1.4 Skiljemannalagen 246
12.1.5 Lagen om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK) 247
12.1.6 1976 års ändringar i skiljemannalagen och LUSK 247
12.1.7 Allmänna överväganden 247
12.1.8 Särskilt om skiljeavtal som hänvisar till skiljemannalagen 250
12.2 Utsökningsbalken 250

13 *Följdändringar m.m. i andra författningar* 251
13.1 Särskilt om legala skiljeförfaranden 251
13.2 Jordabalken 252
13.3 Konkurslagen 253

14 *Författningskommentar* 255
14.1 Förslaget till lag om skiljeförfarande 255
14.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken 313
14.3 Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken 314
14.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning 319
14.5 Förslaget till lag om ändring i jordabalken 320
14.6 Förslaget till lag om ändring i konkurslagen 322

Särskilda yttranden
Särskilt yttrande av Kaj Hobér 323
Särskilt yttrande av Göran Ramberg 325
Särskilt yttrande av J. Gillis Wetter 327

Bilagor
Bilaga 1 Utredningens direktiv 329
Bilaga 2 Lagen (1929:145) om skiljemän 341
Bilaga 3 Lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar 349
Bilaga 4 1958 års New Yorkkonvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar 353
Bilaga 5 UNCITRALs modellag 365
Bilaga 6 Författningar som innehåller föreskrifter angående skiljeförfarande 379

Litteraturförteckning

I denna förteckning anges endast litteratur som det hänvisas till på flera ställen i betänkandet och där hänvisningarna är ofullständiga.

Arbitration in Sweden, 2 uppl., Stockholm 1984.

Van den Berg, Albert Jan: The New York Arbitration Convention of 1958, Hague 1981.

Bolding, Per Olof: Skiljedom, Stockholm 1962.

Hassler, Åke och Cars, Thorsten: Skiljeförfarande, 2:a uppl., Lund 1989.

Heuman, Lars: Current Issues in Swedish Arbitration, Stockholm 1990. Cit. Current Issues.

Holtzmann, Howard M. and Neuhaus, Joseph E.: A Guide To The UNCITRAL Model Law On International Commercial Arbitration: Legislative History and Commentary, Deventer, Nederländerna 1989.

Litteraturförteckning

Sammanfattning

Utredningen har inledningsvis haft att ta ställning till om Sverige bör ha *olika lagar* om skiljeförfarande: en för inhemska förfaranden och en annan för internationella förfaranden. Det har visat sig att det inte mer än på några punkter finns anledning att föreslå särskilda regler för internationella förhållanden. Tanken på separata skiljeförfarandelagar för nationella respektive internationella förhållanden har därför avvisats.

Utredningen föreslår att det införs *en helt ny lag om skiljeförfarande* som ersätter lagen (1929:145) om skiljemän (i fortsättningen kallad skiljemannalagen) och lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK). Lagen om skiljeförfarande avses vara tillämplig på skiljeförfaranden som äger rum i Sverige oavsett om skiljeförfarandet har internationell anknytning eller ej. Dock innehåller den vissa bestämmelser som endast gäller när tvisten har internationell anknytning.

Det har övervägts om den av FNs handelsrättskommission (UNCITRAL) utarbetade *modellagen* för kommersiella skiljeförfaranden kunde tjäna som mall för den nya svenska lagen. Modellagen är emellertid utformad med tanke på internationella tvister och saknar en hel del bestämmelser som av svensk hävd eller andra skäl bör innefattas i en modern svensk lag om skiljeförfarande. Den saknar t.ex. regler om ersättningen till skiljemännen. Även om modellagen sålunda inte lagts till grund för den nya svenska lagen om skiljeförfarande har i varje delfråga modellagens bestämmelser beaktats och tillagts betydande vikt. Utredningen har också fäst avseende vid hur skiljedomsrättsliga problem har lösts i nya nationella lagar om skiljeförfarande.

Förslaget till ny lag om skiljeförfarande betonar grundsatsen om *partsautonomin*. På många punkter anges att lagens bestämmelser är dispositiva. Av detta kan man emellertid inte motsatsvis dra slutsatsen att parterna inte kan komma överens om avvikelser från övriga bestämmelser. Det har också setts som angeläget att så långt möjligt förhindra obstruktion under förfarandet. Part som ingått ett skiljeavtal skall inte tillåtas hindra att avtalet fullföljs. Regleringens innehåll påverkas också av att lagen är avsedd att kunna tillämpas av lekmän.

Bestämmelserna i *LUSK* omarbetades 1971 som en följd av att Sverige ratificerade 1958 års New Yorkkonvention om erkännande och

verkställighet av utländska skiljedomar. Utrymmet för ändringar när det gäller de bestämmelser som konventionen behandlar har varit begränsat.

Skiljeavtalet

Utgångspunkten när det gäller att bestämma vilka frågor som kan avgöras av skiljemän bör alltjämt vara att det skall röra sig om frågor som parterna fritt kan träffa förlikning om när tvist uppkommit. Denna typ av frågor benämns *skiljedomsmässiga*.

Gränserna för det skiljedomsmässiga området kan ibland vara svåra att dra. Det finns inom *konkurrensrätten* tvingande regler som är avsedda att tillvarata det allmänna intresset av en fungerande konkurrens. Så är vissa avtal eller avtalsvillkor ogiltiga enligt konkurrenslagen (1993:20) och EES-avtalet. För att undanröja osäkerheten, om tvister som involverar dessa regler kan prövas av skiljemän, föreslås en särskild bestämmelse som anger att skiljemän får pröva konkurrensrättens verkningar mellan parterna. Denna regel omfattar såväl konkurrenslagens som EES-avtalets konkurrensbestämmelser.

Vidare ges skiljemän uttryckligen möjlighet att pröva existensen och beskaffenheten av ett visst *faktiskt förhållande*. Det öppnas möjlighet för parter att låta skiljemän *utfylla avtal* utöver vad som följer av tolkning av avtal. För att skiljemän skall kunna göra detta fordras dock att parterna på något sätt får anses ha gett skiljemännen sådan behörighet.

Skiljemannalagen innehåller inte någon särskild bestämmelse om vad som gäller vid s.k. *partssuccession*, dvs. när en part överlåter en rättighet eller skyldighet som omfattas av ett skiljeavtal. Vad praxis innebär i olika avseenden är osäkert. Utredningen föreslår en särskild regel som anger att skiljeavtalet inte automatiskt följer med vid en sådan överlåtelse. Det ställs dock inte särskilt höga krav för att det skall anses gälla skiljeavtal mellan förvärvaren och den kvarstående parten.

Det finns i 3 § LUSK en bestämmelse som reglerar ett utländskt skiljeavtals verkan som *rättegångshinder*. Någon motsvarande uttrycklig bestämmelse för svenska skiljeavtal finns däremot inte. Utredningen föreslår att det i den nya lagen om skiljeförfarande införs en sådan bestämmelse. - Part förlorar sin rätt att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder om han själv inleder rättegång. Genom ett uttryckligt undantag föreslås dock att part inte förlorar sin rätt att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder bara för att han har försökt utkräva anspråket genom att hos kronofogdemyndigheten ansöka om *betalningsföreläggande*. Den summariska processen kan därigenom utnyttjas för vad som uppfattas som ostridiga anspråk. Om motparten åberopar

skiljeavtalet i denna process bör det uppfattas som ett bestridande av ansökan.

Skiljemän anses kunna pröva invändningar som gäller deras egen behörighet att pröva tvisten. Man brukar tala om "Kompetenz-Kompetenz" eller *behörighetskompetens*. Vidare kan part utan hinder av att det pågår ett skiljeförfarande vända sig till domstol och begära prövning t.ex. av skiljeavtalets giltighet. Detta framgår endast fragmentariskt av skiljemannalagen. Det föreslås att det införs en uttrycklig bestämmelse i den nya lagen som dels anger att skiljemän får pröva sin egen behörighet att avgöra tvisten, dels säger att detta inte hindrar domstol från att pröva en sådan fråga.

När det gäller att bedöma giltigheten av ett skiljeavtal som utgör del av ett annat avtal skall skiljeavtalet anses vara ett särskilt avtal. Skiljemännen kan därigenom förklara avtalet i övrigt ogiltigt utan att rycka undan grunden för sin egen behörighet. Denna lära om "separability" eller *särskiljbarhet* anses gälla redan i dag men föreslås nu bli lagfäst.

Skiljemännen, jävsfrågor

I den nuvarande lagen blandas allmänna regler om behörighet att vara skiljeman med bestämmelser som behandlar skiljemannens förhållande till parterna och den fråga han skall pröva. Utredningen föreslår att man behandlar dessa kategorier var för sig.

Parterna bör ha vidsträckta möjligheter att bestämma vilka *kvalifikationer* som de kräver av skiljemännen. Lagens minimikrav föreslås innebära att den som skall vara skiljeman skall råda över sig själv och sin egendom. Undantagna blir då underåriga, personer som har förvaltare enligt föräldrabalkens regler och de som är i konkurs. Den sistnämnda kategorin innebär en utökning mot vad som gäller i dag.

De egentliga *jävsreglerna* föreslås få en utformning som gör bestämmelserna självständiga i förhållande till den reglering som finns t.ex. i rättegångsbalken. Själva begreppet jäv utmönstras ur lagen för att undvika analogier med vad som i andra sammanhang betecknas som jäv.

Utgångspunkten är att en skiljeman skall vara opartisk. Finns det någon omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till en skiljemans opartiskhet skall han på yrkande av part skiljas från sitt uppdrag. Det finns i förslaget en exemplifierande uppräkning av vissa omständigheter som alltid skall anses ägnade att rubba förtroendet till skiljemannens opartiskhet.

Den som ombeds åta sig ett uppdrag som skiljeman skall *upplysa* parterna och övriga skiljemän om alla omständigheter som kan tänkas utgöra hinder för honom att vara skiljeman. Motsvarande skyldighet

gäller under förfarandet för omständigheter som först då framkommer. Bestämmelsen syftar såväl på de allmänna behörighetsreglerna som på regeln om en skiljemans opartiskhet.

Det saknas i dag särskilda regler för *prövningen* av en begäran av part att en skiljeman skall skiljas från uppdraget på grund av jäv. Sådana förfaranderegler föreslås bli införda i den nya lagen. Part skall enligt dessa framställa en begäran om en skiljemans skiljande från uppdraget inom trettio dagar från det att skiljemannen har utsetts och parten fått kännedom om omständigheten. Yrkandet skall prövas av skiljemännen, om parterna inte bestämt att prövningen skall ankomma på någon annan. Parterna kan t.ex. ha bestämt att ett skiljedomsinstitut skall pröva en sådan begäran. Bifalls yrkandet är frågan slutligt avgjord. I annat fall kan part inom viss tid få sin begäran prövad av en tingsrätt. Rättens beslut kan inte överklagas. Det går inte heller att återkomma i frågan genom att väcka klandertalan mot skiljedomen. Vidare ges parterna möjlighet att överenskomma att frågan om att skilja en skiljeman från uppdraget, bl.a. på grund av bristande opartiskhet, slutligt skall avgöras av ett skiljedomsinstitut i stället för av domstol.

Skiljemännen, övriga frågor

Parterna föreslås få vidsträckta möjligheter att bestämma *hur många* skiljemännen skall vara och *hur* de skall *utses*. Parternas överenskommelse kan bestå i uttryckliga bestämmelser eller t.ex. bara ha utformats som en hänvisning till ett skiljedomsinstituts regler. Har parterna inte bestämt något annat ger lagen besked om vad som skall gälla.

Som hittills skall skiljemännen vara tre till antalet. Vardera parten utser en skiljeman och de sålunda valda utser den tredje. De huvudsakliga nyheterna är följande. Part som påkallar skiljeförfarande skall redan i påkallelseskriften ange sitt val av skiljeman. Har en skiljeman försenat förfarandet skall tingsrätten på ansökan av part entlediga honom från uppdraget och utse en annan skiljeman, om inte parterna genom särskild överenskommelse har överlåtit uppgiften till ett skiljedomsinstitut. Om en skiljeman avlider, avgår eller skiljs från uppdraget skall den eller de som har utsett skiljemannen välja en ny skiljeman. Detta föreslås gälla oavsett om skiljemannen har utsetts i skiljeavtalet eller ej och även om den nye skiljemannen lämnar sitt uppdrag. Från denna huvudregel undantas endast det ovan nämnda fallet att en skiljeman har skilts från uppdraget för att han försenat förfarandet. En skiljemans avgång föranleder inte i något fall att skiljeavtalet helt eller delvis förfaller, om inte parterna särskilt har bestämt det.

När tingsrätt på ansökan av part skall utse skiljeman kan motparten invända t.ex. att skiljeavtalet inte är giltigt och tillämpligt på tvisten. En sådan invändning kan vara svår att bedöma och tingsrättens beslut avgör inte rättskraftigt frågan. Tingsrätten skall därför enligt en särskild bestämmelse få avslå en ansökan om att utse skiljeman på grund av brister i skiljeavtalet endast om detta är uppenbart.

Flerpartsförfaranden ger upphov till åtskilliga problem. För att parterna skall få möjlighet att i avtal bestämma att tingsrätten skall utse skiljeman även i fall som inte omfattas av de dispositiva reglerna ges tingsrätt en allmän skyldighet att utse skiljeman om parterna har träffat ett sådant avtal.

Förfarandet

Skiljeförfarandet föreslås inledas när part tar emot en *påkallelse*, dvs. en begäran om skiljedom, från motparten. En sådan begäran skall vara skriftlig och innehålla en uttrycklig och villkorslös begäran om skiljedom, uppgift om fråga som skiljemännen skall pröva jämte uppgift om partens val av skiljeman. Parterna ges möjlighet att genom avtal bestämma något annat, t.ex. att förfarandet inleds genom att part ger in en begäran om skiljedom till ett skiljedomsinstitut.

Lagförslaget innehåller inte någon regel som innebär att en pågående rättegång om en fråga automatiskt utgör hinder för att pröva samma fråga i ett skiljeförfarande (*lis pendens*). En sådan princip anses dock gälla, utan att man i lag har fastlagt dess gränser och närmare innebörd i skilda hänseenden.

Det råder för närvarande stor osäkerhet om parternas befogenhet att framställa nya yrkanden och ändra sin talan. Så är det t.ex. omstritt om motparten får framställa egna yrkanden utan att för egen del påkalla skiljedom. Parts rätt att framställa *nya yrkanden* och *ändra sin talan* liksom möjligheten till vad som vid domstol betecknas *genkäromål* föreslås bli reglerad. Bestämmelsen ger båda parter vidsträckta möjligheter att ändra och komplettera sin talan inom ramen för skiljeavtalet.

Skiljemännen tillhålls att handlägga tvisten opartiskt, ändamålsenligt och snabbt, i enlighet med vad parterna bestämmer. Parterna skall beredas tillfälle att *utföra sin talan* muntligen eller skriftligen. Part ges en oavvislig rätt till *en* muntlig förhandling, om han begär det. Påföljden för part som inte utnyttjar sin möjlighet att utföra talan blir liksom enligt skiljemannalagen att tvisten avgörs på föreliggande material.

Parterna får bestämma *platsen för förfarandet*. Har de inte gjort det tillkommer avgörandet skiljemännen. Har parterna inte bestämt något

annat får skiljemännen hålla förhandling, förhöra vittnen och sammanträda på annan plats inom eller utom riket. Platsen för förfarandet avgör om skiljedomen blir svensk eller utländsk och har betydelse för vissa forumfrågor. Genom bestämmelsen ges parter och skiljemän möjlighet att t.ex. hålla förhör utom Sverige utan att skiljedomen för den skull blir att betrakta som utländsk.

Det skall ankomma enbart på parterna att svara för *bevisningen*. Skiljemännen ges dock möjlighet att utse sakkunnig, om inte båda parter motsätter sig detta. Skiljemännen får i vissa fall avvisa erbjuden bevisning. Bevisupptagningen inför skiljemännen sker utan ed eller sanningsförsäkran. Skiljemännen får inte förelägga vite eller annars använda tvångsmedel för att skaffa in bevisning. Skall bevisupptagning ske inför domstol får skiljemännen bestämma vid vilken eller vilka tingsrätter detta skall ske. Denna reglering medger t.ex. att samtliga förhörspersoner hörs vid ett tillfälle.

Avgörandet

Begreppen *skiljedom* och *beslut* definieras i den nya lagen. Termen skiljedom används inte bara för avgöranden som berör den materiella tvisten. Avslutas förfarandet utan att den materiella tvistefrågan prövas - det kan röra sig om vad som vid domstol betecknas avskrivning eller avvisning - skall det ske genom en skiljedom. Därigenom blir beslutet om ersättning till skiljemännen exigibelt, och i avvisningsfallet kan bedömningen av skiljemännens bristande behörighet att pröva tvisten vinna rättskraft.

Skiljemännen föreslås få vidsträckta möjligheter att meddela s.k. *del- och mellandomar*. Det finns inte i skiljemannalagen någon regel som ger motparten rätt att begära prövning i sak om påkallande part *återkallar* sin talan. En sådan bestämmelse föreslås bli införd i den nya lagen. Enligt denna har motparten alltid rätt att få ett yrkande som återkallas prövat i sak.

Det finns i dag en legal *frist om sex månader* inom vilken skiljedom skall meddelas. Denna regel gäller dock inte om någon av parterna har hemvist utom riket. Regeln gäller inte heller vid s.k. inlösentvister enligt aktiebolagslagens bestämmelser. I praxis har domstolarna visat stor generositet när det gäller att förlänga den legala fristen. Det framstår också som klumpigt att ha en bestämd frist oberoende av tvistens omfattning och karaktär. Utredningen föreslår att fristregeln tas bort. Parter som önskar att skiljedom skall meddelas inom viss tid kan t.ex. i skiljeavtalet föreskriva en sådan frist.

Det anges i skiljemannalagen att samtliga skiljemän skall delta i tvistens avgörande och att skiljeavtalet förfaller om inte någon mening får majoritet. Utredningen föreslår att det skall vara tillräckligt att samtliga skiljemän *beretts tillfälle att delta* i skiljenämndens prövning av en fråga. Därigenom kan en skiljeman inte obstruera förfarandet genom att vägra delta i prövningen av en fråga. Vidare utformas *omröstningsreglerna* så att tvisten alltid avgörs. Önskar parterna att det skall krävas någon särskild majoritet får de komma överens om detta särskilt. Annars gäller majoritetens mening. Uppnås inte majoritet för någon mening gäller den mening som ordföranden företräder.

Skiljemännen föreslås få möjlighet att *rätta, tolka och komplettera en skiljedom*. Detta kan ske efter begäran av part eller, om det rör sig om rättelse eller komplettering, på skiljemännens eget initiativ. Det föreslås dock gälla ganska snäva tidsramar för en sådan åtgärd. Skiljedomens karaktär av slutligt avgörande kunde annars rubbas.

Skiljedoms ogiltighet och upphävande av skiljedom

Enligt skiljemannalagen är en meddelad skiljedom i vissa fall helt eller delvis ogiltig. I andra fall kan den inom viss tid angripas av part med begäran om att domstol skall upphäva skiljedomen. Det föreslås fortfarande en sådan uppdelning mellan fel som, utan att särskild talan behöver föras, föranleder att skiljedomen är helt eller delvis ogiltig och fel som kan föranleda upphävande av skiljedomen efter talan av part inom viss tid.

Förslaget till ny lag om skiljeförfarande innehåller tre *ogiltighetsgrunder*. Det är ganska självklart att en skiljedom som innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän bör vara ogiltig. Vidare föreskrivs att en skiljedom som inte uppfyller kraven på skriftlighet och undertecknande är ogiltig. Slutligen är en skiljedom ogiltig om den är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i Sverige, dvs. stridande mot vad som brukar benämnas ordre public. Det bör påpekas att ogiltigheten kan avse endast en viss del av skiljedomen. Lagens uppräkning av ogiltighetsgrunder är avsedd att vara uttömmande. Till skillnad mot vad som gäller enligt skiljemannalagen föreslås brister i skiljeavtalet inte medföra att skiljedomen blir ogiltig.

En skiljedom bör kunna upphävas efter s.k. *klandertalan* av part. En nyhet är som nämnts att brister i skiljeavtalets giltighet har hänförts till klandergrunderna. Vidare har i den avslutande klandergrunden, som behandlar processuella fel, kravet på samband mellan felet och utgången

skärpts något. I övrigt motsvarar de föreslagna klandergrunderna i stort vad som gäller enligt skiljemannalagen.

Den allmänna *preklusionsbestämmelsen* som medför att part som utan invändning deltar i förfarandet kan förlora sin rätt att åberopa ett fel i klanderprocessen behålls i förslaget. Genom en uttrycklig bestämmelse görs klart att part inte anses ha godtagit skiljemännens behörighet att avgöra tvisten enbart genom att utse skiljeman. Fristen för att klandra en skiljedom utsträcks till tre månader. Detta överensstämmer med vad som gäller enligt modellagen och de flesta andra moderna europeiska skiljemannalagarna. Fristens utgång föreslås också få den verkan att part därefter inte får åberopa någon ny klandergrund till stöd för sin talan om upphävande.

En skiljedom som grundas på ett *falskt bevis* kan inte angripas på denna grund med stöd av skiljemannalagens bestämmelser eller genom resning. Utredningen föreslår att det införs en särskild regel som ger part möjlighet att få en sådan skiljedom upphävd. Enligt bestämmelsen krävs för det första att det har åberopats en handling som varit förfalskad eller som getts ett medvetet oriktigt innehåll eller att någon annan än part eller ställföreträdare för part har avgett en medvetet osann utsaga. Vidare fordras att handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången. Part som vill angripa en skiljedom med stöd av bestämmelsen skall göra det inom tre månader från det han fick kännedom om förhållandet. En yttersta tidsgräns om tre år från att part fick del av skiljedomen föreslås gälla.

En domstol kan enligt skiljemannalagen inte ändra i en skiljedom. En relevant brist medför i stället att skiljedomen förklaras ogiltig eller att den upphävs. Inte heller enligt den nya lagen kan domstol ändra i en skiljedom som grundar sig på ett skiljeavtal. Däremot föreslås det en bestämmelse som ger domstol möjlighet att vilandeförklara målet vid rätten för att ge *skiljemännen tillfälle att återuppta förfarandet* eller vidta någon annan åtgärd som enligt skiljemännens mening undanröjer grunden för ogiltigheten eller upphävandet. Har en skiljedom t.ex. inte undertecknats av flertalet skiljemän kan därigenom domstolen låta skiljemännen komplettera domen med den saknade underskriften i stället för att förklara skiljedomen ogiltig. En nödvändig förutsättning för att tillämpa bestämmelsen föreslås vara att det begärs av någon part. Begär båda parterna det får domstolen utan vidare prövning bifalla framställningen, i annat fall skall domstolen ha konstaterat att det föreligger en grund för ogiltighet eller upphävande. Domstolens beslut får inte överklagas.

Det anses att skiljemannalagens regler om ogiltighet och klander är bindande, dvs. att parter inte på förhand kan avtala bort deras tillämpning. De ogiltighetsgrunder som uppställs i den nya lagen är

avsedda att skydda andra intressen än sådana som parterna kan förfoga över. Det bör därför inte vara möjligt för parter att träffa avtal som begränsar tillämpningen av dessa grunder. De grunder som medför att en skiljedom kan upphävas efter talan mot skiljedomen är däremot uppställda i parternas intresse och syftar till att grundläggande krav på ett opartiskt och rättvist förfarande skall iakttas. Det bör visserligen i allmänhet inte vara möjligt att avtala bort tillämpningen av dessa bestämmelser. När det rör sig om en tvist mellan parter utan anknytning till Sverige är skiljedomen emellertid avsedd att verkställas utomlands. Innan en sådan skiljedom kan verkställas sker en prövning i verkställighetslandet som kan jämställas med vår klanderprövning. Det föreslås i dessa fall i en undantagsregel vara möjligt för parterna att genom en uttrycklig skriftlig överenskommelse *utesluta eller begränsa tillämpligheten av den svenska lagens grunder för upphävande av en skiljedom.*

Skiljedomskostnader

Skiljemännen föreslås liksom i dag få fastställa sin egen ersättning i en slutlig skiljedom. En nyhet är att skiljemännen ges möjlighet att bestämma att det skall *löpa ränta* på ersättningen till dem.

Det finns i skiljemannalagen en bestämmelse som förbjuder en skiljeman att ta emot eller betinga sig ersättning av ena parten om inte lika förmån tillkommer honom från andra parten (23 § 1 st.). Bestämmelsen kan synas hindra en starkare part att t.ex. i skiljeavtalet åta sig ett längre gående kostnadsansvar. Denna typ av avtal kan emellertid tillgodose den ekonomiskt svagare partens intresse av att avlastas kostnader som skiljeförfarandet kan medföra. Den nya lagen föreslås därför inte innehålla förbud mot en sådan uppdelning av kostnaderna. Däremot föreslås att det *inte skall vara möjligt att ena parten träffar ett särskilt avtal om ersättningen till en eller flera skiljemän.* Ett sådant avtal framstår nämligen som i högsta grad ägnat att rubba förtroendet till opartiskheten hos den eller de skiljemän som ingått avtalet.

Skiljemannalagen innehåller inte någon särskild bestämmelse om skiljemäns rätt att *begära säkerhet* för sin ersättning. Det är emellertid i praktiken mycket vanligt att skiljemän begär sådan säkerhet. Det föreslås därför att rätten för skiljemän att begära säkerhet regleras.

Bortsett från det föreslagna förbudet för ena parten att träffa ett särskilt avtal om ersättningen till en skiljeman ges parterna rätt att avtala om avvikelser från lagens bestämmelser om ersättningen till skiljemännen. Parterna kan t.ex. hänvisa till ett skiljedomsinstituts regler. För att ett sådant avtal skall vara bindande för skiljemännen måste det ha kommit till deras kännedom innan de åtog sig skiljemannauppdraget.

Har parterna inte kommit överens om något annat får skiljemännen på begäran av part *förplikta motparten att betala ersättning* för hans kostnader och bestämma hur ersättningen till skiljemännen slutligt skall fördelas mellan parterna. Skiljemännen får besluta om ränta på sådan ersättning endast om part har yrkat det.

Domstolsfrågor och talefrister

Utredningen har övervägt men förkastat tanken på att samla mål och ärenden angående skiljeförfarande till vissa domstolar eller rent av till en viss domstol.

Det föreslås gemensamma *forumregler* för talan mot en skiljedom oavsett om talan avser ogiltighet eller upphävande av domen eller ändring av ersättningen till en skiljeman. Talan tas upp av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet. Denna plats har bestämts av parterna eller skiljemännen. Har platsen för förfarandet inte angetts i skiljedomen får talan väckas vid Stockholms tingsrätt.

Verkställighet av svensk skiljedom

De nuvarande verkställighetsreglerna är utformade olika för svenska och utländska skiljedomar. Som svensk anses en skiljedom som meddelas efter ett förfarande som ägt rum i Sverige, medan en skiljedom som tillkommit efter ett förfarande utom riket anses vara utländsk. Denna uppdelning behålls.

Part som vill begära verkställighet av en svensk skiljedom vänder sig i dag direkt till kronofogdemyndigheten utan någon föregående verkställighetsprövning av domstol. Någon ändring på denna punkt föreslås inte. Däremot bör kronofogdemyndighetens prövning kunna förenklas och ett större ansvar läggas på part som motsätter sig verkställighet.

Part kan i dag förhindra verkställighet genom att göra sannolikt att skiljedomen kan hävas efter klander. Det föreslås att part som på denna grund vill hindra verkställighet måste väcka talan vid domstol och där begära beslut om förbud mot vidare verkställighet.

Kronofogdemyndigheten skall enligt dagens regler självmant beakta om det föreligger någon omständighet som gör skiljedomen ogiltig. Befinns så vara fallet skall ansökan om verkställighet avslås. Denna prövning kan vara mycket svår att göra. Utredningen föreslår i stället att kronofogdemyndigheten, i de fall då det finns anledning anta att en skiljedom är ogiltig, förelägger sökanden att inom viss tid väcka talan

vid domstol om skiljedomens giltighet. Verkställigheten fortgår därefter enligt de regler som gäller för icke lagakraftägande underrättsdomar. Sedan talan om skiljedomens giltighet väckts får domstolen besluta om verkställigheten. Väcks inte talan inom den angivna tiden återgår verkställigheten.

Kronofogdemyndigheten skall till skillnad mot vad som gäller i dag inte meddela något särskilt beslut om att skiljedomen kan verkställas. Part som motsätter sig att skiljedomen läggs till grund för verkställighet måste alltså angripa skiljedomen vid domstol och kan enligt förslaget inte dessutom föra talan i särskild ordning mot ett beslut om verkställbarhet.

Internationella förhållanden

Skiljemannalagen och LUSK innehåller särskilda regler om när skiljeförfarande får inledas i Sverige. Det görs därvid viss skillnad på utländska skiljeavtal och svenska skiljeavtal. Utredningen föreslår att man utmönstrar begreppen svenska respektive utländska skiljeavtal och inför enhetliga bestämmelser på området.

LUSK innehåller bestämmelser om tillämplig lag på skiljeavtalet när skiljeavtalet innebär att skiljeförfarandet skall äga rum i ett visst främmande land och när det gäller verkställighet av en utländsk skiljedom. Dessa regler överensstämmer dock inte helt med varandra. Utredningen föreslår att det införs en mera heltäckande regel om tillämplig lag på skiljeavtalet när frågan kommer upp utan samband med en ansökan om verkställighet av en utländsk skiljedom. Bestämmelsen innebär att förfarandelandets lag i allmänhet kommer att vara tillämplig på skiljeavtalet.

Verkställighet av utländsk skiljedom

Som tidigare nämnts anses en skiljedom vara utländsk om den har meddelats efter ett förfarande som ägt rum utom riket. För dessa skiljedomar gäller och bör gälla särskilda regler om erkännande och verkställighet. De nuvarande bestämmelserna har endast genomgått några smärre justeringar för att uppnå bättre överensstämmelse med New Yorkkonventionens innehåll. Dessa regler föreslås gälla också för skiljedomar som omfattas av ett s.k. undantagsavtal, dvs. ett avtal som utesluter eller begränsar tillämpligheten av de grunder för upphävande av en svensk skiljedom som finns i den nya lagen om skiljeförfarande.

En ansökan om verkställighet bör liksom hittills prövas av Svea hovrätt. Domstolen skall vid sin prövning självmant kontrollera att skiljedomen endast omfattar frågor som enligt svensk lag är skiljedomsmässiga och att skiljedomen inte är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i Sverige. Part som på annan grund motsätter sig verkställighet har att visa att det föreligger någon omständighet som medför att skiljedomen inte bör erkännas och verkställas i Sverige. De grunder som part då kan åberopa överensstämmer med de grunder som finns i New Yorkkonventionen.

Innan beslut om verkställighet meddelas kan det finnas behov av säkerhetsåtgärder. Utredningen föreslår en särskild bestämmelse som ger hovrätten behörighet att fatta beslut om säkerhetsåtgärder medan ansökningsförfarandet pågår.

Övergångsbestämmelser

Utredningen föreslår att den nya lagens bestämmelser skall gälla alla skiljeförfaranden som inleds efter lagens ikraftträdande. Lagen föreslås sålunda gälla även beträffande skiljeavtal som har ingåtts före ikraftträdandet.

När det gäller den i skiljemannalagen angivna tidsfristen för meddelande av skiljedom föreslås dock att fristregeln skall fortsätta att gälla för skiljeavtal som ingåtts före lagens ikraftträdande, om skiljeförfarande påkallas inom två år från lagens ikraftträdande. Därefter gäller den nya lagen utan undantag.

Författningsförslag

Lag (1995:000) om skiljeförfarande

Skiljeavtalet

1 §

Tvist i en fråga som parterna kan träffa förlikning om får genom avtal lämnas till avgörande av en eller flera skiljemän. Ett sådant avtal kan avse framtida tvister angående ett rättsförhållande som är angivet i avtalet. Tvisten får avse existensen av en viss omständighet.

Till avgörande av skiljemän får också lämnas att utfylla avtal utöver vad som följer av tolkning av avtal.

Skiljemän får pröva konkurrensrättens verkningar mellan parterna.

2 §

Skiljemännen får pröva sin egen behörighet att avgöra tvisten. Detta hindrar inte domstol från att på begäran av part pröva en sådan fråga. Skiljemännen får fortsätta skiljeförfarandet i avvaktan på domstolens avgörande.

Har skiljemännen i ett beslut under förfarandet funnit att de själva är behöriga att avgöra tvisten är beslutet inte bindande. Om talan mot en skiljedom som innefattar ett avgörande beträffande behörigheten gäller vad som föreskrivs i 34 och 37 §§.

3 §

När giltigheten av ett skiljeavtal som utgör en del av ett annat avtal skall bedömas vid prövningen av skiljemännens behörighet, skall skiljeavtalet anses som ett särskilt avtal.

Överlåter en part i ett skiljeavtal rättigheter eller skyldigheter som är föremål för skiljeavtalet, gäller skiljeavtalet mellan den kvarstående och den nya parten endast om dessa kan anses ha kommit överens om det. En motsvarande överenskommelse krävs när någon har ingått borgen

eller på liknande sätt åtagit sig att svara för annans skyldighet som är föremål för ett skiljeavtal.

4 §

En domstol får inte mot parts bestridande pröva en fråga som enligt ett skiljeavtal skall prövas av skiljemän.

En invändning om skiljeavtal skall framställas första gången part skall föra talan i huvudsaken vid rätten. Invändning som framställs senare är utan verkan om inte parten har haft laga förfall och framställt invändningen så snart förfallet upphörde. En invändning om skiljeavtal skall beaktas även om frågan tidigare har behandlats vid en annan myndighet i summarisk ordning.

En domstol kan medan tvisten behandlas av skiljemän eller dessförinnan oberoende av skiljeavtalet meddela sådana beslut om säkerhetsåtgärder som domstolen enligt lag är behörig att meddela.

5 §

En part förlorar sin rätt att åberopa skiljeavtalet som hinder för rättegång

1. om han har bestritt ett yrkande om tillämpning av skiljeavtalet,
2. om han underlåter att i rätt tid utse skiljeman eller
3. om han inte i rätt tid ställer sin andel av begärd säkerhet för ersättningen till skiljemännen.

6 §

Kan en tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får ett före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser.

Skiljemännen

7 §

Var och en som råder över sig själv och sin egendom kan vara skiljeman.

8 §

En skiljeman skall vara opartisk. Han skall på yrkande av part skiljas från sitt uppdrag, om det finns någon omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet.

Sådan omständighet skall alltid anses föreligga

1. om skiljemannen själv eller någon honom närstående är part eller annars kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång,

2. om han eller någon honom närstående är ledamot av styrelsen för bolag eller annan sammanslutning som är part eller annars är ställföreträdare för part eller för annan som kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång,

3. om han som sakkunnig eller annars har tagit ställning i tvisten eller hjälpt part att förbereda eller utföra sin talan i tvisten, eller

4. om han har mottagit eller förbehållit sig ersättning i strid med 40 § andra stycket.

9 §

Den som ombeds att åta sig uppdrag som skiljeman skall genast uppge alla omständigheter som enligt 7 § eller 8 § kan tänkas utgöra hinder för honom att vara skiljeman. En skiljeman skall upplysa parterna och övriga skiljemän om sådana omständigheter så snart alla skiljemän har utsetts och därefter under skiljeförfarandet så snart han har fått kännedom om någon ny omständighet.

10 §

Ett yrkande om att en skiljeman skall skiljas från sitt uppdrag på grund av en omständighet som anges i 8 § skall framställas inom trettio dagar från det att parten fick kännedom såväl om att skiljemannen har utsetts som om att omständigheten föreligger. Yrkandet prövas av skiljemännen, om parterna inte har bestämt att prövningen skall ankomma på någon annan.

Bifalls yrkandet får talan inte föras mot beslutet.

Ogillas yrkandet eller avvisas det som för sent framställt får part föra talan mot beslutet. Talan skall föras särskilt genom ansökan hos

tingsrätten inom trettio dagar från den dag då parten fick del av beslutet. Skiljemännen får fortsätta skiljeförfarandet i avvaktan på tingsrättens avgörande.

11 §

Parterna får bestämma att ett yrkande som anges i 10 § första stycket skall prövas slutligt av ett skiljedomsinstitut.

12 §

Parterna får bestämma hur många skiljemännen skall vara och hur de skall utses.

Om parterna inte har bestämt något annat gäller 13-16 §§.

Tingsrätten skall utse skiljeman även i andra fall än som anges i 14, 15 och 17 §§, om parterna har bestämt det.

13 §

Skiljemännen skall vara tre. Vardera parten väljer en skiljeman och de sålunda valda utser den tredje.

14 §

Skall parterna var för sig välja skiljeman och har ena parten i en påkallelse enligt 19 § underrättat motparten om sitt val av skiljeman, är motparten skyldig att inom trettio dagar från mottagandet lämna den första parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman.

Part som på detta sätt har underrättat motparten om sitt val av skiljeman får inte utan motpartens samtycke återkalla valet.

Underlåter motparten att utse skiljeman inom den angivna tiden, skall tingsrätten på ansökan av den första parten utse skiljeman.

15 §

Skall en skiljeman utses av andra skiljemän men underlåter de att göra det inom trettio dagar från det att den siste av dem blev vald, skall tingsrätten på ansökan av part utse skiljemannen.

Skall en skiljeman utses av någon annan än part eller skiljemän men kommer något val inte till stånd inom trettio dagar från det att anmodan har gjorts, skall tingsrätten på ansökan av part utse skiljemannen. Detsamma gäller, om en skiljeman skall utses av parterna gemensamt

men de inte har enats inom trettio dagar från det att ena parten mottog underrättelse från motparten varigenom frågan väcktes.

16 §

Om en skiljeman avlider, avgår eller skiljs från uppdraget skall den som ursprungligen haft att göra valet utse en ny skiljeman. Vid detta val tillämpas 14 och 15 §§. Tiden för att utse ny skiljeman skall dock räknas från det att den som skall utse skiljemannen har fått kännedom härom.

17 §

Har en skiljeman försenat förfarandet skall tingsrätten på ansökan av en part skilja honom från uppdraget och utse en annan skiljeman. Parterna får bestämma att en sådan begäran i stället skall prövas slutligt av ett skiljedomsinstitut.

18 §

När en part har ansökt om att tingsrätten skall utse en skiljeman enligt 12 § tredje stycket, 14, 15 eller 17 § får domstolen avslå ansökan på grund av att lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas endast om detta är uppenbart.

Förfarandet

19 §

Har parterna inte bestämt något annat inleds skiljeförfarandet när part tar emot en påkallelse enligt andra stycket.

Påkallelsen skall vara skriftlig och innehålla

1. en uttrycklig och villkorslös begäran om skiljedom,
2. uppgift om fråga som skiljemännen skall pröva och som omfattas av skiljeavtalet samt
3. uppgift om partens val när han har att utse skiljeman.

20 §

Är skiljemännen flera skall en av dem utses till ordförande. Har parterna eller skiljemännen inte bestämt annat skall den skiljeman vara ordförande som de andra skiljemännen eller, i deras ställe, tingsrätten har utsett.

21 §

Skiljemännen skall handlägga tvisten opartiskt, ändamålsenligt och snabbt. De skall därvid iaktta vad parterna har bestämt i den mån hinder inte möter.

22 §

Skiljemännen bestämmer platsen för förfarandet. Skiljemännen får hålla sammanträde på annan plats inom eller utom riket.

Första stycket gäller inte om parterna har bestämt annat.

23 §

Påkallande part skall inom den tid som skiljemännen bestämmer ange sina yrkanden i fråga som har uppgetts i påkallelsen och de omständigheter som han åberopar till stöd för dessa. Motparten skall därefter inom den tid som skiljemännen bestämmer ange sin inställning till den påkallande partens yrkanden och de omständigheter som han åberopar till stöd för denna.

Påkallande part får framställa nya yrkanden och motparten egna yrkanden, om yrkandena omfattas av skiljeavtalet och det inte med hänsyn till den tidpunkt då de framställs eller andra omständigheter kan anses olämpligt att de prövas. Under samma förutsättningar får var och en av parterna under skiljeförfarandet ändra eller komplettera tidigare framställda yrkanden och åberopa nya omständigheter till stöd för sin talan.

Första och andra styckena gäller inte om parterna har bestämt något annat.

24 §

Skiljemännen skall bereda parterna tillfälle att i all behövlig omfattning utföra sin talan skriftligt eller muntligt. Inför avgörande av en hänskjuten fråga skall muntlig förhandling hållas, om part begär det.

En part skall ges möjlighet att ta del av alla handlingar och allt annat material som rör tvisten och som tillförs skiljemännen från motparten eller någon annan.

Om en part utan giltigt skäl uteblir från en förhandling eller underlåter att i något annat hänseende iaktta föreläggande av skiljemännen är detta inte hinder mot att handläggningen fortsätter och tvisten avgörs på föreliggande material. Material som har lagts fram vid förhandlingen behöver inte tillställas den uteblivna parten.

25 §

Det ankommer på parterna att svara för bevisningen. Skiljemännen får dock utse sakkunnig, om inte båda parter motsätter sig detta.

Skiljemännen får avvisa erbjuden bevisning, om den uppenbart saknar betydelse i tvisten eller om det är motiverat med hänsyn till den tidpunkt då bevisningen åberopas.

Skiljemännen får inte uppta ed eller sanningsförsäkran. De får inte heller förelägga vite eller annars använda tvångsmedel för att skaffa in begärd bevisning.

26 §

Om en part vill att vittne eller sakkunnig skall höras under ed eller part höras under sanningsförsäkran får han efter tillstånd av skiljemännen göra ansökan om det hos tingsrätten. Detsamma gäller om en part vill att föreläggande skall meddelas part eller annan att som bevis tillhandahålla skriftlig handling eller föremål. Anser skiljemännen att åtgärden är befogad med hänsyn till utredningen, skall de lämna tillstånd till ansökan. Finns det lagliga förutsättningar för åtgärden skall tingsrätten bifalla ansökan.

Reglerna i rättegångsbalken om bevisupptagning utom huvudförhandling gäller i tillämpliga delar åtgärd som nu har angetts. Skiljemännen skall kallas till förhöret och beredas tillfälle att ställa frågor. Skiljemans utevaro utgör dock inte hinder för att genomföra förhöret.

Skiljedomen

27 §

Skiljemännen avgör genom skiljedom de frågor som har lämnats till dem. Avslutar de skiljeförfarandet utan att avgöra dessa frågor sker det också genom skiljedom.

Om parterna förliks får skiljemännen på deras begäran stadfästa förlikningen i en skiljedom.

Andra avgöranden, som inte intas i en skiljedom, betecknas beslut.

Skiljemännens uppdrag anses slutfört när de har meddelat slutlig skiljedom, om inte annat följer av 32 § eller 36 §.

28 §

Underlåter en skiljeman utan giltigt skäl att delta i skiljenämndens prövning av en fråga, är hans underlåtenhet inte något hinder mot att övriga skiljemän avgör frågan.

Har parterna inte bestämt något annat skall som skiljenämndens mening gälla den mening som flertalet av de skiljemän som deltar i avgörandet enas om. Uppnås inte majoritet för någon mening skall den mening gälla som ordföranden företräder.

29 §

Återkallar ena parten ett yrkande skall skiljemännen avskriva tvisten i denna del om inte motparten begär att skiljemännen skall pröva yrkandet.

30 §

Del av tvisten eller viss fråga av betydelse för tvistens bedömning får avgöras genom särskild skiljedom, om inte båda parterna motsätter sig det. Huvudfordran och fordran som åberopas till kvittning skall dock avgöras i samma skiljedom.

Har en part helt eller delvis medgett ett yrkande får särskild skiljedom meddelas över det som har medgetts.

Om inte parterna har överenskommit något annat får skiljemännen på begäran av part bestämma att motparten under förfarandets gång skall vidta en viss åtgärd för att säkerställa det anspråk som skall prövas av skiljemännen. Skiljemännen får föreskriva att part som begär åtgärden skall ställa skälig säkerhet för den skada som kan tillfogas motparten.

31 §

En skiljedom skall avfattas skriftligt och undertecknas av skiljemännen. Det är tillräckligt att domen är undertecknad av flertalet skiljemän om orsaken till att inte samtliga skiljemän undertecknat skiljedomen är angiven på denna. Parterna får bestämma att skiljenämndens ordförande ensam undertecknar skiljedomen.

I skiljedomen skall anges dagen för dess meddelande och platsen för skiljeförfarandet.

Skiljedomen skall genast tillställas parterna.

32 §

Om skiljemännen finner att en skiljedom innehåller någon uppenbar oriktighet till följd av skiljemännens eller någon annans skrivfel, räknefel eller liknande förbiseende eller om skiljemännen av förbiseende har underlåtit att avgöra en fråga som skulle ha behandlats i skiljedomen, får de inom trettio dagar från dagen för skiljedomens med-

delande besluta om rättelse eller komplettera domen. De får också rätta, komplettera eller tolka en skiljedom om någon av parterna begär det inom trettio dagar från det att han har fått del av domen.

Innan skiljemännen fattar beslut enligt denna paragraf bör parterna beredas tillfälle att yttra sig över åtgärden.

Skiljedoms ogiltighet och upphävande av skiljedom

33 §

En skiljedom är ogiltig

1. om den innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän,
2. om den är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i Sverige eller
3. om den inte uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket.

Ogiltigheten kan gälla endast en viss del av skiljedomen.

34 §

En skiljedom som inte kan angripas enligt 37 § skall efter klander helt eller delvis upphävas på talan av part

1. om den inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna,
2. om skiljemännen har meddelat dom efter utgången av den tid som parterna bestämt eller om de annars har överskridit sitt uppdrag,
3. om skiljeförfarande enligt 48 § inte borde ha ägt rum här i riket,
4. om en skiljeman har utsetts i strid med parternas överenskommelse eller denna lag,
5. om en skiljeman på grund av någon omständighet som anges i 7 eller 8 § har varit obehörig eller
6. om det annars, utan partens vållande, i handläggningen har förekommit något fel som sannolikt har inverkat på utgången.

En part har inte rätt att åberopa en omständighet som han genom att delta i förfarandet utan invändning eller på annat sätt får anses ha avstått från att göra gällande. Enbart genom att parten har utsett skiljeman skall han inte anses ha godtagit skiljemännens behörighet att avgöra den hänskjutna frågan. Att en part kan ha förlorat rätten enligt 5 att åberopa en omständighet som anges i 8 § följer av 10 och 11 §§.

Talan skall väckas inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen. Part får efter fristens utgång inte åberopa en ny klandergrund till stöd för sin talan.

35 §

En skiljedom skall också upphävas på talan av part, om en handling som har åberopats till bevis har varit förfalskad eller getts ett medvetet oriktigt innehåll eller om någon annan än part eller ställföreträdare för part har avgett en medvetet osann utsaga samt handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången.

Talan skall väckas inom tre månader från den dag då parten fick kännedom om förhållandet. Talan får dock inte väckas senare än tre år från den dag då parten fick del av skiljedomen.

36 §

En domstol får under viss tid uppskjuta ett mål om skiljedoms ogiltighet eller om upphävande av skiljedom för att bereda skiljemännen tillfälle att återuppta skiljeförfarandet eller vidta någon annan åtgärd som enligt skiljemännens mening undanröjer grunden för ogiltigheten eller upphävandet, om

1. domstolen har funnit att talan i målet är styrkt och ena parten har begärt uppskov eller
2. båda parter har begärt uppskov.

Meddelar skiljemännen en ny skiljedom, får part inom tid som domstolen bestämmer utan stämningsansökan klandra skiljedomen i den mån det föranleds av det återupptagna förfarandet eller av ändring av den första skiljedomen.

Fortsatt huvudförhandling får oberoende av 43 kap. 11 § andra stycket rättegångsbalken hållas även om uppskovstiden uppgår till mer än femton dagar.

37 §

Har skiljemännen avslutat förfarandet genom skiljedom utan att avgöra de frågor som hänskjutits till dem får part överklaga domen hos tingsrätten. Talan skall väckas inom tre månader från den dag då parten fick del av domen. Skiljedomen skall innehålla tydlig hänvisning om vad part som vill överklaga domen skall göra.

Första stycket medför rätt att föra särskild talan mot beslut i fråga som anges i 43 § endast om den skiljedom i vilken beslutet har tagits in innebär att skiljemännen har ansett sig obehöriga att pröva tvisten.

Skiljedomskostnaderna

38 §

Parterna skall solidariskt betala skälig ersättning till skiljemännen för arbete och utlägg. Har skiljemännen i skiljedomen förklarat att de är obehöriga att pröva tvisten är dock den part som inte påkallade skiljeförfarandet betalningsansvarig endast i den mån det föranleds av särskilda omständigheter.

Skiljemännen får i slutlig skiljedom förplikta parterna att betala ersättningen till dem jämte ränta från den dag som infaller en månad efter den dag då skiljedomen meddelades. Ersättningen skall anges särskilt för varje skiljeman.

39 §

Skiljemännen får begära säkerhet för ersättningen. De får fastställa särskilda säkerheter för skilda yrkanden. Har en part inte inom den tid som skiljemännen bestämt ställt sin andel av begärd säkerhet får motparten ställa hela säkerheten. Ställs inte begärd säkerhet får skiljemännen helt eller delvis avsluta förfarandet.

Skiljemännen får under förfarandet besluta att ta säkerheten i anspråk för att täcka utlägg. Sedan skiljemännens ersättning har bestämts i en slutlig skiljedom och domen i den delen har blivit verkställbar, får skiljemännen tillgodogöra sig betalning ur säkerheten jämte avkastningen av denna, om parterna inte fullgör sin betalningsskyldighet enligt domen.

40 §

Bestämmelserna i 38 och 39 §§ gäller inte om något annat har bestämts av parterna gemensamt på ett sätt som är bindande för skiljemännen.

Avtal angående ersättningen till skiljemännen som inte träffas med parterna gemensamt är ogiltigt. Har ena parten ställt hela säkerheten får han dock ensam medge att skiljemännen tar säkerheten i anspråk för att täcka upplupen ersättning för arbete.

41 §

Skiljemännen får inte innehålla skiljedomen i avvaktan på att ersättningen till dem betalas.

42 §

En part och en skiljeman får hos tingsrätten överklaga skiljedomen beträffande ersättning till skiljemännen. Talan skall av part väckas inom tre månader från den dag då han fick del av domen och av skiljeman inom samma tid från skiljedomens meddelande. Skiljedomen skall innehålla tydlig hänvisning om vad part som vill överklaga domen i denna del skall göra.

Dom, varigenom ersättningen till skiljeman sätts ned, gäller även för part som ej fört talan.

43 §

Om inte parterna har överenskommit något annat får skiljemännen på begäran av part förplikta motparten att betala ersättning för hans kostnader och bestämma hur ersättningen till skiljemännen slutligt skall fördelas mellan parterna. Skiljemännens förordnande får även omfatta ränta om part har yrkat det.

Forumfrågor och talefrister

44 §

Talan mot en skiljedom tas upp av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet. Detta gäller även talan beträffande ersättningen till en skiljeman. Är platsen för skiljeförfarandet inte angiven i skiljedomen får talan väckas vid Stockholms tingsrätt.

45 §

Ansökningsärenden angående utseende av skiljeman eller hans skiljande från uppdraget tas upp av tingsrätten i den ort där någon av parterna har sitt hemvist eller av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet. Ansökan får även tas upp av Stockholms tingsrätt. Motparten skall om möjligt beredas tillfälle att yttra sig innan ansökan bifalls. Avser ansökan skiljemans skiljande från uppdraget bör även skiljemannen höras.

Ansökan om bevisupptagning enligt 26 § tas upp av den tingsrätt som skiljemännen har bestämt. Saknas sådant beslut tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

Har tingsrätten bifallit en ansökan om utseende av skiljeman eller hans skiljande från uppdraget får talan inte föras mot beslutet. Inte heller annars får talan föras mot tingsrättens beslut enligt 10 § tredje stycket.

46 §

Skall enligt lag eller avtal en parts talan väckas inom viss tid men omfattas talan av ett skiljeavtal, skall part inom den angivna tiden påkalla skiljedom enligt 19 §.

Har skiljedom påkallats i rätt tid men avslutas skiljeförfarandet utan att den hänskjutna frågan rättskraftigt avgörs och beror detta inte på partens vållande, skall talan anses väckt i rätt tid, om parten påkallar skiljedom eller väcker talan vid domstol inom trettio dagar från den dag då han fick del av skiljedomen eller, om skiljedomen blivit upphävd eller förklarad ogiltig, från det att domen härom vunnit laga kraft.

Internationella förhållanden

47 §

Denna lag tillämpas på skiljeförfarande som äger rum i Sverige även om tvisten har internationell anknytning.

48 §

Skiljeförfarande enligt denna lag får inledas i Sverige om skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum i Sverige eller skiljemännen eller skiljedomsinstitut i enlighet med avtalet har bestämt att förfarandet skall äga rum i Sverige eller om motparten annars samtycker till det.

Skiljeförfarande enligt denna lag får också inledas i Sverige mot part som har hemvist här eller annars skulle kunna sökas i tvisten vid svensk domstol, om inte skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum utom riket.

I andra fall får skiljeförfarande enligt denna lag inte äga rum i Sverige.

49 §

Har skiljeavtalet internationell anknytning skall på detta avtal tillämpas den lag som parterna kommit överens om. Har parterna inte träffat någon sådan överenskommelse tillämpas lagen i det land där förfarandet med stöd av parternas avtal har ägt rum eller skall äga rum.

Första stycket tillämpas inte på fråga, huruvida part var behörig att ingå skiljeavtalet eller var behörigen företrädd.

50 §

Skall utländsk rätt tillämpas på skiljeavtalet gäller 4 § beträffande ett anspråk som omfattas av avtalet utom när

1. avtalet enligt tillämplig lag är ogiltigt, utan verkan eller ogenomförbart, eller
2. anspråket enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän.

Att en domstol utan hinder av skiljeavtalet kan meddela sådana beslut om säkerhetsåtgärder som domstolen enligt lag är behörig att meddela framgår av 4 § tredje stycket.

51 §

Vad som sägs i 26 och 45 §§ om bevisupptagning under skiljeförfarande i Sverige gäller även beträffande skiljeförfarande som äger rum utom riket, om förfarandet grundar sig på skiljeavtal och den hänskjutna frågan enligt svensk lag får avgöras av skiljemän.

52 §

Har inte någon av parterna hemvist eller driftställe i Sverige får de i ett kommersiellt förhållande genom en uttrycklig skriftlig överenskommelse utesluta eller begränsa tillämpligheten av de grunder för upphävande av en skiljedom som anges i 34 och 35 §§.

En skiljedom som omfattas av sådan överenskommelse erkänns och verkställs här i riket enligt de regler som gäller för en utländsk skiljedom.

Erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom m.m.

53 §

En skiljedom som meddelas utom riket anses som utländsk.

Vid tillämpning av denna lag anses en skiljedom vara meddelad i den stat där platsen för förfarandet är belägen.

54 §

En utländsk skiljedom som grundar sig på skiljeavtal erkänns och verkställs i Sverige, om inte annat följer av 55-61 §§.

55 §

En utländsk skiljedom erkänns och verkställs inte i Sverige, om den mot vilken skiljedomen åberopas visar

1. att part enligt tillämplig lag saknade behörighet att ingå skiljeavtalet eller inte var behörigen företrädd eller att skiljeavtalet är ogiltigt enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas eller, i avsaknad av varje anvisning i sådant hänseende, lagen i den stat där skiljedomen har meddelats,

2. att han ej i vederbörlig ordning har underrättats om tillsättandet av skiljeman eller om skiljeförfarandet eller att han av annan orsak inte varit i stånd att utföra sin talan,

3. att skiljedomen behandlar en tvist som inte avsetts med eller omfattas av parternas begäran om skiljedom eller att skiljedomen innehåller beslut i en fråga som faller utanför skiljeavtalet; dock skall, om beslut i en fråga som omfattas av uppdraget kan skiljas från beslut som faller utanför uppdraget, den del av skiljedomen som omfattas av uppdraget erkännas och verkställas,

4. att skiljenämndens tillsättande eller dess sammansättning eller skiljeförfarandet strider mot vad parterna avtalat eller, om avtal härom saknas, mot lagen i den stat där förfarandet har ägt rum, eller

5. att skiljedomen ännu inte blivit bindande för parterna eller att den undanröjts eller dess verkställighet uppskjutits av behörig myndighet i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats.

56 §

En utländsk skiljedom erkänns och verkställs inte heller, om domstolen finner

1. att skiljedomen innefattar prövning av en fråga, som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän, eller

2. att det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige att erkänna eller verkställa skiljedomen.

57 §

Ansökan om verkställighet av en utländsk skiljedom görs hos Svea hovrätt.

Till ansökan skall skiljedomen bifogas i original eller styrkt kopia. Om hovrätten inte bestämmer annat skall även en styrkt översättning av hela domen till svenska språket inges.

58 §

Ansökan får inte bifallas utan att motparten har beretts tillfälle att yttra sig.

59 §

Invänder motparten att skiljeavtal inte träffats skall sökanden inge skiljeavtalet i original eller styrkt kopia samt styrkt översättning till svenska språket eller på annat sätt visa att skiljeavtal ingåtts.

Invänder motparten att han gjort framställning om undanröjande av skiljedomen eller uppskov med dess verkställighet hos myndighet som avses i 55 § 5, får hovrätten uppskjuta avgörandet samt, om sökanden begär det, ålägga motparten att ställa skälig säkerhet vid påföljd att beslut om verkställighet annars kan komma att meddelas.

60 §

Bifaller hovrätten ansökningen, verkställs skiljedomen som svensk domstols lagakraftägande dom, om inte Högsta domstolen efter talan mot hovrättens beslut bestämmer något annat.

61 §

Har säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. rättegångsbalken beviljats, skall vid tillämpning av 7 § samma kapitel med talans väckande jämställas påkallande av ett skiljeförfarande utom riket som kan leda till en skiljedom som erkänns och kan verkställas här.

Sedan ansökan om verkställighet av utländsk skiljedom gjorts ankommer det på hovrätten att pröva en begäran om säkerhetsåtgärd eller om upphävande av sådant beslut.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1996 då lagen (1929:145) om skiljemän och lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar upphör att gälla.

2. Äldre bestämmelser tillämpas i fråga om skiljeförfaranden där skiljeavtalets tillämpning har påkallats före ikraftträdandet och beträffande ansökningar om verkställighet av utländska skiljedomar som gjorts före ikraftträdandet.

3. Bestämmelsen i 3 § andra stycket gäller inte rättshandling som företagits före ikraftträdandet.

4. Har skiljeavtal slutits före ikraftträdandet gäller 18 § andra stycket, 21 § första stycket 1 och 26 § andra och tredje styckena lagen (1929: 145) om skiljemän fortfarande, såvitt avser tid för meddelande av skiljedom, i förfaranden där skiljeavtalets tillämpning har påkallats inom två år från den nya lagens ikraftträdande.

5. Parterna kan i fall som anges i 2 och 4 bestämma att endast den nya lagen skall gälla.

6. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till lagen (1929:145) om skiljemän tillämpas i stället den nya lagen.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 34 kap. 1 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

34 kap. Om rättegångshinder

1 §

Fråga om hinder för målets upptagande skall av rätten företagas, så snart anledning förekommer därtill.

Rättegångshinder skall av rätten självmant beaktas, om ej annat är stadgat.

I lagen (1995:000) om skiljeförfarande finns särskilda bestämmelser om hinder mot rättegång. Dessa skall beaktas endast efter invändning av part.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1996.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 34 kap. 1 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	Föreslagen lydelse

34 kap. Om rättegångshinder

1 §

Fråga om hinder för målets upptagande skall av rätten företrädas, så snart anledning förekommer därtill.

Rättegångshinder skall av rätten självmant beaktas, om ej annat är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1995.

Lag om ändring i utsökningsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om utsökningsbalken att 2 kap. 24 §, 3 kap. 15-18 §§ och 18 kap. 5 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

2 kap. Förfarandet hos kronofogdemyndigheten

24 §

Har enligt 4 kap. 20, 21 eller 22 § eller 13 kap. 7 § andra stycket föreläggande meddelats att väcka talan vid domstol, skall tvisten prövas av en tingsrätt i det län där kronofogdemyndigheten finns, om ej annat följer av andra stycket.

Om föreläggande har meddelats enligt 4 kap. 20, 21, 22 eller 26 § i fall då tvisten rör egendom som avses i 10 kap. 10 eller 12 § rättegångsbalken, gäller om domstols behörighet vad som sägs där.

Har föreläggande meddelats enligt 4 kap. 23 § första stycket eller 9 kap. 11 § tredje stycket, gäller om domstols behörighet vad som i allmänhet är föreskrivet därom. I fall som avses i 4 kap. 23 § andra stycket skall tvisten prövas, när fråga är om pantbrev i fastighet, av den tingsrätt som anges i 10 kap. 10 § rättegångsbalken och annars av en tingsrätt i det län där kronofogdemyndigheten finns.

Har föreläggande meddelats enligt 3 kap. 16 § gäller om domstols behörighet vad som sägs i 44 § lagen (1995:000) om skiljeförfarande.

I föreläggande skall anges vid vilken domstol talan i första hand bör väckas.

3 kap. Exekutionstitlar

Skiljedom

15 §

Skiljedom som grundas på skiljeavtal får verkställas, om

Skiljedom som grundas på skiljeavtal får verkställas, om

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
1. skiljeavtalet ej innehåller förbehåll om rätt för part att *klandra domen,*	1. skiljeavtalet ej innehåller förbehåll om rätt för part att *föra talan mot domen eller, när sådant förbehåll finns, tiden för parts talan har gått ut utan att talan har förts och*
2. omständighet ej föreligger som gör domen ogiltig, även om talan ej förs mot domen, och	*2. domen uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket lagen (1995:000) om skiljeförfarande.*
3. det ej heller görs sannolikt att domen kan hävas enligt 21 § lagen (1929:145) om skiljemän.	I fråga om ersättning till skiljeman får skiljedomen verkställas, om
I fråga om ersättning till skiljeman får skiljedomen verkställas, om *tiden för parts talan mot domen i denna del har gått till ända utan att sådan talan har väckts och det ej föreligger omständighet som avses i första stycket 2.*	*1. tiden för parts talan mot domen i denna del har gått ut utan att talan har väckts och*
	2. domen uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket lagen (1995:000) om skiljeförfarande.
	Svaranden skall alltid beredas tillfälle att yttra sig innan verkställighet sker.
	Om verkställighet av skiljedom som omfattas av en sådan överenskommelse om inskränkning i parts rätt att föra talan mot skiljedomen som anges i 52 § lagen (1995:000) om skiljeförfarande gäller vad som föreskrivs där.
	16 §
	Finns det anledning anta att en skiljedom som enligt 15 § får verkställas är ogiltig och pågår inte redan rättegång om detta, skall kronofogdemyndigheten förelägga sökanden att inom en månad från det att föreläggandet delgavs honom väcka talan i saken mot svaranden.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
16 §	*17 §*
Bestämmelserna i 15 § *första stycket 2 och 3 samt andra stycket tillämpas också på* skiljedom som, utan att skiljeavtal föreligger, med stöd av bestämmelse i lag har meddelats *enligt lagen (1929:145) om skiljemän.*	Bestämmelserna i 15 *och 16 §§ gäller i tillämpliga delar* skiljedom som, utan att skiljeavtal föreligger, med stöd av bestämmelse i lag har meddelats *med tillämpning av lagen (1995:000) om skiljeförfarande.*
17 §	
Möter inte på grund av bestämmelserna i 15 eller 16 § hinder mot verkställighet av skiljedom, skall kronofogdemyndigheten meddela särskilt beslut härom. Innan sådant beslut meddelas, skall svaranden beredas tillfälle att yttra sig.	
18 §	
Sedan beslut som avses i 17 § har meddelats, verkställs skiljedomen som lagakraftägande dom, om inte annat förordnas av domstol där talan mot skiljedomen är anhängig.	*Möter inte på grund av bestämmelserna i 15 eller 17 § hinder mot verkställighet av skiljedomen, verkställs den som lagakraftägande dom, om inte annat förordnas av domstol där talan mot skiljedomen förs.* *Har sökanden förelagts att väcka talan enligt 16 § får skiljedomen dock verkställas endast i fall och under villkor som gäller för icke lagakraftägande underrättsdomar. Sedan talan om skiljedomens giltighet väckts av sökanden eller svaranden får domstolen bestämma om verkställigheten. Väcks inte talan inom den angivna*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	tiden eller avslutas målet utan prövning i sak skall vid tillämpning av 22 § anses som om skiljedomen hade upphävts.
	18 kap. Besvär
	5 §
Följande beslut får inte överklagas: 1. ett beslut genom vilket begäran om rättelse av utmätning enligt 4 kap. 33 eller 34 § eller av kvarstad för fordran enligt 16 kap. 13 § har lämnats utan bifall, 2. ett beslut genom vilket en rättighet inte har förbehållits enligt 12 kap. 33 § andra stycket,	
3. ett beslut genom vilket en förrättningsman har förklarats jävig.	3. ett beslut genom vilket en förrättningsman har förklarats jävig,
	4. ett beslut i en sådan fråga om verkställighet av skiljedom som avses i 3 kap. 16 §.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1996.

2. Äldre bestämmelser tillämpas beträffande en ansökan om verkställighet som gjorts före ikraftträdandet.

Lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning att 33 § och 38 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

33 §

Om svaranden i ett mål om *betalningsföreläggande* eller *vanlig handräckning* bestrider ansökningen i rätt tid, skall sökanden genast underrättas om det. Om sökanden vill vidhålla sitt yrkande, kan han begära att målet eller, om bestridandet avser endast en del av yrkandet, målet i den bestridda delen skall överlämnas till tingsrätt.

Underrättelse enligt första stycket skall innehålla upplysning om vad som sägs där samt i 34, 35 och 37 §§.

En invändning om skiljeavtal skall behandlas som ett bestridande.

38 §

Om det behövs, skall sökanden få tillfälle att yttra sig över vad svaranden har anfört i bestridandet. Begär sökanden ersättning för kostnader som uppkommit efter ansökningen, skall han ange detta i ett sådant yttrande.

Kronofogdemyndigheten får inte förordna om ytterligare skriftväxling i målet.

En invändning om skiljeavtal hindrar inte att ansökningen prövas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1996.

Lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om jordabalken att 8 kap. 28 § och 12 kap. 66 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
8 kap. Arrende i allmänhet	
28 §	
Vid jordbruksarrende och bostadsarrende får avtal mellan jordägare och arrendator, att framtida tvist med anledning av arrendeförhållandet skall hänskjutas till avgörande av skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, ej göras gällande i fråga om arrendatorns rätt eller skyldighet att tillträda eller kvarsitta på arrendestället, fastställande av arrendevillkor i fall som avses i 9 kap. 12 eller 13 § eller 10 kap. 6 a § eller bestämmande av ersättning enligt 9 kap. 14 §. I övrigt gäller skiljeavtalet ej såvitt därigenom skiljemän utsetts eller bestämmelse meddelats om skiljemännens antal, sättet för deras utseende eller förfarandet vid skiljenämnden. I berörda hänseenden skall lagen *(1929:145)* om *skiljemän* tillämpas. Vad som sagts nu utgör dock ej hinder för att i skiljeavtalet utse arrendenämnden till skiljenämnd eller bestämma *kortare tid för skiljemannaåtgärdens avslutande än den tid om sex månader som anges i nämnda lag.*	Vid jordbruksarrende och bostadsarrende får avtal mellan jordägare och arrendator, att framtida tvist med anledning av arrendeförhållandet skall hänskjutas till avgörande av skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, ej göras gällande i fråga om arrendatorns rätt eller skyldighet att tillträda eller kvarsitta på arrendestället, fastställande av arrendevillkor i fall som avses i 9 kap. 12 eller 13 § eller 10 kap. 6 a § eller bestämmande av ersättning enligt 9 kap. 14 §. I övrigt gäller skiljeavtalet ej såvitt därigenom skiljemän utsetts eller bestämmelse meddelats om skiljemännens antal, sättet för deras utseende eller förfarandet vid skiljenämnden. I berörda hänseenden skall lagen *(1995:000)* om *skiljeförfarande* tillämpas. Vad som sagts nu utgör dock ej hinder för att i skiljeavtalet utse arrendenämnden till skiljenämnd eller bestämma *viss tid för meddelande av skiljedom.*

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
12 kap. Hyra	
66 §	
Avtal mellan hyresvärd och hyresgäst, att framtida tvist med anledning av hyresförhållandet skall hänskjutas till avgörande av skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, får ej göras gällande i fråga om hyresgästens rätt eller skyldighet att tillträda eller behålla lägenheten, fastställande av hyresvillkor i fall som avses i 51, 52 eller 55 §, återbetalning av hyra och fastställande av hyra enligt 55 b § eller bestämmande av ersättning enligt 58 b §. I övrigt gäller skiljeavtalet ej såvitt därigenom skiljemän utsetts eller bestämmelse meddelats om skiljemännens antal, sättet för deras utseende eller förfarandet vid skiljenämnden. I berörda hänseenden skall lagen *(1929:145)* om *skiljemän* tillämpas. Vad som sagts nu utgör dock ej hinder för att i skiljeavtalet utse hyresnämnden till skiljenämnd eller bestämma *kortare tid för skiljemannaåtgärdens avslutande än den tid som sex månader som anges i nämnda lag.*	Avtal mellan hyresvärd och hyresgäst, att framtida tvist med anledning av hyresförhållandet skall hänskjutas till avgörande av skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, får ej göras gällande i fråga om hyresgästens rätt eller skyldighet att tillträda eller behålla lägenheten, fastställande av hyresvillkor i fall som avses i 51, 52 eller 55 §, återbetalning av hyra och fastställande av hyra enligt 55 b § eller bestämmande av ersättning enligt 58 b §. I övrigt gäller skiljeavtalet ej såvitt därigenom skiljemän utsetts eller bestämmelse meddelats om skiljemännens antal, sättet för deras utseende eller förfarandet vid skiljenämnden. I berörda hänseenden skall lagen *(1995:000)* om *skiljeförfarande* tillämpas. Vad som sagts nu utgör dock ej hinder för att i skiljeavtalet utse hyresnämnden till skiljenämnd eller bestämma *viss tid för meddelande av skiljedom.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1996.

Lag om ändring i konkurslagen

Härigenom föreskrivs i fråga om konkurslagen att 2 kap. 6 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse *Föreslagen lydelse*

2 kap. Konkursansökan och konkursbeslut m.m.

6 §

Har en borgenärs fordran fastställts av domstol eller av kronofogdemyndighet med stöd av lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning, skall detta godtas som stöd för behörighet att begära gäldenären i konkurs, även om avgörandet inte har vunnit laga kraft. Detta gäller dock inte, om en domstol har förordnat att avgörandet inte får verkställas.

En fordran som har fastställts genom skiljedom skall också godtas, om skiljedomen får verkställas enligt 3 kap. 15 eller *16* § utsökningsbalken och en domstol inte *har meddelat ett sådant förordnande som avses i 18 § i samma kapitel.*

En fordran som har fastställts genom *en giltig* skiljedom skall också godtas, om skiljedomen får verkställas enligt 3 kap. 15 eller *17* § utsökningsbalken och en domstol inte *efter talan mot skiljedomen har bestämt annorlunda.*

I andra fall än de som avses i första och andra styckena skall borgenären styrka sin behörighet att begära gäldenären i konkurs.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1996.

Utredningsuppdraget

Utredningens direktiv (Dir. 1992:22) innebär ett uppdrag att bl.a. göra en översyn av skiljemannalagstiftningen. Denna del av utredningens uppdrag redovisas i detta delbetänkande.

Direktiven i sin helhet framgår av *bilaga 1*.

Utredningen har med utgångspunkt i direktiven och de regler som finns i lagen (1929:145) om skiljemän, *bilaga 2*, och lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar, *bilaga 3*, utarbetat en lag som innefattar i princip hela den svenska skiljemannalagstiftningen. Vid detta arbete har de konventioner på området som Sverige tillträtt beaktats, nämligen Genèveprotokollet 1923, Genèvekonventionen 1927 och New Yorkkonventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar (1958), *bilaga 4*.[1] Vidare har utredningen särskilt uppmärksammat den av FN:s handelsrättskommission (UNCITRAL) utarbetade modellagen för internationella kommersiella skiljeförfaranden (modellagen), *bilaga 5*.

Utredningen har även granskat de regler som gäller verkställighet av svenska skiljedomar. Denna översyn har utmynnat i vissa förslag till ändringar i utsökningsbalken.

Utredningsarbetet har bedrivits i de former som brukas i kommittéarbete. Alla avsnitt i betänkandet har sålunda diskuterats med de sakkunniga vid två eller flera sammanträden. I utredningen har hållits 31 sådana sammanträden. I den mån inte annat framgår av särskilda yttranden står de sakkunniga bakom de lösningar som har valts.

För inhämtande av synpunkter har under arbetets gång delar av förslaget diskuterats vid sammankomster med verksamma skiljemän i Göteborg, Malmö och Stockholm.

Utredningen kommer under sitt fortsatta arbete bland annat att utreda vissa rättsskyddsfrågor inom skiljemannaområdet. Vidare skall frågor om sekretess i anslutning till skiljeförfaranden behandlas. Det fortsatta arbetet kan således komma att innebära vissa kompletteringar till den föreslagna lagen.

---

[1] De båda Genèveöverenskommelserna finns publicerade som bilaga 1 och 2 till prop. 1971:131.

Förslaget beräknas inte ha några statsfinansiella konsekvenser. Att lagstiftningen om skiljemän faller utanför EUs regelområde framgår av avsnittet om skiljedomsrätten i ett internationellt perspektiv.

Det fortsatta utredningsarbetet kommer att omfatta, förutom som tidigare nämnts rättsskydds- och sekretessfrågor, regler som kan skapa bättre förutsättningar för de allmänna domstolarna att pröva förmögenhetsrättsliga tvister med anknytning till näringslivet.

Samtidigt med detta delbetänkande publicerar utredningen separat en engelsk översättning av förslaget till ny lag om skiljeförfarande jämte en kortfattad presentation. Detta sker under titeln: The Draft New Swedish Arbitration Act. A Presentation.

Översikt över svensk skiljedomsrätt

Kort historik över lagstiftningen

Redan i Visby stadslag från 1300-talet förekommer ett stadgande som handlar om avtal där parterna enas om att låta en mellan dem uppkommen tvist avgöras av betrodda män. Skiljeförfarandets betydelse torde ha ökat under det kommersiella uppsvinget under 1600-talet. Bestämmelser om skiljeförfarande finns i 1667 års sjölag och 1669 års exekutionsstadga. Stadgan innehåller i 5 p. bestämmelser om verkställighet av "gode mäns utslag, ther intet jäf utinnan är".

I 1734 års lag finns i 4:15 utsökningsbalken en bestämmelse som härstammar från exekutionsstadgan; "hafwer man å båda sidor skutit thet, som twist är om, under goda män, och utfäst sig, at nöjas åt theras slut; gånge tå thet til utmätning." Hade parterna avsagt sig rätten att klandra gode männens avgörande kunde verkställighet ske. Några andra bestämmelser angående skiljeförfarande gavs inte. Bestämmelsen kvarstod oförändrad till 1879 då utsökningslagen trädde i kraft. Enligt 46 § utsökningslagen kunde överexekutor förordna om verkställighet av en skiljedom under förutsättning att parterna till skiljemännen hänskjutit den fråga som skiljemännen prövat och att parterna hade utfäst sig att nöjas med skiljemännens avgörande. Några legala regler om själva förfarandet infördes inte nu heller.

Ett förslag till lagstiftning framlades dock redan 1826. Lagkommitténs förslag till allmän civillag innehöll nämligen ett kapitel om "skiljesmän". I motiven talas om att tvistande parter för att slita tvister utsåg personer som de hade förtroende för. Detta förfarande borde enligt kommitténs mening inskränkas till dispositiva tvister. Vidare innehöll förslaget en bestämmelse av innebörd att om parterna inte förbehållit sig rätt att klandra avgörandet skulle det anses att de hade utfäst sig att godta skiljemännens avgörande. En nästan likalydande bestämmelse återfinns i 2 § 1 st. skiljemannalagen. Lagkommitténs förslag upptogs i stort oförändrat i lagberedningens förslag till rättegångsbalk av år 1849. I motiven talas om att det fanns åtskilliga stadganden om att tvister som rörde allmänna inrättningar, verk eller bolag skulle avgöras av skiljemän. De framlagda förslagen ledde dock inte till lagstiftning.

Frågan om en legal reglering av skiljeförfarandet upptogs i det s.k. principbetänkandet angående rättegångsväsendets ombildning som nya lagberedningen framlade 1884. Där sägs att skiljemannainstitutionen erhållit en ganska vidsträckt användning. Vidare framhålls att redan uppkomna eller framtida tvister ofta hänskjuts till skiljemäns avgörande genom frivilliga överenskommelser. I skadeståndsmål uppges det vara vanligt att domaren hänskjuter skadeståndsfrågan till prövning av skiljemän. Slutligen sägs att det i lag och författning finns bestämmelser om att vissa ersättningsfrågor skall avgöras av skiljemän. Lagberedningen ansåg att rättegångslagen borde innehålla regler om skiljemannaförfarande som grundades på frivilliga överenskommelser.

Lagberedningen fick sedermera i uppdrag att enligt de riktlinjer som uppdragits i principbetänkandet utarbeta ett förslag till bestämmelser om skiljeförfarande. Ett förslag till lag om skiljemän och om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen framlades 1885. Sedan Högsta domstolen hörts över förslaget och detta delvis omarbetats avläts 1887 en proposition till riksdagen. Med några ändringar godtogs propositionen och den 28 oktober 1887 utfärdades lagen om skiljemän (se NJA II 1887 nr 4).

Lagen innehöll bestämmelser om skiljeavtalets föremål och dess verkan som rättegångshinder. Bland annat upptogs det grundläggande stadgandet att parterna skulle anses ha utfäst sig att åtnöjas med skiljedomen om skiljeavtalet inte innehöll förbehåll om rätt för part att överklaga skiljedomen. Överexekutor gavs befogenhet att i vissa fall utse skiljeman. Slutligen gavs föreskrifter om förfarandet och om skiljedomens form. Stadgandena om verkställighet av skiljedom i 46 § utsökningslagen anpassades till den nya lagens bestämmelser.

Redan vid riksdagsbehandlingen av 1887 års skiljemannalag uttalades farhågor för att lagens bestämmelser skulle lämna möjlighet till obstruktion från part som ville hindra eller försvåra tvistens prövning av skiljemän. En motion om revision eller ändring i skiljemannalagen väcktes 1918.[1] Lagutskottet uttalade sig över motionen och anförde bl.a. att erfarenheten hade visat att de förväntningar, som vid lagens tillkomst ställdes på skiljemännen, inte gått i uppfyllelse och att de möjligheter lagen erbjöd part att i samråd med en av honom till skiljeman utsedd person hindra eller fördröja förfarandet hade utnyttjats i stor utsträckning. Bristerna i förfarandet kunde enligt utskottets mening avhjälpas endast genom en allmän omarbetning av lagen. På utskottets initiativ begärde riksdagen att Kungl. Maj:t skulle låta företa en fullständig revision av 1887 års skiljemannalag.

[1] Se NJA II s. 889 ff.

Med anledning av framställningen framlades 1919 ett förslag till ändring i skiljemannalagen. Det ansågs nämligen föreligga ett trängande behov att undanröja de möjligheter till obstruktion som lagen erbjöd och man ville tillgodose detta behov genom vissa detaljändringar i lagen. Lagutskottet tillstyrkte förslaget men framhöll att denna partiella reform inte fick undanskjuta den revision av lagen i dess helhet som riksdagen hade begärt. Förslaget godtogs av riksdagen och skiljemannalagen ändrades 1919.[2]

Riksdagen framhöll 1926 på nytt att det förelåg behov av en fullständig omarbetning av skiljemannalagen. En utredning i syfte att åstadkomma en revision av lagen igångsattes 1927 inom justitiedepartementet. Utredningsuppdraget anförtroddes hovrättsrådet, sedermera justitierådet och riksmarskalken Nils Vult von Steyern. Professor Martin Fehr förordnades 1928 att delta i utredningsarbetet. Sedan von Steyern i oktober 1928 utnämnts till statsråd slutfördes uppdraget av Fehr ensam. Förslaget utmynnade i lagen (1929:145) om skiljemän och medförde ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen.[3]

Lagen har härefter inte ändrats på något mera genomgripande sätt. Så föranledde införandet av nya rättegångsbalken 1948 endast några smärre justeringar i 15 §.[4]

Under 1920-talet antog Nationernas Förbund två överenskommelser angående det internationella skiljedomsväsendet. År 1923 tillkom sålunda det s.k. Genèveprotokollet angående skiljedomsklausuler och år 1927 en konvention om verkställighet av utländska skiljedomar. Överenskommelserna går ut på att utländska skiljeavtal och skiljedomar under vissa förutsättningar skall erkännas i de fördragsslutande staterna. I samband med Sveriges anslutning tillkom lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK).[5]

I början av 1950-talet inleddes ett arbete inom Förenta Nationerna i syfte att åstadkomma en ny internationell reglering på området. Arbetet ledde till 1958 års New Yorkkonvention om erkännande och verkställighet av skiljedomar. Konventionen har ett vidare tillämpningsområde än Genèvekonventionen. En utländsk skiljedom skall enligt New Yorkkonventionen i princip kunna verkställas vare sig den meddelats i konventionsstat eller ej och oavsett vilken stats jurisdiktion parterna är

---

[2] Se NJA II 1919 s. 756 ff. och Martin Fehr i Svensk Juristtidning 1919 s. 298 ff.

[3] Se NJA II 1929 s. 1 ff. och Martin Fehr i Svensk Juristtidning 1930 s. 56 ff.

[4] Se NJA II 1947 s. 230 f.

[5] Se NJA II 1929 s. 69 ff.

underkastade. Det finns dock möjlighet att göra förbehåll i två hänseenden. En stat kan enligt artikel I(3) begränsa tillämpningsområdet till skiljedomar som meddelats i annan fördragsslutande stat eller till rättsliga förhållanden som anses som kommersiella enligt det fördragsslutande landets lag. Konventionen innehåller skärpta bestämmelser för att motverka obstruktion från part som motsätter sig verkställighet av skiljedomen. Konventionen har tillträtts av omkring nittio stater över hela världen. Sverige ratificerade New Yorkkonventionen den 28 januari 1972. Något förbehåll som begränsade konventionens tillämpningsområde gjordes inte. I samband med tillträdet företogs vissa ändringar i LUSK.[6]

Skiljemannalagens struktur och bakomliggande principer

Staten har inte något självständigt intresse av att alla tvister skall prövas av allmän domstol. Staten har därför inte ansetts ha anledning att motsätta sig att parter ingår skiljeavtal beträffande frågor som de kan träffa förlikning om. Principen om att avtal skall hållas, pacta sunt servanda, gäller sålunda även beträffande skiljeavtal.

Lagstiftningen ger enligt förarbetena[7] framför allt i tre hänseenden rättsverkan åt skiljeavtal. Avtalet har verkan som processhinder. Om part gör invändning vid domstol om att parterna har träffat ett skiljeavtal beträffande tvisten skall domstolen inte befatta sig med denna. Part ges möjlighet att framtvinga fullgörelse av ett skiljeavtal och lagstiftningen försöker dessutom så långt möjligt motverka obstruktion under förfarandet. Slutligen tillerkänner lagstiftningen rättsverkan åt en skiljedom. Denna kan verkställas genom exekutiv myndighets försorg, och allmän domstol får inte mot parts bestridande göra en ny prövning av tvisten.

Av detta synsätt - framhålls det[8] - följer emellertid att staten inte har något direkt ansvar för skiljedomars riktighet eller för det kloka i att ingå ett skiljeavtal. Ansvaret för skiljemännens sakkunskap och oväld vilar i första hand på parterna själva. Det har dock ansetts vara ett statsintresse att försöka tillgodose objektiviteten i skiljeförfarandet utan att för den skull låta staten få det direkta ansvaret för förfarandet och utan att därigenom beröva den enskilde den frihet som han med fog kan göra anspråk på. Vidare har det ansetts rimligt och riktigt att staten uppställer vissa formella krav och, så långt det kan ske utan ett

---

[6] Se prop. 1971:131.

[7] Se NJA II 1929 s. 5.

[8] Se NJA II 1929 s. 6.

otillbörligt begränsande av parternas avtalsfrihet, försöker bereda möjligheter för materiellt riktiga avgöranden.

Skiljemannalagens bestämmelser är uppdelade i olika grupper under rubrikerna skiljeavtalet, skiljemännen och huru de utses, förfarandet, skiljedoms ogiltighet och klander av skiljedom, skiljedomskostnaderna samt särskilda bestämmelser. I motiven anges att lagen är tvingande för parter och skiljemän om inte annat anges.[9]

Skiljemannalagen reglerar i första hand skiljeförfarande som grundar sig på avtal mellan parterna, s.k. konventionellt skiljeförfarande. Det förekommer i vissa fall att det i lag föreskrivs att en tvist skall avgöras av skiljemän. Man brukar då tala om legalt skiljeförfarande. I de flesta fall hänvisar bestämmelsen till skiljemannalagens regler, se t.ex. 14 kap. 9 § 2 st. aktiebolagslagen (1975:1385). Det finns emellertid i äldre författningar några fall då ett legalt skiljeförfarande inte skall ske enligt skiljemannalagen, se t.ex. 9-12 §§ lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled.

Skiljedomsinstitut

De tidigaste skiljedomsinstitutionerna var knutna till olika branscher eller sammanslutningar av näringsidkare och hade till syfte att lösa tvister mellan näringsidkare i branschen eller sammanslutningen ifråga. Exempel på sådana skiljedomsinstitutioner som fortfarande finns kvar är *Sveriges Skiljenämnd för Spannmåls- och Foderämneshandeln* och *Sveriges Tekniskt-Industriella Skiljedomsinstitut (STIS)*. Båda tillkom i slutet av 1800-talet.

Under 1900-talet har dock denna typ av institutioner successivt minskat i betydelse, samtidigt som branschövergripande skiljedomsinstitutioner etablerats. De senare är i allmänhet knutna till handelskamrar.

Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut etablerades 1917 och under 1920- och 1930-talen inrättades skiljedomsinstitutioner vid samtliga svenska handelskamrar. Under de senaste decennierna har dock verksamheten koncentrerats till Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut.

Skiljedomsinstitutioner skiljer sig både i organisatorisk uppbyggnad och erbjuden service. Det finns dock gemensamma drag. Flertalet institutioner har en styrelse och ett sekretariat samt stadgar eller motsvarande som reglerar både organisationen och förfarandet i skiljemål som handläggs vid institutionen ifråga. En huvuduppgift är ofta att medverka vid

[9] Se NJA II 1929 s. 8.

utseende av skiljemän och handlägga frågor i anslutning därtill, exempelvis jävsfrågor. Flera institutioner biträder också vid administration av skiljemål.

Skiljeförfarandets omfattning

Skiljeförfarandet försiggår i allmänhet utan offentlig insyn. Någon registrering av meddelade skiljedomar sker inte. Det går därför inte att närmare ange i vilken omfattning som skiljeförfarande förekommer.

Det torde dock vara ställt bortom rimligt tvivel att en stor del av näringslivets tvister löses genom skiljeförfarande. Många standardavtal innehåller skiljeklausul. Användningen kommer att belysas närmare i utredningens nästa betänkande. Det kan redan här nämnas att skiljeklausuler är mycket frekventa t.ex. i avtal om entreprenader och om anläggnings- och maskinleveranser. Även i avtal som upprättas särskilt intas ofta en skiljeklausul. Så sker exempelvis i avtal om företags- och aktieöverlåtelser. Legalt skiljeförfarande med anledning av aktieinlösen är vanligt förekommande och gäller ekonomiskt betydande värden.

Samhällsutvecklingen har gått i riktning mot allt snabbare kommunikationer mellan människor. Detta har lett till att kravet på att uppkommande tvister skall biläggas så snabbt som möjligt har accentuerats. Denna samhällsutveckling torde ha ökat skiljeförfarandets användning.

Skiljeförfarande har särskilt stor betydelse i internationella relationer. Skiljedomar erkänns och kan verkställas i mycket större utsträckning utanför det land där domen meddelats än vad som är fallet med domstolsdomar, låt vara att Luganokonventionen medfört att domstolsdomar numera i stor utsträckning kan verkställas inom Europa.

Annan lagstiftning i huvuddrag

Föreskrifter rörande skiljeförfarande finns i skiljemannalagen, lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar samt i rättegångsbalken och utsökningsbalken. Därutöver finns emellertid föreskrifter angående skiljeförfarande i många olika sammanhang. Det kan gälla allt från att skiljeförfarande påbjuds som tvistlösningsmetod till att skiljeavtal inte får ingås förrän tvist uppkommit eller att skiljeförfarande helt förbjuds. En sammanställning av författningar som innehåller föreskrifter angående skiljeförfarande finns i *bilaga 6*.

Skiljedomsrätten i ett internationellt perspektiv

I ett internationellt perspektiv föreligger i modern tid på skiljedomsrättens område två parallella och delvis motsägelsefulla utvecklingstendenser: å ena sidan en starkt tilltagande internationalisering och å andra sidan en klart markerad nationell profilering. Dessa tendenser kan i korthet illustreras som följer.

Lagen om skiljemän tillkom år 1929, samma år som Genèveprotokollet av år 1923 och Genèvekonventionen av år 1927 ratificerades av Sverige. Dessa konventioner utgjorde ett genombrott för idén att skiljeavtal och skiljedomar i internationella affärsangelägenheter skulle få internationell giltighet i en långt större utsträckning än som då gällde och för närvarande gäller nationella domstolsavgöranden. Dessa överenskommelser kom att återspeglas i den ursprungliga lydelsen av lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar.

Genèvekonventionen och Genèveprotokollet ersattes år 1958 av New Yorkkonventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar (nedan kallad New Yorkkonventionen.) Denna konvention har av Englands ledande expert på skiljedomsrätt, Lord Mustill, betecknats som det mest framgångsrika internationella lagstiftningsinstrument vilket någonsin skapats på den kommersiella rättens område. Konventionen innehåller de två principerna att, med starkt avgränsade undantag (se Artikel II och V), skiljeavtal och skiljedomar skall erkännas och verkställas i alla medlemsstater, och konventionen har vunnit en i det närmaste universell anslutning. Sverige ratificerade New Yorkkonventionen år 1972 och ändrade i samband därmed lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar i syfte att bringa denna lag i överensstämmelse med konventionen. Sverige har inte gjort någon av de två möjliga reservationerna avseende begränsning till skiljedomar rörande kommersiella förhållanden respektive tilllämpning enbart i förhållande till andra medlemsstater.

New Yorkkonventionen förutsätter att en skiljedom meddelas i enlighet med en viss stats lag, därtill att denna lag oftast är densamma som lagen i den stat där skiljedomen har meddelats. Till följd härav torde en skiljedom som utges för att vara "a-national", "floating", "de-

nationalised" eller motsvarande (varmed avses att domen tillkommit i ett skiljeförfarande baserat enbart på parternas skiljeavtal och icke någon nationell lag) vägras erkännande och verkställighet. Detta kan förutsätta att en domstol i det land där skiljedomen givits uttalar att domen inte är utfärdad i enlighet med dess skiljedomslag; ett sådant uttalande är likvärdigt med ett undanröjande av skiljedomen (jfr Artikel V(1)(e)).[1]

Sverige tillträdde år 1966 Washingtonkonventionen om erkännande och verkställighet av skiljedomar i vissa internationella investeringstvister mellan en stat och en medborgare i en annan stat (även kallad ICSIDkonventionen). Denna anslutning skedde i form av lag (1966:735) om erkännande och verkställighet av skiljedomar i vissa internationella investeringstvister, genom vilken en skiljedom som meddelats enligt konventionen är giltig i Sverige. Om det är fråga om en förpliktelse att utge pengar verkställs skiljedomen direkt som svensk domstols lagakraftägande dom, om inte uppskov med verkställigheten beslutas enligt konventionens föreskrifter.

Under 1970-talet upptogs skiljedomsfrågor till behandling av Förenta Nationernas handelsrättskommission, UNCITRAL. Efter omfattande förberedelser resulterade dess arbete i ett skiljedomsreglemente, UNCITRAL Arbitration Rules (nedan kallade UNCITRAL-reglerna), vilket av Förenta Nationernas Generalförsamling i december 1976 rekommenderades som ett utfyllande normsystem i privata skiljeavtal. UNCITRAL-reglerna har vunnit vidsträckt acceptans i internationella affärsrelationer och blivit ett naturligt referensmaterial vid utarbetandet av liknande regelsystem. Därjämte bildar dessa regler, i en något modifierad form, alltsedan år 1981 grundvalen för verksamheten i den betydelsefulla Iran - United States Claims Tribunal i Haag.

Under 1980-talet initierade UNCITRAL det mer ambitiösa projektet att, med utgångspunkt från UNCITRAL-reglerna, skapa en förebild till lag om internationella skiljeförfaranden. Efter synnerligen omfattande förberedelser, innefattande bl.a. ett flertal konferenser med stor internationell anslutning, blev resultatet år 1985 den s.k. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (nedan kallad modellagen). Förarbetena till modellagen är vidlyftiga och utförligt dokumenterade.[2] Även om inledningsvis ambitionen hos upphovsmännen till modellagen var att denna skulle få karaktären av uniform nationell lagstiftning blev det slutliga resultatet tillkomsten av ett

---

[1] Se därom bl.a. van den Berg, s. 28-43, resp. Redfern and Hunter: The Law and Practice of International Commercial Arbitration, 2 uppl., London 1991, s. 81-88.

[2] Se bibliografin i 5 *Mealey's International Arbitration Report*, Issue 10 (1990), not 5, s. 12-17.

lagstiftningsinstrument ägnat att antas dels av industriellt och ekonomiskt väl utvecklade stater där skiljeförfarande historiskt sett har spelat en undanskymd roll som metod för privaträttslig konfliktlösning och dels av i nämnda hänseenden mindre utvecklade stater vilka i avsaknad av ett tillfredsställande regelverk inte tidigare kunnat göra gällande i sig berättigade anspråk på att ifrågakomma som fora för skiljeförfaranden i sina affärsrelationer med omvärlden.

Modellagens tillkomst har medfört ett betydelsefullt genombrott för en nationell användning av skiljeförfaranden som konfliktlösningsmetod i länder där sådana tidigare har varit sällsynta. Modellagen har, med smärre modifikationer, införts i ett flertal stater i det brittiska samväldet, såsom Kanada (såväl på det federala planet som i provinserna), Australien (dito), Hongkong, Nigeria, Skottland samt Bermuda (men ej i England; se nedan). Lagstiftning grundad på modellagen har därjämte införts i Bulgarien, på Cypern, i Tunisien, Ryssland och Mexiko samt förbereds f.n. i bl.a. Tyskland och Ungern.[3] Tanken har framförts att den bör accepteras även i Danmark.[4] Lagens tillkomst har stundom på ett verksamt sätt bidragit till en markant ökning även av den internationella skiljedomsfrekvensen i berörda länder, inte minst i Hongkong och Kanada (särskilt British Columbia), vilkas samtidigt tillkomna skiljedomsinstitut (särskilt det i Hongkong) redan är mycket aktivt verksamma.

Skiljedomsrätten tillhör inte de rättsområden som berörs av integrationen inom den Europeiska Unionen. Sålunda undantas uttryckligen skiljedomar från bestämmelserna i Brysselkonventionen om domstols behörighet och om verkställighet av domar i civila och kommersiella mål (se Artikel 1(4)). I ett viktigt avgörande av EG-domstolen, det s.k. Atlantic Emperor-fallet år 1991, fastslogs att icke heller judiciella förfaranden i anslutning till skiljeförfaranden omfattas av konventionens bestämmelser.[5] Motsvarande undantag återfinns i Luganokonventionen om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område (se Artikel 1, andra stycket, punkt 2). Sverige har tillträtt Luganokonventionen genom lag (1992:794) med anledning av Sveriges tillträde till Luganokonventionen.[6]

---

[3] Ett förslag till ny skiljedomslag har i februari 1994 framlagts i Tyskland.

[4] Se Allan Philip, Introduktion til International Voldgift, *Ugeskrift for Retsvaesen,* 14 mars 1992, s. 130-131.

[5] Se Marc Rich and Co. A.G. v. Società Italiana Impianti P.A., fall C-190/89, 7 *Arbitration International* (1991), s. 251-257.

[6] Luganokonventionens betydelse för skiljeförfarande har behandlats av Lennart Pålsson i Svensk Juristtidning 1994 s. 1 ff.

Parallellt med den internationalisering av skiljedomsrätten som blivit en direkt följd av den världsomfattande anslutningen till New Yorkkonventionen, den vitt utbredda acceptansen av UNCITRAL-reglerna som normgivande mönster för skiljeavtal respektive de landvinningar som gjorts av modellagen har nationella särdrag kommit att prägla den legislativa utvecklingen i de oss närliggande kulturländer där, liksom i Sverige, skiljeförfaranden sedan lång tid har utgjort en vedertagen och allmänt tillämpad metod för tvistlösning på det kommersiella området. Det är värt att notera att de europeiska länder som infört ny lagstiftning om skiljedom under 1980-talet valt att ej anpassa denna till modellagen utan i stället stiftat lagar för internationella förfaranden utformade på grundval av inhemsk tradition och historiskt präglat nationellt synsätt. Så har varit fallet i Frankrike (1981), Nederländerna (1986) och Schweiz (1987) och detsamma gäller i Belgien (1985) och Spanien (1988). I England har en kommitté under ordförandeskap av Lord Mustill (år 1989) kommit till slutsatsen att modellagen inte lämpligen kan läggas till grund för utformningen av en ny lag om skiljeförfaranden.[7] Arbetet på en lagreform fortskrider i England enligt andra riktlinjer.[8] En skotsk kommitté under ordförandeskap av Lord Dervaird har samtidigt kommit till en motsatt slutsats, och som nämnts har Skottland sedermera infört en motsvarighet till modellagen.[9] I Förenta Staterna är meningarna delade om huruvida modellagen bör användas som mönster i arbetet på utformningen av ny federal lagstiftning avsedd att ersätta den federala United States Arbitration Act av år 1925.[10] På det delstatliga planet har så skett i bl.a. Connecticut, Kalifornien, Ohio samt Texas. Finland har infört en ny lag om skiljemän som väsentligen utgör en inhemsk

---

[7] Se *Report on the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration*, issued by the Departmental Advisory Committee on Arbitration Law, Her Majesty's Stationery Office, Department of Trade and Industry (1989).

[8] Ett utkast till ny lag färdigställdes under februari 1994 och det är f.n. föremål för remissbehandling.

[9] Se *Report to the Lord Advocate on the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration*, issued by the Scottish Advisory Committee on Arbitration Law, Scottish Courts Administration (1989).

[10] Se Daniel M. Kolkey, "Reflections on the U.S. Statutory Framework for International Commercial Arbitrations: Its Scope, Its Shortcomings and the Advantages of U.S. Adoption of the UNCITRAL Model Law", *1 The American Review of International Arbitration* (1990), s. 491-534; David W. Rivkin och Frances L. Kellner, "In Support of the F.A.A.: An Argument Against U.S. Adoption of the UNCITRAL Model Law", *ibid.*, s. 535-561.

produkt, även om många av lagens bestämmelser har inspirerats av stadgandena i modellagen.[11]

Utvecklingen i fråga om användning av skiljedomsinstitut har i huvudsak varit densamma i flertalet länder i övriga Europa som i Sverige.

Även utanför Europa har etablerats åtskilliga skiljedomsinstitutioner, framför allt under den senaste tioårsperioden.

Medan skiljedomsinstitutionernas verksamhet under 1900-talets första hälft och tidigare huvudsakligen var begränsad till en region eller ett land, har den internationella handelns expansion under de senaste decennierna inneburit att flera institutioner också medverkar vid internationella skiljeförfaranden. Vissa institutioner handlägger enbart sådana skiljeförfaranden.

International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce och *London Court of International Arbitration* är exempel på mer betydande institutioner som endast handlägger internationella skiljeförfaranden, medan exempelvis *American Arbitration Association* och Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut är exempel på institutioner som både har en omfattande internationell verksamhet och medverkar vid nationella skiljeförfaranden. Om Sveriges och Handelskammarens roll på det internationella planet kan närmare sägas följande.

Sverige har tagit aktiv del i det arbete som föregick och resulterade i New Yorkkonventionen, UNCITRAL-reglerna och modellagen. Alltsedan senare hälften av 1970-talet har Sverige i tilltagande utsträckning valts som forum för skiljeförfaranden i avtal mellan utländska parter vilka saknar varje anknytning till vårt land. Ursprungligen var detta fallet i internationella kontrakt ingångna av sovjetiska handelsorganisationer och andra organ med utländska bolag och andra rättssubjekt. Sedermera har en motsvarande praxis vunnit utbredning i Folkrepubliken Kina. Såvitt är känt har ett mycket stort antal avtal träffats av f.d. sovjetiska, resp. av kinesiska, parter, innehållande föreskrifter om skiljeförfaranden i Stockholm, oftast enligt reglerna för Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut eller med angivande av Institutet eller Handelskammaren som s.k. "appointing authority". Stockholm föreskrivs vidare inte sällan som plats för skiljeförfaranden i klausuler som hänvisar till exempelvis reglerna för Internationella Handelskammarens Internationella Skiljedomstol.

Under samma tid kom skiljemannalagen ingående studeras av representanter för American Arbitration Association och den sovjetiska handels- och industrikammaren, dvs. de ledande skiljedomsorganisationerna i USA resp. Sovjetunionen, eftersom dessa parter förhandlade om

---

[11] Se Gustaf Möller i Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut, 1992, s. 39 ff.

ingående av ett avtal som till organisationernas medlemmar avsågs rekommendera en skiljeklausul baserad på UNCITRAL-reglerna med Stockholms Handelskammare som "appointing authority". På kontrahenternas begäran gjordes omfattande utredningar om svensk rätt av en arbetsgrupp inom Stockholms Handelskammare, i samarbete med experter från nämnda amerikanska och sovjetiska organisationer. Dessa utredningar utmynnade bl.a. i förslag till vissa begränsade, men som nödvändiga betraktade, ändringar i skiljemannalagen (9, 18 och 26 §§) resp. lagen om utländska skiljeavtal och skiljedomar (4 §), vilka infördes år 1976 och betingades av lagens tillämpning i tvister utan anknytning till Sverige. Överläggningarna ifråga resulterade i ett trepartsavtal ingånget i New York i december 1976 med titeln US/USSR Optional Clause Agreement.[12] Ett annat utflöde var publikationen Arbitration in Sweden, utgiven av Stockholms Handelskammare år 1977 och sedermera avsevärt utvidgad och omarbetad i en andra upplaga år 1984. Till följd av Sovjetunionens upplösning har detta avtal i mars 1993 ersatts av ett nytt trepartsavtal med titeln US-Russian Optional Clause Agreement 1992.[13]

Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut har ytterligare sökt att möta de krav som kommit att uppställas av den internationella affärsvärlden genom att införa ett nytt skiljedomsreglemente, i kraft sedan den 1 januari 1988, genom att utge (med början år 1981) en årsbok på omväxlande svenska och engelska språket samt genom att medverka till bildandet av Vetenskapliga Institutet för Skiljedomsrätt vid Stockholms Universitet år 1985. Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut har under de senast förflutna åren kommit att anförtros handläggningen i olika former av ett ökande antal mål, från 35 mål år 1990 till 62 mål år 1991, 63 mål år 1992 respektive 111 mål år 1993. Det kan anmärkas att därutöver ett okänt antal förfaranden av uteslutande ad hoc-karaktär, såväl rent internationella skiljeförfaranden som förfaranden mellan svenska och utländska partèr, har ägt rum i Sverige (vartill kommer ett antal tvister som har förberetts för utförande i Stockholm men förlikts på ett tidigt stadium) utan att Institutets eller Handelskammarens medverkan har behövt påkallas. Några förfaranden av nu angivna slag har avsett tvister av synnerligen stor betydelse, såväl avseende omtvistade belopp som i andra hänseenden.

---

[12] Se Arbitration in Sweden, Appendix 5.

[13] Se "Arbitration and the Law 1992-93"; AAA General Counsel's Annual Report (1993), s. 153-158.

Utgångspunkter för ny lagstiftning

Skiljeförfarandets funktion

Det på avtal grundade skiljeförfarandet, sådant det uppfattas i vårt land och jämförbara stater, är en form av privat rättskipning på förmögenhetsrättens område. Det kan, summariskt uttryckt, sägas syfta till ett snabbt och slutligt avgörande av tvister utan insyn utifrån. Även om det i samhället förekommer andra mekanismer för tvistlösning, t.ex. genom medverkan av olika nämnder, är det skiljeförfarandet som framstår som det egentliga alternativet till tvistlösning genom domstolsdom. Det är endast avgöranden av domstolar och skiljemän som kan verkställas genom exekutiva myndigheters försorg.

Att staten sålunda gör ett undantag från sitt monopol på rättskipning kan, åtminstone med ett nutida synsätt, föras tillbaka på den i västerländska rättssamhällen rådande principen om avtalsfrihet mellan enskilda. Om rättsordningen godtar parters överenskommelser om hur deras mellanhavanden skall regleras, är det konsekvent att också acceptera deras avtal att låta någon utomstående slita en tvist dem emellan. Avtalsfriheten är av grundläggande betydelse för en marknadsekonomi. Det är betecknande att skiljeförfarande har sin absoluta tyngdpunkt på handelstvister och andra kommersiella tvister, dvs. tvister mellan näringsidkare. På detta område spelar denna tvistlösningsform en mycket betydande roll.

Rättegång vid domstol och skiljeförfarande är alltså alternativa och i viss mån konkurrerande procedurer att lösa tvister. Det är en självklar utgångspunkt för utredningen att skiljeförfarande också för framtiden skall stå till tvistande parters förfogande. Utredningen kommer i sitt slutbetänkande att söka analysera för- och nackdelar med skiljeförfarande respektive rättegång i inhemska tvister. Redan här bör emellertid kort anges de faktorer som brukar åberopas till stöd för att skiljeförfarande är attraktivt som instrument för tvistlösning. Dessa faktorer måste naturligtvis omhuldas i en ny lagstiftning om skiljeförfarande. Därmed är inte sagt att motsvarande fördelar inte i större eller mindre utsträckning kan nås inom ramen för domstolsprocessen.

I mångt och mycket kan fördelarna med skiljeförfarande föras tillbaka på att det ger underlag för större förtroende - för dem som dömer, för förfarandet och mellan parterna.

I skiljeförfarande kan sålunda parterna *välja skiljedomare* som de hyser förtroende för. De kan beakta olika kandidaters allmänna juridiska kompetens, deras förtrogenhet med vissa rättsområden och deras specialkunskaper på ett fackområde. Utses rätt personer till skiljenämnden kan förfarandet påskyndas, kostnaderna bli lägre och resultatet mer tillfredsställande.

Som en särskild fördel med skiljeförfarandet brukar framhållas att tvisten löses *snabbt*. Detta sammanhänger inte minst med att skiljeförfarandet är ett eninstansförfarande. Speciellt inom näringslivet är det ofta angeläget att skyndsamt få en tvist ur världen för att eventuellt kunna fortsätta affärsförbindelsen mellan parterna och i övrigt undvika störningar i verksamheten. Snabbheten kan i vissa lägen också ge kostnadsvinster i processen trots att parterna själva bekostar skiljemännen.

Skiljemän är inte bundna av processprinciperna om koncentration, omedelbarhet och muntlighet. Skiljeförfarande ger bl.a. därigenom möjlighet till en särskilt *smidig handläggning,* avpassad efter sakens beskaffenhet och parternas önskemål. Bl.a. kan tvisten behandlas i former som inte i samma utsträckning behöver ställa parterna i harnesk mot varandra som en domstolsprocess. Härigenom blir det lättare för parterna att för framtiden behålla den inbördes affärsrelationen.

Till att mildra motsättningarna mellan parterna bidrar också att skiljeförfarandet och skiljedomen *inte är offentliga.* Att en part driver saken till en offentlig process uppfattas lätt som en ovänlig handling av motparten, som kan leda till en bestående brytning mellan parterna. Frånvaron av offentlighet hindrar f.ö. en ofta oälkommen insyn från utomstående i parternas ekonomiska förhållanden och en besvärande uppmärksamhet från massmediernas sida.

Skiljeförfarande fyller en särskild funktion i *internationella tvister.* Inte sällan är vardera parten i ett avtalsförhållande skeptisk till en domstolsprövning i motpartens hemland. Skiljeavtal ger möjlighet att, t.ex. genom förmedling av ett skiljedomsinstitut, hänskjuta uppkommande tvister till en skiljenämnd som uppfattas som neutral och som båda parter kan hysa förtroende för. Suveränitets- och immunitetssynpunkter, som kan hindra en stat och andra offentliga organ att vara part vid en domstol i en främmande stat, utgör inte något hinder för att skiljeförfarande skall kunna anlitas. Till fördelarna hör också att parterna förfogar över språket i förfarandet och att tvisten kan handläggas enligt en i förväg för båda parter känd procedur. Skiljedomar erkänns och kan verkställas i främmande länder i stor omfattning; skiljedomars försteg

i denna del framför domstolsdomar har emellertid minskat inom Europa sedan Sverige nu har tillträtt 1988 års Luganokonvention om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område.

Behovet av en rättslig reglering av skiljeförfarandet

Tar man sin utgångspunkt i att skiljeförfarandet har sin grund i parternas rätt att bestämma över sina inbördes relationer kan det finnas anledning att fråga sig i vad mån staten genom lagstiftning skall befatta sig med förfarandet och domstolarna utöva kontroll över detta.

Till en början står det klart att rättsordningen måste innehålla - skrivna eller oskrivna - regler som innebär att skiljeavtal och skiljedomar respekteras. En domstol skall på begäran visa ifrån sig en tvist som omfattas av ett skiljeavtal. Föreligger en skiljedom bör den i det väsentliga ha samma juridiska relevans som en domstolsdom. Ett viktigt inslag i regleringen är föreskrifter som medger verkställighet av skiljedomar. Allt detta förutsätter att avgränsningar görs i lagstiftning och i rättstillämpning. Av elementär betydelse är att domstol kan pröva om en viss tvist verkligen faller in under ett avtal mellan parterna om skiljedom.

Att rättsordningen respekterar skiljeavtal innebär inte att det görs reservationslöst. Särskilda skäl - allmänna samhällsintressen eller hänsynen till svagare parter - kan leda till undantag från eller modifikationer i de allmänna reglerna om bundenhet av skiljeavtal.

Vad som i det föregående har beskrivits som fördelar med skiljeförfarandet innefattar också vissa risker för negativa konsekvenser. Den frihet för parter och skiljemän att arrangera skiljeförfarandet som uppfattas som ett särskilt positivt drag kan medföra en försvagning av rättssäkerheten. För att rättsordningen skall kunna ge sitt erkännande åt skiljeavtal och skiljedomar måste därför i vart fall skiljeproceduren omgärdas med vissa regler. Den måste uppfylla grundläggande krav av den art som allmänt upprätthålls i rättsstatliga processordningar. Lagstiftningen bör t.ex. sörja för att skiljemännen är opartiska och att parterna får lägga fram sin sak inför skiljenämnden. Man kan inte heller undvara en domstolskontroll av att skiljedomar i dessa och vissa andra hänseenden är godtagbara. En sådan reglering och en sådan kontroll som nu har nämnts kan i och för sig tänkas försvaga skiljeförfarandets attraktionskraft. Å andra sidan bör man inte förbise att regleringen och kontrollen har en förebyggande effekt och kan medverka till en god kvalitativ standard inom denna tvistlösningsform.

Lagregler om skiljeförfarande - i vidsträckt mening - fyller också en annan uppgift än att förebygga avarter o.d. i proceduren. Parter och

skiljemän erbjuds genom dem en handläggningsordning som underlättar förfarandet och ger det en stadga. Parternas rörelsefrihet kan tillgodoses genom att reglerna i betydande omfattning görs dispositiva.

Den ovan nämnda domstolskontrollen av skiljedomar har på sitt sätt en negativ inriktning visavi skiljeförfarandet. Domstolarna behöver emellertid också tas i anspråk för att mera direkt främja ett skiljeförfarande. Deras medverkan kan t.ex. krävas för att en skiljenämnd skall komma till stånd och fungera. Lagstiftningen tillhandahåller på så sätt medel att hindra part som är bunden av skiljeavtal att direkt eller indirekt sabotera förfarandet och därigenom frigöra sig från skiljeavtalet.

Den lämnade redogörelsen bör ha gett en ungefärlig föreställning om de ämnen i fråga om skiljeförfarande som bör komma i fråga för lagreglering. Det kan också konstateras att den nuvarande svenska lagstiftningen på området, främst 1929 års skiljemannalag, bygger på det redovisade synsättet.

Reformbehov och allmän inriktning

Skiljemannalagen från 1929 får anses ha fungerat väl. Det är emellertid inte att förvåna att en så gammal lag i vissa hänseenden inte fullt ut svarar mot moderna krav på en lag om skiljeförfarande. Värt att notera är att den genomgripande reform av svensk processrätt som införandet av den nya rättegångsbalken år 1948 innebar inte nämnvärt påverkade innehållet i skiljemannalagen.[1] Åtskilliga problem har också under senare år gjort sig gällande och pockar på en lösning. Till detta kommer behovet av att beakta utvecklingen inom skiljedomsrätten på det internationella planet. Det finns inte anledning att spilla fler ord på att motivera att en total översyn av lagstiftningen om skiljeförfarande bör komma till stånd.

En komplikation kan ligga i att utredningsarbetet i enlighet med vad som sägs i direktiven har delats upp i två etapper. I den senare etappen kommer att behandlas dels frågan om att stärka rättsskyddet för ekonomiskt svaga parter eller parter vilkas rättsliga anspråk har ett mindre ekonomiskt värde, dels frågan om att göra rättegång till ett mer slagkraftigt alternativ till skiljeförfarande. Främst den förra frågan kan tänkas påverka innehållet i en lag om skiljeförfarandet. Utredningen har emellertid inte ansett detta utgöra något hinder mot den tänkta uppläggningen. Den reglering som nu föreslås kan med fördel inriktas på vad som får anses vara kärnområdet för skiljeförfarande, nämligen

[1] Se SOU 1944:10 s. 440 f. och NJA II 1947 s. 230 f.

näringslivstvister mellan i huvudsak jämbördiga parter. Man får emellertid räkna med möjligheten av att lagen i nästa etapp föreslås bli kompletterad med vissa modifierande regler som tar sikte på rättsskyddsaspekten.

Direktiven förutsätter att översynen av nuvarande lagstiftning har en begränsad inriktning och antyder inte att lagstiftningen skall slå in på radikalt nya vägar. Utredningens förslag har inte heller denna innebörd. Den allmänna målsättningen är att åstadkomma en modern lagstiftning som tillgodoser kraven på snabbhet och säkerhet i förfarandet och som slår vakt om vårt lands starka ställning som forum i internationella handelstvister. Betydelsen av den internationella utvecklingen på skiljedomsrättens område diskuteras i nästa avsnitt. I övrigt kan sägas att utredningen har anlagt ett pragmatiskt synsätt och sökt finna användbara lösningar på problem som erfarenhetsmässigt har gjort sig gällande i det praktiska rättslivet. Därvid har i första hand den i direktiven nämnda promemorian från en arbetsgrupp tillsatt av Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut tjänat som underlag. Även en rad andra frågor har emellertid behandlats.

Utredningsförslaget bygger alltså i det väsentliga på samma grundprinciper som gällande rätt. Detta innebär bl.a. följande.

* Grundsatsen om partsautonomin bevaras och ges snarare ett starkare genomslag än för närvarande.
* Obstruktion i förfarandet motverkas. Utredningen har funnit det angeläget att regleringen utformas så att en part som har ingått ett skiljeavtal inte tillåts hindra att avtalet fullföljs.
* Inget krav på att en skiljeman skall ha juridisk utbildning införs. Att således enbart lekmän kan komma att handlägga en skiljetvist kan inte undgå att påverka regleringens innehåll.

Lagstiftning för nationella och internationella tvister

I takt med den fortgående integreringen av den ekonomiska marknaden i Västeuropa och den även i övrigt expanderande ekonomiska samfärdseln över gränserna kan man på goda grunder räkna med att antalet kommersiella tvister med internationella inslag efter hand kommer att öka. De problem som uppstår kring skiljeförfarande är i stor utsträckning gemensamma för olika länder, och den juridiska forskningen på området har en klar internationell inriktning. Ett drag värt att uppmärksamma är att skiljemännen i internationella skiljetvister inte sällan hämtas från skilda länder, något som ger skiljenämnden en i viss mån mellanstatlig karaktär. Det är inte ägnat att förvåna att olika regelsystem

för internationella skiljetvister har arbetats fram med anspråk på internationell tillämpning. Främst kommer här i åtanke den av FNs handelsrättskommission (UNCITRAL) utarbetade modellagen (se avsnittet Skiljedomsrätten i ett internationellt perspektiv).

Det är självklart att nu nämnda förhållanden måste tillmätas stor vikt när vi i vårt land står i begrepp att utarbeta ny lagstiftning på skiljedomsrättens område. Särskilda hänsyn påkallas av att det finns ett stort antal löpande skiljeavtal mellan utländska parter där Sverige utpekas som forum, inte minst därför att de underliggande kommersiella transaktionerna stundom har en varaktighet som sträcker sig över decennier. Det är angeläget att sörja för att de avtalsslutande parternas förväntningar på den svenska skiljemannarättsliga lagstiftningens innehåll och effektivitet infrias.

I två frågor måste ett vägval göras på ett inledande stadium:

* Bör Sverige ha olika lagar om skiljeförfarande, en för inhemska förfaranden och en annan för internationella förhållanden?
* Bör modellagen läggas till grund för en reviderad svensk lagstiftning?

Av 4 § skiljemannalagen och 4 § LUSK framgår när skiljeförfarande får äga rum i vårt land i tvister med internationell anknytning. Regleringen innebär att sådana tvister i betydande omfattning kan falla under svensk lagstiftning om skiljeförfarande. I så fall skall även för de internationella tvisterna tillämpas reglerna i skiljemannalagen (se dock 18 § andra stycket). Förfaranderegleringen är med andra ord enhetlig; LUSK innehåller inte föreskrifter om själva skiljeförfarandet i internationella tvister.

Som sagts förut kan det antas att tvister med internationella inslag blir allt fler på det kommersiella området. Till bilden hör att företagen både i Sverige och i länder med vilka vi har täta ekonomiska förbindelser i högre grad internationaliseras. Det skulle strida mot denna utveckling att införa skilda regler eller regelkomplex för interna svenska och internationella skiljetvister. Vid sin genomgång av de olika ämnesavsnitten i en tilltänkt lag har utredningen inte heller mer än på någon enstaka punkt funnit anledning att föreslå en särskild regel för tvister med internationella inslag. Det är möjligt att ytterligare avvikelser kan aktualiseras under nästa etapp av arbetet för att stärka rättsskyddet för svagare parter; de internationella tvisterna berörs dock troligen i mindre mån. De särregler för internationellt betonade tvister som behövs kan utan olägenhet föras in i ett särskilt avsnitt i en i princip enhetlig lag om skiljeförfarande.

Det är sant att vissa länder har valt att införa särskild lagstiftning för internationella förhållanden, såsom Frankrike och Schweiz samt de nationer som stiftat lagar grundade på modellagen. I dessa länder synes emellertid skälet för detta ha varit förekomsten av lokala rättsregler som

är klart olämpliga för internationellt bruk och som av hänsyn till traditionen eller till landets konstitution inte har ansetts kunna eller böra ändras. Något sådant skäl föreligger inte för Sveriges del. Det kan tilläggas att det är förenat med uppenbara nackdelar att hantera två sidoordnade regelsystem inom samma rättsordning. Bl.a. uppkommer i åtskilliga situationer besvärliga gränsdragningsproblem.

Utredningen ställer sig således avvisande till tanken på separata skiljeförfarandelagar för nationella respektive internationella förhållanden.

Vad därefter gäller den andra frågan, den om modellagens betydelse för den svenska lagrevisionen, kan först konstateras att det givetvis är också ett svenskt intresse att regleringen av skiljeförfarande i olika länder följer enhetliga riktlinjer. Modellagen fyller här en viktig funktion. Den har redan vunnit beaktansvärda framgångar i nationella lagstiftningsprojekt och torde även för framtiden få stor betydelse när en stat överväger ny skiljemannalagstiftning.

Mot detta måste emellertid ställas att det är uteslutet att utan vidare införliva modellagen med svensk rätt. Den är nämligen utformad uteslutande för internationella förhållanden, och enligt vad nyss har sagts bör Sverige ha en för nationella och internationella tvister enhetlig lagstiftning. Frågan är närmast om modellagen likväl, innehållsmässigt och redaktionellt, bör bilda mönster för en ny svensk lag.

Modellagen avviker i fråga om disposition av stoffet och utförlighet i regleringen en hel del från strukturen i den nuvarande skiljemannalagen. Det är inte heller ägnat att förvåna att modellagen, som vuxit fram efter förhandlingar på ett globalt plan, också i den sakliga regleringen av vissa rättsfrågor avviker från de lösningar som utredningen av olika skäl har funnit vara de lämpligaste med beaktande av svensk tradition och rättsuppfattning. Modellagen saknar vidare regler om vissa rättsfrågor som av svensk hävd eller andra skäl enligt utredningens mening bör innefattas i en modern svensk skiljeförfarandelag. Som exempel kan nämnas regler om skiljedomskostnaderna. Dessa dilemman kan man naturligtvis försöka komma till rätta med antingen genom att avstå från den "bästa" lösningen till förmån för modellagen eller genom att göra åtskilliga ändringar i och tillägg till modellagen. Ingendera utvägen framstår som lockande.

Mot det sagda skall vägas det nämnda intresset av att genom nära anslutning till modellagen få till stånd en uniformitet mellan olika rättssystem på skiljedomsrättens område. Förverkligande av en i realistisk mening uniform rätt är emellertid dessvärre svårt att åstadkomma eftersom flera europeiska länder med utvecklad tradition inom skiljedomsområdet har valt att bygga vidare på inhemsk grund och avvisat modellagen som mönster. En svensk variant av modellagen

skulle sannolikt också innebära så många avvikelser från själva modellen att värdet med tanke på strävan efter enhetlighet skulle bli begränsat.

Utredningen har kommit till slutsatsen att modellagen inte bör läggas direkt till grund för den nya svenska lagstiftningen vare sig dispositions- eller innehållsmässigt. Detta är inte liktydigt med att modellagen skulle frånkännas betydelse vid revideringen. Tvärtom har utredningen funnit det angeläget att i varje delfråga beakta modellagens bestämmelser. Att en viss lösning har stöd i modellagen har vid avvägningen av olika argument tillagts ett betydande egenvärde.

Utredningen har naturligt nog fäst avseende också vid hur en del skiljedomsrättsliga problem har lösts i nya nationella lagar om skiljeförfarande. Noteringar härom görs i de skilda avsnitten i den allmänna motiveringen. Förslag till nya skiljedomslagar har som nämnts i februari 1994 lagts fram i England och Tyskland; de är nu föremål för remissbehandling. Vid nämnda tidpunkt var utredningens arbete i stort sett avslutat. Utredningen har därför endast i mycket begränsad utsträckning kunnat beakta innehållet i dessa förslag.

Den intagna ståndpunkten innebär alltså att utländska parter, ombud och skiljemän även fortsättningsvis har anledning att sätta sig in i den svenska lagstiftningen om skiljeförfarande. Det kan därför finnas anledning att göra lagen i några hänseenden mera informativ än om den endast skulle ha en inhemsk läsekrets. En med detta sammanhängande strävan bör vara att avstå från att direkt eller indirekt hänvisa till den svenska rättegångsbalkens regler; en ny lag bör kunna tillämpas fristående. Att rättegångsbalken i olika hänseenden får spela en roll vid utformningen av innehållet i skiljemannalagen är en annan sak, men i åtskilliga frågor finns skäl att frigöra sig från balkens lösningar.

LUSK, alltså 1929 års lag om utländska skiljeavtal och skiljedomar, innehåller väsentligen bestämmelser om utländska skiljeavtal och om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar. Utredningen anser att det ligger nära till hands att föra samman denna materia med skiljedomslagstiftningen i övrigt. Inte minst för en utländsk publik borde det vara en fördel att i en enda rättsakt kunna ta del av huvudparten av den svenska regleringen på skiljedomsrättens område.

Det föreslås alltså att bestämmelserna i nuvarande LUSK får ingå i en särskild avdelning beträffande internationella förhållanden i en reviderad lag om skiljeförfarande.

Bestämmelserna i LUSK omarbetades år 1971 som följd av att Sverige ratificerade 1958 års New Yorkkonvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar. Utrymmet för ändringar är därför begränsat. Utredningen föreslår emellertid vissa förenklingar, klargöranden och preciseringar i förhållande till gällande reglering.

Lagstiftningens uppläggning i övrigt

Översynen av lagstiftningen om skiljedom är så pass omfattande att den bör utmynna i en ny lag. Denna bör lämpligen betecknas som lag om skiljeförfarande.

Den nya lagen föreslås innehålla bestämmelser i samma ämnen som dem som behandlas i 1929 års skiljemannalag. Nyss har sagts att den reglering som nu finns i LUSK bör fogas in i den nya lagen. Reglerna om verkställighet av svensk skiljedom har f.n. sin plats i utsökningsbalken. Även om argument kan åberopas för att föra samman också bestämmelserna härom med övriga regler som gäller skiljedom har skälen för att bryta nuvarande systematik inte ansetts tillräckligt starka. Liksom hittills kommer spridda specialbestämmelser om skiljeförfarande att återfinnas i lagar vid sidan om den centrala.

Som nämnts fäster parter ofta stor vikt vid att skiljeförfarande i motsats till domstolsförfarande inte är offentligt. Denna sekretess går förlorad i den mån allmän domstol medverkar i skiljeförfarande, t.ex. i ärenden om utseende av skiljeman eller i rättegångar om klander av skiljedom. Skäl kan åberopas till stöd för att i dessa fall utvidga domstolssekretessen. Frågor om domstolssekretessen kommer emellertid upp till behandling även i nästa etapp av utredningsarbetet. Det gäller här begränsning av offentligheten kring ekonomiska mellanhavanden mellan parter i affärstvister som inte endast är ett utflöde av ett skiljeförfarande. Alla dessa frågor om offentlighet och sekretess vid domstolarna bör enligt utredningens mening bedömas i ett sammanhang. Med hänsyn till detta och då sekretessfrågorna hur som helst inte skall regleras i lagstiftningen om skiljeförfarande bör ställning inte nu tas till frågan om sekretess i mål och ärenden som gäller skiljeförfarande.

Det är internationellt erkänt att lagstiftning om skiljeförfarande inte skall inriktas på någon fullständig reglering av skiljeförfarandet. Denna utgångspunkt bör gälla också för svensk rätts del, som även anges i direktiven. Åtskilliga frågor bör alltså överlämnas till parternas eller skiljemännens bedömning eller lösas i rättstillämpningen. Ett riktmärke har varit att lagen inte skall uppta handlingsregler som kan sättas åt sidan utan någon form av sanktion. Vidare har beaktats å ena sidan det praktiska behovet av att lagen kan ge besked i en tillämpningsfråga, å andra sidan svårigheten att åstadkomma en klargörande reglering av inte alltför omständligt slag.

Utredningen har inte sett som sin uppgift att mera i detalj analysera gällande rätt på skiljedomsrättens område. Aktuella framställningar med utförliga hänvisningar till rättsfall och litteratur finns i Hassler-Cars, Skiljeförfarande, 2:a uppl., 1989, och i Arbitration in Sweden, 2:a uppl., 1984. Utredningen har också ålagt sig en viss återhållsamhet med att i motivtexten ge anvisningar om hur olika tillämpningsproblem bör lösas.

1 Skiljeavtalet

1.1 Inledning

Till grund för ett skiljeförfarande ligger i allmänhet ett skiljeavtal. Ur detta härleder skiljemännen sin behörighet att avgöra tvisten. Som antytts kan skiljemännen visserligen grunda sin behörighet på annat än ett skiljeavtal. Ett exempel på en sådan reglering är 14 kap. 9 § 2 st. aktiebolagslagen som föreskriver att vissa tvister i samband med inlösen av minoritetsaktier skall avgöras av skiljemän. Den fortsatta behandlingen tar emellertid enbart sikte på skiljeförfaranden som grundas på ett skiljeavtal eller en därmed jämställd rättshandling.

Skiljeavtalet är närmast att karakterisera som ett civilrättsligt avtal med processrättsliga verkningar. För att avtalet skall få avsedd verkan krävs att parterna är rättskapabla. Vidare måste avtalet röra en fråga som kan överlämnas till skiljemän. Skiljeavtalets giltighet prövas i princip med utgångspunkt i allmänna avtalsrättsliga regler, däribland den allmänna jämkningsregeln i 36 § avtalslagen.

Skiljeavtalet anger gränserna för vilka frågor som kan överlämnas till avgörande av skiljemän. Eftersom skiljeavtalet sålunda utgör den yttersta grunden för skiljemännens behörighet att avgöra tvisten är det viktigt att ett skiljeavtal utformas med sådan eftertanke att det klart framgår vilka frågor som skiljemännen är behöriga att pröva.

1.2 Skiljedomsmässighet

I detta och följande avsnitt behandlas frågan om vad som kan bli föremål för skiljeavtal, med en engelsk term frågan om arbitrability (skiljedomsmässighet).

Utgångspunkten i dag är att skiljeavtal kan ingås beträffande frågor som parterna fritt kan träffa förlikning om. Härmed avses s.k. dispositiva frågor till skillnad från indispositiva. Det kan gälla frågor som kan avgöras i en rättegång, men även andra frågor (se avsnitt 1.3.1) kan hänskjutas till avgörande av skiljemän.

Det skiljedomsmässiga området skulle kunna definieras på annat sätt. I Frankrike anses alla tvister som inte gäller ordre public vara skiljedomsmässiga. I förslaget till ny tysk lag om skiljeförfarande sägs att alla förmögenhetsrättsliga tvister är skiljedomsmässiga. Vidare anges uttryckligen att bestämmelsen inte får tolkas motsatsvis så att andra tvister är undantagna. Mot denna bakgrund kan man fråga sig om det finns skäl att definiera den svenska lagens huvudregel för vad som är skiljedomsmässigt på annat sätt än att det skall röra sig om tvister där parterna kan träffa förlikning. Vår nuvarande bestämmelse innebär nämligen att man från det skiljedomsmässiga området ofta utestänger tvister där ett allmänt intresse gör sig mera märkbart gällande. Denna avgränsning kan synas snäv.

Grunden för skiljeförfarandet är skiljeavtalet. Detta avtal bygger på parternas förfoganderätt över tvisteföremålet. Det framstår därför som mest följdriktigt att hålla sig inom gränserna för den fria avtalsrätten. Gör man det kan parterna ges ganska stor frihet att själva bestämma över förfarandet. Partsautonomins princip kan således få gälla i de flesta frågor. Om skiljemän även skulle pröva tvister där parterna inte fritt disponerade över processföremålet skulle det kunna bli svårt att undvika ett större mått av kontroll i efterhand av domstol. Det visar sig också vara svårt att hitta en annan någorlunda klar avgränsningsregel. Vårt ordre public-begrepp har inte något närmare preciserat innehåll. Det tyska förslaget utpekar ett visst område som skiljedomsmässigt men säger inget om var gränserna i övrigt går.

Med hänvisning till det sagda och då något reformbehov inte har aktualiserats föreslår utredningen inte någon ändring av den nuvarande grundregeln.

Att det på ett visst område finns vad som vanligtvis betecknas som tvingande bestämmelser medför inte automatiskt att tvister på området inte är skiljedomsmässiga. Avtalslagens regler om rättshandlingars ogiltighet anses tvingande på så sätt att part inte på förhand med bindande verkan kan avstå från att åberopa dem. Detsamma gäller de tvingande bestämmelserna inom konsumenträtten. När tvist uppkommer står det emellertid part fritt att bestämma sin talan så att dessa s.k. tvingande bestämmelser inte blir tillämpliga. Tvister som involverar tillämpningen av denna typ av tvingande bestämmelser får anses vara i princip skiljedomsmässiga enligt huvudregeln.[1]

Hänsynen till tredje man och till allmänna intressen kan göra en tvist indispositiv och därmed icke skiljedomsmässig. Så är emellertid inte alltid fallet. Kan intresset bevakas i en särskild process eller i annan

[1] Jfr dock Current Issues, s. 166 not 8.

ordning vid sidan av avtalstvisten kan denna vara dispositiv.[2] Det är tänkbart att det finns intressen som bör beaktas i båda ordningarna. Därmed är inte sagt att tvisten nödvändigtvis i sin helhet måste betecknas som indispositiv och därmed falla utanför det skiljedomsmässiga området. Det kan nämligen i ett dispositivt tvistemål finnas indispositiva inslag som skall beaktas självmant av domstol.[3]

Av särskild betydelse för internationella tvister är räckvidden av den lagstiftning vars tvingande inslag skulle kunna göra tvisten indispositiv. Det kan stå klart att denna är begränsad till svenskt territorium eller annars till svenska intressen. Det får från fall till fall avgöras, om motsvarande främmande tillämpliga lag är av det slag att förlikning inför svensk domstol inte skulle godtas. När det gäller statusfrågor, t.ex. vårdnad om barn, torde det svenska synsättet gälla även om tvisten saknar anknytning till Sverige. Gäller det däremot en ekonomisk-politisk reglering i främmande stat saknas ofta anledning att låta de tvingande reglerna påverka förlikningsmöjligheten i Sverige - och därmed skiljedomsmässigheten enligt svensk rätt. Detta synsätt överensstämmer med en tendens på det internationella planet att godta att en internationell tvist löses genom skiljeförfarande även om en likadan nationell tvist skulle falla utanför det skiljedomsmässiga området. Det bör tilläggas att i internationella tvister skiljedomsmässigheten kan vara att bedöma också enligt utländsk rätt, nämligen när det gäller att ta ställning till om ett giltigt skiljeavtal föreligger. Se om denna fråga avsnitt 10.3.3.

Vilka frågor som är, respektive inte är, förlikningsbara bestäms med ledning av de materiella bestämmelserna i andra lagar än skiljeförfarandelagen. Ibland kan det vara tveksamt vad som gäller, så t.ex. inom konkurrensrätten. Spörsmålet om skiljedomsmässigheten på konkurrensrättens område behandlas särskilt i avsnitt 1.2.1.

Av huvudregeln följer alltså att indispositiva tvister inte är skiljedomsmässiga. Det finns emellertid också vissa i sig dispositiva tvister som uttryckligen är undantagna från det skiljedomsmässiga området. Detta gäller enligt 1 kap. 3 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister vissa tvister rörande kollektivavtals giltighet eller befrielse från sådant avtal (31 § 1 och 3 st. lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet).

Härifrån bör man skilja de områden där skiljeavtal avseende *framtida* tvister inte godtas. Så är fallet enligt 3 a § skiljemannalagen i konsumentförhållanden, om tvisten kan prövas som s.k. småmål enligt 1 kap.

---

[2] Se t.ex. Current Issues, s. 168 ff. och Peter Westberg i Process och Exekution, Vänbok till Robert Boman, s. 369 ff.

[3] Se rättsfallen NJA 1986 s. 205 och 741.

3 d § rättegångsbalken. Vidare får framtida hyrestvister enligt 12 kap. 66 § jordabalken i allmänhet inte göras till föremål för skiljeavtal. På samma sätt förhåller det sig med skiljeavtal angående arrendatorns rätt eller skyldighet att tillträda eller kvarsitta på arrendestället enligt 8 kap. 28 § jordabalken. I de nämnda fallen föreligger dock inte hinder mot att träffa skiljeavtal angående en uppkommen tvist.

I den fortsatta framställningen reserveras termen skiljedomsmässig för tvister som kan lämnas till avgörande av skiljemän antingen på förhand eller sedan de uppkommit. En tvist som betecknas som icke skiljedomsmässig kan alltså inte alls lämnas till avgörande av skiljemän.

1.2.1 Särskilt om konkurrensrätten

På konkurrensrättens område gäller numera dels konkurrenslagen (1993:20) för konkurrensbegränsningar som berör den svenska marknaden, dels EES-avtalets regler för konkurrensbegränsningar som kan påverka handeln mellan EFTA-länder eller mellan ett EFTA-land och EG.

Den nya konkurrenslagen trädde i kraft den 1 juli 1993.[4] Den skiljer sig på avgörande punkter från äldre rätt. Medan tidigare konkurrenslagstiftning i huvudsak byggde på den s.k. missbruksprincipen som grund för ingripande mot konkurrensbegränsningar bygger den nya lagen på den s.k. förbudsprincipen. Det finns ett förbud mot samarbete mellan företag som har till syfte att begränsa konkurrensen på den svenska marknaden eller som ger detta resultat (6 § jfr med 3 §). Från förbudet kan undantag medges av Konkurrensverket (8 §). Avtal eller avtalsvillkor som är förbjudna enligt 6 § är ogiltiga (7 §). Det är vidare förbjudet för ett företag att missbruka en dominerande ställning på den svenska marknaden (19 §). En överträdelse av förbuden kan medföra skadeståndsskyldighet (33 §). Det finns slutligen bestämmelser om vitesåläggande, konkurrensskadeavgift och om kontroll av företagsförvärv.

Det finns anledning att närmare studera i vilken mån ett skiljeavtal bör ge skiljemän rätt eller rent av skyldighet att tillämpa de nämnda bestämmelserna i konkurrenslagen och därmed avskära allmän domstols behörighet. Man bör också överväga om det finns anledning att behandla EES-avtalets konkurrensrättsliga regler på annat sätt.

---

[4] Se prop. 1992/93:56. Lagen är ändrad genom SFS 1993:681 (prop. 1992/93:243).

Den behörighet som lagen tillägger Konkurrensverket och Stockholms tingsrätt att vidta vissa åtgärder kan inte inskränkas genom skiljeavtal mellan enskilda parter. Skiljemän kan t.ex. inte besluta om undantag enligt 8 §, pröva en talan om konkurrensskadeavgift eller en talan om förbud mot företagsförvärv.

Konkurrensverket får ålägga ett företag att upphöra med överträdelser av förbuden i 6 § och 19 §. Om Konkurrensverket i ett visst fall beslutar att inte meddela ett sådant åläggande, kan ett enskilt företag väcka talan vid Stockholms tingsrätt och begära att tingsrätten utfärdar ett åläggande. Företagets talan handläggs enligt reglerna för indispositiva tvistemål (64 § 1 st. 1 p.). Tvisten kan sålunda inte göras till föremål för ett skiljeavtal vare sig enligt nu gällande rätt eller enligt den här föreslagna huvudregeln om skiljedomsmässighet. Stockholms tingsrätt är exklusivt behörig att som första instans pröva en sådan talan (23 § 2 st.).

Konkurrenslagens verkningar i civilrättsligt hänseende ankommer det på allmän domstol att pröva enligt de allmänna forumreglerna i 10 kap. rättegångsbalken. Varken i lagen eller dess förarbeten ges något uttryckligt besked, om dessa tvister skall följa reglerna för dispositiva eller indispositiva tvistemål. Avsaknaden av sådant besked kan tydas som att tvisterna skall följa de dispositiva reglerna.[5] Detta skulle då gälla frågor om ogiltighet enligt 7 § av ett avtal eller avtalsvillkor och frågor om skadestånd enligt 33 §. Ser man enbart till det sagda borde tvister som rör konkurrenslagens verkningar i civilrättsligt hänseende kunna prövas av skiljemän.

Konkurrenslagens regler överensstämmer i huvudsak med EES-avtalets konkurrensregler (artiklarna 53 och 54) och EGs regler på området, dvs Romfördragets artiklar 85 och 86. EES-avtalets regler har inkorporerats i svensk rätt genom lagen (1992:1317) om ett europeiskt ekonomiskt samarbetsområde (EES).[6] Vi har sålunda en nationell konkurrensrätt och en inom EES-området gällande konkurrensrätt som i materiellt hänseende är i princip likalydande. EES-rätten skyddar den mellanstatliga konkurrensen inom EES-området medan den nationella rätten skyddar den inomstatliga. Om i ett visst fall såväl EES-avtalets som konkurrenslagens regler är tillämpliga har enligt 5 § konkurrenslagen i princip EES-rätten företräde. Detta innebär t.ex. att om ett avtal beviljats undantag enligt EES-rätten får ingripande inte ske enligt konkurrenslagen. Syftet med att ge konkurrenslagen samma innehåll som

---

[5] Se t.ex. Ulf Bernitz, Den nya konkurrenslagen, 2 uppl., Stockholm 1993, s. 56.

[6] Lagen trädde i kraft den 1 januari 1994. Se förordningen (1993:1646) om ikraftträdande av vissa lagar och förordningar med anledning av Sveriges tillträde till avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES-avtalet).

EG-rätten är bl.a. att åstadkomma en harmonisering med EG-rätten. Detta talar med styrka för att reglerna i den nationella konkurrenslagen skall tillämpas på samma sätt som konkurrensreglerna i EES-avtalet.

Frågan blir då, om en domstol även utan yrkande av part skall tillämpa t.ex. de ogiltighetsregler som finns i artikel 53.2 i EES-avtalet och därmed också - i enlighet med vad som nyss sades - de motsvarande regler som är upptagna i 7 § konkurrenslagen. I så fall skulle skiljedomsmässighet inte föreligga enligt den föreslagna regeln, som kräver att tvisten är förlikningsbar.

Ett uttalande av innebörd att domstol självmant torde ha att beakta ogiltighetsregeln i EES-avtalet gjordes i förarbetena till EES-lagen (se prop. 1991/92:170 s. 168). Det hänvisades till en såsom auktoritativ betecknad tysk kommentar.[7] I kommentaren framhålls att föreskriften om ogiltighet i Romfördragets artikel 85 åstadkommer en harmonisering av medlemsländernas civilrätt som medför att kartellförbudsstridiga avtal inte kan genomdrivas någonstans inom EG. Vidare sägs att ogiltigheten uppträder i och med att artikelns rekvisit är uppfyllda. Ett domslut angående ogiltigheten har således endast en deklaratorisk verkan. Slutligen sägs uttryckligen att domstolarna skall ex officio, oavsett ogiltighetsinvändning, fastställa ogiltigheten så snart de omständigheter som grundar ogiltigheten är kända för rätten. Ogiltigheten skulle sålunda vara absolut i den meningen att den verkar för och emot envar.

EG-kommissionen har i ett tillkännagivande den 13 februari 1993[8] behandlat frågor om hur nationella domstolar kan samarbeta med kommissionen vid tillämpning av artiklarna 85 och 86 i Romfördraget. De formuleringar som används i tillkännagivandet ger närmast vid handen att den nationella domstolen *får* på yrkande av part *eller* på eget inititativ tillämpa Romfördragets konkurrensregler. Kommissionens tillkännagivande ger således inte otvetydigt stöd för uppfattningen att domstolar - och för den delen skiljemän - självmant måste beakta den konkurrensrättsliga ogiltighetsregeln i Romfördraget.

Generellt sett gäller att Romfördragets konkurrensbestämmelser visserligen har direkt effekt i medlemsländerna, men att de skall tillämpas inom ramen för de processuella regler som gäller i varje land.[9] Det framstår därför som tveksamt om man ens indirekt av

---

[7] Koch i Grabitz: Kommentar zum EWG-Vertrag, vid artikel 85.2 (prop. 1991/92:170 s. 168).

[8] Official Journal of the European Communities 1993 C 39/6: Notice on cooperation between national courts and the Commission in applying Articles 85 and 86 of the EEC Treaty.

[9] Se i föregående not anmärkt tillkännagivande p. 10 och där anmärkta rättsfall från EG-domstolen.

Romfördraget kan härleda en skyldighet för svenska domstolar att självmant beakta den ogiltighetsregel som finns i EES-avtalet och som har sin interna motsvarighet i 7 § konkurrenslagen.[10]

Till förmån för att domstol inte skall agera ex officio i ett tvistemål talar att det allmänna intresset av att slå vakt om konkurrensfriheten på ett effektivt sätt kan bevakas genom Konkurrensverkets försorg i avseende på nationella förhållanden och dessutom genom EFTAs övervakningsorgan och EG-kommissionen inom EES-området.

Sammanfattningsvis kan sägas att det kan anföras skäl såväl för att ogiltighetsbestämmelserna av domstolarna skall beaktas oberoende av invändning som för att tvistemålet helt skall följa de dispositiva reglerna. Man kan enligt utredningens mening inte av konkurrenslagstiftningen, dess förarbeten eller dess internationella förankring dra några säkra slutsatser om tillämpningen av ogiltighetsreglerna. Detta gäller för såväl den interna som den mellanstatliga regleringen inom EES-området. - Frågan om ogiltighetsreglerna skall beaktas självmant av domstolarna får lösas i praxis.

Utgår man från huvudregeln för vad som är skiljedomsmässigt, är det alltså något osäkert om tvister som rör de civilrättsliga verkningarna av konkurrensregleringen skulle vara skiljedomsmässiga. Det finns emellertid otvivelaktigt ett stort praktiskt behov av att låta skiljemän fullt ut pröva konkurrensrättens civilrättsliga verkningar. Anta att skiljemän inte fick pröva om ett avtal eller avtalsvillkor var ogiltigt enligt de konkurrensrättsliga reglerna. En part skulle då med lätthet kunna obstruera förfarandet genom att - med större eller mindre fog - påstå att avtalet var ogiltigt enligt dessa regler. Skiljeförfarandet skulle därigenom tappa en stor del av sin effektivitet och därmed också sin attraktionskraft som tvistlösningsmekanism för näringslivets tvister.

Skiljemän anses i de flesta länder kunna pröva konkurrensrättsliga frågor, i vart fall så länge de inte utgör huvudfrågan i tvisten. I Tyskland gäller i dag vissa begränsningar i rätten att träffa skiljeavtal som omfattar konkurrensrättsliga frågor innan tvist har uppkommit. Enligt förslaget till ny tysk skiljemannalag skall denna begränsning i det skiljedomsmässiga området försvinna och konkurrensrättsliga frågor vara skiljedomsmässiga på samma sätt som andra förmögenhetsrättsliga tvistefrågor.[11] En liknande utveckling förekommer i andra europeiska länder.

---

[10] Se Bellamy & Child: Common Market Law of Competition, London 1993, t.ex. s. 652-653 och 666-668.

[11] Se kommentaren till § 1030 i förslaget (Bericht der Kommission zur Neuordnung des Schiedsverfahrensrechts).

Oberoende av de allmänna intressen som gör sig gällande inom konkurrensrätten och till vilka utredningen strax återkommer bör enligt utredningens mening de civilrättsliga verkningarna kunna prövas i skiljeförfarande. Detta bör gälla oavsett om konkurrensfrågan är huvudfrågan i tvisten eller bara utgör en delfråga. Det finns inte heller skäl att begränsa möjligheten till tvistlösning genom skiljeförfarande till enbart internationella tvister, utan samma möjlighet bör finnas även i rent interna tvister. Som framgått är det något osäkert om denna slutsats är förenlig med den föreslagna avgränsningen av det skiljedomsmässiga området. För att klarhet skall skapas bör en särskild regel införas i lagen om skiljeförfarande. Det kunde visserligen hävdas att bestämmelsen borde inflyta bland de materiella reglerna på området. Det skulle emellertid innebära att en sådan regel fick införas i såväl konkurrenslagen som EES-lagen och, för att öka tillgängligheten, att en hänvisning till dessa bestämmelser kom att införas i lagen om skiljeförfarande.

Som nämnts gör sig ett allmänt intresse att upprätthålla konkurrensen gällande, särskilt i förhållande till EES-parterna. Det har utomlands gjorts gällande att skiljemän har att självmant beakta EGs konkurrensregler.[12] Utgångspunkten i ett svenskt skiljeförfarande är emellertid att skiljemän är bundna av parternas yrkanden och åberopanden. De kan således inte gå utanför den ram som bestämts av parterna och t.ex. lägga andra omständigheter till grund för avgörandet än sådana som åberopats av parterna. Denna princip bör behållas i den nya lagen. Det skulle leda till svåröverskådliga konsekvenser att ge avkall på den i fråga om konkurrensrättsliga tvister. Även om sådana i domstol skulle komma att anses i någon utsträckning indispositiva bör det därför inte komma i fråga att skiljemännen utanför parternas åberopanden ingår i saklig prövning av konkurrensrättsliga spörsmål. Här bör man också beakta att det finns särskilda myndigheter som skall tillvarata det allmänna intresset av en fungerande konkurrens. Dessa har till sitt förfogande regler som gör det möjligt att effektivt bevaka att konkurrensrättens regler inte kränks.

Dispositionsprincipens upprätthållande kan tänkas leda till en skiljedom som står i strid med konkurrensrätten. Detsamma kan bli följden av felbedömningar av skiljemännen inom ramen för vad som får prövas. Utomlands kan en sådan skiljedom anses vara ogiltig, antingen såsom stridande mot "intern" ordre public om den kränker den nationella konkurrensrätten eller, när det gäller en kränkning av EG-rätten, såsom

[12] Se t.ex. Frank-Bernd Weigand: Evading EC Competition Law by Resorting to Arbitration?, i Arbitration International, Vol. 9, No. 3, 1993, s. 249 ff.

stridande mot vad som ibland kallas "europeisk" ordre public.[13] I det följande (se avsnitt 6.3.2) föreslås en ordre public-regel bli införd bland reglerna om skiljedoms ogiltighet. Denna regel kan någon gång tänkas bli tillämplig på de nämnda skiljedomarna. En faktor som kan tala för att en skiljedom strider mot ordre public är att Konkurrensverket eller domstol har slagit fast att ett visst förfarande, som en tillämpning av skiljedomen skulle innebära, inte är tillåtet. Finns det inte något sådant avgörande torde det endast i uppenbara fall kunna konstateras att en skiljedom på grund av en kränkning av konkurrensrätten strider mot ordre public och följaktligen är ogiltig.

Att det finns en, låt vara ganska avlägsen, risk för ogiltighet av en skiljedom som strider mot konkurrensrätten leder över till frågan om hur skiljemännen bör agera om de finner att en blivande skiljedom, som meddelas på grundval av parternas talan, riskerar att betraktas som ogiltig. Skiljemännen får i och för sig anses bundna av parternas yrkanden och åberopanden även i detta fall. Däremot bör skiljemännen i ett sådant läge vara berättigade att lämna sina uppdrag och avsluta förfarandet, hellre än att meddela en ogiltig skiljedom. I de flesta fall torde det vara mycket vanskligt att bedöma t.ex. om de konkurrensrättsliga ogiltighetsreglerna är tillämpliga. Det bör dock vara möjligt för skiljemännen att inom ramen för sin allmänna processledning aktualisera frågan.

Konkurrenslagens blandning av civilrättsliga och offentligrättsliga regler som prövas i var sin ordning medför som antytts att det finns risk för motstridiga avgöranden. Det finns i lagen inte någon bestämmelse som anger vad som gäller i sådana fall. Man kan konstatera att Konkurrensverket inte blir bundet av en domstolsdom i ett civilmål eller en skiljedom som innefattar prövning av en konkurrensrättslig fråga. Å andra sidan är inte heller verkets beslut i allmänhet direkt bindande för skiljemännen. Ett beslut om undantag enligt 8 § är dock bindande för såväl skiljemän som allmän domstol. Och skulle Konkurrensverket eller domstol i ett lagakraftvunnet avgörande enligt 23 § konkurrenslagen ha ålagt part att upphöra med viss verksamhet finns det i praktiken knappast utrymme för skiljemän att, utan att någon ny omständighet tillkommit, meddela en giltig skiljedom som innebär att part skulle överträda åläggandet.

Som tidigare nämnts kan ett lagakraftvunnet avgörande av Konkurrensverket som inte går att förena med en - dessförinnan eller efteråt - meddelad skiljedom medföra att skiljedomen anses strida mot ordre public. Det bör dock framhållas att det inte finns någon automatisk koppling mellan konkurrensrättens offentligrättsliga och dess civil-

---

[13] Se t.ex. Schwab/Walter: Schiedsgerichtsbarkeit, 4 uppl., München 1990, s. 205 f.

rättsliga verkningar som medför att civilrättsliga domars verkan är direkt beroende av det offentligrättsliga avgörandet. Det bör också uppmärksammas att skiljedomar som kränker konkurrensrätten utanför EES-området inte omfattas av den svenska lagstiftningens ordre public-begrepp.

Det är givetvis önskvärt att så långt möjligt undvika att det meddelas motstridiga beslut av skiljemän och t.ex. Konkurrensverket. Skiljemän har visserligen inte som domstol möjlighet att med stöd av bestämmelser i rättegångsbalken begära yttrande från Konkurrensverket. Detta innebär dock inte att det skulle saknas instrument för att undvika motstridiga beslut. Parterna kan vända sig till Konkurrensverket och begära förklaring att ett avtal eller förfarande inte omfattas av något av förbuden i 6 eller 19 § konkurrenslagen (20 § konkurrenslagen). Det finns också möjlighet för parterna att enligt 8 § konkurrenslagen begära undantag från förbudet i 6 § (9 § konkurrenslagen). Dessutom har verket att svara på frågor inom ramen för den allmänna serviceskyldighet som åvilar statliga myndigheter. Genom upplysningar från Konkurrensverket som begärs av parterna direkt eller genom skiljemännens förmedling kan parter och skiljemän få värdefull information om verkets ståndpunkt även om de inte är formellt bundna av den. Man bör sålunda med enkla och informella medel kunna förebygga att det meddelas motstridiga avgöranden på det konkurrensrättsliga området.

Sammanfattningsvis kan konstateras att konkurrenslagens uppbyggnad med såväl civilrättsliga som offentligrättsliga regler medför en viss risk för motstridiga avgöranden. Denna risk finns oberoende av om den civilrättsliga tvisten prövas av allmän domstol eller av skiljemän och kan inte åberopas för att föreskriva att skiljemän inte får pröva konkurrenslagens civilrättsliga verkningar. Risken för motstridiga avgöranden ligger nog i de flesta fall mera på det teoretiska än det praktiska planet.

1.3 Skiljemän bör kunna fastställa faktiska förhållanden och utfylla avtal

1.3.1 Gällande rätt

Av praxis och doktrin torde framgå att skiljemännens kompetens att pröva olika frågor av tvistemåls beskaffenhet sträcker sig längre än domstolarnas.

Det anses att skiljemän kan pröva existensen och beskaffenheten av visst faktiskt förhållande. En förutsättning härför är enligt Hassler och

Cars att prövningen sker med hänsyn till det prövade faktums betydelse för bedömande av en fråga, som i det enskilda fallet skulle kunna göras till processföremål i civilmål. Skiljemännen kan däremot enligt de båda författarna inte uttala sig om existensen och beskaffenheten av ett helt fristående faktum. Som motivering härför anförs att ett sådant uttalande skulle få karaktären av en vittnesutsaga eller ett sakkunnigutlåtande.[14]

I ytterligare ett avseende anses skiljemännens kompetens vara vidare än domstolarnas, nämligen vad avser frågan om skiljemän äger utfylla ett avtal. Hassler och Cars anser att det inte bör föreligga något hinder mot att avtala att en köpeskilling eller annan ersättning skall utgå efter vad som är skäligt och att det bör kunna uppdras åt skiljemän att i händelse av tvist bestämma vad som är skäligt. Författarna anser att det inte föreligger någon reell skillnad mellan detta fall och fall då skiljemännen lämnas ett blankt uppdrag att bestämma en köpeskilling.[15]

I Arbitration in Sweden uttrycks saken på följande sätt: "Accordingly, if arbitrators are asked to fill a gap with the assistance of some principle, even a vague one, then the activity would be arbitration. In most cases a principle of reasonableness under the circumstanses may be inferred from the agreement itself. It is perhaps only when the tribunal has been expressly given absolute discretion that the matter no longer has the character of arbitration."[16]

1.3.2 Överväganden

Principen om partsautonomi innebär att parterna har rätt att hänskjuta olika typer av tvistefrågor till skiljemän så långt som avtalsfriheten sträcker sig. Lagstiftaren bör inte i onödan begränsa denna rätt. Parter bör sålunda ha möjlighet att få frågor om fakta och om utfyllnad av avtal prövade av skiljemän om inte särskilda skäl talar däremot. De komplikationer som härvid kräver beaktande är något olika i de båda fallen.

Om en part begär skiljedom över existensen av ett faktum eller förekomsten av en händelse är det av vikt för båda parter att veta vad tvisten rör, vilka värden som står på spel och vilka konsekvenser domen kan få. Slår skiljemännen fast att ett faktum existerar måste domen ges positiv rättskraft. Det innebär att den skall läggas till grund för senare avgöranden där faktafrågan är av prejudiciell betydelse. Parterna kan kanske inte alltid förutse för vilka olika tänkbara framtida rättstvister en

---

[14] Hassler-Cars, s. 27.

[15] Hassler-Cars, s. 27 f.

[16] Arbitration in Sweden, s. 32.

skiljedom kan få betydelse. Av detta skäl skulle man kunna kräva att den påkallande parten visar att bedömningen av tvistefrågan kan få betydelse för en viss rättsfråga som kan bli föremål för en separat civilprocess mellan samma parter.

Även om den påkallande parten kan ange en sådan rättsfråga måste en skiljedom rörande ett faktum få rättskraft för andra tänkbara rättstvister där domen är av prejudiciell betydelse.[17] Av bl.a. systematiska skäl kan domen inte ges rättskraft enbart i vissa sammanhang, men inte i andra. Man kan därför fråga sig om man kan avvara kravet på att bedömningen av en faktafråga skall ha betydelse för en rättsfråga varom talan kan föras särskilt, t.ex. genom fastställelsetalan. Detta tilläggsrekvisit kan också ha ett annat syfte och uppställas för att utesluta skiljemännens kompetens rörande frågor som saknar rättslig betydelse, dvs. utesluta behörigheten där bedömningen av en skiljetvist inte fyller någon rimlig funktion.

Man kan emellertid fråga sig om det inte är tillräckligt att frågan om en påstådd faktisk omständighets existens faller under det avtal vari skiljeklausulen intagits. Om en sådan omständighets förekomst förnekas av motparten har parten nog i allmänhet ett rättsligt intresse av att få den fastställd. Anser motparten att påkallelsen uppdrar alldeles för snäva gränser för prövningen och att påkallelsen medför möjlighet till en alltför långtgående uppsplittring av tvistefrågorna kan han framställa egna yrkanden i förfarandet (se vidare härom avsnitt 4.3).

En svårighet som kan uppstå om man tillåter talan rörande fristående faktiska omständigheter är vidare att det kan vara svårt att avgöra vilken part som bär bevisbördan om man inte vet vilka olika regler eller avtalsklausuler som kan bli tillämpliga på de fakta skiljemännen skall uttala sig om.[18] Svårigheten att göra en sådan förutsägelse ökar om de med yrkandet avsedda faktiska omständigheterna i förening med andra okända fakta kan leda till vitt skilda rättsföljder enligt olika regler. Det anses emellertid att det ankommer på skiljemännen att avgöra olika materiella frågor, varvid man inkluderar bevisbördefrågor och beviskravsfrågor. Ofta måste bevisbördan läggas på den som påstår att en viss händelse inträffat och inte på den part som påstår att händelsen inte inträffat. Ibland kan det dock krävas att svaranden åberopar och bevisar det alternativa händelseförlopp som inträffat enligt hans mening. Skiljemännen bör kunna anförtros bedömningen av dessa bevisbördefrågor. Anser svaranden att bedömningarna kan bli alltför vanskliga med hänsyn till att käranden inte angivit vilka rättsföljder som kan inträda,

---

[17] Jfr Bolding, s. 36.

[18] Per Olof Ekelöf: Rättegång II, 7:e uppl., Stockholm 1985, s. 106 f.

bör svaranden utvidga ramen för tvistens prövning. Detta innebär att en prövning begränsad till ett fristående faktum endast kan komma till stånd med båda parters medgivande. Med denna utgångspunkt bör man kunna acceptera en talan av angiven art.

Skiljemän bör sålunda äga rätt att uttala sig om existensen av sådana fakta som faller under det materiella avtalet. Det kan dock vara svårt att avgöra om en faktafråga är av sådan beskaffenhet. Det synes rimligt att denna fråga får överlåtas till skiljemännens bedömande.

Skiljemännen bör vidare ha behörighet att avgöra frågor om hur omständigheter skall kvalificeras rättsligen. Skiljemännen kan sålunda uttala att vissa bevisade omständigheter utgör force majeure eller reklamation (jfr rättsfallet NJA 1966 s. 94).

Det är uppenbart att skiljemän har kompetens att pröva avtalstolkningstvister. Till denna kategori får hänföras alla tvister som enligt tillämplig lag aktualiserar frågor som anses som avtalstolkning. Dit hör enligt svensk rätt även viss utfyllnad av avtalsinnehållet. Skiljemännens kompetens bör emellertid lämpligen sträcka sig längre och innefatta rätt att fylla ut avtal i sådana avseenden där det saknas underlag för hur bedömningarna skall göras och detta oberoende av om uppdraget kan betecknas som rättskipning. Principen om avtalsfrihet bör genomföras så långt det är möjligt. Parterna bör därför kunna ge skiljemän rätt att utfylla avtal, t.ex. bestämma priset eller andra avtalsvillkor i ett långtidskontrakt.

Om ett avtal inte lämnar åtminstone indirekt stöd för att skiljemännen har rätt att utfylla avtal, utöver vad som följer av allmänna regler, bör de inte ha denna behörighet. Eljest skulle man införa en möjlighet för skiljemän att avgöra tvister mera fritt efter billighet. Man måste hålla fast vid att tvisterna i princip skall avgöras med ledning av tillämplig rätt. Skulle skiljemännen utan något stöd i avtal ta sig för att utfylla ett avtal på ena partens begäran kan det föreligga ett sådant kompetensöverskridande som medför att domen på talan av part kan upphävas av domstol. Skiljemännen bör emellertid ha behörighet att utfylla luckor i avtal inte bara när skiljeklausulen uttryckligen föreskriver detta utan också då de materiella avtalsklausulerna i ett avtal med skiljeklausul är skrivna så att en efterföljande utfyllnad förutsätts.

1.4 Vissa bestämmelser i t.ex. testamenten och bolagsordningar jämställs med skiljeavtal

Med skiljeavtal bör liksom tidigare jämställas bestämmelser om skiljeförfarande som ingår i testamente eller gåvobrev (se NJA II 1929 s. 9). I den finska lagen har intagits ett särskilt stadgande (4 §) om att sådana föreskrifter är att jämställa med skiljeavtal. Det har tidigare inte ansetts erforderligt med ett motsvarande stadgande för svensk del. Det har heller inte under den tid nuvarande lag varit i kraft framkommit något behov av lagstiftning på området. Möjligheten att i ensidiga handlingar som gåvobrev och testamenten inta bestämmelser som kan få verkan som skiljeavtal har inte sådan betydelse att det enbart ur upplysningssynpunkt bör intas ett stadgande om denna möjlighet i lagen om skiljeförfarande. Någon särskild bestämmelse härom föreslås följaktligen inte inflyta i den nya lagen.

Det finns i lagstiftningen om bolag och föreningar bestämmelser som gäller skiljeförfarande. Sålunda har förbehåll i bolagsordning att tvister mellan bolaget och styrelsen, styrelseledamot m.fl. skall hänskjutas till skiljemän samma verkan som skiljeavtal, enligt 9 kap. 18 § 2 st. aktiebolagslagen (1975:1385). Med stöd av denna bestämmelse kan talan mot bolagsstämmobeslut enligt 9 kap. 17 § samma lag - med verkan för samtliga aktieägare - komma att avgöras av skiljemän. En liknande reglering återfinns i 7 kap. 18 § 2 st. lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar. Dessa specialbestämmelser gäller framför de mera allmänna stadgandena i lagen om skiljeförfarande och kräver inte något särskilt omnämnande i denna (jfr NJA II 1929 s. 13). De nämnda bestämmelserna kommer att bli föremål för överväganden av aktiebolagskommittén (Ju 1990:08). Skiljedomsutredningen tar därför inte ställning till lämpligheten av att bibehålla särregleringen på området.

Utanför ovannämnda reglering faller de ideella föreningarna. Det är inte ovanligt att det i stadgarna för sådana finns en bestämmelse om att tvister mellan förening och medlem eller mellan medlemmar rörande föreningens angelägenheter skall avgöras genom skiljedom. En bestämmelse som säger att tvister skall avgöras av något föreningens organ kan vara utan processrättslig verkan på den grund att avgörandet närmast får karaktären av en självdom[19] och inte som ett avgörande av oberoende skiljemän. En sådan bestämmelse utgör således inte hinder för rättegång. Om stadgandet inte har sistnämnda karaktär kan det vara att betrakta som ett skiljeavtal. Detta förutsätter dock bl.a. att skiljeklausulen utformats på ett sådant sätt att den inte är oskälig enligt 36 § av-

[19] Se Hassler-Cars, s. 61 och där anmärkt litteratur.

talslagen. De nu nämnda klausulernas giltighet och tillämplighet bedöms med hjälp av allmänna avtalsrättsliga regler på i huvudsak samma sätt som vanliga skiljeavtal. Någon särskild erinran om ideella föreningars möjlighet att inta en skiljeklausul i sina stadgar har tidigare inte ansetts erforderlig. Mot bakgrund av den bedömning som har gjorts beträffande gåvobrev och testamenten finns det inte skäl att nu inta en sådan erinran i lagen om skiljeförfarande.

1.5 Partssuccession

Vid universalsuccession blir skiljeavtalet i allmänhet gällande i förhållande till den nya parten, t.ex. ett dödsbo. Jfr dock rättsfallet NJA 1993 s. 641, som gällde konkursbos bundenhet i ett visst fall.

Bundenhet vid en skiljeklausul kan tänkas uppkomma även genom partssuccession i ett avtalsförhållande. Vad som gäller vid olika fall av singularsuccession är dock osäkert[20] och det har framställts krav på lagstiftning.

När det sker en överlåtelse av alla rättigheter och skyldigheter enligt ett avtal fordras samtycke av den kvarstående parten för att överlåtaren skall bli befriad från sitt ansvar. Överlåts endast rättigheter behövs däremot inte gäldenärens samtycke. Frågan som har diskuterats kan förenklat sägas vara om ett skiljeavtal som ingår i det större avtalet automatiskt följer med vid dessa olika typer av partssuccession. I den fortsatta framställning bortses således tills vidare från de fall då parterna uttryckligen eller genom sitt handlande får anses ha träffat ett särskilt avtal om vad som skall gälla i det nya avtalsförhållandet.

Ett argument som brukar åberopas för att skiljeavtalet i båda fallen automatiskt skulle följa med vid en överlåtelse är att skiljeavtalet är en del av huvudavtalet. Ett sådant synsätt är emellertid långtifrån givet. Som utredningen närmare kommer att behandla i avsnitt 1.10.1 bör skiljeavtalet bedömas som ett särskilt avtal fristående från avtalet i övrigt när det gäller att pröva skiljemännens behörighet. Skiljeavtalet och avtalet i övrigt kan i ett internationellt förhållande komma att bedömas enligt olika länders lagar (se vidare avsnitt 10.3). Avslutas avtalsför-

---

[20] Se Kaj Hobér i Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1983, s. 43-52, Lars Heuman i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987, s. 229 ff., Torgny Håstad i Process och Exekution, Vänbok till Robert Boman, s. 181 ff. och Lars Edlund i Svensk Juristtidning 1993, s. 905-908. För utländsk rätts del se Daniel Girsberger och Christian Hausmaninger i Arbitration International, Vol. 8, Nr 2, 1992, s. 121 ff.

hållandet överlever ändå skiljeavtalet och får betydelse när det gäller att bedöma eventuellt återstående rättsverkningar av det en gång gällande avtalet, om inte parterna får anses ha överenskommit att skiljeavtalet skall upphöra att gälla samtidigt med avtalet i övrigt. De nu anförda omständigheterna talar för att skiljeavtalet även när det gäller bundenheten vid partssuccession bör kunna anses vara ett självständigt avtal. Emot denna slutsats kan man åberopa att skiljeavtalet inte har något självständigt berättigande utanför avtalet i övrigt.

Vad som gäller i dag vid partssuccession är som sagt osäkert.[21] Därtill kommer att det är svårt att överblicka vilken inverkan det får att skiljeavtalets ställning som ett fristående avtal vid prövning av skiljemännens behörighet blir lagfäst. Man bör därför införa en särskild bestämmelse i den nya lagen om vad som skall gälla i de fall då parterna inte genom sitt handlande eller annars får anses ha bestämt något annat. En sådan bestämmelse blir med nödvändighet något stel och anvisar inte alltid den i varje läge bästa lösningen. Genom bestämmelsen uppmärksammas emellertid parterna på problemet och kan avtalsvägen välja den reglering som de önskar.

Regeln kan utformas på i huvudsak tre olika sätt. Skiljeavtalet kan anses bindande fullt ut i den nya avtalsrelationen, dvs. såväl förvärvaren som den kvarstående parten blir bundna av skiljeavtalet. Regeln kan alternativt utformas så att den kvarstående parten får välja mellan skiljeförfarande och rättegång, medan den nya parten anses bunden av skiljeavtalet. Det skulle i detta fall uppkomma en haltande bundenhet. Slutligen kan man stanna för att som utgångspunkt ha att skiljeavtalet alls inte gäller i den nya relationen.

Ett skiljeavtal är av speciell karaktär och kan bygga på ett personligt förtroendeförhållande mellan de ursprungliga parterna. En naturlig utgångspunkt är att skiljeavtal inte bör komma till stånd utan att den vanliga avtalsmekanismen har iakttagits. En part bör inte anses ha ingått ett skiljeavtal utan att känna till det. Ett sådant synsätt ansluter till den moderna tankegången att skiljeavtalet separeras från huvudavtalet och ges en självständig ställning.

Särskilt är det omtanken om den kvarstående parten som talar emot den automatiska bundenheten. Äger partssuccessionen rum på gäldenärssidan eller innebär den överlåtelse i ett ömsesidigt bindande kontraktsförhållande, har visserligen den kvarstående parten kontroll över situationen genom det obligationsrättsliga kravet på samtycke för partsväxlingen. Någon sådan spärr finns som nämnts normalt dock inte när det enbart handlar om att överföra en materiell rättighet. Det är

[21] Om äldre praxis se Hassler-Cars, s. 45 f. och där anmärkta rättsfall.

emellertid att märka att skiljeavtalet som sådant kan sägas medföra inte bara rättigheter utan också skyldigheter, t.ex. att betala ersättning till skiljemännen. Blir bundenheten av skiljeavtalet oberoende av samtycke kan den kvarvarande parten finna sig ha fått en ny motpart som i motsats till den ursprungliga motparten är insolvent eller annars betalningssvag. Att kompensera denna försvagning av den kvarvarande partens ställning genom att laborera med ett regressansvar för den ursprungliga motparten förefaller sökt och opraktiskt.

Det nu sagda talar emot en regel som innebär att skiljeavtalet automatiskt gäller för båda parter i den nya relationen. Närmare till hands kunde då ligga att acceptera en haltande bundenhet, dvs. endast den förvärvarande parten är bunden av skiljeavtalet. Det finns emellertid flera nackdelar även med en sådan lösning. Ett skiljeavtal som ger ena parten rätt att fritt välja mellan rättegång och skiljeförfarande framstår allmänt sett som oskäligt.[22] Om förvärvaren i materiellt hänseende enbart erhållit rättigheter är det normalt sett han som har anledning att inleda ett rättsligt förfarande. Samtidigt skulle han vara utlämnad åt motpartens val av tvistlösningsform. Det kunde sägas att det behövdes någon form av mekanism som gav förvärvaren möjlighet att framtvinga ett val från motpartens sida innan ett rättsligt förfarande inleddes. Man bör då beakta att en enkel regel har ett värde i sig.

En lagregel som föreskriver att ett skiljeavtal som ingåtts mellan två parter mer eller mindre automatiskt skulle gälla i en annan partsrelation skulle möjligen kunna uppfattas så att ett legalt skiljeförfarande etablerades. En meddelad skiljedom skulle då inte omfattas av New Yorkkonventionen och föreskriften skulle kunna hävdas strida mot artikel 6 i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna (se härom vidare avsnitt 13.1).

Slutsatsen blir att en regel inte bör formuleras enligt något av de båda först nämnda alternativen. Den får i stället bygga på att skiljeavtalet mellan de ursprungliga parterna inte gäller mellan de nya utan överenskommelse dessa emellan. En annan sak är att en sådan överenskommelse inte behöver vara uttrycklig. Vid överlåtelse av rättigheter och skyldigheter, som är föremål för ett skiljeavtal, är det säkert ofta nog underförstått att skiljeavtalet skall gälla även mellan förvärvaren och den kvarstående parten. Hur det förhåller sig med detta berörs närmare i författningskommentaren (3 §). Lämpligen bör bestämmelsen formuleras positivt och ange att skiljeavtalet gäller mellan kvarstående parten och förvärvaren endast om dessa kan anses ha kommit överens om det.

---

[22] Se rättsfallet NJA 1979 s. 666.

Man kan hävda att den föreslagna bestämmelsen inte tar hänsyn till den kvarstående partens intresse av att behålla sin rättsliga position. Motparten skulle sålunda genom att överlåta sin rätt på ett alltför lättvindigt sätt kunna omintetgöra skiljeavtalet. Det erinras emellertid om att en överlåtelse av samtliga rättigheter och skyldigheter kräver samtycke av den kvarstående parten. Det ges därigenom möjlighet för honom att få till stånd ett skiljeavtal även i förhållande till den nya parten. Endast i det fall att motparten enbart överlåter sina rättigheter kan detta ske utan den kvarstående partens medgivande. Den som även efter en sådan överlåtelse vill kunna åberopa skiljeklausulen kan i det ursprungliga avtalet föreskriva att motparten vid överlåtelse av en rättighet skall förbehålla skiljeklausulen eller att sådan överlåtelse inte får ske utan samtycke.

Den som ingår borgen för en förpliktelse som är föremål för ett skiljeavtal anses bunden av skiljeavtalet och kan själv åberopa detta, enligt några äldre rättsfall från Högsta domstolen.[23] Någon närmare motivering för den angivna ståndpunkten framgår inte av rättsfallen.

Rimligen kan i en tvist mellan borgenären och borgensmannen skiljeavtalet mellan borgenären och huvudgäldenären endast gälla invändningar som hänför sig till huvudförbindelsen och inte invändningar beträffande själva borgensåtagandet. Vill borgenären åstadkomma en exekutionstitel mot borgensmannen kan han därför tänkas behöva få till stånd prövning såväl i skiljeförfarande som i rättegång (se vidare avsnitt 1.8). Detta ter sig minst sagt opraktiskt. Med hänsyn härtill och i kongruens med vad som tidigare sagts bör ett skiljeavtal mellan borgenär och borgensman inte kunna komma till stånd utan överenskommelse mellan dessa parter. Motsvarande bör gälla i relationen borgensman - huvudgäldenär; en regresstalan bör alltså inte vara underkastad skiljeförfarande endast därför att huvudförbindelsen upptar en skiljeklausul. För att bryta med äldre praxis bör en särskild regel i ämnet införas. Denna bör omfatta även den som på annat sätt än genom borgen garanterar fullgörelse av ett avtal.

Skiljemäns möjlighet att pröva sin egen behörighet föreslås bli lagfäst (se avsnitt 1.10.1). De får med stöd av denna bestämmelse även pröva invändningar som hänför sig till successionsproblematiken.

Som nämnts inledningsvis i detta avsnitt kan i ett internationellt förhållande skilda länders lagar vara tillämpliga på skiljeavtalet och på avtalet i övrigt. En följd av särskiljbarhetsbestämmelsen bör bli att successionsfrågorna sålunda kan komma att bedömas enligt skilda lagar när det gäller skiljeavtalet och avtalet i övrigt.

---

[23] Se rättsfallen NJA 1896 s. 136, 1916 s. 100 och 1922 s. 135.

1.6 Skiljeavtal bör kunna ingås formlöst

Skiljemannalagen uppställer inte krav på att skiljeavtalet skall ha viss form. Den innehåller endast *ett* stadgande om hur ett skiljeavtal kan träffas. I 11 § 2 st. sägs att parterna genom överenskommelse inför skiljemännen kan hänskjuta viss fråga till avgörande av dem. I modellagen och den finska lagen om skiljeförfarande föreskrivs att skiljeavtalet skall ha skriftlig form. Detta krav är dock inte strängare än att det anses uppfyllt t.ex. genom utväxlande av telegram eller teleprintermeddelanden.

Enligt New Yorkkonventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar skall konventionsstat erkänna skriftliga skiljeavtal (artikel II). Med skriftliga avtal avses i konventionen skiljedomsklausul i ett kontrakt eller skiljeavtal, som undertecknats av parterna eller innehålles i brev- eller telegramväxling. Bestämmelsen har i samband med Sveriges tillträde till konventionen tolkats så att konventionsstat inte får uppställa strängare formkrav än som anges i konventionen (se NJA II 1971 s. 570 f).[24]

De skiljeavtal som förekommer torde nästan undantagslöst dokumenteras i skrift. Detta sker t.ex. genom att parterna använder en blankett som innehåller en förtryckt skiljeklausul eller genom att de i det skriftliga avtalet hänvisar till allmänna avtalsvillkor som innehåller skiljeklausul.

Ett formkrav som på grund av den tekniska utvecklingen godtar olika typer av meddelanden som översänds på teknisk väg framstår som ganska uttunnat. Man kan förutse att den fortsatta utvecklingen för informationsöverföring kommer att skapa ytterligare vägar för att träffa sådana "skriftliga" avtal. Visserligen framstår det ur bevissynpunkt som välbetänkt att dokumentera ett skiljeavtal men ur lagstiftarens synvinkel finns det inte anledning att uppställa skriftlig form som en förutsättning för ett giltigt skiljeavtal. Den nuvarande ordningen som inte tillmäter formen någon betydelse bör behållas för svensk del.

---

[24] Annan uppfattning har framförts av Erik Nerep i Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987, s. 389 ff.

1.7 Skiljeavtal med förbehåll om materiell överprövning

Skiljemannalagen reglerar endast skiljeavtal som inte innehåller något förbehåll om rätt till överprövning. Om parterna inte i skiljeavtalet förbehållit sig rätt att "klandra" skiljedomen skall de enligt 2 § 1 st. skiljemannalagen anses ha utfäst sig att åtnöjas med den. Innehåller skiljeavtalet rätt för part att angripa skiljedomen på materiell grund, t.ex. genom att överklaga till domstol eller påkalla ett "överskiljeförfarande", är skiljemannalagen enligt ett uttryckligt stadgande i 2 § 2 st. inte tillämplig.

Lagstiftningen bör även fortsättningsvis i första hand ta sikte på skiljeavtal utan förbehåll om överprövning. Det finns emellertid inte några bärande skäl mot att lagen, i tillämpliga delar, används även när parterna förbehållit sig rätt att inom viss tid angripa skiljedomen på materiell grund. Ett sådant skiljeavtal bör t.ex. utgöra rättegångshinder. Det torde vidare redan genom lagens konstruktion stå klart att ett skiljeavtal som inte innehåller något förbehåll om rätt till materiell överprövning också innebär att det är uteslutet att angripa skiljedomen annat än med stöd av reglerna i lagen om skiljeförfarande. Följaktligen bör någon bestämmelse motsvarande 2 § skiljemannalagen inte införas i den nya lagen.

1.8 Skiljeavtal som hinder för rättegång

Skiljeavtal utgör enligt gällande rätt ett dispositivt rättegångshinder. Domstol prövar inte självmant om en fråga som är föremål för dess bedömning omfattas av ett giltigt skiljeavtal. Däremot skall domstol, enligt 10 kap. 17 § rättegångsbalken, utan yrkande från part pröva om dess behörighet har inskränkts genom att tvisten enligt lag eller författning omedelbart skall prövas av skiljemän. Det är således först efter invändning från part som domstolen prövar om dess behörighet har inskränkts genom ett skiljeavtal. För att en sådan invändning skall beaktas måste den framställas inom den i 34 kap. 2 § rättegångsbalken stadgade tiden, dvs. första gången då parten skall föra talan i målet. I annat fall har part förlorat sin rätt att framställa invändning om rättegångshinder på grund av skiljeavtalet. Denna regel har dock inte ansetts tillämplig då svaranden kvittningsvis gjort gällande en fordran som omfattas av ett skiljeavtal (se rättsfallet NJA 1945 s. 425). Käranden ansågs i detta fall bibehållen sin rätt att framställa invändning om

rättegångshinder beträffande svarandens kvittningsyrkande trots att han gjorde detta först vid tredje rättegångstillfället efter det att kvittningsyrkandet först framställts.

Ovannämnda praxis bygger på rättegångsbalkens regler om domstols behörighet. Det finns emellertid varken i skiljemannalagen eller i rättegångsbalken någon bestämmelse som direkt talar om skiljeavtals verkan som rättegångshinder.

Den betydelse av rättegångshinder som i praxis tillmäts skiljeavtalet framstår i huvudsak som välgrundad. Det finns dock inte skäl att låta kärandeparten vara bibehållen rätten att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder vid kvittningsyrkanden i högre utsträckning än vad som gäller för huvudkäromålet. I samtliga fall bör part vara skyldig att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder första gången han skall yttra sig i huvudsaken, med påföljd att hans rätt att göra det annars prekluderas.

Med hänsyn till ovanstående bedömning bör skiljeavtalets verkan som hinder för rättegång nu lagfästas. Bestämmelserna föreslås inflyta i lagen om skiljeförfarande även om det, inte utan fog, skulle kunna hävdas att de närmast hör hemma i rättegångsbalken. Lagstiftningen på området kommer härigenom att bli mera lättillgänglig bl.a. för parter som ingår skiljeavtal. För fullständighetens skull bör en hänvisning till bestämmelserna införas i rättegångsbalken.

Särskild uppmärksamhet bör ägnas åt skiljeavtals betydelse i den summariska processen och hur deltagande i denna påverkar parts möjlighet att åberopa skiljeavtal som rättegångshinder i en efterföljande rättegång. Det är främst tre frågor som kräver övervägande. Bör svaranden kunna hindra en summarisk process genom att åberopa ett skiljeavtal? Om svaranden inte åberopar skiljeavtalet i den summariska processen, bör han då vara bibehållen rätten att göra det i en efterföljande rättegång t:ex. efter återvinning mot ett utslag? Bör sökanden, slutligen, ha förlorat sin rätt att åberopa skiljeavtal redan genom sin ansökan om ett summariskt förfarande?

I fall då målet vid domstolen inletts genom en ansökan om betalningsföreläggande eller lagsökning enligt den tidigare gällande lagsökningslagen har svaranden ansetts vara bibehållen sin rätt att göra invändning om rättegångshinder ända tills han första gången skall vid rätten föra talan i det återvunna eller hänskjutna målet (se rättsfallen NJA 1972 s. 331 och 1982 s. 711). Däremot har sökanden ansetts förlora sin rätt att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder redan genom att han ansökt om lagsökning (se rättsfallen NJA 1964 s. 2 och 1972 s. 458).

Den summariska processen om en penningfordran inleds sedan 1992 enligt lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning genom en ansökan om betalningsföreläggande hos kronofogdemyndighet

i stället för genom en ansökan om betalningsföreläggande eller lagsökning hos tingsrätt. Detta förhållande torde inte ha påverkat svarandens möjlighet att göra invändning om rättegångshinder först i tvistemålet. Det kan också antas att sökanden redan genom ansökan hos kronofogdemyndigheten skall anses ha avstått från att åberopa skiljeavtalet.

Parterna kan visserligen genom en överenskommelse enas om att ostridiga betalningsanspråk skall undantas från skiljeklausulens tillämpningsområde.[25] I de allra flesta fall har parterna emellertid inte överenskommit något särskilt angående möjligheten att utnyttja summarisk process. Dessa situationer bör nu regleras enligt följande riktlinjer.

Utgångspunkten bör vara att handläggningen av ostridiga anspråk i den summariska processen, med de vinster för parterna som detta innebär, inte försvåras utan tungt vägande skäl. Härav följer att parterna inte bör tvingas välja mellan skiljeförfarande och det summariska förfarandet. Vidare bör parterna så långt möjligt vara likställda.

Det framstår som rimligt att en invändning om skiljeavtal uppfattas som ett bestridande av en ansökan om betalningsföreläggande (jfr NJA II 1991 s. 31). Sökanden kan då antingen låta sig nöja med detta - varvid målet avskrivs vid kronofogdemyndigheten - eller begära att målet överlämnas till tingsrätt. Svaranden bör på detta sätt kunna hindra en summarisk process.

Svaranden bör liksom för närvarande vara bibehållen rätten att göra invändning om skiljeavtal senast första gången han skall vid rätten föra talan i det återvunna eller överlämnade målet. Om svaranden begär återvinning mot ett utslag behöver han sålunda inte redan i ansökan om återvinning åberopa skiljeavtalet.

Den nuvarande ordningen kan medföra rättsförluster för en oförsiktig borgenär som inleder en summarisk process beträffande ett rättsförhållande som i och för sig omfattas av en skiljeklausul men som han antar vara ostridigt; misstar han sig är han förlustig möjligheten till skiljeförfarande. I konsekvens härmed kan det lätt hända att en försiktig borgenär i onödan anlitar skiljeförfarande i vad som visar sig vara otvistiga fall.

Det kan finnas flera skäl till att en part väljer att använda sig av det summariska förfarandet trots att frågan kan göras till föremål för skiljeförfarande. Närmast till hands ligger, som redan antytts, att sökanden anser anspråket vara ostridigt och bara vill försäkra sig om en exekutionstitel på ett för båda parter så enkelt och billigt sätt som möjligt. Det framstår inte som befogat att en part som i detta syfte inger en ansökan om betalningsföreläggande därigenom förlorar rätten att

[25] Hithörande problem diskuteras av Lars Heuman i Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1988, s. 7-22.

åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder om det visar sig att motparten bestrider ansökan och sedan väcker talan vid domstol. Av samma skäl bör sökanden i de fall då motparten begär återvinning mot ett utslag ha rätt att framställa invändning om rättegångshinder första gången han skall svara i det återvunna målet. Skulle sökanden däremot, sedan motparten bestritt ansökan, begära att målet överlämnas till tingsrätt bör hans rätt att göra gällande skiljeavtalet som rättegångshinder gå förlorad. Oavsett om motparten bestritt ansökan under åberopande av skiljeavtalet eller ej måste det nämligen vid denna tidpunkt stå klart för sökanden att det föreligger en tvist.

Den diskuterade modellen passar för betalningsförelägganden och vanlig handräckning. På annat sätt ligger det till med särskild handräckning. Denna avser främst fall då sökandens besittning har rubbats olovligen eller annan liknande åtgärd har inkräktat på hans rätt. Det är inte rimligt att handräckning på denna grund skall stoppas genom hänvisning till ett skiljeavtal som omfattar det bakomliggande rättsförhållandet. Det är tveksamt om sökanden har något fullgott alternativ i reglerna i 15 kap. rättegångsbalken om säkerhetsåtgärder. Att märka är också att prövningen hos kronofogdemyndigheten av ett yrkande om rättelse av besittningsrubbning eller annan olovlig åtgärd görs med bortseende av det bakomliggande rättsförhållandet, utom i alldeles speciella fall, och att utslagen i mål om särskild handräckning inte vinner rättskraft (se 65 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning). Särskild handräckning bör av anförda skäl behandlas på samma sätt som säkerhetsåtgärder (se om dessa avsnitt 1.9), dvs. särskild handräckning bör få beslutas utan hinder av skiljeavtalet, samtidigt som det står varje part fritt att åberopa skiljeavtalet om motparten i efterhand väcker talan i saken vid domstol.

Genom de regler som sålunda föreslås är inte avsett att i övrigt ta avstånd från den praxis som innebär att den som inleder rättegång anses ha avstått från rätten att åberopa skiljeavtalet[26] (jfr vad som strax sägs om verkan av att part motsätter sig skiljeförfarande). Enligt förslaget skall det i lagen om skiljeförfarande fastslås att en part inte enbart genom att ansöka om betalningsföreläggande eller handräckning anses ha avstått från att åberopa skiljeavtalet. Däremot är det inte uteslutet att en part av andra orsaker än enbart en ansökan om t.ex. betalningsföreläggande bör anses ha avstått från att åberopa skiljeavtalet.

Som tidigare nämnts begränsas rätten att göra invändning om skiljeavtal som rättegångshinder genom att en sådan invändning måste framställas på ett tidigt stadium i rättegången. Det har därutöver ansetts

---

[26] Se Hassler-Cars, s. 52 och där anmärkta rättsfall och litteraturhänvisningar.

befogat att en part som bestritt tillämpning av ett skiljeavtal förlorar sin rätt att, om motparten väljer att föra talan vid domstol, göra invändning om rättegångshinder på grund av skiljeavtalet. Regleringen framstår som rimlig och bör behållas.

Skiljemannalagen innehåller en motsvarande bestämmelse för det fall att part inte fullgjort sin skyldighet att utse skiljeman. Motparten bör, liksom för närvarande, ha möjlighet att välja om han vill fortsätta skiljeförfarandet genom att hos domstol eller annat i skiljeavtalet utsett organ begära utseende av en skiljeman eller om han vill föra talan vid domstol. Det kan visserligen hävdas att det bör vara tillräckligt att motparten kan begära utseende av skiljeman. Om ena parten redan på detta tidiga skede av förfarandet inte följer spelreglerna innebär det emellertid en rimlig avvägning av parternas intressen att det står öppet för den lojala parten att välja ett domstolsförfarande utan hinder av skiljeavtalet.

Skiljeavtalets verkan som rättegångshinder kan i vissa fall få den kanske opraktiska konsekvensen att en tvist till viss del skall avgöras av skiljemän och till en annan del av allmän domstol. Detta är fallet när en tvist bara delvis är omfattad av ett skiljeavtal. Högsta domstolen har i rättsfallen NJA 1982 s. 738 och 1984 s. 229 dragit upp riktlinjer för hur man praktiskt skall hantera fall då en tvist kan behöva prövas till viss del av skiljemän och till viss del av domstol.

Man skulle kunna hävda att ett regel som antingen lät domstol pröva hela tvisten eller tillade skiljemännen sådan behörighet vore praktisk. Det skulle emellertid föra alldeles för långt att föreskriva att skiljeavtalet i ett sådant fall förfaller eller att en part skulle tvingas in i ett skiljeförfarande utan stöd i ett skiljeavtal som omfattar hela tvisten. Dessutom torde det krävas någon form av skönsmässig bedömning av lämpligheten av en sammanläggning i varje enskilt fall.

Den uppdelning mellan skiljeförfarande och rättegång som kan bli följden av att en tvist endast delvis omfattas av ett skiljeavtal kan inte lämpligen lösas genom en sammanläggningsbestämmelse. Konflikten mellan skiljemäns behörighet och allmän domstols behörighet får liksom hittills i stället lösas i rättstillämpningen.

1.9 Beslut om kvarstad och andra säkerhetsåtgärder

Part anses enligt gällande rätt kunna ansöka om interimistiska säkerhetsåtgärder som t.ex. kvarstad hos domstol även om ansökan grundas på ett rättsförhållande som omfattas av ett giltigt skiljeavtal. Detta följer inte av några uttryckliga bestämmelser i skiljemannalagen utan framgår bl.a. av regleringen i 15 kap. rättegångsbalken. Där anges som förutsättning för t.ex. kvarstad att anspråket är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning. Med uttrycket prövning i annan liknande ordning avses bl.a. skiljeförfarande (se prop. 1980/81: 84 s. 227).

Det skulle i och för sig kunna övervägas att ge skiljenämnder befogenhet att besluta om verkställbara säkerhetsåtgärder, i första hand om kvarstad. En reglering härom stöter emellertid på en del svårigheter. Att tillåta verkställighet av ett skiljenämndsbeslut om säkerhetsåtgärd utan någon möjlighet till domstolskontroll låter sig knappast göras, särskilt i betraktande av att krav inte uppställs på att någon jurist skall ingå i nämnden. En motsvarighet till möjligheten att klandra en skiljedom skulle sannolikt få införas. Detta gäller även om man begränsade skiljenämndens kompetens till att med bindande verkan avgöra om tillräckliga skäl för det materiella anspråket förelåg. En annan fråga gäller om både domstol och skiljenämnd skulle ha kompetens att förordna om säkerhetsåtgärd. I vart fall för tiden innan skiljeförfarande har påkallats måste sådan behörighet tillkomma domstolen.

Nu angivna och andra svårigheter går naturligtvis att bemästra. Något starkare behov av att ändra nuvarande ordning har emellertid, såvitt utredningen känner till, inte gett sig till känna. Det kan noteras att New Yorkkonventionen om verkställighet av utländska skiljedomar inte inbegriper beslut om säkerhetsåtgärder. I någon mån kan behovet av att utan dröjsmål säkra påkallande parts rätt tillgodoses genom att skiljenämnden meddelar deldom.

Utredningen har alltså stannat för att behålla nuvarande ordning med ensamkompetens för domstol att besluta om verkställbara säkerhetsåtgärder. Med hänsyn till att skiljeavtalets verkan som rättegångshinder nu föreslås bli lagfäst bör även den begränsning i skiljeavtalets verkan som det sagda innebär komma till uttryck i lagen om skiljeförfarande. En motsvarande bestämmelse återfinns t.ex. i den finska lagen och i modellagen.

Part bör således inte kunna hindra domstolen att företa en säkerhetsåtgärd genom att åberopa skiljeavtalet och den som ansöker om för-

ordnandet bör inte därigenom förlora rätten att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder beträffande huvudfrågan. Detta bör gälla alla typer av interimistiska säkerhetsåtgärder. Härunder faller de olika åtgärder som kan beslutas enligt 15 kap. rättegångsbalken, men även andra typer av säkerhetsåtgärder som t.ex. förbud att verkställa bolagsstämmas beslut enligt 9 kap. 17 § 4 st. aktiebolagslagen (1975:1385).

Modellagen innehåller en särskild bestämmelse som anger att skiljemännen har rätt att besluta om interimistiska säkerhetsåtgärder som skall vidtas av någon av parterna (artikel 17). Detta förutsätter dock att part begär det och att parterna inte har inskränkt skiljemännens behörighet. Vidare ger bestämmelsen skiljemännen möjlighet att begära säkerhet för en sådan åtgärd. Denna typ av beslut blir inte exigibla. De kan ändå få betydelse t.ex. när det gäller att bestämma ett skadestånds storlek.

Det torde redan enligt gällande bestämmelser vara möjligt för skiljemän att meddela sådana beslut. Det finns inte skäl att inskränka skiljemännens möjligheter i detta hänseende. Med hänsyn till att det finns en särskild regel om denna möjlighet i modellagen bör det även i den nya svenska lagen införas en särskild bestämmelse härom.

1.10 Prövning av skiljeavtals giltighet

1.10.1 Särskiljbarhet och behörighetskompetens

Skiljeavtal förekommer vanligast i form av en klausul i ett avtal. När en av parterna begär skiljedom beträffande en fråga som omfattas av ett sådant avtal är det inte ovanligt att motparten invänder att något bindande avtal inte kommit till stånd. Själva grunden för skiljemännens behörighet att pröva en sådan fråga är att parterna träffat en uppgörelse härom. Det skulle från logisk utgångspunkt kunna hävdas att en sådan invändning bara kan prövas av domstol och inte av skiljemän, under förutsättning att parterna inte sedan oenigheten uppkommit hänskjutit denna fråga till avgörande av skiljemän. Detta gäller oberoende av om det görs gällande att det aldrig har träffats något avtal eller om det påstås att avtalet sedermera blivit ogiltigt.

Den presenterade problematiken faller isär i två frågeställningar. Den första gäller frågan om *särskiljbarhet* (separability), dvs. om skiljeklausulen skall bedömas som ett separat avtal fristående från avtalet i övrigt. Ett godtagande av att skiljeklausulen är fristående i förhållande till avtalet i övrigt är en förutsättning för att skiljemännen skall kunna komma fram till att avtalet i sin materiella del är ogiltigt eller av någon annan anledning inte är bindande för parterna, utan att skiljemännen därigenom

rycker undan grunden för sin egen behörighet att avgöra frågan. Detta synsätt innebär att parter som ingår ett avtal som innehåller en skiljeklausul inte träffar ett utan två avtal.

Den andra frågan gäller om skiljemännen själva kan pröva en invändning om att de inte är behöriga, t.ex. ett påstående om att det inte föreligger ett giltigt skiljeavtal. Denna frågeställning brukar sägas gälla Kompetenz-Kompetenz, här *behörighetskompetens*.

Skiljemannalagen innehåller inte några direkta regler på området, men frågan hur ett påstående om att bindande avtal inte kommit till stånd påverkar en skiljeklausul har varit föremål för prövning av Högsta domstolen i rättsfallen NJA 1936 s. 521 och 1976 s. 125. I dessa har skiljeklausulens giltighet inte bedömts vara direkt avhängig av om avtalet i övrigt är bindande.

Skiljeavtalets giltighet och tillämplighet kan prövas av allmän domstol. I 18 § 2 st. skiljemannalagen anges att tidpunkten för meddelande av skiljedom kan skjutas upp om part anhängiggjort talan om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet vid domstol. Härav framgår att talan om skiljeavtalets giltighet och tillämplighet kan anhängiggöras vid domstol även medan skiljeförfarandet pågår. Slutligen framgår av 20 § 1 st. 1 p. skiljemannalagen att en skiljedom är ogiltig om det inte förelegat något giltigt skiljeavtal. En talan härom kan prövas sedan skiljedom har meddelats.

Principerna om särskiljbarhet och behörighetskompetens har accepterats i stort sett i hela världen när det gäller avtal som ostridigt ingåtts men som påstås sedermera ha blivit ogiltiga.[27] I många länder, t.ex. Tyskland, Schweiz, USA och Ryssland, accepteras principerna även när det görs gällande att avtal aldrig kommit till stånd t.ex. på grund av att det är olagligt eller har ingåtts med hjälp av t.ex. tvång eller svek. Också i England går utvecklingen i riktning mot ett accepterande av principerna även avseende avtal som på angivet sätt påstås ha varit ursprungligt ogiltiga.

Den finska lagen saknar bestämmelser på området. Modellagen har i artikel 16 en bestämmelse som reglerar skiljemännens kompetens att själva avgöra sin behörighet att handlägga tvisten. I denna artikel sägs direkt att skiljeklausulen skall bedömas som ett särskilt avtal oberoende av huvudavtalet. Skiljemännen ges möjlighet att avgöra sin egen behörighet inte bara i skiljedomen utan också genom ett särskilt beslut under förfarandet.

Principen om särskiljbarhet får anses godtagen i svensk rätt och vara tillämplig inte bara när det påstås att avtalet i huvuddelen i efterhand har

---

[27] Se t.ex. Schwebel, The Severability of the arbitration agreement i International Arbitration: Three Salient Problems, s. 1-60, 1987.

upphört att gälla utan också när det hävdas att avtal inte slutits eller att avtalet - av en eller annan anledning - är ogiltigt från början. Det är värdefullt om principen slås fast i den nya lagen.

Att principen lagfästs får inte leda till för långtgående slutsatser. Det är t.ex. givet att en viss ogiltighetsanledning kan träffa såväl avtalets materiella del som skiljeklausulen. Principen innebär inte heller att man kan undgå att pröva, om skiljeklausulen, rätt tolkad, omfattar den tvist om ogiltighet som har uppkommit mellan parterna.

Också principen om behörighetskompetens får anses gälla i Sverige och bör komma till uttryck i lagen. Det är närmast en självklarhet att en skiljenämnd som finner att den inte är behörig skall avvisa prövning av tvisten. Behörighetsfrågan gäller inte bara skiljeavtalets giltighet utan också skiljeavtalets räckvidd och därmed dess tillämplighet på den aktuella tvisten. Skiljenämnden bör som nämnts även kunna fatta beslut under förfarandet som går ut på att behörighet föreligger. Vad detta närmare bör innebära diskuteras i nästa avsnitt. Redan här skall dock slås fast den viktiga begränsning i behörighetskompetensen som innebär att möjlighet i princip alltid måste finnas att underställa domstol frågan om skiljenämnds behörighet i en viss tvist.

1.10.2 Närmare om prövningen av skiljeavtalets giltighet och tillämplighet

I den tidigare nämnda artikel 16 i modellagen anges vidare att part skall framställa invändning mot skiljemännens behörighet senast vid avgivande av svaromål och att part inte enbart genom att utse skiljeman skall anses ha godtagit skiljemännens behörighet att handlägga tvisten. Om skiljemännen genom beslut under förfarandet förklarar sig ha behörighet kan beslutet på begäran av endera parten inom 30 dagar från delfående av beslutet överprövas av en domstol som slutligt avgör frågan.

Skiljedomsinstitutet har i sin framställning uppgett att det förekommer att part vägrar att utse skiljeman av den anledningen att det inte skall anses att han genom sitt handlande accepterat skiljemännens behörighet att handlägga tvisten. Institutet ifrågasätter om en regel motsvarande modellagens bestämmelse i artikel 16 bör införas. Vidare framhålls att det är av stort värde om behörighetsfrågan kan avgöras av *en* domstol på ett tidigt stadium.

Det framstår som angeläget att frågan om skiljemännens behörighet att handlägga tvisten avgörs så snart som möjligt. En framkomlig väg är i så fall att välja den reglering som återfinns i modellagen.

Om parterna inte träffat avtal om att hänskjuta frågan om skiljemännens behörighet till avgörande av skiljemän måste denna fråga som

nämnts på något sätt kunna underställas allmän domstol för slutligt avgörande. De frågor som skall bedömas när det gäller att avgöra ett skiljeavtals giltighet eller tillämplighet är ofta svåra och berör samtidigt mycket betydelsefulla och centrala delar av civilrätten. Bland annat aktualiseras i många fall 36 § avtalslagen. Redan nu anförda omständigheter talar emot att låta en sådan fråga avgöras slutligt av *en* domstol. Till detta kommer att det är viktigt att den prejudikatbildning som finns på området fortsätter att utvecklas. Eftersom den domstol som slutligt skulle avgöra frågan i ett eninstansförfarandet knappast skulle kunna vara Högsta domstolen skulle prejudikatbildningen på området avstanna. Den vinst som kan ligga i att få frågan slutligt avgjord på en tidigt stadium får visserligen vägas häremot, men sistnämnda intresse har inte tillräcklig tyngd för att modellagens lösning skall väljas.

Därtill kommer att skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet ofta kommer under domstols bedömning genom att svaranden vid tingsrätten framställer invändning om att tvisten är föremål för ett skiljeavtal. I ett sådant fall kan parterna f.n. komma att få frågan prövad i tre instanser. Detsamma gäller om någon av parterna väcker fastställelsetalan vid domstol om skiljeavtalets giltighet. Någon ändring härvidlag ter sig inte motiverad. Om däremot ena parten begär skiljeförfarande och frågan om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet aktualiseras i detta förfarande, skulle den med modellagens lösning kunna prövas i endast en domstol. Inte heller ur denna synvinkel framstår ett eninstansförfarande som befogat.

Att tanken på ett eninstansförfarande avvisas hindrar inte att man tar fasta på det inslag i modellagens lösning som innebär att behörighetsfrågan slutligt avgörs under skiljeförfarandets gång. Man skulle i så fall införa en ordning enligt vilken en part som inte inom viss tid angrep skiljemännens beslut varigenom de förklarat sig behöriga eller inom denna tid väckte fastställelsetalan skulle vara avskuren från möjligheten att föra talan mot skiljedomen under åberopande av de omständigheter som skiljemännen prövat.

Denna modell har emellertid nackdelar. En part som genom skiljemännens beslut anser sig pressad att föra talan vid domstol kommer kanske även att föra talan mot den eventuella skiljedomen under åberopande av andra omständigheter än dem som skiljemännen tidigare prövat, antingen det rör sig om någon annan behörighetsinvändning som inte har prekluderats eller om någon helt annan grund. Följden blev då två domstolsprocesser i stället för en. Om parterna förhåller sig passiva får den nu diskuterade beslutsmodellen visserligen positiv verkan ur processekonomisk synpunkt. Denna effekt kan emellertid, som utvecklas i det följande, i huvudsak uppnås utan den nu diskuterade regleringen av

skiljemännens behörighet att pröva skiljeavtalets giltighet och tillämplighet.

Om ett giltigt skiljeavtal inte förelegat är skiljedomen med nuvarande reglering ogiltig. Det är således inte nödvändigt att föra talan inom viss tid för att få skiljedomen hävd. Preklusionsregeln i 21 § 2 st. skiljemannalagen stadgar att part inte får göra gällande fel som han, genom att utan invändning delta i förhandling eller annorledes, får anses ha avstått att åberopa. Denna regel är dock inte tillämplig på ogiltighetsgrunderna. Enligt vad utredningen föreslår kommer nu läget såtillvida att förändras som det förhållandet att ett giltigt skiljeavtal inte förelegat blir en s.k. klandergrund (se avsnitt 6.3 och 6.4). Samtidigt bör det även fortsättningsvis finnas en preklusionsregel (se avsnitt 6.4). Kombinationen av dessa bestämmelser medför att problematiken automatiskt får en lösning. Den som utan invändning deltar i ett skiljeförfarande får i allmänhet därigenom anses ha accepterat att det föreligger ett skiljeavtal och har sålunda gått miste om rätten att angripa skiljedomen på denna grund. Detsamma får anses gälla för parts deltagande i skiljeförfarandet sedan skiljemännen förklarat sig behöriga. Ett uttryckligt undantag från detta synsätt tas avslutningsvis upp i detta avsnitt.

Kvar står att parterna kan vara intresserade av att få skiljeavtalets giltighet och tillämplighet prövad redan innan skiljedom har meddelats. För detta behövs ingen ändring i lagstiftningen. Vardera parten kan redan med dagens regler när som helst väcka en fastställelsetalan som rättskraftigt avgör frågan. En lagakraftägande dom är nämligen bindande för skiljemännen. Det förefaller lämpligast att även fortsättningsvis överlämna åt parterna att bestämma om de anser det befogat att redan under förfarandets gång föra en talan i behörighetsfrågan vid domstol eller ej. Visserligen innebär detta att påkallande part som har fått skiljemännens gehör för att skiljeavtalet är giltigt och tillämpligt själv måste ta inititativ till domstolsprövning, om han vill få saken avgjord innan skiljeförfarandet avslutas och motparten, fastän denne reserverar sig mot beslutet, likväl tills vidare underlåter att väcka talan. Denna egendomlighet får emellertid vägas mot nackdelen med en reglering som närmast provocerar till särskild domstolsprocess i behörighetsfrågan, en process som enligt vad som sagts i det föregående kan komma att löpa genom flera instanser.

Det kan tilläggas att det, som redan antytts, är parterna obetaget att genom särskild överenskommelse överlämna behörighetsfrågan till skiljemännens avgörande; det blir så att säga en skiljetvist i skiljetvisten. I sådant fall kan skiljedom i behörighetsfrågan inte angripas på den grund att denna fråga skulle ha bedömts oriktigt, men väl klandras av annat skäl, enligt allmänna regler. Resonemanget i detta avsnitt har

emellertid förutsatt att något sådant särskilt skiljeavtal i behörighetsfrågan inte har träffats.

Slutsatsen blir att det inte framstår som befogat att i lagen om skiljeförfarande ge skiljemännen möjlighet att genom ett särskilt beslut, som vinner rättskraft om det inte angrips inom viss tid, under förfarandet förklara sig behöriga att handlägga tvisten. Det räcker med en allmän bestämmelse som säger att skiljemännen får pröva sin egen behörighet. Det bör därvid komma till tydligare uttryck i den nya lagen att part också kan vända sig till domstol för att få en sådan fråga prövad. Det bör, liksom enligt gällande lag, ligga i skiljemännens händer att avgöra om skiljeförfarandet skall vila medan domstolen prövar frågan. Domstol bör således inte ges möjlighet att stoppa ett pågående skiljeförfarande.

Skulle skiljemännen inte anse sig behöriga skall de givetvis omedelbart meddela ett sådant beslut (i form av skiljedom, se avsnitt 5.2). Härav följer också att de i och för sig måste göra en prövning då part invänder att det inte föreligger ett giltigt skiljeavtal. Även i det fall de anser sig behöriga måste deras ställningstagande komma till uttryck på något sätt. Det kan beroende på omständigheterna vara lämpligt att redovisa beslutet särskilt eller i skiljedomen. Väljs det senare alternativet, bör parterna underrättas om att avgörandet anstår.

En särskild fråga är hur parts medverkan genom utseende av skiljeman skall påverka bedömningen av skiljemännens behörighet eller snarare skiljeavtalets giltighet och tillämplighet.

Den som utser en skiljeman eller på annat sätt deltar i skiljeförfarandet tvingas genom den föreslagna regleringen att uppträda lojalt och klart deklarera om han har någon invändning mot skiljeförfarandet. Det framstår dock inte som rimligt att den som utan invändning utser en skiljeman enbart därigenom skall anses ha godtagit skiljemännens behörighet att avgöra den fråga som det begärts skiljedom om. Med hänsyn till att det förekommer att part vägrar att utse skiljeman av rädsla för att hans handlande skall tolkas på sistnämnda sätt bör en särskild regel härom intas i anslutning till preklusionsregeln.

Avslutningsvis skall beröras en fråga om rätt till överklagande till Högsta domstolen. Parter kan enligt dagens regler alltid föra talan mot en tingsrätts beslut angående en invändning i ett tvistemål om att tvisten är föremål för ett skiljeavtal. Fullföljs frågan till hovrätt är det däremot inte säkert att part kan få överklaga hovrättens beslut till Högsta domstolen. Har hovrätten funnit underrätten behörig att pröva tvisten, dvs. ogillat invändningen om skiljeavtal, får nämligen talan inte föras mot hovrättens beslut (se 54 kap. 7 § rättegångsbalken och rättsfallet NJA 1978 s. 175). Lämpligheten av att inte kunna få till stånd särskild prövning av Högsta domstolen i dessa fall kan ifrågasättas. För att

tillvarata intresset av att det skapas prejudikat på området borde det finnas möjlighet att överklaga hovrättens beslut oavsett utgången i hovrätten. Fördröjningsverkan härav kunde dämpas genom att denna möjlighet försågs med s.k. ventil, dvs. rätt till överklagande förutsätter att hovrätten har lämnat sitt tillstånd. Det kan dock tänkas fler fall då det kunde vara befogat att inskränka tillämpningsområdet för fullföljdsförbudet i 54 kap. 7 § rättegångsbalken. Utredningen anser därför att frågan, om en invändning om skiljeavtal alltid skall kunna få fullföljas särskilt till Högsta domstolen, bör behandlas i ett sammanhang där man gör en helhetsbedömning av samtliga fall som omfattas av regleringen i 54 kap. 7 § rättegångsbalken.

1.11 När upphör eller inskränks skiljeavtalets verkan?

1.11.1 Gällande rätt

Skiljeavtalets giltighet bestäms av allmänna civilrättsliga regler om avtals upphörande. Därtill kommer i första hand ett antal bestämmelser i skiljemannalagen som anger att skiljeavtalet förfaller - helt eller delvis - under vissa förutsättningar. Sådana bestämmelser finns i 8 § 2 st., 9 §, 16 § och 18 § skiljemannalagen.

Enligt de nämnda bestämmelserna förfaller skiljeavtalet avseende den aktuella tvisten om parterna inte har avtalat något annat. Detta gäller enligt 8 § 2 st. när skiljeman skall utses av annan än part eller skiljemän, men denne underlåter att inom skälig tid förrätta valet. Detsamma gäller enligt 9 § om en skiljeman som blivit utsedd genom skiljeavtalet avlider eller av annan orsak blir hindrad att fullgöra uppdraget. Vidare nämns i 16 § det fallet att det inte uppnås majoritet för någon mening vid skiljemännens omröstning. Slutligen behandlas i 18 § det fallet att skiljedom inte meddelas inom den härför bestämda tiden.

Har en part bestritt ett yrkande om tillämpning av ett skiljeavtal eller inte fullgjort vad på honom ankommer avseende val av skiljeman utgör skiljeavtalet inte längre hinder mot rättegång enligt 3 § skiljemannalagen. Vidare begränsas skiljeavtalets verkan genom att part måste framställa invändning om rättegångshinder första gången han skall föra talan i målet vid domstol. Slutligen anses part ha förlorat sin rätt att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder om han själv väcker talan vid domstol. Därmed är inte sagt att skiljeavtalet i de nämnda fallen upphör att gälla.

Skiljemannalagen säger inte något generellt om vad som gäller, om en skiljedom upphävs eller förklaras ogiltig. Det finns dock en bestämmelse i 22 § skiljemannalagen för det fall att kronofogdemyndigheten finner en skiljedom så mörk att verkställighet inte kan meddelas. I detta fall anger lagen att skiljedomen inte utgör hinder för part att vända sig till domstol.

1.11.2 Överväganden

Skiljeförfarandet som tvistlösningsmetod bygger på att parterna har träffat ett skiljeavtal. Skiljemannalagen präglas av grundsynen att parterna därigenom har valt en avvikelse från den normala vägen att lösa tvister, nämligen genom allmän domstol. Denna inställning har fått till följd att lagen i ett antal situationer anger att avtalet förfaller, om parterna inte har bestämt något annat.

Man bör emellertid enligt utredningens mening inte inskränka skiljeavtalets verkan ens genom dispositiva bestämmelser i vidare mån än vad som är påkallat av särskilda skäl. Man betonar därigenom partsviljan och parternas ansvar för att själva ta ställning till skiljeavtalets utsträckning i tiden. Skiljeavtalets verkan bör därför i första hand fastställas enligt allmänna avtalsrättsliga regler utifrån parternas överenskommelse.

Det är sålunda endast i de fall då detta särskilt sägs som den nya lagen är tänkt att påverka avtalsförhållandet mellan parterna. Någon motsvarighet till de nämnda bestämmelserna i 8 § 2 st., 9 §, 16 § och 18 § skiljemannalagen föreslås inte. Däremot kommer, som redan framgått av avsnitt 1.8, skiljeavtalets verkan som rättegångshinder att närmare regleras.

En betydelsefull fråga är vad som gäller när en skiljedom hävs eller förklaras ogiltig. Är skiljeavtalet fortfarande gällande, kan ett nytt skiljeförfarande inledas. I annat fall återstår domstolsvägen. Uppfattningen i litteraturen om vad som gäller enligt skiljemannalagen är inte enstämmig.[28] Betydelsen av denna fråga blir inte mindre av att någon lagstadgad tidsfrist för meddelande av skiljedom inte föreslås inflyta i den nya lagen.

Utgångspunkten bör vara att skiljeavtalet fortfarande gäller, även om en skiljedom upphävs eller förklaras ogiltig. Att denna huvudregel inte kan upprätthållas när en skiljedom hävs t.ex. på grund av att det inte

[28] Se Hassler-Cars, s. 57 f., och där anmärkt litteratur.

funnits något giltigt och tillämpligt skiljeavtal behöver knappast sägas. Vidare kan undantag tänkas följa av parternas avtal.

Om parterna har avtalat att skiljedom skall meddelas inom viss tid är det rimligt att utgå från att avtalet förfaller om skiljedom inte meddelas inom den angivna tiden. Denna ståndpunkt har fått till följd att en för sent meddelad skiljedom föreslås kunna hävas på talan av part, se avsnitt 6.4. Utredningen kommer nu att föreslå en möjlighet för domstol att i mål om ogiltighet eller upphävande av skiljedom återförvisa tvisten till skiljemännen, se avsnitt 6.6. För att detta skall kunna ske när särskild frist har avtalats måste skiljedomen ha meddelats inom den bestämda tiden. Frågan är emellertid om en i rätt tid meddelad skiljedom kan läkas efter den bestämda tidens utgång. Enligt utredningens mening bör detta vara möjligt även när parterna inte är överens om återförvisning.

2 Skiljemännen, jävsfrågor

2.1 Gällande rätt

2.1.1 Jävsgrunderna

Jävsreglerna återfinns i skiljemannalagen i 5 § och inleds med ett stadgande om att den som är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken inte får vara skiljeman. Även om bestämmelsen upptagits under jävsreglerna är de angivna förutsättningarna närmast att anse som allmänna behörighetsvillkor för skiljeman. Det bör uppmärksammas att den som är i konkurs inte på grund härav är jävig som skiljeman men väl obehörig som domare enligt rättegångsbalken.

Vidare gäller jäv för den som i egenskap av domare eller eljest på tjänstens vägnar prövat den fråga som det begärs skiljedom om. Detta stadgande torde tolkas inskränkt på så sätt att jäv uppkommer endast om själva saken prövats och att inte varje befattning med målet grundar jäv (jfr 4 kap. 13 § 7 p. rättegångsbalken). En domare blir således inte enligt denna bestämmelse jävig som skiljeman om han deltagit i ett avgörande där domstolen förklarat sig obehörig på grund av skiljeavtalet.[1]

Den som vittnat i saken eller yttrat sig såsom sakkunnig i tvistefrågan är jävig. Denna jävsgrund omfattar utlåtanden av sakkunnig oavsett om dessa avgetts utom rättegång eller inför rätta. Jävsgrunden utökades till att omfatta utlåtanden utom rättegång på inrådan av lagrådet[2] som ansåg att det skulle möta svårigheter för någon som över huvud taget redan yttrat sig såsom sakkunnig att därefter med full objektivitet kunna bedöma saken.

Den som själv äger del i saken eller som kan vänta synnerlig nytta eller skada därav är jävig som skiljeman. Jäv gäller också för skiljeman, om någon som till honom är i den skyldskap eller det svågerlag som utgör jäv mot domare äger del i saken eller kan därav vänta synnerlig

---

[1] Se NJA II 1929 s. 18.

[2] NJA II 1929 s. 19.

nytta eller skada. Motsvarande bestämmelser i rättegångsbalken upptar, förutom ovannämnda skyldskap och svågerlag, även den som är "på liknande sätt närstående", t.ex. sambo.

Jäv gäller för den som är part i en lika sak. Härmed avses att skiljemannen är part, t.ex. i en rättegång eller ett annat skiljeförfarandet, rörande en likadan fråga som den som skall behandlas i skiljeförfarandet. Rättegångsbalken innehåller numera inte uttryckligen någon motsvarande jävsgrund för domare, men situationen omfattas enligt processlagberedningen av generalklausulen i 4 kap. 13 § 9 p. rättegångsbalken.

Den som är med part i den skyldskap eller det svågerlag som utgör jäv mot domare är jävig som skiljeman. Även i denna del saknas hänvisning till rättegångsbalkens jäv för den som är på liknande sätt närstående till part.

Jäv gäller för den som är parts vederdeloman eller uppenbara ovän. Stadgandet omfattar dock inte de fall då någon sökt sak med skiljemannen för att göra honom jävig eller tillfogat skiljemannen något med ord eller gärning i samma syfte.

Den som av någondera parten åtnjuter lön eller underhåll är jävig. Denna bestämmelse inskränks dock på så sätt att den som åtnjuter lön eller underhåll av kronan inte är jävig även om kronan är part, såvida han inte är anställd hos eller under den myndighet vars verksamhet saken angår. Vidare är den som står under någondera partens förmanskap jävig.

Jäv gäller för den som varit part behjälplig med att förbereda eller utföra hans talan i saken. Bestämmelsen skall ses mot bakgrund av skiljemannalagens ståndpunkt att en skiljeman skall vara opartisk och inte vara företrädare för den part som utsett honom.

Den som mottagit eller betingat sig ersättning i strid mot vad i 23 § stadgas är jävig. Denna bestämmelse avser att ge ytterligare garantier för skiljemans opartiskhet.

I skiljemannalagen finns även en generalklausul enligt vilken skiljeman är jävig om annan särskild omständighet föreligger som är ägnad att minska förtroendet till hans redlighet eller opartiskhet. Vad gäller frågan om skiljemans opartiskhet upptogs bestämmelsen i syfte att öka möjligheten att utesluta partiska skiljemän. Ursprungligen fanns i skiljemannalagen en bestämmelse om jäv för den som blivit dömd ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller annars på grund av honom ådömd straffpåföljd inte fick utöva allmän befattning eller genom utslag, vilket ännu inte vunnit laga kraft, dömts till sistnämnda straffpåföljd eller blivit dömd ovärdig att föra annans talan inför rätta. Denna bestämmelse upphävdes i samband med att nämnda straffpåföljder avskaffades. Eftersom det förhållandet att en person gjort sig skyldig till

brott eller i övrigt visat sig olämplig, inte innebär att det finns skäl att misstänka att han därför är partisk, ansågs det erforderligt med någon bestämmelse som garanterade att skiljemannen var en oförvitlig person. Jävsbestämmelsen i 4 p. om skiljemans opartiskhet kompletterades därför med redlighetsrekvisitet. Sistnämnda bestämmelse avser, liksom de som inleder 5 §, närmast skiljemannens allmänna habilitet.

Fråga är i vilken mån de regler om jäv som återfinns i rättegångsbalken återverkar på bedömningen av vad som kan utgöra särskild omständighet som är ägnad att minska förtroendet för skiljemans opartiskhet. Högsta domstolen konstaterade i rättsfallet NJA 1981 s. 1205 att en skiljeman otvivelaktigt skulle ha varit jävig enligt rättegångsbalkens regler. Majoriteten (tre justitieråd) noterade att reglerna om jäv för skiljemän visserligen är annorlunda utformade än reglerna om domarjäv men ansåg likväl att det inte borde komma ifråga att i förevarande hänseende tillämpa jävsbestämmelserna i lagen om skiljemän så, att ett förhållande som undantagslöst grundar jäv enligt rättegångsbalken ej skulle diskvalificera en skiljeman. Minoriteten menade att enbart det förhållande att skiljemannen varit jävig som domare enligt 4 kap. 13 § 4 p. rättegångsbalken inte grundade jäv enligt skiljemannalagens regler eftersom det inte finns någon motsvarande regel i sistnämnda lag.

Det ligger nära till hands att uppfatta rättsfallet så att i de fall då vederbörande skiljeman är jävig enligt rättegångsbalkens regler om jäv för domare, skiljemannen skall anses jävig med tillämpning av skiljemannalagens generalklausul. Rättsläget är emellertid knappast helt klart.

Slutligen är skiljeman jävig om det mot uppdragets utförande för honom möter hinder som kan antas bli långvarigt. Stadgandet är avsett att motverka obstruktion i skiljeförfarandet.

Det har inte tagits in någon bestämmelse om jäv i skiljemannalagen som motsvarar regleringen i 12 kap. 4 § rättegångsbalken beträffande förhållandet mellan skiljeman och partsombud. Enligt rättegångsbalkens regler är det ombudet som i detta läge har att frånträda sitt uppdrag.

Påföljden om en skiljeman varit jävig är att skiljedomen enligt 21 § 1 st. 3 p. skiljemannalagen på talan av part kan hävas av domstol. Sådan talan (klander) skall instämmas inom sextio dagar från det parten fått del av skiljedomen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift. Försitter part denna tid är hans rätt att klandra domen förverkad.

2.1.2 Prövningen av jäv

Part kan göra invändning om jäv. Någon särskild tid för framställande av sådan invändning är inte stadgad. I 21 § 2 st. skiljemannalagen finns

en allmän bestämmelse av innehåll att fel inte får göras gällande av part där han genom att utan gensaga inlåta sig på förhandling eller annorledes bör anses ha avstått från att åberopa felet. Denna bestämmelse är tillämplig på jävsfrågan (se 21 § 1 st. 3). Har part således haft kännedom om en jävsgrund och tillfälle att framställa invändning om den men underlåtit det, är hans rätt att göra invändningen prekluderad.

Det finns inte några regler i skiljemannalagen om hur en jävsinvändning skall handläggas. Man kan tänka sig att invändningen i första hand prövas av den jävade skiljemannen och, om han inte finner skäl att frånträda uppdraget, av skiljenämnden i dess helhet. Det finns emellertid inte något sanktionssystem i skiljemannalagen som gör det möjligt för skiljenämndens majoritet att avsätta en skiljeman på grund av jäv om han inte godvilligt frånträder uppdraget.

Sedan skiljedom meddelats kan part genom att klandra skiljedomen få en jävsinvändning prövad av domstol. Det saknas emellertid möjlighet att hänskjuta en jävsfråga till domstol under förfarandets gång.

2.2 Överväganden

2.2.1 Utgångspunkter

Jävsreglerna i skiljemannalagen överensstämde vid sin tillkomst i stort med de regler som då gällde för domare. I samband med att jävsreglerna i rättegångsbalken ändrats har emellertid motsvarande ändringar inte gjorts i skiljemannalagen. Det kan därför te sig naturligt att vid en översyn särskilt beakta motsvarande regler i rättegångsbalken.

Ett alternativ till den nuvarande regleringen vore att likt modellagen allmänt hänvisa till omständigheter som är ägnade att ge befogad anledning att betvivla skiljemannens opartiskhet eller oavhängighet. En annan möjlighet vore att, som t.ex. de belgiska och spanska lagarna, hänvisa till de nationella jävsreglerna för domare.

Närmare betraktade kan nuvarande regler delas in i två grupper. Den ena handlar om förhållanden som i rättegångsbalken betecknas som jäv, nämligen skiljemannens relation till parterna och den fråga han skall pröva. Den andra gruppen rör skiljemannens allmänna behörighet. Det framstår som befogat att behandla dessa grupper var för sig i lagen.

I modellagen används inte direkt någon motsvarighet till termen jäv utan det talas i stället om omständigheter som är ägnade att ge befogad anledning att betvivla skiljemannens opartiskhet eller oavhängighet. En användning av begreppet jäv på skiljeförfarandets område för tankarna närmast till de regler om jäv som återfinns i rättegångsbalken. Det kan

finnas skäl till att sådana omständigheter som för ena kategorin utgör hinder att avgöra en fråga inte bör medföra obehörighet för den andra kategorin. I förslaget till lagtext används därför inte begreppet jäv. Det talas i stället om omständigheter som är ägnade att rubba förtroendet till skiljemannens opartiskhet. I de fall då det föreligger en omständighet som gör att man med fog kan betvivla skiljemannens oavhängighet torde denna omständighet i sig även vara ägnad att rubba förtroendet till skiljemannens opartiskhet. Ett omnämnande av en skiljemans oavhängighet har sålunda inte någon självständig betydelse och kan därför undvaras.

2.2.2 Allmänna behörighetsgrunder

Parterna bör inom mycket vida ramar kunna bestämma vilka närmare kvalifikationer de kräver av skiljemännen. Modellagen anger endast att en persons nationalitet inte får hindra att han utses till skiljeman. Denna bestämmelse gäller dessutom inte om parterna har överenskommit något annat. Det förekommer emellertid i flera europeiska lagar en begränsning till personer som är fullt rättskapabla.[3]

Lagstiftningen bör endast ställa vissa minimikrav på skiljemännen. Som diskvalificerade tänker man då i första hand på personer som inte kan ta hand om sig själva eller sin egendom på grund av låg ålder eller bristande mental hälsa. Det framstår alltjämt som befogat att utesluta denna kategori från kretsen av tänkbara skiljemän.

En mera generell regel som undantar varje person som inte själv kan råda över sig och sin egendom träffar förutom underåriga och personer som har förvaltare enligt föräldrabalkens regler även den som är i konkurs.

Den som är på obestånd är typiskt sett i en sådan situation att han på grund av ekonomiska omständigheter kan antas vara lättare att påverka än annars. Det handlar således närmast om att hans integritet skadats i sådan mån att konkurs framstår som en omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till skiljemannens opartiskhet. Det sistnämnda talar för att konkurs borde behandlas på samma sätt som övriga sådana omständigheter och att konkurs inte utan vidare borde diskvalificera skiljemannen.

Eftersom det inte bör finnas något hinder mot att utse andra än svenska medborgare till skiljemän i förfaranden som äger rum i Sverige

---

[3] Sådan begränsning förekommer t.ex. i den belgiska, finska, franska och spanska lagstiftningen.

bör emellertid regeln utformas på ett generellt sätt för att kunna fånga upp motsvarande inskränkningar i utländska lagar. En sådan generell regel bör ta sikte på den som inte själv kan råda över sig och sin egendom. Den kommer därmed även att träffa den som är i konkurs. De skäl som talar för att konkurs bör diskvalificera en skiljeman är, som ovan nämnts, inte särskilt starka, men det finns å andra sidan inte något större praktiskt behov av ett undantag. Övervägande skäl talar för att regeln utformas så allmänt som sagts och att konkurs därmed utgör ett absolut hinder att vara skiljeman.

Det bör sedan stå parterna fritt att bestämma ytterligare kvalifikationer som de kräver av skiljemännen. De kan t.ex. vilja ha viss sakkunskap representerad bland dem. Denna rätt för parterna bör inte begränsas.

Som redan antytts avses behörighetskraven vara absoluta i den meningen att de gäller oavsett tvistefråga och parter. De bör också självmant iakttas av skiljemännen. Däremot föreslås inte att brist i behörigheten skall utgöra grund för skiljedomens ogiltighet (se avsnitt 6.4).

2.2.3 Krav på opartiskhet

Den svenska skiljemannalagstiftningen vilar på grundsatsen att samtliga skiljemän, även de partsutsedda, skall vara opartiska. Syftet med jävsregler är att så långt som möjligt garantera skiljemännens opartiskhet. När det gäller att skapa en funktionell reglering bör särskilt beaktas att det inte krävs några juridiska insikter för att vara skiljeman. Reglerna skall dessutom kunna tillämpas av utländska skiljemän. Det närmare innehållet i reglerna bör därför inte bestämmas genom hänvisningar till den interna regleringen i rättegångsbalken. Däremot är det viktigt att försöka ge en viss ledning för tolkningen av ett så obestämt begrepp som opartiskhet.

Från pedagogisk synpunkt framstår det som lämpligast att stadgandet i lagen om skiljeförfarande inleds med huvudregeln som säger att en skiljeman skall vara opartisk och att han på ansökan av part skall skiljas från sitt uppdrag om det finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet. Därefter bör ges några typexempel på omständigheter som alltid skall anses ägnade att rubba förtroendet till skiljemannens opartiskhet.

Som första punkt bör nämnas det ganska självklara fallet att skiljemannen själv är part eller att han annars kan räkna med en viss nytta eller skada av tvistens utgång. I nuvarande lag anges att en skiljeman som kan vänta "synnerlig" nytta eller skada av sakens utgång är jävig.

Denna regel bör skärpas så att redan en mindre grad av nytta eller skada anses tillräcklig för att rubba förtroendet till hans opartiskhet. Det förhållandet att en skiljeman t.ex. äger andelar i en aktiefond bör visserligen inte medföra att han enbart därigenom är förhindrad att vara skiljeman, om något av de bolag som fonden äger aktier i är part. Å andra sidan kan redan ett litet aktieinnehav i ett bolag som skall inlösas utgöra hinder att vara skiljeman vid prövning av tvist om lösenbeloppet.

Det finns i nuvarande skiljemannalag - genom hänvisningar till rättegångsbalkens regler för domare - flera uppräkningar av jävsgrundande släktrelationer. I rättegångsbalken har sedermera tillagts jäv för den som är "på liknande sätt" närstående till part. Detta visar att det inte går att uttömmande ange vilka relationer som bör medföra hinder att vara skiljeman.

Det framstår vidare som obefogat att särskilt framhäva släktbanden. Större vikt bör läggas vid den faktiska relationen i det enskilda fallet. Det kan ju föreligga en nära relation mellan skiljemannen och en part utan att de ens behöver vara släkt. Man bör därför endast använda sig av begreppet närstående. I den valda formuleringen inkluderas, förutom makar och nära släktingar, bl.a. sambor och andra som står i parrelation till varandra. Av sakens natur följer att det ligger närmare till hands att anta en sådan förtroendeskadlig relation mellan nära släktingar än mellan andra. Utanför det närståendebegrepp som används här faller en relation till en juridisk person.

Ett praktiskt exempel som särskilt bör nämnas är att den som ingår t.ex. i en juridisk persons styrelse inte får vara skiljeman då den juridiska personen är part. I detta sammanhang bör anges att inte heller andra ställföreträdare - såsom t.ex. föräldrar för underåriga och förvaltare enligt föräldrabalken - får vara skiljemän när den de företräder är part.

Vidare har de sakliga skäl som motiverar vittnes- och sakkunnigjävet alltjämt bärkraft. Att en person som har uttalat sig som vittne i saken skulle kunna komma ifråga som skiljeman framstår dock som ett så opraktiskt fall att en uttrycklig bestämmelse härom kan undvaras. Däremot visar det andra exemplet på en viktig princip. Det bör därvid framhållas att den som uttalat en mening i tvisten bör vara förhindrad att vara skiljeman oavsett om han gjort uttalandet som sakkunnig eller ej.

Stadgandet som behandlar den som varit part behjälplig att förbereda eller utföra sin talan i saken är viktigt och det bör behållas som ett uttryck för lagstiftarens intention att skiljemannen inte skall ha solidariserat sig med den part som utsett honom.

Slutligen ger den bestämmelse som talar om att skiljemannen har tagit emot eller betingat sig ersättning för sitt uppdrag i strid med reglerna i

lagen om skiljeförfarande ett viktigt exempel på när en skiljemans opartiskhet - och omutlighet - med fog kan ifrågasättas.

För att obstruktion i görligaste mån skall motverkas bör en skiljeman kunna entledigas om han på grund av hinder som kan antas bli långvarigt inte kan utföra sitt uppdrag. En sådan bestämmelse finns emellertid redan bland de regler som behandlar hur skiljemännen utses. Den hör också närmast till det området varför den inte bör behandlas i detta sammanhang. Se härom närmare avsnitt 3.4.

Det finns anledning att i detta sammanhang även uppmärksamma förhållandet mellan ombud och skiljeman. Denna situation är inte reglerad i skiljemannalagen men väl i rättegångsbalken. Av bestämmelserna i rättegångsbalken följer att om domaren och ombudet är på visst sätt varandra närstående får ombudet inte användas i målet.

Den nu behandlade problematiken löses i praktiken regelmässigt på så sätt att en tilltänkt skiljeman som står i en närmare relation till något av de befintliga ombuden inte åtar sig uppdraget. En lösning skulle kunna vara en regel som utpekar den av de två som sist har utsetts till skiljeman respektive ombud som den person som får vika. Frågan är emellertid komplicerad och knappast lämpad för lösning lagstiftningsvägen. Det föreslås därför inte någon särskild regel som behandlar relationen mellan skiljeman och partsombud.

Den som åtnjuter lön eller underhåll av part är jävig enligt skiljemannalagen. Ett uttryckligt undantag görs dock för den som är anställd av "kronan". Härigenom är t.ex. domare inte generellt uteslutna som skiljemän i förfaranden där staten är part. Inte någon av dessa bestämmelser föreslås inflyta i den nya lagen. Det bör dock framhållas att avsikten härmed inte är att åstadkomma någon förändrad bedömning på denna punkt.

2.2.4 Avgörande under skiljeförfarandet

Som tidigare nämnts saknar skiljemannalagen bestämmelser om hur jävsprövningen skall gå till. Detta framstår som en brist. När det gäller att bedöma hur en prövning bör ske finns det anledning att något betrakta hur frågan behandlas i rättegångsbalken.

Det finns en allmän skyldighet för domare att självmant upplysa om det föreligger någon omständighet som kan antas utgöra jäv mot honom (4 kap. 14 § 1 st. rättegångsbalken). Part kan göra invändning om jäv. Sådan invändning skall framställas då parten första gången för talan i målet, sedan han fått kännedom om att domaren sitter i rätten eller annars tar befattning med målet, eller, om han inte då kände till den omständighet som grundar jävet, sedan han fått sådan kännedom (4 kap.

14 § 2 st. rättegångsbalken). Jävsfrågan prövas sedan av rätten (4 kap. 15 § 2 st. rättegångsbalken). Om invändningen bifalls kan talan inte föras mot beslutet (49 kap. 7 § rättegångsbalken). Om rätten ogillar invändningen och parten vill föra talan mot detta beslut, måste han anmäla missnöje. Rätten bestämmer sedan om talan skall föras särskilt eller endast i samband med talan mot dom eller slutligt beslut (49 kap. 3 § rättegångsbalken).

Det framstår som naturligt att den som har anmodats att bli skiljeman själv rannsakar sig om han vet någon omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet. Regler om skyldighet för en skiljeman att upplysa om sådana omständigheter återfinns bl.a. i modellagen och den finska lagen. Även den svenska lagen bör förses med en bestämmelse som ålägger den som anmodas att åta sig uppdrag som skiljeman att upplysa om omständigheter som kan tänkas utgöra hinder för honom att vara skiljeman. Skyldigheten att upplysa bör utsträckas till att även omfatta omständigheter som skiljemannen får kännedom om först sedan förfarandet har inletts.

En part kan enligt skiljemannalagen underlåta att göra en jävsgrund gällande. Han kan också med bindande verkan förklara sig avstå från att åberopa en känd jävsgrund. Det finns inte anledning att föreslå någon ändring på denna punkt. Prövningen av om det finns någon omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till en skiljemans opartiskhet aktualiseras således enbart om en part yrkar att skiljemannen skall skiljas från sitt uppdrag. Att en part därvid inte kan begära att en av honom utsedd skiljeman skall skiljas från sitt uppdrag på grund av omständigheter som parten kände till när han utsåg skiljemannen är självklart och behöver inte komma till särskilt uttryck i lagen.

Det sagda öppnar möjlighet för parterna att komma överens om att utse partiska skiljemän. Detta förutsätter dock som nämnts att parterna är medvetna om vari jävet består. Såtillvida är nämligen jävsreglerna tvingande som det förutsätts att en part inte på förhand abstrakt kan avstå från att åberopa jäv eller någon annan kategori av grund för klander mot en blivande skiljedom. Endast med tillämpning för rent internationella tvister föreslår utredningen en längre gående möjlighet till undantagsavtal. Om detta hänvisas till avsnitt 6.8.

När en part har yrkat att en skiljeman skall skiljas från sitt uppdrag bör det åligga skiljenämnden i dess helhet - eller den ensamme skiljemannen - att pröva frågan. En ordning där den som yrkandet avser inte deltar vid prövningen av invändningen - i analogi med vad som gäller för domare - ter sig som mindre lämplig eftersom det inte finns någon ersättare för skiljemannen att tillgå och då en invändning kan avse samtliga skiljemän.

Frågor om jäv kan idag - om än inte slutligt - prövas t.ex. av ett skiljedomsinstitut i stället för av skiljemännen. På detta sätt förhåller det sig enligt reglerna för Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut (§ 7). Det bör stå parterna fritt att även enligt lagen om skiljeförfarande bestämma att ett yrkande om att en skiljeman skall skiljas från sitt uppdrag på grund av jäv skall prövas av någon annan än skiljemännen. Ett sådant beslut bör då få samma rättsverkan som motsvarande beslut av skiljemännen.

Om yrkandet bifalls bör beslutet vara slutligt. Om yrkandet däremot ogillas uppkommer frågan hur denna situation skall behandlas ur processuell synpunkt. Det kan anföras processekonomiska skäl för att missnöjd part måste föra särskild talan vid domstol i stället för att som nu vänta och anställa klandertalan sedan ett kanske kostsamt skiljeförfarande avslutats. Häremot talar att jävsinvändningar många gånger framställs i förhalningssyfte. Om möjligheten öppnas att fullfölja särskild talan i allmän domstol kommer därigenom ett obstruktionsmedel att skapas. Vidare framtvingas i vissa fall en process. En part som väljer att inte föra talan mot ett ogillande beslut förlorar nämligen sin rätt att göra invändningen gällande senare. Det finns därför en betydande risk för att han fullföljer en talan som med hänsyn till utgången av skiljeförfarandet kan framstå som onödig. - Båda synsätten har fog för sig.

Enligt den finska lagen kan en ogillad jävsinvändning inte prövas slutligt av domstol under förfarandet. Modellagen (artikel 13(3)) anvisar däremot en instans - en domstol eller annan myndighet - som under förfarandet slutligt avgör om skiljemannen skall skiljas från sitt uppdrag.

En förutsättning för att välja metoden med särskild klagan under förfarandet är att endast *en* domstol skall pröva, om skiljemannen skall skiljas från sitt uppdrag. Eftersom denna domstol inte rimligen kan vara Högsta domstolen kommer visserligen någon prejudikatbildning på området inte till stånd. Vidare kan det framstå som omotiverat att samma talan kan föras i tre domstolsinstanser om frågan väcks som en klandertalan - under förutsättning att rätten till talan inte har prekluderats - medan endast *en* domstol slutligt avgör samma fråga om den aktualiseras under förfarandet. Å andra sidan torde det för parterna i skiljeförfarandet vara särskilt viktigt att tidigt få frågan avgjord.

För en jämförelse kan man betrakta rättegångsbalkens regler på området. Om en jävsinvändning, som har framställts och ogillats i tingsrätten, överklagas särskilt till hovrätten, kan man inte föra talan mot hovrättens beslut (54 kap. 8 §). Skillnaden mellan denna ordning och den som övervägs för skiljeförfarandet består däri att två *domstolar* i detta fall har prövat jävsinvändningen.

Övervägande skäl talar för att frågan för svensk del lämpligen prövas slutligt av *en* domstol under skiljeförfarandets gång. (Jämför däremot

vad som i avsnitt 1.10 sagts om särskild talan mot skiljemännens beslut under förfarandet i en behörighetsfråga.) Part bör således inom viss tid få föra särskild talan mot beslutet. Denna tid kan liksom enligt modellagen sättas till trettio dagar. Part som underlåter att föra talan mot beslutet bör därigenom ha förlorat sin rätt att senare åberopa de omständigheter som han framfört till stöd för sitt yrkande. Härigenom tvingas en part att inom nämnda tid slutligt bestämma sig för om han vill driva frågan vidare. Som tidigare nämnts kan en parts rätt att åberopa en jävsgrund bortfalla innan ovannämnda tid gått till ända genom att han uttryckligen avstår från att åberopa omständigheten.

Det bör inte införas någon bestämmelse om att skiljeförfarandet obligatoriskt skall vila medan domstolen handlägger frågan, men det bör stå skiljemännen fritt att förklara skiljeförfarandet vilande. Med denna reglering öppnas en möjlighet att få svåra jävsfrågor rättskraftigt avgjorda innan ett skiljeförfarande fullföljs och skiljedom meddelas, utan att en part ges något mera vidsträckt utrymme att förhala förfarandet genom rena okynnesinvändningar.

Den nuvarande regleringen i 21 § 1 st. 3 p. jämförd med 2 st. skiljemannalagen innebär att part som haft kännedom om en jävsgrund och tillfälle att framställa invändning om den men underlåtit det inte längre kan anföra klander mot skiljedomen under åberopande av jävet. Enligt såväl modellagen som den finska lagen anges i stället en bestämd frist, nämligen femton dagar från det att part fått kännedom om att skiljemännen tillsatts och att omständigheten föreligger. Den allmänna preklusionsgrunden i skiljemannalagen framstår som oprecis i detta sammanhang och bör för nu diskuterat fall kompletteras med en viss i lagen angiven frist. Med hänsyn till att denna bör vara tillräckligt lång även för internationella förhållanden föreslås trettio dagar.

Skiljedomsinstitutet har föreslagit att en jävsfråga under förfarandets gång skall kunna på ett bindande sätt avgöras av ett skiljedomsinstitut, om parterna överenskommit detta. Fördelen med att låta ett institut pröva jävsfrågor skulle bl.a. vara att förfarandet sker utan offentlig insyn. Detta kunde i sin tur göra skiljemän mera benägna att stå på sig när deras opartiskhet ifrågasätts.

Som tidigare nämnts är det viktigt att jävsfrågor kan på ett bindande sätt avgöras så snart som möjligt. För att tillgodose detta intresse har redan föreslagits att den särskilda domstolsprövningen skall inskränkas till en instans. Denna lösning tillgodoser dock med nuvarande lagstiftning inte parternas önskan om att tvisten undandras offentlig insyn. För att parternas befogade intresse av sekretess skall kunna uppfyllas - i vart fall när det gäller en jävsprövning under förfarandets gång - bör det vara möjligt för dem att överlåta prövningen åt någon annan än domstol,

under förutsättning att det sker under för rättssäkerheten betryggande former.

Två frågor är då att besvara, nämligen vilka krav som bör ställas på parternas överenskommelse och åt vem prövningen bör kunna överlåtas.

Det går inte att bortse från att en part som överlåter åt någon annan än domstol att slutligt pröva en jävsinvändning under förfarandet inte kan ges samma garantier för ett rättssäkert avgörande. Med hänsyn till de risker som en part sålunda kan löpa bör det krävas att avståendet är tydligt. Det synes dock föra alltför långt att i detta sammanhang ställa upp krav på skriftlig form. Avtalet bör givetvis kunna träffas i samband med att en part framställer en jävsinvändning. Hinder bör emellertid inte föreligga mot att parterna redan i skiljeavtalet träffar överenskommelse om slutlig jävsprövning av någon annan än domstol, eventuellt genom hänvisning till ett skiljedomsreglemente.

Prövningen bör kunna överlåtas åt ett skiljedomsinstitut. Denna definition ger visserligen inte några egentliga garantier för kompetensen hos en sådant organ. För att uppnå detta blev det nödvändigt med någon form av auktorisation. Detta vore att gå för långt. Större formella krav än att det skall röra sig om ett institut som verkar enligt antagna stadgar bör därför inte ställas. Man får inte heller underskatta parternas egen förmåga att göra urskillnad. Däremot bör parterna inte kunna bestämma att något annat organ eller någon annan person skall slutligt pröva jävsinvändningen. Det går nämligen inte att med någon rimlig grad av säkerhet förutse vilka konsekvenser en så vidsträckt möjlighet att ersätta domstolsprövningen skulle kunna få för rättssäkerheten.

När det slutligen gäller att bestämma vid vilken domstol nu behandlade frågor skall handläggas så bör denna problematik tas upp i samband med en allmän diskussion i anknytning till bestämmelserna om laga domstol i skiljedomsfrågor (se avsnitt 8.1).

3 Skiljemännen, övriga frågor

3.1 Parternas bestämmanderätt

Skiljemannalagen bygger på principen att parterna har möjlighet att i skiljeavtalet eller genom annan överenskommelse bestämma hur många skiljemän som skall delta i tvistens avgörande och hur dessa skall utses. Det finns inte skäl att genom lagstiftning inskränka denna avtalsfrihet. De regler om antalet skiljemän och sättet för deras utseende som upptas i lagen om skiljeförfarande bör därför vara dispositiva.

Avtalsfriheten sträcker sig dock inte hur långt som helst. Av rättsfallet NJA 1974 s. 573 framgår att en som skiljeklausul åberopad bestämmelse inte kan godtas som rättegångshinder om flertalet skiljemän fritt skall utses av ena parten. Den nya lagen är inte avsedd att medföra någon annan bedömning. (Jfr vad som sagts om självdom i avsnitt 1.4.)

Parternas överenskommelse kan vara mer eller mindre fullständig. De kan t.ex. bestämma att tvisten skall avgöras av skiljemän enligt ett skiljedomsinstituts regler. Institutets regler tar då över de dispositiva stadgandena i lagen om skiljeförfarande. De närmare formerna för hur skiljemännen skall utses och vad som händer om någon av dem blir förhindrad att delta i tvistens avgörande bestäms i sådant fall av institutets regler. Vad som nedan sägs i avsnitt 3.2-3.4 bör således gälla endast i den mån parterna inte har bestämt annorlunda.

3.2 Antalet skiljemän

Skiljemännen skall enligt skiljemannalagen vara tre. Av dessa väljer parterna vardera en och de på detta sätt valda utser den tredje. Denna regel har gammal hävd i svensk rättstradition.

Som redan nämnts i kapitlet om skiljeavtalet kan en fråga lämnas till avgörande av *en* skiljeman. Ur kostnadssynpunkt kan en skiljeman vara att föredra. Dessutom kan själva förfarandet bli smidigare och gå snabbare om endast en person skall avgöra frågan.

Det finns sålunda flera omständigheter som kan sägas tala för att den dispositiva regeln bör ange att frågan skall avgöras av en ensam skiljeman. Å andra sidan är det generellt sett svårare för en ensam skiljeman att avgöra frågor med mycket muntlig bevisning där tilltrosproblem kan uppkomma. Vidare kan en diskussion mellan flera skiljemän vara till gagn för sakens behandling. Enligt såväl modellagen som de belgiska, finska och spanska lagarna skall skiljemännen vara tre om parterna inte bestämt annorlunda, medan enligt fransk och nederländsk lag en domstolsföreträdare bestämmer antalet skiljemän i brist på partsöverenskommelse. Med hänsyn till att den dispositiva regeln bör vara sådan att alla typer av tvister skall kunna behandlas på ett säkert sätt bör huvudregeln alltjämt vara tre skiljemän. Dessa bör utses på samma sätt som gäller för närvarande.

3.3 Utseende av skiljeman

Är skiljemännen redan utsedda - antingen i skiljeavtalet eller genom annan överenskommelse mellan parterna - behövs inte något särskilt förfarande för att välja skiljemän. Skall skiljemännen utses av någon annan än parterna, t.ex. ett skiljedomsinstitut, bör institutet underrättas om tvisten enligt de regler som gäller för institutet.

Om parterna inte har bestämt annat gäller enligt 7-8 §§ skiljemannalagen följande. Vardera parten skall utse en skiljeman. Part skall underrätta motparten skriftligen om sitt val. Motparten är skyldig att i sin tur lämna den andra parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman inom fjorton dagar därefter. Sedan underrättelse lämnats får part inte utan andra partens samtycke återkalla sitt val av skiljeman.

Den part som inte inom rätt tid lämnar motparten meddelande om sitt val av skiljeman riskerar att drabbas av vissa påföljder. Motparten kan antingen begära att tingsrätten skall utse skiljeman eller välja att föra talan vid domstol i stället för att fortsätta skiljeförfarandet (om sistnämnda möjlighet, se även avsnitt 1.8).

Om det åvilar skiljemännen att utse skiljeman skall detta ske inom skälig tid. I annat fall kan skiljeman på ansökan av part utses av tingsrätten. Skall skiljeman väljas av annan än skiljemän eller part är påföljden för att detta inte görs inom skälig tid att skiljeavtalet förfaller såvitt avser den tvist som är i fråga. Denna skillnad i påföljd beror på att det ansågs att parterna hade anförtrott valet åt t.ex. ett skiljedomsinstitut för att institutet enligt parternas uppfattning besatt särskild sakkunskap eller annars särskilda förutsättningar för att välja skiljeman.

Mot denna bakgrund borde avtalet inte fullständigas med en bestämmelse som lät valrätten övergå till en myndighet (se NJA II 1929 s. 25).

Den reglering som sålunda stadgas i skiljemannalagen synes ha fungerat väl och kan i huvudsak behållas. Den påkallande parten bör dock redan i påkallelsen ange sitt val av skiljeman (se vidare avsnitt 4.1.2). När det gäller den angivna tidsfristen synes denna vara i kortaste laget även för nationella tvister. Den tidsfrist inom vilken part skall utse skiljeman bör utsträckas till trettio dagar. Detta överensstämmer också med vad som gäller enligt modellagen och t.ex. den finska och den belgiska lagen.

Det bör av lagen om skiljeförfarande framgå att part blir bunden av sitt val av skiljeman först då han lämnat motparten en sådan skriftlig underrättelse som krävs av honom. Den nuvarande lagen antyder att även en underrättelse som inte uppfyller formkravet binder parten till det val han underrättat motparten om. Det framstår inte som befogat att knyta denna rättsföljd till annan underrättelse än sådan som uppfyller formkravet i lagen.

Vidare bör påföljden för underlåtenhet att utse skiljeman vara densamma oavsett om det är skiljemän eller någon annan som har att utse skiljeman. Visserligen kan det hävdas att om parterna i skiljeavtalet överlämnat åt en viss institution att utse skiljemän så har de gjort det just för den sakkunskap som institutionen - men kanske inte en domstol - besitter. Å andra sidan anser åtminstone en av parterna att domstolen har tillräcklig kompetens om han ansöker att den skall utse skiljeman. Vidare finns i de allra flesta fall inte anledning att anta att parterna ansett denna fråga så viktig att den utgjort en förutsättning för själva skiljeavtalet. Alternativet är ju att skiljeavtalet förfaller. Utgångspunkten bör därför, även när annan än part eller skiljemän har underlåtit att i rätt tid utse skiljeman, vara att parterna var för sig har rätt att vända sig till domstol med begäran om att rätten skall utse skiljeman. Denna reglering överensstämmer också med vad som anges i modellagen och de moderna europeiska lagarna.

I de fall då någon annan än parterna skall utse skiljeman anges i skiljemannalagen att detta skall ske inom skälig tid. Det kan te sig mindre lyckat att använda ett obestämt begrepp som skälig tid. Särskilt med hänsyn till att tiden för parterna föreslås bli längre än vad som gällde tidigare bör dessa frister nu kunna samordnas och bli lika långa, dvs. trettio dagar. Så har också skett enligt t.ex. den finska lagen, medan modellagen inte innehåller någon bestämd frist när någon annan än part eller skiljemän skall utse skiljeman. Det bör uppmärksammas att bestämmelsen är dispositiv. Det är därför möjligt för t.ex. ett skiljedomsinstitut att i sina regler föreskriva en annan tid. Om parterna har

hänvisat till institutets regler blir den tidsfrist som anges i dessa gällande i stället för lagens.

Slutligen bör för tydlighetens skull anges att en trettiodagarsfrist skall gälla även för det fall att skiljemannen skall utses av parterna gemensamt. Tiden bör i detta fall räknas med utgångspunkt i när part har mottagit underrättelse från motparten om att de skall utse skiljeman.

3.4 Skiljemans avgång

Kan en skiljeman inte fullgöra sitt uppdrag är följden härav enligt 9-10 §§ i nuvarande lagstiftning i första hand beroende av hur han har utsetts.

Om en skiljeman som utsetts i skiljeavtalet avlider förfaller skiljeavtalet. Kan han av någon annan anledning inte fullgöra uppdraget förfaller skiljeavtalet avseende den tvist som är i fråga. Det har ansetts mest förenligt med den genomsnittliga partsviljan att personvalet, i de fall då parterna i skiljeavtalet utsett den som skall avgöra frågan, haft så stor betydelse att det utgjort en förutsättning för själva skiljeavtalet. Om parterna i skiljeavtalet har utpekat en viss person till skiljeman och sedan hänvisat till reglerna för ett skiljedomsinstitut torde därigenom institutets regler för vad som skall ske när en skiljeman får förhinder bli tillämpliga i stället för de dispositiva reglerna i skiljemannalagen.

Utgångspunkten är för närvarande en annan när skiljemannen inte är utsedd i skiljeavtalet. En sådan skiljeman, som inte kan fullgöra sitt uppdrag på grund av jäv eller laga förfall, uppkommet efter valet, eller som avlidit, skall ersättas med en skiljeman som utses på samma sätt som den ursprunglige. Vid detta val äger den bestämmelse om tid och sätt för meddelande till motparten som återgetts under 3.3 motsvarande tillämpning. Beror hindret på annat än som nu sagts skall tingsrätten på ansökan av part utse annan skiljeman. Detta undantag har tillkommit för att förhindra obstruktion. Part kunde i annat fall gång på gång utse en skiljeman som av någon anledning var hindrad att fullgöra sitt uppdrag och fick bytas ut.

Den reglering som enligt det sagda gäller när skiljeman inte är utpekad i skiljeavtalet har visserligen goda skäl för sig. Den gjorda distinktionen mellan två huvudfall som gjorts beroende av orsaken till skiljemannens avgång är dock okänd för t.ex. modellagen och flertalet moderna lagar. Regleringen kan också ge upphov till tveksamhet, t.ex. när en skiljeman avgår frivilligt efter att en part ifrågasatt hans opartiskhet. Det förfarande som regeln avser att förhindra förekommer sällan

i praktiken. Det bör därför alltid tillkomma den eller dem som utsett den avgångne skiljemannen att välja hans ersättare.

Den lösning som valts när det gäller skiljemän som utsetts i skiljeavtalet bygger på ett antagande om den genomsnittliga partsviljan. Vad parter i allmänhet avser när de redan i skiljeavtalet utser skiljemän är svårt att närmare fastslå. Det är dock långtifrån självklart att personvalet kan antas vara så viktigt att det är en förutsättning för själva skiljeavtalet. Med hänsyn till den osäkerhet som råder på denna punkt bör lagens dispositiva regel utformas så att den är så lite ingripande som möjligt. Detta talar emot att regeln anger att skiljeavtalet förfaller.

En reglering motsvarande skiljemannalagens gällde tidigare i Finland. I den nya finska lagen har man i stället infört bestämmelser om hur en annan skiljeman skall utses om den som utsetts i skiljeavtalet inte fullgör uppdraget. Detta gäller dock enligt ett uttryckligt stadgande endast om parterna inte kommit överens om att skiljeavtalet skall förfalla i ett sådant fall. Liknande regler återfinns såväl i modellagen som i de flesta andra moderna europeiska lagarna. Undantaget härifrån är den belgiska lagen. Om en i skiljeavtalet utsedd skiljeman inte fullgör uppdraget förfaller skiljeavtalet enligt denna lag.

Även Sverige bör lämpligen välja att i lagen om skiljeförfarande införa en regel som utpekar en väg att utse en annan skiljeman om en i skiljeavtalet utsedd skiljeman inte fullgör uppdraget. Denna regel bör givetvis endast gälla om parterna inte har kommit överens om något annat, t.ex. att skiljeavtalet skall förfalla eller att något annat organ skall utse skiljeman. Den närmare regleringen bör vara samma som gäller beträffande sådana skiljemän som inte utsetts i skiljeavtalet. Om inte något annat följer av skiljeavtalet innebär detta att det i enlighet med huvudregeln åvilar parterna att komma överens om hur skiljemannen skall utses eller vem som skall utses till skiljeman. Kan de inte göra det utser domstol på ansökan av part skiljeman.

Rättsläget har tidigare varit oklart på en punkt, nämligen hur skiljemännen har utsetts då parterna träffat ett nytt skiljeavtal inför dem (jfr 11 § 2 st. skiljemannalagen). Det framstår som rimligt att skiljemännen i detta fall anses utsedda redan genom det första valet och inte bedöms vara utsedda beträffande det andra skiljeavtalet i detta avtal. Med hänsyn till att skiljeavtalet inte längre föreslås förfalla om en i skiljeavtalet utsedd skiljeman avgår är behovet av en reglering inte så stort att frågan bör bli föremål för någon särskild bestämmelse i lagen om skiljeförfarande.

Slutligen finns i skiljemannalagen bestämmelser för det fall att en skiljeman inte befattar sig med arbetet på det sätt som krävs för dess vederbörliga fortgång. Tingsrätten kan då på ansökan av part skilja honom från uppdraget. Om en skiljeman som på detta sätt skiljs från sitt

uppdrag är utsedd i skiljeavtalet skall tingsrätten förklara avtalet förfallet. Har skiljemannen valts på annat sätt skall tingsrätten i stället utse en annan skiljeman.

En liknande reglering är alltjämt nödvändig för att motverka obstruktion. Bestämmelsen bör utformas så att det räcker att en skiljeman försenat förfarandet för att han skall kunna skiljas från sitt uppdrag. Det bör således inte krävas att part visar att skiljemannen har varit försumlig eller medvetet obstruerat förfarandet. Med hänsyn till att det enligt förslaget inte skall vara någon skillnad i påföljd beroende på hur skiljemannen har utsetts bör alltid den lösningen gälla att en annan skiljeman utses, om parterna inte kommit överens om något annat.

Prövningen bör liksom enligt skiljemannalagen ankomma på tingsrätten. De skäl som anförts för att ett skiljedomsinstitut skall kunna slutligt pröva jävsfrågor under skiljeförfarandets gång har emellertid bärkraft även när det gäller att skilja en skiljeman från uppdraget av nu behandlade orsak. Det bör därför finnas möjlighet för parterna att i stället överlämna åt ett skiljedomsinstitut att bedöma dessa frågor på samma sätt som sagts beträffande jäv (se avsnitt 2.2.4).

Det finns i skiljemannalagen inte några bestämmelser om vad som skall ske när en ny skiljeman inträder under förfarandets gång. Frågan om det är nödvändigt att börja om processen från början och ta om allting igen har lämnats oreglerad. Det bör även i framtiden överlämnas åt skiljemännen att bedöma om och i så fall i vilken mån som t.ex. muntlig bevisning behöver tas upp på nytt.

3.5 Förfarandet

Ansökan om utseende av skiljeman eller hans skiljande från uppdraget görs enligt skiljemannalagen hos en tingsrätt. Tingsrättens avgörande att utse skiljeman, skilja honom från uppdraget eller att förklara skiljeavtalet förfallet kan inte överklagas. Har tingsrätten avvisat eller avslagit ansökan som nu angetts får talan föras mot beslutet enligt rättegångsbalkens regler.

När en part har ansökt att tingsrätten skall utse skiljeman är det inte ovanligt att motparten gör gällande att det inte föreligger något giltigt skiljeavtal eller att det skiljeavtal som parterna ingått inte gäller den fråga som det begärts skiljedom om. Tingsrätten tvingas då att ta ställning till skiljeavtalets giltighet och tillämplighet. Oavsett vilket ställningstagande som tingsrätten kommer fram till är frågan om skiljeavtalets giltighet och tillämplighet därmed inte slutligt avgjord. Ett uttryckligt stadgande härom infördes i skiljemannalagstiftningen genom

en lagändring 1919. I förslaget till 1929 års lag om skiljemän ansågs bestämmelsen självklar och fick utgå (se NJA II 1929 s. 60 f.).

Part kan enligt skiljemannalagen när som helst väcka talan om skiljeavtalets giltighet och tillämplighet. Denna möjlighet föreslås inte bli inskränkt (se avsnitt 1.10.2). Den bristande rättskraften i ett ansökningsärende medför därför inte någon större olägenhet för part som vill få frågan rättskraftigt avgjord. Part som väljer att inte väcka en fastställelsetalan under förfarandets gång men som öppet deklarerar sin ståndpunkt till skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet är bibehållen möjligheten att angripa skiljedomen på grund av brister i skiljeavtalet.

Utseende av skiljeman är en typ av ärende som skall handläggas skyndsamt. Om domstolen skall göra en fullständig prövning av skiljeavtalets giltighet och tillämplighet innebär detta att förfarandet vid rätten kan komma att ta ganska lång tid. Trots detta kommer domstolens beslut inte att rättskraftigt avgöra skiljeavtalets giltighet och tillämplighet. Det finns därför skäl att begränsa domstolens prövning av skiljeavtalet. Mot bakgrund härav föreslås att domstolens prövning av skiljeavtalets giltighet och tillämplighet inskränks så att rätten får avslå ansökan på grund av brister i skiljeavtalet endast om det är uppenbart att lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas. Det har i den finska lagen intagits en motsvarande bestämmelse.

Lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas t.ex. när domstolen kan konstatera att den fråga som hänskjutits till skiljemännen inte är dispositiv. Det kan också röra sig om att det skiljeavtal som åberopas inte alls gäller den fråga som hänskjutits till skiljemännen. Likaså kan det framkomma omständigheter som medför att skiljeavtalet inte kan anses bindande för parterna. För att ansökan skall få avslås skall det dock vara uppenbart att förutsättningar för skiljeförfarande inte föreligger.

Beslut varigenom en skiljeman har utsetts eller skilts från uppdraget bör även fortsättningsvis vara slutligt och inte kunna överklagas. Frågan om vid vilken domstol nu diskuterade ansökningsärenden skall handläggas tas upp till diskussion i samband med bestämmelserna om laga domstol i skiljedomsfrågor (se avsnitt 8).

3.6 Skiljeförfarande med fler än två parter

Den föreslagna regleringen tar liksom skiljemannalagen sikte på ett skiljeförfarande mellan två parter. Det är dock inte ovanligt med skiljeförfaranden där fler än två parter deltar. Flerpartsförhållanden ger upphov till problem i framför allt två hänseenden: för det första när det

gäller förening (konsolidering) av flera tvister till ett förfarande och för det andra när det gäller utseende av skiljemän.

Konsolideringsfrågan är särskilt komplicerad. För rättegångsförfarandets del regleras denna i 14 kap. rättegångsbalken. Där behandlas förening av mål och tredje mans rätt att inträda i en rättegång. Regleringen syftar till att processmaterialet bara skall behöva framläggas en gång och att bedömningen av materialet skall bli likformig. Även när dessa fördelar inte står att vinna avses bestämmelserna leda till en besparing av kostnader och besvär för domstolen och parterna. I den nederländska lagen om skiljeförfarande finns en konsolideringsbestämmelse som ger presidenten för den lokala domstolen i Amsterdam en diskretionär möjlighet att på begäran av part beordra konsolidering - helt eller delvis - av flera förfaranden. De flesta andra skiljemannalagar saknar en sådan bestämmelse.

För svenskt vidkommande ger vid s.k. nödvändig processgemenskap de materiella reglerna på området lösning på problemet. Som exempel kan nämnas en talan som riktas mot flera parter angående av dem samägd egendom. Kan de inte enas om utseende av skiljeman kan envar av dem med stöd av 3 § lagen (1904: 48 s. 1) om samäganderätt begära att god man skall förordnas. Det ankommer därefter på gode mannen att utse skiljeman och företräda parterna i processen (se rättsfallet NJA 1975 s. 611).

Föreligger inte nödvändig processgemenskap är utgångspunkten i dag att part inte utan stöd i avtal kan tvingas in i ett förfarande med fler än två parter. Även om man skulle kunna uppnå processekonomiska fördelar skulle det föra alldeles för långt att i lagen om skiljeförfarande reglera olika konsolideringssituationer t.ex. med rättegångsbalken som förebild eller att överlämna åt domstol att mera skönsmässigt bestämma när konsolidering skall ske. En sådan reglering skulle dessutom riskera att komma i konflikt med partsautonomin. Det bör därför liksom för närvarande ankomma på parterna att t.ex. i skiljeavtalet ange vad som skall gälla.

Det andra problemet som kommer upp vid flerpartsförfaranden gäller utseende av skiljemän. Även denna komplikation bör det ankomma på parterna att lösa. Närmast till hands för dem kan ligga att låta någon utomstående såsom tingsrätten utse samtliga skiljemän på begäran av någon part. Parterna kan emellertid med dagens bestämmelser inte vara säkra på att tingsrätten kommer att utse skiljemän. Domstol anses nämligen inte utan stöd i författning vara skyldig att vidta en sådan åtgärd. Det bör vara möjligt att skapa en allmän befogenhet för tingsrätt att utse skiljeman när parterna har träffat särskild överenskommelse om det.

Det närmare innehållet i en sådan överenskommelse bör det helt överlämnas åt parterna att bestämma. De kan t.ex. ange att först om de själva inte kan enas om skiljemän skall tingsrätten på begäran av någon av parterna utse samtliga skiljemän.

3.7 När upphör skiljemannauppdraget?

Skiljemannauppdraget anses i allmänhet vara slutfört när skiljemännen har meddelat slutlig skiljedom. Det finns dock inga uttryckliga bestämmelser om detta i skiljemannalagen.

I den finska lagen anges att skiljemännens uppdrag anses slutfört när de har avgjort saken genom skiljedom eller meddelat beslut om att skiljeförfarandet skall avslutas. Undantag från denna huvudregel görs för rättelse, tolkning och komplettering av en skiljedom. Vidare görs undantag för fall då skiljemännen av domstol ges möjlighet att undanröja en grund för ogiltighet eller upphävande av skiljedomen. Modellagen har i artikel 32(3) en motsvarande reglering.

Utredningen kommer att föreslå lagfästa möjligheter för skiljemännen att rätta, tolka och komplettera en skiljedom (se avsnitt 5.9). Vidare föreslås att det öppnas en möjlighet för skiljemännen att läka vissa brister i samband med att part för talan mot skiljedomen (se avsnitt 6.6). Med hänsyn till dessa förslag bör det i lagen anges när skiljemannauppdraget i allmänhet anses slutfört.

Utgångspunkten bör vara att uppdraget upphör när en slutlig skiljedom har meddelats. (Att förfarandet alltid skall avslutas genom skiljedom framgår av avsnitt 5.2.) Detta medför att skiljemännen inte utan särskilt stöd i lagen eller i parternas avtal är behöriga att befatta sig med tvisten sedan slutlig skiljedom har meddelats. Uttryckliga undantag från denna huvudregel bör gälla för de i lagen reglerade möjligheterna till rättelse, tolkning, komplettering och återförvisning.

En skiljedom bör liksom hittills i vissa fall kunna upphävas på talan av part (se avsnitt 6.4, 6.5 och 6.7). Genom domstolsdomen upphävs skiljedomen utan att frågan på något sätt hänvisas till förnyad prövning av skiljemän. Om skiljeavtalet fortfarande gäller måste någon part på nytt påkalla skiljedom för att ett skiljeförfarande skall starta. Redan av denna orsak bör de skiljemän som meddelade den upphävda skiljedomen inte automatiskt bli behöriga att handlägga tvisten vid ett nytt skiljeförfarande. Till detta kommer att man kan tänka sig flera fall där det med hänsyn till jävsreglerna kan vara olämpligt med samma skiljemän. Det finns inte anledning att behandla skiljemannauppdraget på annat sätt när

det gäller en ogiltig skiljedom. Detta hindrar inte i och för sig att part kan välja att utse samma skiljeman som tidigare.

Mera tveksam blir den angivna ståndpunkten i de fall skiljemännen förklarat sig inte behöriga att handlägga tvisten men domstol efter talan av part funnit att de varit behöriga. Det kunde i detta fall te sig naturligt att de ursprungliga skiljemännen fortsatte handläggningen av tvisten. De torde i de flesta fall ännu inte ha tagit ställning i denna innan de prövat sin egen behörighet. Ett beslut om upphävande av skiljedomen medför emellertid inte heller i detta fall att tvisten automatiskt återgår till prövning av skiljemän. För detta fordras att någon part framställer en ny begäran om skiljedom. Även om parterna i de flesta fall kommer att hänskjuta tvisten till avgörande av skiljemän efter domstolens ställningstagande kan tvistefrågan i en del fall vara överspelad. Parterna kan rent av ha förlikts i tvisten. Det kan också tänkas att skiljemännens bedömning av skiljeavtalet har ett så nära samband med själva tvisten att de av denna anledning inte bör få pröva tvisten. Vad som här sagts har till viss del bärkraft också avseende skiljedomar som innebär att skiljemännen av annan orsak avslutat skiljeförfarandet utan att pröva tvistefrågan.

Den tänkta regeln bör vara så enkel och lättillämpad som möjligt utan att för den skull ge avkall på syftet att vara funktionell. Närmast till hands ligger att utforma den generellt så att skiljemännens uppdrag upphör när de har meddelat en slutlig skiljedom, med de tidigare nämnda undantagen. Detta överensstämmer också med modellagens och den finska lagens lösning. Blir den meddelade skiljedomen av någon anledning inte ståndande och gäller fortfarande skiljeavtalet, bör det tillkomma parterna att utse skiljemän i det nya förfarandet, liksom det ankommer på parterna att bestämma om ett nytt förfarande skall inledas.

Den diskuterade regeln innefattar endast ett typfall av skiljemannauppdragets avslutande - om än det vanligaste. Någon uttömmande reglering av när skiljemannauppdraget upphör innefattas inte i lagförslaget. Skiljemannauppdraget kan upphöra på andra sätt än genom meddelande av slutlig skiljedom, t.ex. genom att parterna gemensamt byter ut en skiljeman eller genom att skiljemannen skiljs från uppdraget på grund av jäv.

4 Förfarandet

4.1 Begäran om skiljeförfarande

4.1.1 Gällande rätt

Förfarandet i en skiljetvist inleds enligt 11 § skiljemannalagen genom att en part begär tillämpning av skiljeavtalet eller, mera allmänt uttryckt, påkallar skiljedom. Vem som helst av parterna kan genom meddelande till motparten begära skiljedom beträffande en fråga som omfattas av skiljeavtalet.

Den begäran som inleder skiljeförfarandet måste inte vara skriftlig men av praktiska skäl torde den nästan alltid vara det. I de flesta fall måste nämligen påkallande part skriftligen underrätta motparten om vilken eller vilka frågor som han begär skiljedom om. Undantagen härifrån är två.

Om skiljeavtalet avser en uppkommen tvist och är skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan, behöver inte motparten därutöver underrättas skriftligen. Eftersom ett skiljeavtal vanligtvis ingås med tanke på framtida tvister är denna situation inte särskilt vanlig.

Det andra undantaget avser det fall att parterna inför skiljemännen träffar ett avtal om att hänskjuta en viss fråga till deras avgörande. Det behövs då över huvud taget inte något särskilt påkallande för att skiljemännen skall kunna pröva frågan.

I allmänhet måste således den part som begär skiljedom skriftligen meddela motparten vilken eller vilka frågor som han begär skiljedom om. Genom denna underrättelse bestäms föremålet för skiljemännens prövning. För det fall att motparten för sin del vill få andra frågor som omfattas av skiljeavtalet prövade är det omstritt både i doktrin och i praxis om han i sin tur måste begära tillämpning av skiljeavtalet med angivande av dessa frågor.

Påkallelsen skall innehålla en uttrycklig och villkorslös begäran om skiljedom. Det finns dock inte något krav på att part skall ange sina yrkanden och de omständigheter som han åberopar till stöd för sin talan redan i detta inledningsskede. Inte heller måste den påkallande parten i

samband med att han begär skiljedom meddela motparten sitt val av skiljeman.

I praxis synes man ha ställt ganska låga krav på påkallelsen i vissa avseenden, se t.ex. rättsfallet NJA 1955 s. 224. I nämnda rättsfall godtogs att en part i ett brev framställt krav och, sedan motparten avböjt kravet, i ett senare brev hänskjutit saken till skiljedom, utan att i det senare brevet upprepa den precisering av tvistefrågan som gjorts i det första brevet.

4.1.2 Överväganden

Det sätt som skiljemannalagen anvisar för att inleda ett skiljeförfarande framstår som ändamålsenligt. Det överensstämmer också i huvudsak med vad som gäller enligt modellagen och de moderna europeiska lagarna på området. I sammanhanget bör dock övervägas om part redan då han begär skiljeförfarande skall åläggas att ange ett bestämt yrkande och grunderna härför samt, i förekommande fall, meddela sitt val av skiljeman.

Förfarandet inleds enligt modellagen samt de belgiska, finska, franska och nederländska lagarna genom att den part som begär tillämpning av skiljeavtalet anger tvistefrågan, utan krav på att han samtidigt skall ange yrkande och grunder.

De krav som kan ställas på parts begäran om skiljeförfarande bör inte vara större än att det klart framgår att han villkorslöst begär skiljedom samt att han i förekommande fall samtidigt anger den eller de frågor som han begär skiljedom om. Det bör inte i detta skede ställas några större krav på exakthet och utförlighet.

Enligt den finska lagen skall den part som begär skiljedom samtidigt ange sitt val av skiljeman eller, om någon annan skall utse skiljeman, underrätta denne. Liknande bestämmelser återfinns i de belgiska och franska lagarna.

Enligt hittillsvarande svenska regler har var och en av parterna möjlighet att enligt 7 § 1 st. skiljemannalagen meddela motparten sitt val av skiljeman. Därigenom blir motparten i sin tur skyldig att inom fjorton dagar lämna skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman. Påföljden för att inte göra detta är att den part som utsett skiljeman antingen kan väcka talan vid domstol eller begära att rätten utser skiljeman i stället för motparten.

Om part skall tvingas att ange sitt val av skiljeman redan då han begär skiljedom bör underlåtenhet att göra detta följas av någon påföljd. Som tidigare nämnts i olika sammanhang skall skiljeförfarande kunna användas också av personer som inte är juridiskt skolade. Det kan därför

finnas en viss risk för rättsförluster om den påkallande parten inte känner till att han är skyldig att utse skiljeman och underrätta motparten i samband med att han begär skiljedom. Ur praktisk synpunkt innebär det å andra sidan en effektivitetsvinst att den som begär skiljeförfarande också samtidigt anger sitt val av skiljeman. Vidare har den påkallande parten typiskt sett en större kännedom om vad tvisten kommer att röra sig om. Denna kunskap kan vara viktig för partens val av skiljeman. Detta talar för att påkallande parten skall utse skiljeman före motparten.

Det är således främst risken för rättsförluster som kan tala emot att höja kraven på begäran om skiljedom så att den även skall innehålla den påkallande partens val av skiljeman. Denna risk hade varit särskilt beaktansvärd om påföljden skulle bli att motparten antingen kunde väcka talan vid domstol eller begära att rätten utser skiljeman i stället för parten. En sådan konsekvens bör avvisas. Det bör emellertid vara möjligt att utforma påföljden för underlåtenhet att utse skiljeman på annat sätt i detta fall än vad som gäller enligt skiljemannalagen. Man kan nöja sig med att låta en i berört hänseende bristfällig begäran om skiljedom sakna verkan som påkallelse.

Tidpunkten för när en part skall anses ha påkallat skiljedom har betydelse för avbrytande av preskription enligt 5 § 3 p. preskriptionslagen (1981:130). Vidare avbryter påkallelsen vissa frister enligt 27 § 1 st. skiljemannalagen, en ordning som torde få behållas också i fortsättningen (se vidare avsnitt 8.3). Om det föreskrivs att en begäran om skiljedom även skall innehålla parts val av skiljeman, kan dessa frister inte anses ha avbrutits förrän motparten fått del av såväl begäran om skiljedom som påkallande partens val av skiljeman. En giltig begäran om skiljedom kan nämligen inte anses ha skett förrän vid den senare tidpunkt då motparten fått del av kompletteringen (jfr det tidigare nämnda rättsfallet NJA 1955 s. 224).

En i berört hänseende bristfällig begäran om skiljedom får sålunda inte preskriptionsbrytande verkan i egenskap av en begäran om skiljedom förrän den kompletterats. Den påkallande parten kan därför löpa risk att fordringen preskriberas. Emellertid avbryts preskription enligt 5 § 2 p. preskriptionslagen även genom att gäldenären får ett skriftligt krav eller en skriftlig erinran om fordringen från borgenären. Endast i det fall den bristfälliga begäran om skiljedom inte uppfyller kriterierna enligt sistnämnda lagrum uteblir den preskriptionsbrytande verkan.

I de fall då en talan enligt lag skall anhängiggöras inom viss tid men talan omfattas av ett skiljeavtal, skall part enligt 27 § 1 st. skiljemannalagen begära skiljedom inom den angivna tiden. Sådana preklusionsregler som bestämmelsen hänvisar till finns på flera områden. Här skall bara ges några exempel. Jordägare eller arrendator som vill framställa

fordringsanspråk på grund av arrendeförhållande skall enligt 8 kap. 26 § jordabalken göra detta inom två år från det att arrendatorn avträdde arrendestället. Den part som vill klandra en syn skall enligt 9 kap. 28 § jordabalken göra detta inom två månader från det att synehandlingen delgavs honom. Denna frist har ansetts kunna bli föremål för återställande av försutten tid, se rättsfallet NJA 1989 s. 109. Slutligen kan nämnas den frist om tre månader för klander av bolagsstämmobeslut som gäller enligt 9 kap. 17 § aktiebolagslagen (1975:1385).

De nu angivna fristerna bryts när motparten får del av en begäran om skiljedom. Enligt vad som tidigare angetts kommer emellertid något avbrott i allmänhet inte att ske om framställningen saknar påkallande partens val av skiljeman. Det föreligger sålunda viss risk för rättsförluster för påkallande part om han inte känner till att han samtidigt med begäran om skiljedom skall ange sitt val av skiljeman. Betydelsen av denna risk är dock säkert begränsad. När t.ex. arrendenämnd (8 kap. 28 § jordabalken) eller hyresnämnd (12 kap. 66 § jordabalken) utsetts till skiljenämnd skall parterna över huvud taget inte utse skiljemän. Vidare behöver en part i den typ av tvister vi nu talar om i de allra flesta fall anlita biträde av ett juridiskt skolat ombud för att kunna utföra sin talan. Man behöver därför inte på grund av talefristfallen avstå från att kräva att påkallande part i sin begäran om skiljedom också anger sitt val av skiljeman.

Med en på tidigare angivet sätt inskränkt påföljd bör man således kunna välja att föreskriva att den part som begär skiljedom samtidigt skall ange vem han utsett till skiljeman. Denna föreskrift bör enbart gälla då part har att ensam välja skiljeman. När parterna gemensamt skall utse skiljeman är det knappast ändamålsenligt att påkallande part genast föreslår en viss person.

4.2 Rättegång som hinder för skiljeförfarande

Skiljemän får enligt 1 § 2 st. skiljemannalagen inte ta upp en fråga som det pågår rättegång om. Redan när talan har återkallats vid domstolen får dock skiljemän ta upp frågan.

Denna reglering bygger på tanken att skiljemän, liksom allmän domstol, inte skall få ta upp en tvist som redan är anhängig vid domstol (se NJA II 1929 s. 10). En sådan lis pendens-regel ger emellertid en part tillfälle att tills vidare blockera motpartens möjlighet att få till stånd ett skiljeförfarande, låt vara att man torde kunna bortse från talan vid domstol som har väckts i obstruktionssyfte. Detta utrymme minskar inte i internationella förhållanden. Om regeln bibehålls bör den nämligen

tillämpas även beträffande vissa utländska rättegångar. Om det vid en utländsk domstol förs en talan som en part begär skiljedom om här i landet borde denna rättegång i princip utgöra hinder för skiljeförfarande om domstolens dom är verkställbar i Sverige. Även om domstolsdomen inte blir verkställbar i Sverige är det möjligt att skiljedomen blir verkställbar i domstolslandet. Vilken betydelse som i så fall skall tillmätas detta faktum - i den mån det går att fastställa den blivande skiljedomens verkställbarhet redan när skiljeförfarandet startar - är i sammanhanget något osäkert.

En grundtanke i vår skiljemannalagstiftning är att skiljeavtalet utgör ett dispositivt rättegångshinder (se avsnitt 1.8). Det krävs således invändning från part för att en domstol skall beakta skiljeavtalet. Från denna utgångspunkt framstår det inte som befogat att en pågående rättegång utgör ett absolut hinder mot skiljeförfarande.

Det är också självklart att den part som har begärt skiljedom även har gjort invändning om rättegångshinder på grund av skiljeavtalet vid domstolen. I annat fall får parten anses ha avstått från att åberopa skiljeavtalet och han bör då inte mot andra partens bestridande kunna hävda skiljeavtalet. Domstolen har att pröva om skiljeavtalet utgör hinder mot rättegången. Anser skiljemännen att den part som väckt talan vid domstol har rimligt fog för sin ståndpunkt - vilken måste vara att det inte föreligger något giltigt skiljeavtal - kommer de med all sannolikhet, oberoende av en lis pendens-regel, att avvakta prövningen vid domstolen av behörighetsfrågan.

Principen om lis pendens-verkan bör upprätthållas även för framtiden. Den torde emellertid, som framgått av det sagda, sällan ställas på sin spets rättsligt. Det bereder också svårigheter att precisera tillämpningsområdet för en regel om lis pendens och regelns närmare innebörd i skilda hänseenden. Det saknas t.ex. skäl att generellt förbjuda skiljemännen att inleda och fortsätta skiljeförfarande innan domstolen har beslutat i frågan om skiljeavtalet är hinder mot rättegång. På detta stadium bör inte heller domstol vara förhindrad att medverka till att skiljeförfarande genomförs. Vidare bör, liksom f.n. (se 20 § 1 st. 3 skiljemannalagen), gälla att en skiljedom som har meddelats sedan rättegången har lagts ner står sig även om skiljeförfarandet hade tagits upp medan ännu rättegången pågick. Sådana frågor bör kunna få sin lösning i rättspraxis. Det är att notera att en rättegång inte utgör hinder mot skiljeförfarande enligt artikel 8(2) i modellagen och att frågan har lämnats oreglerad i moderna europeiska lagar. I svensk rätt har inte heller en närliggande fråga, nämligen den om res judicata-verkan i skiljeförfarande av en domstolsdom eller en skiljedom, lagreglerats.

Med hänvisning till det sagda föreslås att den nya lagen inte skall uppta någon särskild regel om rättegång som hinder för skiljeförfarande.

4.3 Genkäromål, kvittning och ändring av talan

4.3.1 Gällande rätt

Den part som påkallar skiljeförfarandet behöver som nämnts inte när han begär skiljedom ange yrkande och grunder. Skiljemännen får därför under förfarandet i många fall verka för att närmare klargöra båda parters yrkanden och vilka grunder som de åberopar till stöd för sin talan.

Någon motsvarighet till genstämning regleras inte i skiljemannalagen. Vill motparten få en annan fråga prövad än den som den påkallande parten begärt skiljedom om är det som tidigare nämnts omstritt om motparten för egen del måste begära skiljedom enligt samma regler som den part som först begärde skiljedom. Omfattas båda frågorna av skiljeavtalet är det tänkbart, men inte säkert, att frågorna kan komma att prövas i samma skiljeförfarande. Alternativet till gemensam handläggning är att de båda frågorna prövas var för sig. Det är möjligt att ena parten invänder att han valt skiljeman helt utifrån den första frågan och därför motsätter sig att den andra frågan prövas av samma skiljemän.

Inte heller parts möjlighet att yrka kvittning eller ändra sin talan regleras i skiljemannalagen.

4.3.2 Överväganden

Det framstår som en brist att frågorna om genkäromål, kvittning och ändring av talan inte regleras i den svenska skiljemannalagstiftningen. När det gäller att närmare bestämma hur en sådan reglering bör se ut finns det skäl att något betrakta hur frågorna har lösts såväl i rättegångsbalken som i andra länders skiljemannalagar.

Frågorna regleras i huvudsak på följande sätt i rättegångsbalken. Svaranden har rätt att till gemensam handläggning väcka genkäromål beträffande samma sak eller en sak som har gemenskap med denna samt rörande en fordran som kan gå i avräkning mot kärandens (14 kap. 3 §). Väcks genkäromålet sedan huvudförhandlingen påbörjats eller huvudkäromålet på annat sätt företagits till avgörande, får rätten handlägga målen var för sig, om de inte utan olägenhet kan handläggas i samma rättegång (14 kap. 7 § 2 st.). Rätten att yrka kvittning begränsas endast på så sätt att ett sådant yrkande som framställs först i hovrätten får avvisas om det inte utan olägenhet kan prövas i målet (50 kap. 25 § 3 st.).

Huvudregeln är att väckt talan inte får ändras (13 kap. 3 §). Som ändring av talan anses dock inte att käranden beträffande samma sak inskränker sin talan eller, utan att saken ändras, åberopar ny omständighet till stöd för sin talan (13 kap. 3 § 3 st.). Det finns vidare flera undantag från huvudregeln om förbud mot ändring av talan. Käranden får kräva annan fullgörelse på grund av omständighet som inträffat under rättegången eller först då blivit känd för honom (13 kap. 3 § 1 st. 1 p.). Käranden får vidare yrka fastställelse av ett rättsförhållande som har prejudiciell betydelse i målet (13 kap. 3 § 1 st. 2 p.). Käranden får också kräva ränta eller annan tilläggsförpliktelse, som följer av huvudförpliktelsen, och även i övrigt framställa nytt yrkande, om det stöder sig på väsentligen samma grund (13 kap. 3 § 1 st. 3 p.). Framställs ett yrkande enligt 2 eller 3 p. sedan huvudförhandling påbörjats eller målet på annat sätt företagits till avgörande, får det nya yrkandet avvisas, om det inte utan olägenhet kan prövas i målet. Ett sådant yrkande är över huvud taget inte tillåtet i högre rätt (13 kap. 3 § 2 st.).

I rättegångsbalken finns också vissa regler enligt vilka både kärandens och svarandens rätt att åberopa bl.a. nya omständigheter till stöd för talan går förlorad, prekluderas. Enligt 42 kap. 15 § kan sålunda rätten förelägga en part att inom viss utsatt tid slutligt bestämma sin talan; man talar om "stupstocksföreläggande". Omständighet som åberopas efter tidens utgång får i princip inte beaktas. I 43 kap. 10 § finns ett allmänt förbud att först under huvudförhandlingen föra fram bl.a. nya omständigheter, om det kan antas att parten har handlat i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet.

Om parterna inte har överenskommit något annat får de enligt modellagen (artikel 23(2)) ändra eller komplettera sina yrkanden och grunder under skiljeförfarandet såvida inte skiljemännen anser det olämpligt med hänsyn till dröjsmålet. Häri inbegrips också rätten att väcka genkäromål och yrka kvittning.

Enligt den finska lagen får en part under skiljeförfarandet ändra eller komplettera sina yrkanden och grunderna för dem samt väcka genkäromål eller yrka kvittning, om inte avgörandet av saken fördröjs oskäligt på grund av detta. Denna regel gäller dock endast om parterna inte har kommit överens om något annat.

De flesta andra moderna europeiska lagarna på området har inte reglerat dessa frågor.

Skiljedomsinstitutet har framhållit att frågorna är mycket betydelsefulla och att det föreligger ett stort behov av lagstiftning på området. Regleringen bör enligt institutet utformas så att den ger större möjligheter till flexibilitet i skiljeförfarande än vad som är möjligt i en rättegång.

De vanligast förekommande skiljeavtalen avser framtida tvister angående ett visst rättsförhållande. I den mån flera frågor i rättsförhållandet är föremål för tvist föreligger ofta ett sådant samband mellan tvistefrågorna att det finns gemensamt processmaterial. Handläggs frågorna i ett och samma förfarande behöver det för tvisterna gemensamma processmaterialet presenteras endast en gång. Vidare ger gemensam handläggning den effekten att materialet blir lika bedömt i de olika tvistefrågorna. Gemensam handläggning är också en förutsättning för att part skall kunna yrka kvittning. Såväl parternas egna kostnader som kostnaderna för förfarandet bör i de flesta fall kunna bli lägre vid gemensam handläggning. Det anförda talar med styrka för att tvistefrågorna bör prövas i ett sammanhang.

En annan följd av gemensam handläggning är visserligen att samma skiljemän måste pröva samtliga frågor. Det intresse som en enskild part kan ha av att känna till omfattningen av tvisten redan när han utser skiljeman bör emellertid i detta sammanhang få vika för de mera allmängiltiga processekonomiska skälen. Det bör också beaktas att för att skiljemännen skall vara behöriga att pröva en ny tvistefråga måste denna omfattas av skiljeavtalet. Denna begränsning kan ge part viss ledning för att bedöma vilka frågor som skiljemännen kan komma att pröva. När ena parten begär skiljedom torde det dessutom vara känt för parterna vilka ytterligare frågor som kan tänkas bli aktuella som tvistefrågor.

Det är ofta mindre angeläget att framställa nya yrkanden och att ändra talan under skiljeförfarandet när skiljeavtalet har upprättats i anledning av en uppkommen tvist. Det finns dock inte anledning att i lagen göra någon skillnad mellan fall där skiljeavtalet har upprättats i anledning av en uppkommen tvist och andra fall.

En part bör således ha möjlighet att även utan motpartens samtycke få ytterligare frågor prövade i ett redan inlett skiljeförfarande. Detta förutsätter dock som nämnts att frågorna omfattas av skiljeavtalet. Det framstår därvid som en onödig omgång att part skall behöva iaktta någon särskild procedur.

Den möjlighet som part bör ha att framställa nya yrkanden och att åberopa nya omständigheter till stöd för sin talan kan naturligtvis inte vara obegränsad. Det framstår dock som svårt att mera precist ange en för alla fall tillämplig regel. Under inledningen av förfarandet bör parterna frikostigt medges att framställa nya yrkanden och åberopa nya omständigheter. Skiljemännen bör emellertid inte vägra en part att även på ett senare stadium framställa t.ex. ett kvittningsyrkande. Över huvud taget kan det vara lämpligt att skiljemännen i första hand genom fördelning av kostnaderna beaktar den olägenhet som kan uppstå genom att part sedan förfarandet har pågått en tid framställer nya yrkanden eller

annars ändrar sin talan. Gäller det nya omständigheter till stöd för en viss talan måste beaktas verkningarna av en vägran med hänsyn till den blivande skiljedomens rättskraft. Om en åberopad omständighet skulle prekluderas genom den blivande skiljedomen måste det till starka skäl för att vägra en part att få omständigheten prövad. I andra fall kan det framstå som befogat att avvisa nya eller ändrade yrkanden eller åberopande av nya rättsfakta. Skiljenämnden kan t.ex. ha fått en sådan speciell sammansättning att det av den anledningen är olämpligt att den tar upp frågor utanför sin kompetens. Det kan också vara så att parterna bestämt en viss frist för skiljedomens meddelande och att skiljenämnden inte inom denna tid - som ena parten vägrar förlänga - hinner behandla t.ex. ett nytt yrkande.

Det bör i vidsträckt omfattning kunna anförtros åt skiljemännen att bedöma om parterna skall få framställa nya yrkanden eller ändra sin talan. Några mer precisa anvisningar om vilka omständigheter som skiljemännen därvid skall beakta bör inte inflyta i lagen om skiljeförfarande.

Som tidigare nämnts bestäms den yttersta gränsen för parternas möjligheter att framställa nya yrkanden av skiljeavtalet. Man måste dock notera att denna gräns kan utvidgas genom att ena parten framställer ett yrkande som går utöver skiljeavtalet samtidigt som motparten inte gör invändning häremot (se vidare avsnitt 6.4 om preklusionsregeln). Ramen för förfarandet kan också vidgas genom att parterna träffar ett nytt skiljeavtal inför skiljemännen eller genom att de enas om att ett nytt yrkande skall få framställas. Detta innebär emellertid att parterna lämnar ett nytt uppdrag till skiljemännen som dessa i vissa fall är fria att förkasta.

4.4 Procedurregler

4.4.1 Gällande rätt

Om skiljenämnden består av fler än en ledamot skall en av dem utses till ordförande. Det tillkommer i första hand parterna att bestämma vem som skall vara ordförande. I andra hand får skiljemännen utse någon inom sin krets till ordförande. För det fall att varken parter eller skiljemän utsett ordförande utpekar 12 § 1 st. skiljemannalagen den skiljeman till ordförande som utsetts av andra skiljemän eller av tingsrätten förordnats i sådan skiljemans ställe.

Det sägs vidare i 12 § 2 st. skiljemannalagen att ordföranden skall bestämma lämplig ort och tid för skiljemännens sammanträde, ombesörja kallelser och andra expeditionsgöromål samt leda förhandlingen.

Skiljemannalagens huvudstadgande om förfarandet återfinns i 13 §. Härav framgår att de få regler om förfarandet som lagen innehåller är tvingande, i den mån något annat inte sägs. Med iakttagande av dessa regler skall skiljemännen så långt möjligt följa vad parterna bestämt om förfarandet. Föreligger hinder av rättslig eller faktisk art behöver skiljemännen inte tillämpa vad parterna kommit överens om. Slutligen anges i bestämmelsen att skiljemännen i övrigt har att handlägga saken opartiskt, ändamålsenligt och skyndsamt. Enligt motiven följer av kravet på opartiskhet att båda parter skall kallas till sammanträden för muntlig förhandling (se NJA II 1929 s. 33).

Enligt 14 § skiljemannalagen skall parterna beredas erforderlig tillgång att muntligen eller skriftligen utföra sin talan. Om part utan giltigt förhinder underlåter att utnyttja denna möjlighet anges i samma stadgande att skiljemännen får avgöra tvisten på den föreliggande utredningen. Skiljemännen får däremot inte meddela tredskodom eller avskriva tvisten på grund av parts utevaro från en förhandling eller underlåtenhet att utföra sin talan.

4.4.2 Överväganden

Den praktiska processledningen måste utövas av skiljemännen. De har därvid att iaktta lagens regler om förfarandet. Samtidigt är utgångspunkten att parterna kan bestämma förfarandets närmare utformning. Skiljemännen bör således åläggas att följa vad parterna kan ha avtalat om förfarandet. Det är givet att de inte är tvingade att följa en partsföreskrift som är olaglig eller som rent praktiskt visar sig omöjlig att genomföra. Det bör påpekas att part som är missnöjd med handläggningen inte bör kunna vända sig till domstol och begära att domstolen ålägger skiljemännen att vidta någon viss åtgärd. En domstol får nämligen inte agera utan lagstöd och någon bestämmelse som ger domstol en allmän behörighet att föreskriva hur ett skiljeförfarande skall utformas föreslås inte.

Den självklara utgångspunkten, som alltjämt bör framgå av lagen, är att skiljemännen skall handlägga saken opartiskt och inte uppträda som representanter för den part som utsett dem. Vidare bör det framgå att förfarandet skall syfta till en ändamålsenlig och snabb handläggning av tvisten.

För att arbetet i en skiljenämnd som består av flera skiljemän skall organiseras på ett ändamålsenligt sätt bör det i lagen anges att en av

skiljemännen skall vara ordförande. Det bör i första hand ankomma på parterna att bestämma vem som skall vara ordförande. Denna bestämmanderätt kan utövas t.ex. genom att parterna avtalar att skiljeförfarande skall ske enligt ett skiljedomsinstituts regler. Institutets regler om utseende av ordförande blir då tillämpliga. Har parterna inte utnyttjat sin rätt att bestämma ordförande bör skiljemännen inom sig kunna utse en ordförande. För det fall att ordförande inte utses på något av dessa sätt bör det i lagen finnas en subsidiär regel som utpekar någon av skiljemännen till ordförande. Den nuvarande bestämmelsen utpekar som nämnts till ordförande den skiljeman som utsetts av andra skiljemän eller av tingsrätten förordnats i sådan skiljemans ställe. Det finns inte skäl att föreslå någon annan regel.

Redan av benämningen ordförande följer att han leder förhandlingen vid skiljenämndens sammanträden. Vidare får han även utan uttryckligt stöd i lag anses ha befogenhet att utföra vissa typer av expeditionsgöromål. Det ligger också nära till hands att ordföranden tar vissa initiativ, t.ex. för att upprätta en tidsplan för förfarandet och ordna lokaler för förhandlingen. Om ordföranden skall erhålla längre gående befogenheter bör detta ske genom en överenskommelse mellan parterna och övriga skiljemän. En bestämmelse som tillägger ordföranden några särskilda befogenheter bör därför inte införas i lagen om skiljeförfarande.

Det bör även i fortsättningen markeras att parterna skall beredas tillfälle att i behövlig utsträckning utföra sin talan. Det kan inte bli fråga om en oavvislig rätt för part att få förebringa ytterligare utredning. Detta leder nämligen till att en part ges möjlighet att förhala förfarandet t.ex. genom att begära uppskov för ovidkommande utredningar eller genom att begära att få införa processmaterial som inte hör till saken eller som uppenbart skulle bli utan verkan.

Rätten till muntlig förhandling i enlighet med artikel 6 i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna har i svensk rättspraxis uppmärksammats allt mer på senare tid (se t.ex. rättsfallen NJA 1988 s. 572, 1991 s. 188 samt 1992 s. 363 I-III och s. 513). Även om denna konvention inte är tillämplig på skiljeförfarande bör i detta sammanhang övervägas om parts rätt till muntlig förhandling skall närmare regleras.

Enligt modellagen (artikel 24) bestämmer i första hand parterna om det skall hållas någon muntlig förhandling. I brist på sådan överenskommelse får skiljemännen avgöra om muntlig förhandling skall förekomma. Har parterna överenskommit att muntlig förhandling inte skall förekomma är skiljemännen bundna av detta avtal. I annat fall skall på begäran av part muntlig förhandling hållas.

Den belgiska lagen anger att muntlig förhandling skall förekomma medan den nederländska lagen nöjer sig med att föreskriva att muntlig

förhandling skall hållas på begäran av part. Den finska lagen - liksom den svenska skiljemannalagen - innehåller endast en allmän bestämmelse om att parterna skall beredas erforderlig tillgång att utföra sin talan.

Rätten till muntlig förhandling har sålunda reglerats i flera andra lagar och är som nämnts också föremål för särskild uppmärksamhet när det gäller förfarandet vid svenska domstolar. En utgångspunkt för lagstiftningen om skiljeförfarande bör visserligen vara att i största mån överlämna åt parter och skiljemän att gestalta förfarandet så ändamålsenligt som möjligt. Man kan emellertid inte negligera den utveckling som skett på området. Part bör därför ha rätt att erhålla muntlig förhandling om han begär det. Den obetingade rätten bör begränsas till en förhandling inför avgörandet av huvudsaken, alltså närmast en motsvarighet till huvudförhandling enligt rättegångsbalken. När förhandlingen skall hållas och hur den närmare skall utformas bör det tillkomma skiljemännen att bestämma, om parterna inte kan enas.

Om en part har beretts tillfälle att utföra sin talan, men utan giltigt skäl underlåtit att använda sig av denna möjlighet, bör skiljemännen få avgöra tvisten på det material som har presenterats för dem. Bedömer skiljemännen att parten haft giltigt hinder skall de ge honom en ny möjlighet att utföra sin talan. Det finns däremot inte skäl att ge skiljemännen möjlighet att meddela en tredskodom eller att avskriva tvisten på grund av att en part underlåter att utföra sin talan.

Nära samband med rätten att utföra talan har kommunikationsprincipen. Den har kommit till uttryck i modellagen (artikel 24(3)) och bör lagfästas i den nya lagen om skiljeförfarande. Principens innebörd kan beskrivas så att allt material som gäller själva tvisten och som tillförs skiljenämnden skall komma parterna till handa. Dit hör först och främst handlingar som ena parten ger in till skiljemännen, men också utlåtanden av sakkunniga och annat bevismaterial. Den modifikationen bör dock självfallet gälla att en part som utan skäl uteblir från en förhandling som han har kallats till inte kan räkna med att bli särskilt informerad om material som presenterades vid förhandlingen.

4.5 Platsen för förfarandet

Som närmare kommer att beröras i avsnitt 9.1 bör uppdelningen mellan svensk och utländsk skiljedom behållas. Gränsdragningen bör enligt vad som utvecklas i avsnitt 11.1 ske efter var platsen för förfarandet är belägen. För detta ändamål bör skiljedomen innehålla uppgift om platsen för förfarandet. Den nya lagen bör ange hur denna plats bestäms.

Det är i första hand parterna som har att bestämma denna plats. De kan göra detta genom att i skiljeavtalet ange var förfarandet skall äga rum. De kan också hänvisa till ett skiljedomsinstituts regler som kan utpeka institutet som bestämmande i denna fråga. Har parterna inte bestämt något bör skiljemännen bestämma platsen för förfarandet.

Den angivna regeln bör inte vara så rigorös att den lägger hinder i vägen för att i ett svenskt förfarande t.ex. hålla muntlig förhandling, höra vittne eller hålla syn på annan plats inom eller utom riket. Inte heller bör skiljemännen vara förhindrade att överlägga på utrikes ort. Särskilt i internationella tvister kan förfarandet ha inslag som anknyter till flera olika länder utan att ha någon starkare förankring till en plats inom riket. Förfarandet skall dock på något sätt vara anknutet till den bestämda platsen. Visserligen kan man tänka sig gränsfall där tveksamhet kan råda om var förfarandet bör anses ha ägt rum. Det bör dock i första hand tillkomma skiljemännen att ange var förfarandet enligt deras mening har ägt rum. Denna uppgift bör lämnas i skiljedomen och presumeras vara riktig.

Det är en annan sak att skiljemännen kan vara hårdare bundna av parternas överenskommelse att förfarandet skall äga rum på en viss ort. Parterna kan t.ex. ha bestämt att muntlig förhandling inte får ske på annan plats än den som parterna angett som plats för förfarandet.

4.6 Bevisning

4.6.1 Gällande rätt

Om parterna inte har bestämt annorlunda får skiljemännen enligt 15 § 1 st. skiljemannalagen initiera förhör med parter och andra samt anmoda part och annan att som bevis tillhandahålla föremål eller handling. Skiljemännen får dock inte förelägga vite[1] eller uppta ed eller sanningsförsäkran.

Part kan vända sig till domstol och begära att domstolen skall uppta muntlig bevisning eller förelägga någon att som bevis förete handling eller föremål. Skiljemännen skall pröva om åtgärden är "nödig". Om skiljemännen inte anser att så är fallet är domstolen förhindrad att tillmötesgå sökanden. I annat fall skall domstolen vidta den begärda åtgärden om erforderlig utredning tillhandahålls domstolen och det inte föreligger något hinder mot åtgärden. Det finns i rättegångsbalken flera

[1] Se Lars Welamson i Festskrift till Bertil Bengtsson s. 477 ff.

tvingande bestämmelser om de olika bevismedlen som domstolen skall beakta vid sin prövning av om det föreligger hinder mot att bevilja den sökta åtgärden. Vittnesförhör får t.ex. enligt 36 kap. 5 § rättegångsbalken inte utan vidare äga rum med advokater. Reglerna om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling är tillämpliga på förfarandet i domstolen.

4.6.2 Överväganden

Enligt rättegångsbalkens regler skall parterna sörja för bevisningen i dispositiva tvistemål (35 kap. 6 §). Rätten kan dock förordna om syn eller anlitande av sakkunnig och besluta om parts hörande. Häri ligger även en befogenhet att förordna att föremål skall tillhandahållas för syn eller för besiktning. Rätten torde också kunna av egen kraft infordra en offentlig handling från annan myndighet.[2]

Vid utformningen av modellagen diskuterades en regel som uttryckligen ålade part att bevisa de omständigheter som han åberopade till stöd för sin talan. Detta ansågs vara en allmänt erkänd princip, men man befarade att en uttrycklig bestämmelse härom kunde komma i konflikt med andra artiklar i modellagen. Det inflöt därför inte någon bestämmelse - som närmast skulle ha tagit sikte på bevisbördan - i modellagen. Enligt såväl den finska lagen som t.ex. den spanska lagen har skiljemännen möjlighet att av egen kraft införskaffa bevisning.

Det är en viktig princip för skiljeförfarandet att parterna disponerar över tvisten på så sätt att de bestämmer hur deras talan skall utformas och vilka omständigheter som de skall åberopa (se avsnitt 6.4.2). Ett annat utflöde av denna princip bör rimligen vara att parterna har att svara för bevisningen. Om skiljemännen självständigt skulle vidta åtgärder för att förebringa bevis som inte åberopats av part skulle dessutom deras opartiskhet - inte utan fog - kunna ifrågasättas. Det bör därför komma till klart uttryck i lagen om skiljeförfarande att det - med en modifikation som strax skall behandlas - är enbart parterna som skall svara för bevisningen.

Den tänkta bestämmelsen tar i och för sig inte sikte på de praktiska arrangemangen, såsom t.ex. utfärdande av kallelser till vittnen. I allmänhet ser dock part själv till att hans vittnen infinner sig till förhandling inför skiljemännen. Detta leder emellertid inte automatiskt till att parten tvingas avstå från ett vittnesförhör om det av honom

---

[2] Se Per Olof Ekelöf och Robert Boman: Rättegång IV, 6:e uppl., Stockholm 1992, s. 35.

åberopade vittnet inte inställer sig. Konsekvensen av att ett vittne inte kan nås eller av annan orsak inte kan höras får bedömas från fall till fall av skiljemännen.

Det kan i sammanhanget finnas skäl att erinra om att någon lagfäst koncentrationsprincip eller princip om bevisomedelbarhet inte gäller för skiljeförfarande. Uteblir ett vittne kan förhandlingen ändå genomföras och de närvarande vittnena höras, medan det uteblivna vittnet hörs vid ett senare tillfälle. Man kan också använda sig av skriftliga vittnesberättelser och förhör via telefon eller tv-monitor. De yttersta gränserna sätts inte av några lagregler utan av den tillgängliga tekniken.

Skiljedomsinstitutet har föreslagit att skiljemännen skall få anlita sakkunnig för att yttra sig angående viss fråga, om parterna inte motsätter sig detta. Ofta har väl parterna genom sina val av skiljemän tillgodosett kravet på speciell sakkunskap. Det kan emellertid finnas goda skäl att skiljemännen får anlita en sakkunnig i en viss fråga som de inte anser sig behärska. Det bör dock i första hand ankomma på parterna också att initiera sakkunnigbevisning. Anser skiljemännen att de trots den bevisning som parterna åberopat behöver anlita sakkunnig beträffande viss fråga bör de ha möjlighet till detta, om inte båda parter motsätter sig att skiljemännen förordnar en sakkunnig.

Parternas bestämmanderätt över bevisningen bör inte sträcka sig så långt att skiljemännen tvingas ta upp bevisning som saknar betydelse i tvisten. En spärr måste också kunna finnas mot att part - kanske i förhalningssyfte - åberopar ny bevisning på ett sent stadium av förfarandet.

En särskild fråga är om skiljemännen bör tillerkännas rätt att uppta ed eller sanningsförsäkran samt förelägga vite eller använda annat tvångsmedel. Denna granskning bör lämpligen börja med frågan om skiljemännen skall få uppta ed.

Den finska lagens bestämmelser överensstämmer med vad som nu gäller i Sverige enligt skiljemannalagen. Modellagen innehåller inte några stadganden som ger skiljemännen rätt att ta upp ed. Enligt den franska lagen skall vittnen höras utan ed medan den nederländska lagen ger skiljemännen rätt att höra vittnen och parter under ed respektive försäkran. Skiljemännen får dessutom enligt sistnämnda lag beordra parter att inställa sig personligen inför skiljenämnden.

Utgångspunkten bör för svensk rätts del vara att det vid ett förhör under ed inför skiljemän skall iakttas samma regler som gäller vid vittnesförhör inför domstol. Det finns nämligen i rättegångsbalken tvingande regler som bl.a. avser att skydda tredje man och vars iakttagande ett vittne således inte själv kan avstå från. De starka sekretessönskemål som föranlett regleringen i bl.a. 36 kap. 5 § rättegångsbalken har bärkraft även i ett skiljeförfarande. Genom nämnda

paragraf begränsas möjligheten att ställa frågor till ett vittne i speciella fall. Vidare finns i 36 kap. 6 § rättegångsbalken regler om när ett vittne får vägra att yttra sig. Det åligger enligt 36 kap. 14 § rättegångsbalken rätten att erinra vittnet om de angivna reglerna.

Som framgått omgärdas vittnesförhör vid domstol med flera regler som är avsedda att tillvarata såväl vittnets som tredje mans intressen vid förhöret. Dessa regler är komplicerade och i många fall svåra att tillämpa. En första förutsättning för att kunna tillämpa dem är närmare kunskap om reglernas innebörd. Som tidigare nämnts ställs emellertid inte krav på att skiljemän skall ha några juridiska insikter. Det finns därför inte några garantier för att den som utsetts till skiljeman känner till reglerna och därmed är risken för att de inte kommer att tillämpas betydande. Detta förhållande talar med styrka för att skiljemännen inte bör ges möjlighet att uppta ed. Annorlunda förhåller det sig om skiljenämndens ordförande har tillräckliga kunskaper och t.ex. utövar domarämbetet. Det framstår dock inte som befogat att försöka skapa olika regler beroende på skiljenämndens sammansättning.

Det kan vara mera befogat att skiljemännen ges rätt att höra part eller ställföreträdare för part under sanningsförsäkran. Parterna har nämligen genom skiljeavtalet överlämnat viss bestämmanderätt till skiljemännen. Det vore också rimligt att de därmed får anses ha frivilligt godtagit att bli hörda under sanningsförsäkran. Vid ett sådant förhör inför skiljemännen borde emellertid iakttas samma regler som gäller vid ett förhör under sanningsförsäkran vid domstol. Detta innebär att t.ex. 36 kap. 5 och 6 §§ rättegångsbalken skall tillämpas. Därmed har de skäl som anförts mot att låta skiljemän få uppta ed bärkraft även när det gäller att höra part eller ställföreträdare för part under sanningsförsäkran.

Skiljemännen bör sammanfattningsvis inte få uppta ed eller sanningsförsäkran. Även i fortsättningen bör förhör inför skiljemännen bygga på frivillighet. Man kan notera att det trots allt vilar en viss press på dem som begärs hörda inför skiljemän att ställa upp genom att det i bakgrunden finns en möjlighet att begära förhör vid domstol.

Också i fråga om användningen av tvångsmedel finns det flera tvingande regler som måste iakttas. Dessa begränsar rätten att använda tvångsmedel av hänsyn både till den som t.ex. ett editionsföreläggande riktar sig mot och till tredje man. Inte heller beträffande användande av tvångsmedel finns det någon möjlighet att garantera skiljemännens kunskaper. Tvångsmedlen bör därför vara förbehållna ett förfarande inför allmän domstol med de rättssäkerhetsgarantier som detta ger.

När det gäller rätten för part att begära bevisupptagning vid domstol bör denna rätt alltjämt begränsas och göras beroende av att skiljemännen lämnar tillstånd till åtgärden. Sådant tillstånd bör lämnas om åtgärden är befogad med hänsyn till utredningen. Om skiljemännen finner att ett

förhör är utan betydelse som bevis skall de givetvis inte lämna tillstånd till att förhöret äger rum vid domstol under ed eller försäkran. Förutom att ett förhör har betydelse som bevis bör det krävas att part anger något skäl för att förhöret just skall ske under ed eller försäkran. Skiljemännen bör dock kunna vara ganska generösa vid sin bedömning, om part åberopar trovärdighetsskäl och anför åtminstone något stöd för sin uppfattning. Regeln bör lämpligen utformas så att skiljemännens tillstånd görs till en förutsättning för att part skall få ansöka om bevisupptagning vid domstol. Det bör sedan åligga domstolen att enbart bedöma om det föreligger något lagligt hinder mot att bevilja åtgärden. Samma förhållande bör gälla vid begäran om editionsföreläggande.

Det kunde övervägas att låta även skiljemännen ansöka om bevisupptagning vid domstol. En sådan tanke måste dock avvisas. Den skulle nämligen strida mot den tidigare fastslagna principen att det är parterna som skall svara för bevisningen.

I ett skiljeförfarande kan förhör komma att äga rum vid domstol med flera personer. Med dagens regler kan förhören därvid komma att ske vid flera olika tingsrätter. Detta förhållande framstår både med hänsyn till bevisvärdering och processekonomi som mindre lämpligt. Det bör liksom vid huvudförhandling inför domstol vara möjligt att ta upp den muntliga bevisningen vid *ett* tillfälle. Det bör lämpligen överlämnas åt skiljemännen att bestämma om bevisupptagning skall ske vid en eller flera tingsrätter. Skiljemännen bör också närmare ange till vilken eller vilka tingsrätter som ansökan skall göras.

Den bevisupptagning som sker vid domstol syftar till att ge skiljemännen ett bättre beslutsunderlag. I många fall då det blir fråga om förhör under ed eller sanningsförsäkran är förhörspersonens tillförlitlighet eller trovärdighet ifrågasatt. För att riktigt kunna bedöma dessa frågor är det viktigt att inte bara lyssna på ljudupptagningar från förhören utan också att iaktta och kanske ställa frågor till förhörspersonerna. Skiljemännen bör därför kallas till bevisupptagningen och beredas tillfälle att ställa frågor till förhörspersonerna.

Domstolen har att bevaka att ett förhör följer rättegångsbalkens regler om bl.a. en förhörspersons rätt att vägra uttala sig. Vidare skall domstolen se till att de tidigare omnämnda skyddsreglerna för tredje mans intresse iakttas vid förhöret. Däremot blir det knappast aktuellt för rätten att sköta förhöret; detta blir en uppgift för parterna och, vid behov, skiljemännen.

Det kan i ett förfarande som äger rum i Sverige uppkomma behov av bevisupptagning utanför Sveriges gränser. Det skulle vara tänkbart att lämna bistånd till en sådan åtgärd genom att parterna kunde vända sig till en svensk domstol och begära att domstolen gjorde en framställning om bevisupptagning vid utländsk domstol. Detta är dock inte möjligt

enligt nuvarande lagstiftning (se 1 § lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol och rättsfallet NJA 1993 s. 213). Det framstår också som tveksamt om en sådan reglering skulle vara förenlig med de underliggande konventionerna. Utredningen avstår därför från att föreslå någon förändring av de nuvarande bestämmelserna om bevisupptagning vid utländsk domstol.

4.7 Materiell processledning

Det finns i skiljemannalagen inte några direkta anvisningar till skiljemännen om hur de bör leda förfarandet.[3] Utgångspunkten är, som alltid, att skiljemännen skall iaktta vad parterna har bestämt. Handläggningen skall vidare vara opartisk, ändamålsenlig och snabb. Dessa hållpunkter ger emellertid inte några mera precisa svar.

En viktig fråga är hur bundna skiljemännen är till de omständigheter som parterna åberopar (se härom avsnitt 6.4.2). Menar parterna att skiljemännen inte får grunda avgörandet på annat än sådana omständigheter som part åberopat till stöd för sin talan bör skiljemännens processledning anpassas därefter. De bör då på samma sätt som en domare i allmän domstol agera för att parterna skall precisera sina yrkanden och vilka omständigheter som de åberopar till stöd för sin talan. Vidare bör skiljemännen inrikta sig på att få fram vilken bevisning som parterna åberopar och vad de vill styrka. I övrigt bör de inskränka sig till att ställa frågor beträffande sådana punkter där parterna är otydliga eller ofullständiga. Anser skiljemännen att en rättsregel som inte har åberopats av parterna kan vara aktuell bör de fästa parternas uppmärksamhet på regeln. När det gäller bevisningen bör skiljemännen vara oförhindrade att säga till en part att han måste räkna med att förebringa bevisning för ett påstående för att detta skall godtas av skiljemännen. Graden av aktivitet från skiljemännens sida bör variera med hänsyn till bl.a. parterna och sakens beskaffenhet.

Inte minst det förhållandet att tvisten är internationell kan påverka sättet att leda processen. I en sådan tvist kan parterna t.ex. ha avgränsat skiljemännens uppdrag på annat sätt än som följer av en analogi från rättegångsbalkens regler. Skiljemännen kan t.ex. ha att hålla sig inte bara till de rättsfakta som parterna har åberopat utan också vara bundna till de bevisfakta och de rättsregler som parterna angett. Det är givet att

---

[3] Jfr Ulf K. Nordenson i Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet, nr 1/1993-94, s. 211 ff.

skiljemännen i det senare fallet inte bör animera parterna att uttala sig om en rättsregel som skiljemännen anser tillämplig men som parterna inte har åberopat.

Det förekommer förfaranden där skiljemännen efter vad parterna har förutsatt mera fritt avgör tvisten efter skälighet. I dessa fall har skiljemännen en betydligt friare ställning och kan i större utsträckning agera obundna av parternas åberopanden av omständigheter och rättsregler. Detta bör återspeglas i deras ledning av förfarandet, som därigenom blir friare. Det bör i dessa tvister stå öppet för skiljemännen att begära parternas synpunkter på omständigheter och regler som parterna inte har åberopat till stöd för sin talan.

Man kan även tillmäta parternas val av skiljemän viss betydelse för processledningen. Har parterna i en tvist mellan svenska parter där rättsfrågor dominerar utsett jurister till skiljemän, kan man utgå från att dessas processledning inte bör vara längre gående än den som hade tillkommit en domare om tvisten handlagts vid allmän domstol. Har parterna å andra sidan utsett specialister till skiljemän i en rent teknisk tvist, kan detta tas till intäkt för att de inte ansett det självklart att skiljeförfarandet skall handläggas strikt efter de principer som styr en rättegång vid allmän domstol.

Förfarandet inför skiljemän kan som antytts formaliseras på olika sätt. Det är parternas uttryckliga eller underförstådda mening som bör bli avgörande. Viss ledning kan hämtas från tvistens karaktär och parternas val av skiljemän. Det framstår dock som en viktig processledningsfråga att skiljemännen gör klart för sig och parterna bl.a. hur aktivt skiljemännen skall leda förfarandet.

Det finns emellertid tvister där bara ena parten uppträder. Man kan i dessa förfaranden därför inte inleda med att inhämta parternas synpunkter på processledningen. Dessa tvister intar en särställning också av en annan orsak. De avgörs nämligen inte som motsvarande tvister vid domstol genom en tredskodom som meddelas efter en summarisk prövning av ena partens talan. Skiljemännen har även i detta fall att meddela en skiljedom efter att ha prövat tvisten i sak.

När bara ena parten uppträder i tvisten är det inte möjligt för skiljemännen att välja en viss nivå på processledningen och sedan agera därefter i båda parters intresse. Om skiljemännen driver processledningen för långt kan de därmed - liksom f.ö. i andra situationer - ge anvisningar till ena parten om vad som erfordras för att han skall vinna målet. Därigenom kan deras opartiskhet ifrågasättas. Å andra sidan bör det förhållande att ena parten underlåter att delta aktivt i förfarandet inte medföra att skiljemännen i mindre mån begär preciseringar från käranden än vad som vore fallet i en vanlig tvåpartsprocess. En lämplig utgångspunkt bör vara att skiljemännen skall verka för att kärandeparten

preciserar sina yrkanden och grunder samt anger den bevisning som han åberopar. Skiljemännen bör kunna ställa frågor beträffande otydliga eller ofullständiga punkter i kärandens talan. De bör också kunna påpeka för honom att han måste leda ett visst påstående i bevis.

Skiljemännens materiella processledning måste sålunda bli beroende av flera faktorer. Det är därför inte möjligt att genom en regel i den nya lagen om skiljeförfarande på ett meningsfullt sätt närmare precisera hur långt deras processledning bör sträcka sig.

5 Avgörandet

5.1 Bör skiljemän åläggas att döma enligt lag?

I samband med skiljemannalagens tillkomst uttalades visserligen att skiljemannaförfarandet i högre grad än rättskipningen vid domstol lämnade rum för avgöranden efter billighet (se NJA II 1929 s. 30). Den allmänna uppfattningen bland praktiker torde emellertid idag vara att skiljemän skall döma enligt gällande lag, om parterna inte kommit överens om något annat. Det finns inte något hinder mot att parterna bestämmer att skiljemännen skall avgöra tvisten med tillämpning av ett visst lands lag eller mera fritt efter billighet, även om den senare typen av överenskommelse torde vara sällsynt.

Modellagen har i artikel 28 reglerat frågan om vilka materiella regler som skiljemännen skall tillämpa för att avgöra tvisten på följande sätt. I första hand skall skiljemännen tillämpa de regler som parterna kommit överens om. Parterna kan bestämma att olika lagar skall tillämpas på olika delar av avtalet. Skiljemännen kan också ges behörighet att avgöra tvisten efter billighet om parterna uttryckligen har bestämt så. Om parterna inte har avtalat något skall skiljemännen använda den lag som utpekas av de lagvalsregler som skiljemännen anser tillämpliga. Skiljemännen skall slutligen alltid avgöra tvisten i överensstämmelse med avtalets villkor och med beaktande av handelsbruk.

Den finska lagen anger att skiljemännen skall grunda sin dom på lag. Parterna har dock rätt att bestämma att en viss stats lag skall användas eller att skiljemännen skall avgöra tvisten efter vad de anser skäligt.

Flera andra moderna europeiska lagar har liknande regleringar medan t.ex. den belgiska lagen saknar bestämmelser på området.

Utvecklingen inom den svenska skiljemannarätten har som tidigare nämnts gått i riktning mot uppfattningen att tvister skall avgöras enligt lag, om parterna inte uttryckligen bestämt något annat. Det kan bl.a. ur förutsebarhetssynpunkt framstå som befogat att parterna vet på vilka grunder som skiljemännen kommer att avgöra tvisten.

Bestämmelser av den typ som har fastslagits i den finska lagen framstår som lovvärda. Svårigheterna uppstår när man skall ta ställning till bestämmelsernas verkningar. Risken är att de antingen blir utan

effekt eller en inkörsport till en materiell överprövning av skiljedomar. Visserligen kan man tänka sig fall av uppdragsöverskridande som med lätthet kan konstateras och ges relevans, t.ex. när skiljemännen har avgjort tvisten enligt svensk lag trots att parterna hade kommit överens om att engelsk rätt skulle tillämpas. Teoretiskt kan man väl även i övrigt dra en skiljelinje mellan å ena sidan oriktig tillämpning av rätt lag och å andra sidan tillämpning av ett annat regelsystem eller av enbart billighetsöverväganden. För det senare huvudfallet borde bestämmelser om rättskällan vara sanktionerade på något sätt, om de inte skall bli ett slag i luften. Närmast i åtanke kommer en befogenhet att klandra skiljedomen. Gränsfallen torde emellertid bli åtskilliga. Vad det innebär att en tvist avgörs efter rätt och billighet, ex aequo et bono, är t.ex. inte alltid lätt att säga. Det har tidigare påpekats att en skiljeman inte behöver ha någon juridisk insikt. En skiljeman utan juridiska kunskaper kan inte förväntas tillämpa någon särskild lag över huvud taget. Bestämmelser om vilken rättsordning som skall följas, med klander som remedium, kan därför ge upphov till klandertvister vilka - även om de sällan skulle leda till framgång för käranden - skulle sätta den materiella tillämpningen i fokus och rubba föreställningen om skiljedomars slutgiltighet.

Man bör också hålla i minnet att parternas tilltro till skiljeförfarandet grundas på deras förtroende för skiljemännen. Det är säkert så att parterna i många fall genom sina val av skiljemän försäkrar sig om mycket hög juridisk kompetens. I dessa fall förväntar de sig nog också att skiljemännen avgör tvisten enligt lag eller deras anvisningar. I andra fall väljer parterna skiljemän som inte är särskilt bevandrade inom juridiken men som av andra anledningar har parternas förtroende. Det bör åvila parterna att genom sina val av skiljemän bestämma med vilken grad av "juridisk korrekthet" de vill ha sin sak prövad. Det finns inte anledning att genom bestämmelser i lagen om skiljeförfarande tvinga parterna att anlita högre kvalificerade skiljemän och ombud än vad de anser att sakens beskaffenhet kräver. Detta gäller inte minst ur kostnadssynpunkt.

Det bör därför inte införas någon bestämmelse om rättsliga premisser som skiljemännen skall avgöra tvisten på. Detta hindrar dock inte att parterna kan träffa avtal om att tvisten skall prövas enligt ett visst lands lag eller att skiljemännen skall avgöra tvisten efter skälighet. Framgår det att skiljemännen, i strid med en sådan överenskommelse, har tillämpat ett annat lands lag, kan skiljedomen efter talan vid domstol komma att hävas på den grund att skiljemännen överskridit sitt uppdrag. Däremot bör det förhållandet att skiljemännen felaktigt tillämpat den lag som parterna enats om givetvis inte föranleda att skiljedomen hävs.

5.2 Begreppen skiljedom och beslut bör definieras

Den närmare innebörden av begreppet skiljedom, till skillnad från andra beslut som skiljemännen fattar, är inte angiven i skiljemannalagen. Det föreligger bland praktiker olika uppfattningar t.ex. om skiljemännen som en preliminär fråga kan pröva sin egen behörighet i en skiljedom. Det bör därför i lagen närmare anges vad som avses med en skiljedom.

Modellagen har till viss del reglerat frågan bl.a. i artikel 32, men den saknar en övergripande bestämmelse. Den finska lagen saknar också en bestämmelse som uttryckligen reder ut begreppen.

För rättegångsbalkens del definieras begreppen dom och beslut i 17 kap. 1 § på följande sätt. Avgörandet av saken sker genom dom. Häri inbegrips avgörande av såväl hela saken som delar av saken genom deldom eller mellandom samt stadfästelse av förlikning. Alla andra avgöranden träffas genom beslut. Skiljer rätten sig från saken på annat sätt än genom dom sker det genom ett slutligt beslut.

Eftersom det inte finns någon internationellt vedertagen begreppsbildning kunde det ligga nära till hands att anknyta till rättegångsbalkens reglering. En mycket viktig aspekt av skiljeförfarandet är emellertid att skiljedomar i stor utsträckning kan verkställas utomlands. Detta förhållande grundar sig på New Yorkkonventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar. Konventionen behandlar bara skiljedomar. Den innehåller emellertid inte någon närmare definition av begreppet skiljedom. Om man i Sverige ger uttrycket skiljedom en snäv avgränsning, efter förebild från rättegångsbalkens domsbegrepp, kan det leda till att avgöranden meddelade i Sverige enligt vår lagstiftning kommer att kunna verkställas i mindre mån än avgöranden enligt andra länders lagstiftning. Det kan därför finnas anledning att ge skiljedom en mera vidsträckt innebörd.

Ett avgörande av tvistefrågan bör betecknas som skiljedom. Detta bör gälla oavsett om hela eller delar av tvistefrågan avgörs. Vidare bör även andra avgöranden som avslutar förfarandet - motsvarigheter till avskrivning och avvisning vid domstol - betecknas skiljedom. Andra avgöranden bör betecknas beslut. Dessa avgöranden vinner inte rättskraft och kan när som helst ändras av skiljemännen, om inte annat följer av den nya lagen. Enligt vad som har föreslagits tidigare (avsnitt 2.2.4) gäller undantaget beslut varigenom en skiljeman skilts från sitt uppdrag på grund av jäv. Ett sådant beslut kan inte ändras av skiljemännen.

Av den skisserade regleringen följer att i den mån parterna inte särskilt hänskjutit frågan om skiljeavtalets giltighet och tillämplighet till avgörande av skiljemännen får skiljemännens avgörande av sin egen

behörighet formen av ett beslut, om de finner sig behöriga. Om skiljemännen i stället inte anser sig behöriga avslutas förfarandet genom skiljedom. Med den föreslagna regleringen vinner det senare avgörandet rättskraft om det inte angrips genom talan vid domstol. Det förstnämnda beslutet får som tidigare nämnts (se avsnitt 1.10.2) inte sådan verkan.

5.3 Någon särskild frist för meddelande av skiljedom bör inte föreskrivas i lag

Parterna kan enligt 18 § skiljemannalagen bestämma viss tid, inom vilken skiljedom skall meddelas. Har parterna inte avtalat viss tid skall skiljedom med vissa undantag meddelas inom sex månader från påkallelsen. Följden av att dom inte meddelas inom angiven tid blir i båda fallen att skiljeavtalet förfaller, om tiden inte förlängs genom överenskommelse mellan parterna eller, i det senare fallet, genom beslut av tingsrätt. Den sålunda angivna regleringen gäller dock inte om parterna eller en av dem har hemvist utom riket.

Varken modellagen eller den finska lagen innehåller någon motsvarande bestämmelse. Regleringen i andra länder visar flera olika lösningar. Enligt den belgiska lagen kan parterna bestämma viss tid inom vilken skiljedom skall meddelas. Har de inte bestämt någon sådan tid kan endera av dem begära att domstol sätter ut en frist, dock först sedan sex månader förflutit från att skiljemännen blev utsedda. I Frankrike gäller en frist om sex månader. Denna frist kan förlängas av domstol. Även om parterna bestämt en viss frist kan domstol förlänga denna. Den nederländska lagen anger att skiljemännen får bestämma inom vilken tid skiljedom skall meddelas. En betydligt kärvare inställning har den spanska lagen, som anger att skiljedom i princip skall meddelas inom sex månader från att skiljemännen blev utsedda. Denna frist kan förlängas endast genom överenskommelse mellan parterna.

Skiljedomsinstitutet har ifrågasatt om det finns ett praktiskt behov av en frist. Om en sådan skall finnas, uppges det vara en allmän åsikt att den nu gällande är för kort och bör förlängas - förslagsvis till ett år räknat från det skiljemännen har tillsatts.

Frågan om det över huvud taget behövs någon lagreglerad frist för meddelande av skiljedom diskuterades i samband med att tvister med internationell anknytning undantogs från fristregeln (se prop 1975/76: 48). Departementschefen framhöll då att om tidsfristen slopas måste på annat sätt säkerställas att parternas bundenhet vid skiljeavtalet någon gång upphör, även om skiljeförfarandet drar ut på tiden. Därvid borde

särskild uppmärksamhet ägnas bl.a. frågan om behov av förstärkt skydd för ekonomiskt eller socialt svagare part.

I aktiebolagslagen (1975:1385) finns bestämmelser om skiljeförfarande vid tvångsinlösen av aktier med tillämpning av skiljemannalagens regler (14 kap. 9 § 2 st.). Dock gäller enligt 14 kap. 9 § 2 st. tredje meningen inte regeln om viss tid för meddelande av skiljedom. Den ursprungliga bestämmelsen innehöll inte denna begränsning av skiljemannalagens tillämplighet. Undantaget infördes 1978. Det hade nämligen visat sig att tidsfristen om sex månader för meddelande av skiljedom inte kunde hållas i praktiken (se prop. 1977/78:41 s. 32 ff.).

Det kan ifrågasättas om en i lag bestämd frist verkligen har så stor betydelse som den i vissa fall tillmäts. Praxis när det gäller att förlänga fristen torde nämligen vara generös. Vidare framstår det som en klumpig reglering att ha samma frist oberoende av tvistens omfattning och karaktär. Det är ganska givet att en realistisk frist måste bestämmas med utgångspunkt i den aktuella tvisten. Fristen kunde visserligen ha betydelse för att motverka långsamhet från parter och skiljemän samt obstruktion från framför allt partsutsedda skiljemän. Denna betydelse borde emellertid i så fall vara minst lika stor i internationella tvister. Dessa tvister är som tidigare nämnts sedan ganska många år undantagna från fristregeln i skiljemannalagen. Detta har emellertid veterligen inte lett till några problem i form av utdragna förfaranden, trots att de internationella tvisterna torde vara mera svårbemästrade än de inhemska. Det finns enligt utredningens mening inte anledning att tro att något annat skulle inträffa, om den lagstipulerade fristen avskaffades även för inhemska skiljeförfaranden. F.ö. står det parterna fritt att komma överens om en tidsfrist, om de anser att en sådan skulle vara till gagn. Oberoende av en tidsfrist har skiljemännen i de "stupstocksföreläggan-den" som har omtalats i avsnittet om förfarandet instrument som kan användas mot en trilskande eller försumlig part.

Förekomsten av tidsfristen kan rent av ha vissa direkt negativa verkningar. En frist sätter ett extra vapen i händerna på en svarandepart som genom att dra ut på förfarandet tills slutdagen är nära kan hota att omintetgöra skiljeförfarandet. Vidare blir en obligatorisk frist en komplikationsfaktor i lagregleringen. Utredningen har t.ex. i det föregående föreslagit liberala möjligheter att efter påkallelsen få till stånd prövning av nya yrkanden inom ramen för ett och samma förfarande. Det kunde ifrågasättas att beräkna skilda frister för de olika yrkandena.

Om fristen tas bort utan att någon annan regel införs, t.ex. möjlighet för domstol att sätta en frist, kommer parts bundenhet vid skiljeavtalet inte att upphöra även om förfarandet drar ut på tiden. Däremot har part enligt förslaget möjlighet att få en skiljeman utbytt om denne försenar

förfarandet. Vidare kan ena parten begära skiljedom beträffande tvisten även om motparten återkallar sin talan (se vidare avsnitt 5.5). Genom att använda sig av den föreslagna regleringen kommer således varje part att kunna framtvinga en skiljedom.

Den nuvarande dispositiva regleringen föreslås således utgå ur lagstiftningen. Den svenska lagen kommer därmed att överensstämma med modellagen och den finska lagen på denna punkt. Det bör inte heller i stället för fristen införas en möjlighet för part att vända sig till domstol för att domstolen t.ex. skall sätta ut en frist för meddelande av dom. En sådan prövning kan nämligen inte ske utan en noggrann prövning av tvisten - sådan den ser ut vid den tidpunkt då domstolen prövar frågan om fristen - med åtföljande tidsutdräkt. Parterna får genom möjligheten att få skiljeman utbytt och sin rätt att kräva dom i tvisten anses vara tillräckligt tillgodosedda.

Det kan dock finnas skäl att överväga behovet av en fristregel för vissa typer av avtal. Det finns t.ex. f.n. i 12 kap. 66 § jordabalken en regel som säger att parterna i ett hyresförhållande i vissa fall får avtala kortare frist för meddelande av skiljedom än sex månader men inte längre tid. Denna typ av särregler bör införas bland de materiella reglerna på området. Detta kräver emellertid särskilda överväganden som inte skall göras vid genomgången av de generella regler som bör införas i den nya lagen om skiljeförfarande. Utredningen återkommer till dessa frågor i avsnitt 13.

Det bör som nämnts även i fortsättningen stå parterna fritt att i skiljeavtalet eller genom annan överenskommelse bestämma viss tid för skiljedoms meddelande. Det kan ifrågasättas om det i lagen behövs en regel som, liksom den franska lagen, ger domstol möjlighet att förlänga en av parterna bestämd frist. Grunden för skiljeförfarandet är emellertid parternas avtal. Vad parterna avtalat om förfarandet bör inte utan starkt vägande skäl sättas åt sidan. Visserligen kan man hävda att om ena parten avsiktligt fördröjt förfarandet borde andra parten ges rätt att vända sig till domstol och begära förlängning av den avtalade fristen för meddelande av skiljedom. Å andra sidan kan det hävdas att part genom att träffa avtal om en viss frist har avsagt sig denna möjlighet. Sammantaget finns det inte tillräckliga skäl att genom en lagregel sätta partsautonomin ur spel på denna punkt.

5.4 Omröstningsreglerna bör utformas så att tvisten alltid avgörs

Samtliga skiljemän skall enligt 16 § skiljemannalagen delta i tvists avgörande. Vid omröstning skall enligt samma stadgande den mening gälla som majoriteten av skiljemän omfattar. Uppnås inte majoritet för någon mening förfaller skiljeavtalet beträffande den fråga som skiljemännen prövat, om inte parterna har bestämt något annat.

Modellagen kräver enligt artikel 29 majoritet för alla typer av beslut. Parterna kan dock överenskomma annat. En ordförande kan ensam fatta beslut om förfarandet om han givits sådan behörighet av parterna eller av alla skiljemän. Modellagen innehåller inte någon regel som säger att alla skiljemän skall ha deltagit i skiljemännens överläggning, men det är underförstått att alla skiljemän skall ha haft möjlighet att delta vid överläggningen.[1]

Den belgiska lagen föreskriver att skiljedom skall meddelas efter överläggning som alla skiljemän skall delta i. Omröstningsreglerna överensstämmer i denna lag liksom i den finska lagen i stort med dem som gäller enligt rättegångsbalken (se nedan). Enligt fransk och nederländsk lag skall skiljedom ges i enlighet med majoritetens mening medan den spanska liksom den schweiziska lagen tillerkänner ordföranden utslagsröst.

Även rättegångsbalkens omröstningsregler för tvistemål bör beaktas. Enligt 16 kap. 3 § skall den mening gälla som omfattas av mer än hälften av rösterna. Om någon mening erhållit hälften av rösterna och ordförandens röst är bland dem skall den meningen gälla. Finns fler än två meningar och skall ingen av dem gälla enligt vad som tidigare sagts skall man se på vad målet rör (4 §). Är det fråga om pengar eller annat, som utgör viss myckenhet, skall rösterna för den större myckenheten sammanläggas med rösterna för den närmast mindre och, om det erfordras, sammanläggningen fortsätta efter samma grund, till dess någon mening skall gälla. Rör målet något annat skall den mening gälla som fått flest röster eller, om flera meningar fått lika många röster, den mening som biträtts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar.

Det kan hävdas att det inte på samma sätt som i tvistemål vid domstol är nödvändigt att skiljemännen skall komma fram till ett avgörande. Å andra sidan bygger skiljemannauppdraget på tanken att skiljemännen skall avgöra en tvist som parterna inte kan lösa själva, kanske därför att den är mycket komplicerad. Man bör därför utgå från att parternas

[1] Se Holtzmann-Neuhaus, s. 809.

avsikt varit att skiljemännen skall komma fram till ett avgörande. Det bör dock stå parterna fritt att bestämma annorlunda.

De dispositiva omröstningsreglerna bör således utformas så att tvisten blir avgjord, om parterna inte har bestämt något annat. Den självklara utgångspunkten är att en majoritet av skiljemännen bestämmer utgången. När en majoritet inte kan uppnås finns i princip två vägar att välja. Man kan, som i den schweiziska lagen, låta ordförandens röst vara utslagsgivande oavsett vad tvisten rör. Den andra lösningen överensstämmer i huvudsak med rättegångsbalkens reglering, dvs. om det rör sig om viss myckenhet sammanläggs rösterna för en större myckenhet med rösterna för närmast mindre myckenhet, tills en majoritet uppnås.

Vid utarbetande av modellagen övervägdes en regel som gav ordföranden utslagsröst. Förslaget förkastades av den anledningen att man var rädd för att hans ställning då skulle bli för stark, på bekostnad av övriga skiljemäns. Man bör emellertid märka att det enligt modellagen inte är erforderligt att utse någon av skiljemännen till ordförande.

De båda nu diskuterade reglerna ger olika resultat i vissa fall. Det kan i och för sig göras gällande att det leder till ett mer tillfredsställande resultat om sammanjämkning sker när skiljemännen är oense endast om t.ex. ett visst belopp. Man kan även hävda att ordförandens ställning i vissa fall blir alltför stark om han alltid skall ha utslagsröst. Å andra sidan är sammanjämkning ett tämligen okänt begrepp på det internationella planet. För svensk del bör därför lämpligen väljas en modell som ger ordföranden utslagsröst.

Lagen om skiljeförfarande bör inte innehålla regler om hur olika omröstningsteman skall uppställas. Denna fråga bör helt överlämnas till skiljemännen att bedöma. Kan skiljemännen inte enas får de rösta i frågan.

Slutligen skall frågan om skiljemans deltagande i överläggning till skiljedom beröras. I nuvarande lag anges att samtliga skiljemän skall delta i tvists avgörande. Detta innebär att en skiljeman kan förhindra dom genom att inte inställa sig till eller delta i överläggningen.

Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut har framhållit att det särskilt i internationella tvister förekommer att en skiljeman saboterar eller förhalar förfarandet genom att inte delta vid förhandling eller överläggning eller genom att på annat sätt förhindra eller fördröja meddelande av dom. Institutet anser att det är väsentligt att en skiljenämnd kan fatta beslut, om en skiljeman uteblir utan giltigt skäl. Som exempel på hur problemet kan lösas anvisar institutet tre olika modeller. - I en skiljenämnd bestående av tre personer skall två skiljemän kunna meddela dom om de är eniga. - Två skiljemän skall äga rätt att meddela dom efter tillstånd av domstol, som prövat att sabotage eller förhalning

föreligger i det enskilda fallet. - En uttrycklig skadeståndssanktion skall införas mot skiljeman som saboterar eller förhalar förfarandet.

Som tidigare nämnts är det enligt modellagen tillräckligt att samtliga skiljemän ges möjlighet att delta vid överläggningen. Har samtliga skiljemän beretts tillfälle att delta, men uteblir likväl någon skiljeman utan giltig orsak, kan de övriga skiljemännen besluta dom. Om man för svensk del valde en sådan regel, som då bör komma till klart uttryck i lagen, skulle med de föreslagna omröstningsreglerna resultatet bli att två skiljemän av tre kan meddela dom oavsett om de är eniga eller inte. Det finns vid denna omröstning inte skäl att på något sätt beakta den uteblivne skiljemannens röst. För det fall att en part angriper en sådan skiljedom vid domstol och domstolen finner att parten har fog för ett påstående att samtliga skiljemän inte har beretts tillfälle att delta i avgörandet, bör domstolen kunna nöja sig med att bereda skiljemännen tid att hålla en ny överläggning, som undanröjer grunden för upphävande av skiljedomen (se vidare avsnitt 6.6). Deltar den tidigare uteblivne skiljemannen inte heller vid en sådan överläggning utan att ha giltigt hinder torde saken därmed vara överspelad.

Lösningen för svensk del bör lämpligen bli den som nu anförts. Även om problemet kanske främst förekommer i internationella tvister finns det inte skäl att begränsa lösningen till denna typ av tvister. Genom den valda regleringen tillses att samtliga skiljemän får möjlighet att delta i tvistens avgörande samtidigt som en skiljeman inte ges någon mera vidsträckt möjlighet att utnyttja sin rätt att delta vid överläggningen till att förhala tvistens avgörande. Den valda modellen ger inte något utrymme för missbruk på så sätt att t.ex. en ensam skiljeman kan meddela dom under åberopande av att de andra båda skiljemännen uteblivit från överläggningen. Det kan nämligen förutses att de två skiljemän som i exemplet inte deltagit i överläggningen inte heller kommer att underteckna skiljedomen. En sådan skiljedom kommer därmed inte att uppfylla formkravet på en skiljedom, se vidare avsnitt 5.8.

5.5 Part bör ha rätt att begära dom vid återkallelse

Om påkallande part återkallar sin talan har motparten inte rätt till dom enligt någon uttrycklig bestämmelse i skiljemannalagen.

Om påkallande part återkallar sitt krav kan motparten enligt modellagen framtvinga en skiljedom om han har ett befogat intresse av att få tvisten avgjord. Finland har reglerat frågan på motsvarande sätt.

Om käranden i ett dispositivt tvistemål återkallar sin talan sedan svaranden ingått i svaromål har svaranden alltid rätt till dom enligt 13 kap. 5 § 1 st. rättegångsbalken.

De motiv som bär upp rätten till dom enligt rättegångsbalken - främst att en part inte skall kunna återkomma med samma talan gång på gång - gör sig gällande också i skiljetvister. Till detta kommer att båda parter enligt den föreslagna regleringen i lagen om skiljeförfarande har vidsträckta möjligheter att framställa nya yrkanden i skiljeförfarandet (se avsnitt 4.3.2). Det synsätt som ligger bakom denna reglering talar för att en part också bör ha rätt att kräva dom beträffande ett yrkande som motparten återkallar. De skäl som talar för att skiljemännen i vissa fall skall göra en lämplighetsbedömning har redan passerats genom den prövning av nya yrkanden som skiljemännen enligt förslaget skall företa. Det finns därför inte något rimligt skäl att begränsa motpartens rätt till skiljedom genom ett lämplighetsrekvisit sedan ett yrkande väl tagits upp till prövning i skiljeförfarandet. Part bör således ges en oavvislig rätt att kräva att skiljemännen prövar ett yrkande som motparten återkallat.

5.6 Skiljemän bör kunna meddela deldom och mellandom

Deldom får enligt 19 § skiljemannalagen ges om det kan ske utan förfång för part. Vidare kan skiljemännen meddela särskild dom på medgivande.

Modellagen har inte något särskilt stadgande om deldom och mellandom. Det framgår dock av artikel 32(1), där det talas om "final award", att det är förutsatt att skiljemännen skall kunna avgöra delar av tvisten i en skiljedom. I den nederländska och den schweiziska lagen ges skiljemännen uttryckligen möjlighet att meddela dom beträffande delar av tvisten. Parterna kan enligt den sistnämnda lagen inskränka denna möjlighet.

Den finska lagen ger skiljemännen möjlighet att meddela deldom i huvudsak på samma sätt som skiljemannalagen. Det anges dock att i fråga om en fordran och ett mot den framställt kvittningsyrkande skall dömas i ett sammanhang. Vidare regleras i den finska lagen möjligheten att meddela mellandom på så sätt att detta förutsätter att parterna är ense om det.

Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut har uppgett att det för närvarande råder en besvärande osäkerhet när det gäller möjligheterna att vid skiljeförfarande enligt skiljemannalagen meddela särskild skiljedom, dvs. "i första hand" deldom och mellandom. Institutet anser att det framför allt av processekonomiska skäl bör finnas tämligen vida möjligheter att meddela sådan särskild skiljedom. Det bör dock enligt institutet övervägas att föreskriva viss begränsning för det fall att någon av parterna motsätter sig särskild skiljedom.

Det finns inte skäl att föreslå någon begränsning av möjligheten att meddela *deldom* jämfört med vad som gäller enligt skiljemannalagen. Liksom enligt nuvarande lag bör skiljemän således kunna meddela deldom när part helt eller delvis medgett ett yrkande. För annan deldom förutsätts enligt skiljemannalagen att den skall kunna ges utan förfång för part. Bakom inskränkningen utan förfång för part ligger samma tankegång som kommit till uttryck i 17 kap. 4 § rättegångsbalken, nämligen att det skall dömas i ett sammanhang över en huvudfordran och en fordran som åberopas till kvittning. Part som får framgång med ett kvittningsyrkande kunde annars inte använda sin fordran till avräkning och en skiljedom skulle kanske sedan inte kunna verkställas. Det bör i den nya lagen anges att i de fall motparten åberopat en motfordran skall båda fordringarna avgöras i samma skiljedom. Möjligheten att meddela deldom behöver inte därutöver begränsas genom ett förfång-rekvisit.

Det kan vara praktiskt att avgöra en tvist i skilda domar t.ex. när tvisten gäller både om skadeståndsskyldighet föreligger och i så fall hur skadeståndet skall beräknas. En *mellandom* borde i ett sådant fall kunna ges över frågan, om skadeståndsskyldighet föreligger. Vid skiljemannalagens tillkomst övervägdes det att införa en möjlighet för skiljemännen att meddela mellandom (se NJA II 1929 s. 43 f.). Den fördel som stod att vinna med en mellandom ansågs dock inte vara så stor att möjligheten infördes. Det synsätt som ligger bakom skiljemannalagens ståndpunkt har sin grund i att det vid tiden för lagens tillkomst inte fanns möjlighet enligt rättegångsbalken att meddela mellandom. En sådan möjlighet hade övervägts men förkastats. Det finns i dag bestämmelser om mellandom i 17 kap. 5 § rättegångsbalken. Denna möjlighet har utvidgats, senast från den 1 juli 1990 (se SFS 1990:443 och prop. 1989/90:71). Utvecklingen går således mot större möjligheter att meddela mellandom i rättegång. Parterna har enligt rättegångsbalken inte något uttryckligt inflytande över frågan, om mellandom skall meddelas, även om deras ståndpunkt givetvis är viktig.

Mellandom har huvudsakligen en processekonomisk funktion. För att återgå till exemplet ovan blir frågan om skadeståndets storlek - som kanske kräver en vidlyftig utredning - aldrig aktuell om det kan

konstateras att skadeståndsskyldighet över huvud taget inte föreligger. En mellandom beträffande skadeståndsskyldigheten leder till att tvisten slutligen löses om någon sådan skyldighet inte bedöms föreligga.

De skäl som gjort att mellandom fått ett allt större tillämpningsområde i rättegången har bärkraft även beträffande skiljeförfarandet. Det bör därför i skiljeförfarandet finnas minst lika stora möjligheter att meddela mellandom som det finns i en rättegång.

Mellandom bör sålunda kunna ges om skyldigheten att prestera något innan skiljemännen, vid bifallande dom, bestämmer prestationens storlek. Vidare bör det vara möjligt att ge mellandom t.ex. beträffande en invändning om att preskription inträtt. Den senare typen av invändning kan ofta prövas utan vidlyftig utredning, och vid bifall avgörs hela målet. Även i de fall då käranden grundar sitt anspråk på alternativa grunder kan det finnas skäl att pröva en av grunderna i en mellandom. Vid bifall behöver nämligen övriga grunder inte prövas. Möjligheten att meddela mellandom bör emellertid även kunna avse andra frågor angående saken som skiljemännen anser lämpliga att bryta ut till separat behandling. Det kan t.o.m. tänkas fall då skiljemännen avgör själva tvisten genom en särskild skiljedom för att sedan besluta om kostnaderna för sig i den slutliga skiljedomen. Några närmare anvisningar till skiljemännen som begränsar deras möjligheter att meddela mellandom eller, med skiljemannalagens beteckning, särskild skiljedom, bör inte infogas i lagen.

Om båda parter vill ha en viss fråga prövad i en deldom eller en mellandom eller, omvänt, om de båda motsätter sig en sådan dom, bör skiljemännen ha att rätta sig efter deras inställning. En enskild part bör däremot inte ha möjlighet att förhindra skiljemännen att avgöra målet på ett processekonomiskt riktigt sätt. Skiljemännen bör därför, om man bortser från kvittningsfallet, ha rätt att meddela deldom och mellandom mot ena partens bestridande. De bör emellertid vara lyhörda för de skäl som parten stöder sitt motstånd på. - För enkelhetens skull bör båda typerna av domar kunna betecknas särskild skiljedom.

5.7 Skiljemän bör kunna stadfästa förlikningar genom skiljedom

Det finns inga regler i skiljemannalagen som säger att skiljemännen kan fastställa en förlikning genom skiljedom. Det anses dock att skiljemän kan fastställa förlikningar i en skiljedom.

Enligt modellagen artikel 30 får skiljemännen på parternas begäran stadfästa en förlikning genom skiljedom. Såväl den finska lagen som den nederländska lagen innehåller motsvarande reglering. I samtliga fall krävs enighet mellan parterna. Vidare tilläggs skiljemännen möjlighet att ändå vägra stadfästelse.

Förliks parterna i en rättegång får domstolen enligt 17 kap 6 § rättegångsbalken stadfästa förlikningen i en dom. Även i detta fall skall parterna begära stadfästelse. Det anses att rätten har en viss möjlighet att vägra stadfästelse, t.ex. om förlikningen strider mot lag eller god sed.

Det bör i lagen om skiljeförfarande införas en bestämmelse om att skiljemän kan fastställa en mellan parterna träffad förlikning i en skiljedom. En sådan skiljedom kan verkställas både inom och utom Sverige, medan en förlikning i sig inte är exigibel. Som en första förutsättning för stadfästelse bör det krävas att parterna är eniga om att förlikningen skall stadfästas. Förhållandet kan ses så att om parterna inte är eniga härom så omfattas stadfästelsemomentet inte av förlikningen. Vidare bör skiljemännen ges möjlighet att vägra stadfästelse. Detta bör kunna ske t.ex. om skiljedomen skulle strida mot grunderna för rättsordningen här i riket eller parternas överenskommelse syftar till att bedra någon. Utrymmet för att vägra fastställelse blir som synes inte särskilt stort, men det bör ändock finnas. Den svenska lagstiftningen kommer genom den föreslagna regleringen att stå i samklang med modellagen och de ovan angivna lagarna.

5.8 En skiljedoms utformning och innehåll

En skiljedom skall enligt 17 § skiljemannalagen avfattas skriftligen och undertecknas av skiljemännen. Vidare bör skiljedomen innehålla uppgift om ort och dag för meddelandet. Slutligen anges i bestämmelsen att skiljemännen bör underrätta parterna om när och var skiljedomen hålles dem till handa. Om skiljedomen inte är avfattad skriftligen och undertecknad av skiljemännen är den enligt 20 § 1 st. 1 p. skiljemannalagen ogiltig. Undantag härifrån görs om skiljedomen är undertecknad av flertalet skiljemän och de på domen har intygat att den skiljeman som inte skrivit under domen har deltagit i tvistens avgörande.

Modellagens bestämmelser om skriftlighet och krav på undertecknande återfinns i artikel 31 och överensstämmer i stort med skiljemannalagens. Till skillnad från den svenska lagen uppställer modellagen dessutom krav på att skiljemännen skall motivera sitt avgörande. Vidare skall i domen anges den plats som bestämts för

förfarandet och den dag domen getts. Enligt en uttrycklig bestämmelse skall domen anses given på den plats som sålunda anges på domen. Slutligen skall ett exemplar av domen - undertecknad av skiljemännen på sätt som sagts ovan - sändas till varje part.

Den finska lagen har samma krav på form som modellagen. Den föreskriver vidare att domen skall tillställas parterna på ett bevisligt sätt. Däremot behöver skiljemännen inte motivera sitt avgörande.

De flesta andra moderna europeiska lagarna kräver skriftlig form samt motivering av domen.

De krav som kan ställas på en skiljedoms utformning och innehåll ter sig annorlunda från en parts utgångspunkt än från samhällets sida. Som tidigare nämnts i samband med procedurreglerna bör i lagen om skiljeförfarande anges de minimikrav som från samhällets sida bör ställas för att en skiljedom skall verkställas.

Från denna synpunkt bör domen vara dokumenterad i skrift. Vidare bör skiljemännen ha undertecknat domen. Är domen inte undertecknad av alla skiljemän bör det liksom för närvarande vara tillräckligt att flertalet av skiljemännen undertecknat den och samtidigt angett varför inte alla skiljemän undertecknat skiljedomen. Särskilt i förfaranden med skiljemän från olika länder kan det ta tid att skicka runt skiljedomen för att den skall undertecknas av samtliga skiljemän. Parterna kan ha en befogat intresse av att snabbt få reda på utgången. Det bör därför lämnas möjlighet för parterna att föreskriva att det är tillräckligt att domen undertecknas av skiljenämndens ordförande.

Platsen för skiljeförfarandet bör anges i skiljedomen. Denna plats har betydelse då det gäller att avgöra om det är fråga om en svensk skiljedom och att bestämma forum. Så skall, enligt vad som föreslås i avsnitt 8.1.2, part som vill föra talan mot skiljedomen eller mot skiljenämndens beslut om ersättning till skiljemännen väcka sin talan vid tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet. Slutligen bör dagen för domens meddelande anges eftersom den bildar utgångspunkt för vissa frister.

Det bör stå parterna fritt att föreskriva ytterligare krav på skiljedomens form och innehåll. Parterna bör t.ex. utan vidare kunna uppställa krav på att skiljemännen skall motivera avgörandet och att eventuella skiljaktiga meningar skall motiveras och bifogas domen. Sådana krav behöver dock inte införas i lagen för att säkerställa att skiljedomen skall kunna verkställas. Man måste nämligen beakta att t.ex. en skriftlig domsmotivering innebär ökade kostnader som parterna får bära.

5.9 Skiljemännen bör kunna rätta, tolka och komplettera ett avgörande

Det finns inte någon bestämmelse i skiljemannalagen som ger skiljemännen möjlighet att rätta, tolka eller komplettera ett avgörande. Det är emellertid en allmän uppfattning att skiljemän kan rätta skiljedomar i analogi med vad som gäller för domstols domar enligt 17 kap. 15 § rättegångsbalken.

Om domstol finner att en dom eller ett beslut i ett tvistemål innehåller någon uppenbar oriktighet till följd av rättens eller någon annans skrivfel, räknefel eller liknande förbiseende, får domstolen besluta om rättelse (17 kap. 15 § 1 st. rättegångsbalken). Vidare kan en domstol komplettera ett sådant avgörande om rätten av förbiseende underlåtit att fatta ett beslut som skulle ha meddelats i samband med en dom eller ett slutligt beslut (17 kap. 15 § 2 st. rättegångsbalken). Sistnämnda möjlighet är inskränkt till två veckor från det att avgörandet meddelades, medan rättelseinstitutet är oinskränkt i tiden.

Modellagen innehåller i artikel 33 en bestämmelse som ger skiljemännen möjlighet att besluta om rättelse och att komplettera sitt avgörande. Liknande bestämmelser återfinns i den finska och den nederländska lagen. Modellagens stadgande medger dessutom skiljemännen att tolka en skiljedom, om parterna har kommit överens om det. Sådant avtal kan träffas i förväg eller när behov av tolkning uppkommer.

Det bör även i den svenska lagen inflyta bestämmelser om skiljemännens möjligheter att rätta eller tolka ett avgörande samt att meddela ett tilläggsbeslut. Bestämmelserna bör i huvudsak kunna utformas med modellagen som förebild. Rättelsemöjligheten bör liksom enligt rättegångsbalken vara begränsad till fel som har karaktär av klara, lapsusbetonade förbiseenden och inte få omfatta oriktigheter som kan föras tillbaka på felaktigheter i rättstillämpningen eller egentliga tankefel o.d. Skiljemännen bör sålunda ges möjlighet att av egen kraft rätta ett avgörande inom 30 dagar från dagen för avgörandet. Vidare bör de ha möjlighet att rätta ett avgörande om part begär det inom 30 dagar från det att han fått del av avgörandet. Skiljemännen bör under samma förutsättningar som föreslås gälla för rättelse få meddela ett tilläggsbeslut beträffande en fråga som hänskjutits till dem, men som de inte uttalat sig om i avgörandet.

Skiljemännen bör vidare ges möjlighet att på begäran av part tolka skiljedomen. Vid utformningen av modellagen ansågs det att skiljedomens slutgiltighet kunde ifrågasättas om skiljemännen gavs möjlighet att tolka domen. Vidare menade man att en sådan bestämmelse skulle kunna öppna möjlighet för part att ansätta skiljemännen med ogrundade

framställningar om tolkning på olika punkter. Däremot ansågs det inte föreligga hinder för parterna att genom avtal ge skiljemännen behörighet att tolka en skiljedom.

Modellagens lösning har visserligen godtagits beträffande rättelse och komplettering. Det är dock svårförståeligt varför man skulle uppställa krav på partsöverenskommelse när det gäller tolkning men inte ha motsvarande krav beträffande rättelse och komplettering av en skiljedom. Parterna funderar säkert inte närmare på behovet av tolkning förrän de får en oklar skiljedom i sin hand. Och då har i allmänhet en av parterna inte intresse av ett klargörande. Den svenska regeln bör därför utformas så att tolkning inte förutsätter att parterna har gett skiljemännen sådan behörighet.

Bestämmelserna bör utformas så att skiljemännen ges rätt - men inte skyldighet - att rätta, komplettera eller tolka avgörandet. Det bör överlåtas till skiljemännen att närmare avgöra om det föreligger förutsättningar för rättelse, komplettering respektive tolkning. Några närmare anvisningar till skiljemännen bör inte ges i lagen.

Det ligger i sakens natur att den part som begär tolkning noga specificerar vad han menar är oklart. Han kan annars inte räkna med att skiljemännen kommer att gå med på hans begäran. Någon särskild bestämmelse härom torde inte erfordras.

Om skiljemännen överväger att meddela ett beslut om rättelse, komplettering eller tolkning bör parterna i allmänhet få yttra sig över frågan. Det kan dock tänkas fall då en sådan åtgärd ter sig obehövlig med hänsyn till åtgärdens karaktär. Vidare kan en part visa sig vara svår att bevisligen nå inom rimlig tid. Skiljemännen bör därför ges ett visst utrymme att underlåta kommunikation.

6 Skiljedoms ogiltighet och upphävande av skiljedom

6.1 Bör en skiljedom kunna angripas vid domstol?

Parter som träffar skiljeavtal förutsätts därigenom också avstå från att få skiljedomen överprövad på materiell grund. Däremot utgår de säkert från att tvisten prövas opartiskt och i övrigt i ett korrekt förfarande. Om en skiljedom har tillkommit t.ex. efter ett förfarande där bara ena parten tillåtits framlägga bevisning vore det orimligt om andra parten inte hade ett rättsskydd i form av befogenhet att angripa domen. Skulle skiljedomar som tillkommit efter sådana grova förfarandefel bli bestående, skulle skiljeförfarandet kunna hamna i vanrykte, till skada för både enskilda och allmänna intressen.

Också hänsynen i övrigt till allmänna intressen och till tredje man kan motivera domstolskontroll av skiljedomar. Här åsyftas domar i tvister som inte är skiljedomsmässiga (se härom avsnitt 1.2-1.3) eller som t.ex. strider mot goda seder. Det finns uppenbarligen gränser för vad rättsväsendet kan medverka till att genomföra genom exekution eller på annat sätt.

Å andra sidan har parter som träffar skiljeavtal som ett huvudsyfte att uppkommande tvister skall avgöras snabbt och slutligt av skiljemännen. Frikostiga möjligheter att angripa en skiljedom kan omintetgöra detta syfte. En efterföljande domstolsprocess innebär också högre kostnader för parterna och medför att sekretessen går förlorad. Särskilt i internationella tvister - där skiljeförfarande kanske är det enda realistiska tvistlösningssättet - är det viktigt att en meddelad skiljedom slutligt avgör tvisten.

Det måste i lagstiftningen göras en avvägning mellan de intressen som nu har angetts. En sådan avvägning bör återspegla de förhärskande värderingarna och kan aldrig göra anspråk på att vara den enda rätta. Det är dock viktigt att poängtera att det inte skall vara fråga om en materiell överprövning av domstol vare sig i fråga om bevisningen eller den rättsliga bedömningen.

6.2 Uppdelningen mellan ogiltighet och klander

En skiljedom är som nämnts avsedd att slutligt avgöra den fråga som hänskjutits till skiljemännens avgörande. Det finns dock fall då en skiljedom enligt skiljemannalagen är ogiltig även om den inte angrips av någon av parterna (20 §). En skiljedom kan vidare i vissa fall angripas av part genom s.k. klandertalan vid domstol inom viss frist (21 §).

Ogiltighetspåföljden är betingad av hänsyn till tredje mans eller något allmänt intresse medan klandergrunderna främst är avsedda att ge parterna möjlighet att angripa skiljedomen om endast deras intressen träds för när. Det har ifrågasatts om det inte alltid kunde anförtros åt parterna att avgöra om någon av dem vill angripa skiljedomen och om man således inte kunde utmönstra ogiltighetsbegreppet ur lagstiftningen om skiljeförfarande.

Modellagen liksom t.ex. den belgiska lagen innehåller enbart klandergrunder. Å andra sidan skall det enligt modellagen ske en ny prövning enligt dessa grunder vid begäran om verkställighet. Och enligt den belgiska lagen finns ingen preklusionsfrist om part vill föra talan mot skiljedomen under åberopande av att den strider mot *ordre public* eller att tvisten inte kunde hänskjutas till avgörande av skiljemän. Den finska lagen skiljer mellan grunder för en skiljedoms ogiltighet och grunder som kan åberopas av part endast om talan förs mot skiljedomen inom viss tid.

En utländsk skiljedom gäller enligt 7 § 1 st. lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK) inte om den mot vilken skiljedomen riktar sig visar att vissa omständigheter förelegat. Vidare anges i 7 § 2 st. att en utländsk skiljedom inte heller gäller om den innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag inte kan avgöras av skiljemän eller om tillämpning av skiljedomen skulle vara uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket (ordre public). En utländsk skiljedoms giltighet enligt 7 § 2 st. prövas oberoende av invändning. Dessa bestämmelser har utformats i nära anslutning till artikel V i New Yorkkonventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar (se vidare prop. 1971:131). Av bestämmelserna framgår således att konventionen behandlar grunderna om skiljedomsmässighet och ordre public på annat sätt än andra grunder som kan hindra erkännande och verkställighet. Som närmare behandlas framför allt i avsnitt 11.3 föreslår utredningen att den svenska lagen i ännu högre grad skall anknyta till konventionens bestämmelser.

Av den gjorda genomgången framgår att reglerna om en skiljedoms giltighet med hänsyn till ordre public och skiljedomsmässighet behandlas på särskilt sätt i New Yorkkonventionen samt i t.ex. belgisk och finsk lagstiftning. Vidare framgår det att en förnyad prövning av bl.a. dessa

grunder skall ske vid begäran om verkställighet enligt modellagen. Det är uppenbart att en skiljedom som behandlar frågor om t.ex. vårdnad och faderskap oavsett parternas agerande inte kan tillerkännas rättsverkan. Det framstår därvid som tydligast om lagstiftningen direkt anger att en skiljedom som innehåller denna typ av brister inte kan tillerkännas verkan. (Angående en viss modifikation av denna princip hänvisas till avsnitt 9.2.2 om verkställighet av skiljedom.) Uppdelningen mellan grunder som gör skiljedomen ogiltig och sådana som inom viss tid måste åberopas av en part som för talan mot skiljedomen bör följaktligen behållas.

6.3 Skiljedoms ogiltighet

6.3.1 Gällande rätt

Bestämmelserna om en skiljedoms ogiltighet finns i 20 § skiljemannalagen. En skiljedom är enligt 1 st. ogiltig

- om något giltigt skiljeavtal inte förelegat,
- om skiljedomen inte är avfattad skriftligen och undertecknad av skiljemännen eller
- i den mån skiljemännen dömt angående en fråga som enligt lag inte får hänskjutas till avgörande av skiljemän eller om, då domen meddelades, mot skiljemannaförfarandet förelåg sådant hinder, varom sägs i 1 § andra stycket, dvs. att det pågick rättegång om frågan.

Om en skiljemans underskrift saknas är skiljedomen enligt 2 st. ändock inte ogiltig om den är undertecknad av de flesta skiljemännen och de har intygat att den skiljeman, vars underskrift saknas, deltagit i tvistens avgörande. Slutligen sägs i 3 st. att om skiljedomen är ogiltig i någon del och detta medför att den inte kan verkställas är hela domen ogiltig.

Det finns i 22 § skiljemannalagen en bestämmelse som talar om en skiljedoms verkan som rättegångshinder när domen inte kan verkställas. Där sägs att om kronofogdemyndighet finner en skiljedom så mörk, att verkställighet inte kan meddelas, utgör skiljedomen inte hinder för part att till domstol instämma den fråga som skiljemännen prövat.

Den närmare innebörden av 22 § är emellertid oklar. En tolkning av stadgandet är att en part kan välja mellan att påkalla ett nytt skiljeförfarande och att föra talan vid domstol. Om ett nytt skiljeförfarande initieras är det osäkert om de gamla skiljemännen behåller sin behörighet eller om nya skiljemän skall utses. Paragrafen kan också ges den

innebörden att skiljeavtalet har konsumerats genom skiljedomen och att part därför endast kan vända sig till domstol.[1]

6.3.2 Överväganden

Ogiltighet bör endast drabba en skiljedom som står i konflikt med tredje mans intresse eller ett allmänt intresse. Det är därvid önskvärt att området för ogiltighetspåföljden inte utsträcks längre än nödvändigt. Eftersom denna påföljd inte är inskränkt till viss tid kan nämligen rättsförhållanden som rått under lång tid rubbas.

Utanför det utrymme för att träffa skiljeavtal som lagen ger ligger tvister som inte är dispositiva. Skiljedomar som innefattar prövning av frågor som inte kan hänskjutas till avgörande av skiljemän bör inte heller tillerkännas giltighet. Frågan om skiljedomsmässighet behandlas i avsnitt 1.2-1.3.

Det finns frågor som visserligen inte kan sägas vara i vanlig mening indispositiva men som en allmän domstol ändock inte skulle befatta sig med. I första hand tänker man på anspråk som grundas på spel eller kriminella handlingar, t.ex. förpliktande att betala en avtalad muta. Parterna kan ha ett intresse av att lösa tvister som emanerar ur sådana förhållanden. På samma sätt som domstolarna inte befattar sig med denna typ av tvister bör emellertid i princip inte heller samhällets verkställande myndigheter kunna anlitas av parterna även om en sådan tvist prövats av skiljemän. Skiljedomar av denna typ kan sägas vara uppenbart oförenliga med grunderna för rättsordningen här i riket (ordre public).

Under detta begrepp faller även skiljedomar där någon förpliktats till en prestation som är förbjuden i lag. En skiljedom kan vidare ha en sådan karaktär av straff att den inte kan anses godtagbar. Man kan också tänka sig fall då en skiljedom anses strida mot ordre public därför att skiljemännen avgjort en tvist utan att iaktta en rättsregel som är tvingande med tanke på tredje man eller ett allmänt intresse. Det är givet att det inte kan vara fråga om en underlåtelse att iaktta annat än en särskilt viktig rättsnorm. Slutligen bör en skiljedom som tillkommit efter brott, t.ex. hot mot eller bestickning av skiljeman, kunna falla in under ordre public-begreppet. Detta täcker alltså grundläggande rättsprinciper inte bara av materiell utan också av procedurmässig art.

Man bör uppmärksamma att gränserna mellan ordre public och skiljedomsmässighet inte är klara. När det t.ex. gäller fordringar som

---

[1] Arbitration in Sweden, s. 35 och 140. Hassler-Cars, s. 149 f.

grundar sig på spel eller kriminella handlingar kan det påstås att, eftersom en domstol inte godtar denna typ av anspråk, en sådan skiljedom faller på att den inte rör en fråga som kan hänskjutas till skiljemän. Detsamma kan sägas när vissa tvingande bestämmelser är tillämpliga. Att klassificeringen sålunda kan diskuteras i vissa fall torde sakna praktisk betydelse.

En användning av begreppet ordre public som ogiltighetsgrund skulle medföra att denna grund inte enbart drabbar utländska skiljedomar utan även svenska. Det finns för övrigt inte skäl att godta svenska skiljedomar som står i strid med ordre public samtidigt som vi inte accepterar utländska sådana. Ordalydelsen av ordre public-begreppet - den i svensk rätt vedertagna - visar att det endast omfattar höggradigt stötande fall och därför knappast medför någon osäkerhet om vad som gäller i allmänhet. Införs ordre public som ogiltighetsgrund leder det också till att lagens uppräkning av ogiltighetsgrunder kan göras uttömmande.

Det bör påpekas att skiljedomar som rör någon som inte varit part i skiljeförfarandet inte är bindande för denne.[2] Principen att domens rättskraft är begränsad till att gälla mellan parterna följer emellertid av allmänna regler och behöver inte omnämnas i lagen om skiljeförfarande.

För att en skiljedom över huvud taget skall vara en skiljedom måste den uppfylla vissa kriterier. Om det av domslutet - tolkat mot bakgrund av domskälen - inte framgår hur skiljemännen avgjort tvisten kan domen av lätt insedda skäl inte tillerkännas någon rättsverkan. Det behövs egentligen ingen motsvarighet till nuvarande 22 § för att konstatera detta. Man bör emellertid uppmärksamma att det enligt förslaget finns viss möjlighet för skiljemännen att inom viss tid tolka eller rätta en oklar skiljedom, se vidare avsnitt 5.9.

Skiljemännen skall enligt utredningens förslag i vissa fall kunna ges möjlighet att undanröja en ogiltighetsgrund (se vidare avsnitt 6.6). Om man upptog en motsvarighet till 22 § skiljemannalagen som en ogiltighetsregel skulle möjligheten att reparera ett misstag utsträckas i tiden. Vidare är regler av denna typ okända på det internationella planet. Stadgandet har också en mycket begränsad praktisk betydelse. En särskild reglering på denna punkt kan därför undvaras.

Det bör däremot fortfarande uppställas krav på att skiljedomen är skriftlig och vederbörligen undertecknad för att den skall vara giltig. Kraven på att den skall vara daterad och ange platsen för skiljeförfarandet är dock inte så väsentliga att skiljedomens giltighet bör göras beroende av att även dessa formföreskrifter uppfylls.

---

[2] Se t.ex. rättsfallet NJA 1943 s. 527 och Bolding, s. 128 f.

En skiljedom är enligt skiljemannalagen ogiltig om det inte förelegat något giltigt skiljeavtal. Denna grund för ogiltighet är emellertid, till skillnad från övriga grunder, inte betingad av tredje mans intresse eller av något allmänt intresse. Det är redan med dagens regler möjligt för parterna att träffa ett nytt skiljeavtal under förfarandet och på så sätt läka eventuella brister i det gamla skiljeavtalet. I analogi härmed bör part även genom sitt handlande under förfarandet eller genom underlåtenhet att angripa skiljedomen kunna förlora rätten att åberopa brister i skiljeavtalet. Följaktligen bör denna grund inte längre medföra att skiljedomen blir ogiltig. Förslaget överensstämmer i denna del med vad som ursprungligen föreslogs av lagrådet, se NJA II 1929 s. 50 f.

Som tidigare nämnts i avsnitt 4.2 föreslås inte en uttrycklig regel om en pågående rättegångs verkan som hinder för att inleda skiljeförfarande. Att en rättegång ändå kan ha den verkan att ett skiljeförfarande inte kan drivas framgår av det angivna avsnittet. Särskilt med hänsyn till att lis pendens-regeln inte kommer till positivt uttryck i lagförslaget bör den inte heller sanktioneras med ogiltighet. Däremot bör en skiljedom som meddelas trots att det föreligger lis pendens kunna upphävas efter klander.

Om de tre angivna grunderna för ogiltighet - brist i skiljedomsmässighet, konflikt med ordre public och formfel - godtas, bör därmed kunna fastslås att lagens uppräkning av ogiltighetsgrunder är uttömmande.

Utanför de nu behandlade ogiltighetsgrunderna faller avgöranden som över huvud taget inte är att betrakta som skiljedomar utan som självdomar. Denna typ av avgöranden har något berörts under avsnitt 1.4.

6.4 Klander av skiljedom

6.4.1 Gällande rätt

En skiljedom skall enligt 21 § 1 st. skiljemannalagen hävas på talan av part

- i den mån skiljemännen överskridit sitt uppdrag eller meddelat dom efter utgången av den därför bestämda tiden,
- om skiljemännen dömt i fall, där skiljemannaförfarande inte bort äga rum här i riket,
- om skiljeman var jävig eller inte utsedd i behörig ordning eller
- om, utan partens förvållande, i avseende på ärendets behandling förelupit annat fel, som med sannolikhet kan antas ha inverkat på utgången.

Den första klandergrunden anger till en början att skiljemännens uppdrag kan begränsas såväl innehållsmässigt som i tiden. Även om man i första hand tänker på den tid för skiljedoms meddelande som anges i 18 § skiljemannalagen så omfattar stadgandet också det fall att parterna avtalat viss tid för skiljedoms meddelande. Skiljemännen kan överskrida sitt uppdrag genom att pröva en fråga som inte har hänskjutits till deras prövning. Ligger frågan helt utom ramen för skiljeavtalet blir skiljedomen ogiltig på grund av att det inte förelegat något skiljeavtal. Vidare kan överskridande ske genom att skiljemännen bryter mot en partsföreskrift. Om skiljemännens avgörande grundar sig på en omständighet som inte åberopats av part är det omstritt om skiljemännen därigenom har överskridit sitt uppdrag.[3] Om skiljemännen går utöver parternas yrkanden har de utan tvivel överskridit sitt uppdrag.

Skiljeförfarande får i två fall inte äga rum i riket. Det ena fallet omtalas i 4 § skiljemannalagen och tar sikte på part som inte har hemvist i riket. Det andra fallet regleras i 4 § LUSK och rör utländska skiljeavtal. Har skiljedom meddelats i strid med dessa bestämmelser skall skiljedomen hävas på talan av part.

När det gäller den tredje klandergrunden bör det uppmärksammas att begreppet jäv i skiljemannalagen inte bara omfattar vad som i andra sammanhang anses utgöra jäv utan även brister i de allmänna behörighetsgrunderna, t.ex. att en skiljeman inte får vara underårig. Vidare faller under denna punkt att skiljeman av annan orsak varit obehörig. Härmed torde inte endast avses brister beträffande vem som utsett honom utan även att skiljemannen saknat sådana kvalifikationer som kan ha föreskrivits av parterna.[4]

Till sista punkten hänförs bl.a. åsidosättande av skiljemannalagens bestämmelser eller av parternas föreskrifter beträffande förfarandet. Det framhålls i motiven (NJA II 1929 s. 48 f.) att det inte går att uttömmande ange de fel som bör medföra att skiljedomen kan upphävas, utan domstol bör få pröva felets betydelse i varje enskilt fall.

Möjligheten att klandra en skiljedom inskränks genom en preklusionsregel i 21 § 2 st. skiljemannalagen. Part får enligt denna bestämmelse inte göra gällande fel som han, genom att utan anmärkning inlåta sig på förhandling eller på annat sätt, bör anses ha avstått från att åberopa. Om part t.ex. utser en person till skiljeman som han vet är jävig bör han därmed anses ha avstått från sin rätt att åberopa felet. En part kan uttryckligen avstå från att åberopa ett fel, men han kan också genom att delta i förfarandet utan att anmärka mot felet anses ha avstått från sin

---

[3] Hassler-Cars, s. 139. Bolding, s. 153 ff.

[4] Se rättsfallet NJA 1938 s. 449. Jfr Bolding, s. 130 f.

rätt att åberopa felet. Part kan även på ett senare stadium godkänna ett fel. Vilken verkan som skall tillmätas parts agerande under förfarandet får bedömas från fall till fall.

Slutligen stadgas i 21 § 3 st. skiljemannalagen att klander skall instämmas inom sextio dagar från det parten fått del av domen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift. Försitter parten denna tid, är hans rätt att klandra domen förverkad. I ett hovrättsfall har antagits att part inte får åberopa en ny klandergrund i ett anhängiggjort mål sedan nämnda frist gått till ända.[5]

En skiljedom kan inte angripas genom besvär över domvilla eller resning (se rättsfallet NJA 1986 s. 620).

6.4.2 Överväganden

Skiljemännens behörighet att avgöra en tvist grundar sig ytterst på ett skiljeavtal. Har skiljemän avgjort en tvist utan att det förelegat något giltigt och på tvisten tillämpligt skiljeavtal mellan parterna måste skiljedomen givetvis kunna hävas på talan av part.

En skiljedom bör vidare kunna hävas om skiljemännen överskrider sitt uppdrag. Ett överskridande av uppdraget kan ha skett genom att skiljemännen gått utöver parternas yrkanden.

Det är en fråga för sig om skiljemännen skall anses ha överskridit sitt uppdrag om de lagt en omständighet som inte åberopats av part till grund för sitt avgörande. Enligt 17 kap. 3 § rättegångsbalken får domstol inte grunda sitt avgörande i ett dispositivt mål på en omständighet (rättsfaktum) som inte åberopats av part till stöd för hans talan.

Utgångspunkten måste sägas vara att skiljemännen är bundna att avgöra tvisten med stöd av de omständigheter som parterna har åberopat till grund för sin talan. Gäller det en tvist mellan svenska parter ter det sig normalt särskilt naturligt att luta sig mot rättegångsbalkens regler och begrepp; parterna kan antas utgå från detta. Större försiktighet är påkallad i internationella tvister. Man kan här inte räkna med en bundenhet till den svenska processuella begreppsapparaten. Parterna kan dra upp gränserna för sin talan på ett sätt som ger både större och mindre rörelsefrihet för skiljemännen än om rättegångsbalken hade följts. Så t.ex. kan de tänkas disponera också över vilka bevisfakta som får dras in i tvisten. Till icke ringa del förskjuts problemet till att bli en fråga om hur skiljemännen skall leda processen, en fråga som har behandlats under avsnitt 4.7. Under alla förhållanden kan det inte heller

[5] Se RH 1992:43.

i dessa tvister komma i fråga att skiljemännen skulle få döma över en grund eller en invändning som över huvud taget inte har förts på tal under förfarandet.

En särställning intar de tvister som skiljemännen har att avgöra mera fritt efter skälighet. Parterna torde här inte själva tillmäta sina åberopanden av olika omständigheter samma betydelse som enligt rättegångsbalken.

En besläktad fråga är om skiljemännen för att anses ha hållit sig inom uppdraget är låsta av parternas rättsliga argumentering. I svensk processrätt anses gälla principen "jura novit curia", dvs. domstolen har att självständigt leta ut vilka rättsregler som är tillämpliga på de av parterna åberopade rättsfakta.[6] Det förefaller givet att skiljemännen t.ex. vid tolkningen av ett lagrum fritt kan söka efter ledning i förarbeten, doktrin och praxis. Även i övrigt får det in dubio förutsättas att skiljemännen i vart fall i inhemska tvister än så länge följer samma princip som domstolarna. Detta innebär alltså att en skiljedom inte med framgång kan klandras t.ex. därför att skiljemännen har tillämpat en viss rättsregel på de av parten som grund för talan åberopade omständigheterna, trots att parten inte har hänfört sig till rättsregeln i fråga. (Det saknar aktualitet att klandra en skiljedom på den grund att skiljemännen har *underlåtit* att tillämpa en viss, ej åberopad rättsregel.) Å andra sidan står det klart att det i skiljeförfarande är i parternas makt att begränsa den rättsliga prövningen till att gälla tillämpningen av ett visst lagrum på sakförhållandena i tvisten eller att på annat sätt disponera över rättsanvändningen. Detta kan tänkas ske också konkludent. Gäller tvisten utländska parter måste beaktas att dessa kan vara knutna till rättssystem där tesen jura novit curia inte hyllas på samma sätt som i vårt land; detta måste beaktas när man har att fixera skiljemännens uppdrag. - Det skall tilläggas att det även i fråga om de rättsliga åberopandena i praktiken är väl så viktigt hur processen leds av skiljenämnden. Skiljemännen bör lägga sig vinn om att ge parterna sådana upplysningar om rättsanvändningen att överraskningseffekter kan undvikas (jfr avsnitt 4.7).

Till ett uppdragsöverskridande hör också att skiljemännen har meddelat dom efter utgången av den tid som parterna har bestämt. Tidsöverdrag får, med hänsyn till att den legala fristen för meddelande av skiljedom föreslås bli borttagen, inte så stor betydelse i fortsättningen. Försening i form av uppdragsöverskridande bör ändå för tydlighetens skull omnämnas i lagen om skiljeförfarande.

---

[6] Se t.ex. rättsfallen NJA 1993 s. 13 och 1989 s. 614 samt på s. 621 angiven litteratur; jfr dock Bengt Lindell: Partsautonomins gränser, Uppsala 1988.

Bestämmelsen som ger part rätt att få en skiljedom hävd om den har meddelats i ett fall när skiljeförfarande inte borde ha ägt rum i riket bör behållas.

Om en skiljeman har utsetts på annat sätt än som följer av lagen om skiljeförfarande eller parternas överenskommelse bör part ha rätt att få skiljedomen upphävd. Har parterna bestämt att en skiljeman skall ha viss kvalifikation, t.ex. vara lagfaren domare eller tekniker av visst slag, bör underlåtenhet att följa en sådan bestämmelse också falla under samma klandergrund. Även det förhållandet att en skiljeman utsetts för sent bör omfattas av bestämmelsen. Med hänsyn till att stadgandet sålunda bör omfatta mera än vad dess nuvarande motsvarighet enligt ordalydelsen ger vid handen bör det lämpligen ange att en skiljedom skall hävas på talan av part om en skiljeman utsetts i strid med vad som gäller enligt parternas avtal eller lagen om skiljeförfarande.

En skiljedom bör kunna angripas om det finns någon omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till en skiljemans opartiskhet. Detta förutsätter dock att part inte redan har förlorat sin rätt att åberopa förhållandet enligt de särskilda frister som gäller för framställande av sådan invändning, se vidare avsnitt 2.2.4.

Det bör också finnas viss möjlighet att angripa en skiljedom om det förekommit något annat fel under förfarandet. Enligt skiljemannalagens bestämmelse (21 § 1 st. 4 p.) måste en part visa att ett processuellt fel förekommit och att detta fel med sannolikhet kan antas ha inverkat på utgången. En sådan regel medför att det i domstol kan behöva föras en omfattande bevisning som tar sikte på både förekomsten av ett fel och dess betydelse för utgången. Framför allt det sista ledet kan medföra att material som skiljemännen har prövat behöver tas upp. Man bör därför överväga om det finns andra och bättre lösningar.

Det kan finnas anledning att betrakta hur problemet lösts på annat håll. Enligt New Yorkkonventionen får erkännande och verkställighet av en utländsk skiljedom vägras om en part visar att skiljeförfarandet stått i strid med parternas överenskommelse eller, i avsaknad av sådan överenskommelse, med lagen i det land där förfarandet ägt rum (artikel V 1 d). Denna bestämmelse återspeglas i 7 § 1 st. 4 p. LUSK. Där sägs att en utländsk skiljedom inte gäller här i riket bl.a. om den mot vilken skiljedomen åberopas visar att skiljemannaförfarandet strider mot vad parterna avtalat eller, om avtal härom saknas, mot lagen i den stat där förfarandet ägt rum och skiljedomen av sådan anledning är utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats. Modellagen (artikel 34(2)(a)(iv)) innehåller en grund för hävande av en skiljedom som i stort motsvarar konventionsbestämmelsen. En skiljedom *får* enligt bestämmelsen hävas om förfarandet inte överensstämt med parternas avtal eller, om avtal saknats, inte följt modellagens regler. För

att parternas avtal skall vara relevant erfordras uttryckligen att det inte strider mot en tvingade regel i modellagen. Den belgiska lagen kräver bl.a. att ett fel skall ha haft inverkan på skiljedomen för att denna skall kunna hävas. Enligt de andra moderna europeiska lagarna krävs inte något sådant samband mellan ett begånget fel och utgången för att en skiljedom skall kunna hävas. Den finska lagen innehåller - förutom ogiltighetsgrunderna - fyra grunder för att angripa en skiljedom, nämligen att skiljemännen överskridit sin befogenhet, att en skiljeman inte har blivit utsedd i behörig ordning, att en skiljeman varit jävig och att skiljemännen inte berett parterna erforderlig möjlighet att föra sin talan.

Det ter sig naturligt att i första hand överväga modellagens lösning. Denna bör emellertid avvisas av två skäl. Å ena sidan kan varje avvikelse från parternas avtal eller lagens regler bli relevant. Å andra sidan faller åtskilliga fel utanför regleringen, trots att de synes svåra att förbigå. Som exempel kan nämnas att part inte var behörigen företrädd i skiljeförfarandet. Man kan vidare tänka på fall då skiljemännen grovt har missuppfattat en processhandling eller nonchalerat erbjudande av viss bevisning. Det är ingen vinning att för sådana eller liknande fall luta sig mot en uttänjd ordre public-regel.

Av sist nämnda skäl kan inte heller den finska lösningen att endast ta upp brott mot den kontradiktoriska principen väljas.

För att uppfylla kraven på en mera restriktiv regel som ändå ger utrymme för part att reagera mot vad som framstår som oacceptabla missgrepp i förfarandet bör man söka en annan lösning. Bestämmelsen bör vara allmänt hållen, men ändå inskränkas till att avse mera kvalificerade fel. Det är emellertid svårt att bedöma ett fels väsentlighet i ett skiljeförfarande utan att samtidigt snegla på dess betydelse för utgången. Det går knappast att hävda att ett fel som har inverkat på utgången skulle vara oangripbart. Alla procedurfel som har inverkat på utgången bör således i princip kunna föranleda upphävande, helt eller delvis.

Man bör sedan fråga sig om det finns skäl att ge part möjlighet att få en skiljedom upphävd även i det fall att felet inte har inverkat på utgången. Med hänsyn särskilt till skiljeförfarandets klara inriktning mot att snabbt komma fram till ett slutligt avgörande av tvisten bör frågan besvaras nekande. Mot denna bakgrund framstår den nuvarande bestämmelsens principiella uppbyggnad trots allt som den bästa avvägningen mellan intresset av att kunna angripa väsentliga fel och av att skiljedomen blir slutlig.

Det nuvarande kravet att felet "med sannolikhet kan antagas" ha inverkat på utgången är något dubbeltydigt och kan ge intryck att redan en beaktansvärd möjlighet att utgången skulle ha blivit en annan är tillräcklig för att skiljedomen skall hävas. För ett hävande bör emellertid

sambandet mellan felet och utgången framstå som mera påtagligt. Man bör därför kräva att det förekommit ett fel som "sannolikt har påverkat" målets utgång för att upphävande skall komma i fråga. Det är därvid viktigt att notera att skiljedomen dock inte skall upphävas i andra delar än felet föranleder.

Den uttryckliga inskränkningen att felet skall ha uppkommit utan partens förvållande bör behållas. Den som förorsakar ett fel bör inte kunna dra nytta av förhållandet i en klanderprocess. Om exempelvis skiljemännen har uppfattat en parts rättshandling felaktigt, bör skiljedomen likväl inte hävas, såvida parten har bidragit till felet genom att uttrycka sig oklart.

Den preklusionsbestämmelse som finns i 21 § 2 st. skiljemannalagen har fungerat väl och bör stå kvar.

Regeln visar att en part har möjlighet att uttryckligen avstå från att åberopa en viss omständighet som i och för sig utgör grund för hävande av en skiljedom. Bestämmelsen ger dock inte part möjlighet att avstå från att åberopa omständigheter som han inte känner till, t.ex. att avstå från att åberopa betämmelserna om opartisk skiljeman innan han känner till vem som utsetts till skiljeman och de omständigheter som utgör grund för att ifrågasätta skiljemannens opartiskhet. Frågan om parterna i vidare utsträckning kan avtala bort tillämpningen av ogiltighets- eller klanderreglerna behandlas i avsnitt 6.8.

I och med att brister beträffande skiljeavtalet föreslås bli klandergrund kommer preklusionsregeln även att omfatta dessa fall. Har det inte förelegat något giltigt och tillämpligt skiljeavtal kommer sålunda parts medverkan i skiljeförfarandet att kunna få till följd att han inte får åberopa felet i en klanderprocess. Man bör i detta sammanhang särskilt uppmärksamma de fall när skiljeavtal angående framtida tvister inte godtas, se. t.ex. 3 a § skiljemannalagen som motsvaras av 6 § i förslaget till lag om skiljeförfarande. Ett sådant avtal kommer att kunna "läkas" genom att part deltar i ett sedermera påkallat skiljeförfarande. En part kan dock inte anses ha avstått från att åberopa att skiljeavtalet var ogiltigt om det inte visas att han har deltagit i skiljeförfarandet med kännedom om att avtalet var ogiltigt. Part kan nämligen inte anses ha avstått från att åberopa något han inte känt till.

Modellagen liksom de flesta andra moderna europeiska lagarna har en frist om tre månader för att angripa skiljedomen. Klanderfristen sänktes vid skiljemannalagens tillkomst från nittio dagar till sextio dagar på utskottets initiativ, se NJA II 1929 s. 52. Fristen bör bestämmas så att den kan passa såväl för nationella som internationella förfaranden. Den kan lämpligen sättas till tre månader från delfående av skiljedomen.

Som nämnts i avsnitt 6.4.1 har Svea hovrätt i rättsfallet RH 1992:43 ansett att "klandergrund" som har anförts efter den i 21 § skiljemannala-

gen angivna tiden inte kan tas upp till prövning. Skilda uppfattningar i denna fråga har framförts i doktrinen.[7]

Utredningen ansluter sig i sak till den ståndpunkt som hovrätten har intagit. Parter som träffar skiljeavtal gör det bl.a. för att snabbt nå ett slutligt avgörande på en tvist. Om part klandrar en skiljedom är det inte möjligt för domstolen att materiellt överpröva avgörandet utan endast att kontrollera om det förekommit något förfarandefel. Det är mot denna bakgrund som man bör se klanderprocessen. Inom ramen för skiljemannalagstiftningen finns förutom talefristen också andra regler - t.ex. den allmänna preklusionsbestämmelsen - som gör att part kan gå förlustig sin rätt att åberopa ett fel. Ändamålet med dessa regler är att snabbt nå ett slutligt avgörande. Detta ändamål motverkas om part har möjlighet att åberopa nya grunder i en klanderprocess sedan talefristen gått till ända.

Det är emellertid tveksamt, om hovrättens nämnda avgörande går att förena med ett uttalande av Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1990 s. 366 enligt vilket justering av talan i form av nya grunder kan göras efter utgången av en talefrist (det gällde återvinning i konkurs) så länge inte saken därigenom ändras enligt vad som sägs i 13 kap. 3 § 3 st. rättegångsbalken. En uttrycklig regel bör därför införas i lagen om skiljeförfarande.

Man kan lämpligen utgå från det av hovrätten använda begreppet klandergrund och säga att part som vill klandra en skiljedom måste väcka talan och ange den eller de klandergrunder som han vill åberopa inom talefristen. Med begreppet klandergrund avses då inte de skilda punkterna i lagen utan fråga är om rättsfaktum för klanderverkan. Har en part klandrat skiljedomen under åberopande av att en skiljeman var partisk bör han inte efter talefristens utgång få åberopa att även en annan skiljeman var partisk. Däremot bör han få justera sin talan inom ett visst saksammanhang. Har t.ex. parten anfört att skiljemannens opartiskhet kan ifrågasättas eftersom han är systerson till motparten bör han även efter talefristens utgång få ändra påståendet till att skiljemannen är son till motparten. Däremot bör han inte få åberopa ett helt annat saksammanhang, t.ex. att motparten och skiljemannen gemensamt äger ett bolag.

---

[7] Hassler-Cars, s. 147 f. Bolding, s. 222 ff. Heuman, Current Issues, s. 181 f.

6.5 Vissa resningsskäl bör kunna föranleda upphävande

Det finns i skiljemannalagen inte någon särskild grund som ger part möjlighet att genom klander eller på annat sätt angripa en skiljedom som grundats på ett falskt bevis eller åstadkommits genom att skiljemännen hotats eller erhållit otillbörliga ersättningar. Inte heller står resningsmöjligheten till buds.[8] Även om frågan inte har någon större praktisk betydelse framstår detta som en brist. Över huvud taget har de tankar om ett rättvist avgörande som ligger bakom reglerna om resning viss bärkraft även beträffande tvister som avgörs av skiljemän.

Det finns inte några uttryckliga regler i modellagen som omfattar de ovannämnda situationerna. Däremot torde dessa innefattas i det ordre public-begrepp som modellagen och även New Yorkkonventionen använder. Enligt den belgiska lagen kan en skiljedom angripas efter den vanliga fristens utgång om den uppnåtts genom brott eller grundats på ett falskt bevis eller om det framkommit något nytt bevis som undanhållits av motparten. Det finns liknande bestämmelser i den nederländska lagen medan t.ex. den finska lagen saknar en sådan reglering.

Det kunde tyckas ligga nära till hands att i det väsentliga göra rättegångsbalkens resningsregler tillämpliga på skiljedomar. En sådan lösning skulle emellertid komma alltför mycket i konflikt med syftet att ett skiljeförfarande utan tidsutdräkt skall leda till ett definitivt avgörande. Endast i vissa flagranta fall bör det därför vara möjligt att med åberopande av resningsskäl angripa en skiljedom - fall där avsaknaden av en sådan möjlighet ter sig höggradigt stötande. Denna möjlighet att få en skiljedom upphävd bör tas upp i en fristående bestämmelse av samma slag som den tidigare behandlade klanderregeln; talan mot domen bör alltså väckas i tingsrätt. För den närmare utformningen av regleringen bör man kunna hämta ledning i de ovannämnda lagarna. Man bör dock inte gå längre än motsvarande regler i rättegångsbalken.

Om en skiljeman utsatts för hot, mutats eller på något liknande otillbörligt sätt utsatts för en påverkan som kan antas ha inverkat på avgörandet bör skiljedomen anses strida mot ordre public och därmed vara ogiltig. Denna tolkning av ordre public-begreppet överlappar i viss mån jävsbestämmelsen som säger att en skiljeman är obehörig om han utan stöd i ett avtal med parterna gemensamt mottagit eller förbehållit sig ersättning utöver vad som tillkommer honom enligt lagen om skiljeförfarande. Den sist nämnda bestämmelsen kan emellertid åberopas som klandergrund endast inom den vanliga klanderfristen.

---

[8] Se rättsfallet NJA 1986 s. 620.

Vidare bör en skiljedom kunna hävas om en handling som åberopats till bevis varit falsk eller om någon som hörts som "vittne" eller sakkunnig avgett falsk utsaga samt handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på avgörandet. Man kan i och för sig ifrågasätta om inte endast en utsaga som avgetts under ed inför domstol borde kunna föranleda hävning. En sådan regel skulle emellertid kunna locka parterna att åberopa förhör inför domstol i stor utsträckning bara för att försäkra sig om denna klandergrund, för den händelse förhörspersonen avger en falsk utsaga. Av detta skäl bör en falsk utsaga som ett "vittne" eller en sakkunnig lämnar inför skiljemännen kunna föranleda hävande av skiljedomen. Visserligen kan det vara svårare att leda ett påstående om falsk utsaga inför skiljemännen i bevis, men denna konsekvens av förslaget får accepteras.

Det kan i och för sig hävdas att även falska partsutsagor borde utgöra grund för upphävande. En part har emellertid i allmänhet en tendens att - medvetet eller ej - försköna sin egen ställning. Hans uppgifter bör därför värderas med särskild försiktighet. Vidare kan enligt rättegångsbalkens regler resning på grund av falsk partsutsaga komma ifråga endast om parten hörts under sanningsförsäkran. Man skulle i och för sig kunna hävda att en parts uppgifter borde jämställas med ett vittnes när han hörs under sanningsförsäkran. Detta skulle emellertid kunna leda till den opraktiska konsekvensen att parter i stor utsträckning skulle begära förhör under sanningsförsäkran vid domstol. Skiljeförfarandet skulle då förlora en hel del av sin smidighet. Falska partsutsagor bör därför inte jämställas med falska vittnes- och sakkunnigutsagor när det gäller möjligheten att häva en skiljedom.

När det talas om en falsk utsaga menas detsamma som i rättegångsbalkens resningsregler, dvs en utsaga som är såväl objektivt som subjektivt osann. Förhörspersonen skall således lämna medvetet oriktiga uppgifter. Visserligen är det inte straffbart att ljuga inför skiljemännen, men i de fall det kan konstateras att så har skett kan part begära att skiljedomen skall upphävas, för det fall att utsagan kan antas ha inverkat på avgörandet.

I resningsreglerna talas om en skriftlig handling som varit falsk. Med detta avses inte endast en förfalskad handling utan också en handling som utgivaren veterligen har ett osant innehåll. Innebörden bör vara densamma i lagen om skiljeförfarande. Under stadgandet i denna lag bör förutom skriftliga handlingar även falla andra informationsbärare som t.ex. dataupptagningar. Begreppet handling bör därför användas i stället för skriftlig handling.[9]

---

[9] För en utförlig behandling av handlingsbegreppet med hänsyn till ny informationsteknologi kan hänvisas till SOU 1992:110.

En liknande avvägning som i fråga om falsk bevisning är tänkbar för det fall att det framkommer något ytterligare bevis som sannolikt skulle ha lett till en annan utgång. För att resning skall beviljas är det enligt rättegångsbalken tillräckligt att part haft giltig ursäkt för att inte tidigare ha åberopat beviset. En sådan reglering ter sig emellertid långtgående, inte minst om den ses ur ett internationellt perspektiv. Möjligheten att angripa en skiljedom skulle därför kunna begränsas till fall då motparten på ett otillbörligt sätt har undanhållit beviset och part därför inte har haft möjlighet att åberopa detta i skiljeförfarandet. Detta överensstämmer i stort med vad som gäller enligt belgisk och nederländsk lag.

Det är emellertid viktigt att grunderna för att angripa en skiljedom inte blir vaga och därigenom svåra att tillämpa. Detta gäller inte minst beträffande grunder som kan åberopas under längre tid. Det är t.ex. svårt att närmare precisera vilka förfaranden av motparten som är så förgripliga att skiljedomen skall kunna hävas. Det måste framhållas att part inte har någon allmän skyldighet att tillhandahålla bevis åt motparten. Vidare borde part påvisa att det undanhållna beviset skulle ha haft någon betydelse för utgången. Har motparten t.ex. förstört beviset torde detta vara mycket svårt. Övervägande skäl talar för att en grund av detta slag för hävande av skiljedom inte införs.

När det gäller att bestämma en talefrist för grunden falsk bevisning kan utgångspunkten inte sättas vid delfående av skiljedomen. Part måste ju dessutom ha fått kännedom om de omständigheter som utgör skäl för upphävandet. Talan bör därför instämmas inom tre månader från den dag då parten fick kännedom om förhållandet. Slutligen bör man sätta en yttersta tidsgräns. Denna kan lämpligen bestämmas till tre år från den dag då parten fick del av domen.

6.6 Skiljemännen bör i vissa fall ges möjlighet att åtgärda påstådda brister

En domstol kan enligt skiljemannalagen inte ändra i en skiljedom. Även om en påtalad brist lätt hade kunnat botas blir påföljden i stället att skiljedomen förklaras ogiltig eller att den upphävs. Det är inte rimligt att en skiljedom, som getts efter ett kostsamt skiljeförfarande, förklaras ogiltig om det saknas en underskrift av någon skiljeman. I ett sådant fall borde skiljedomen i första hand kunna kompletteras med den saknade underskriften.

Modellagen innehåller en bestämmelse som ger domstol möjlighet att på begäran av part uppskjuta ett mål om en skiljedoms giltighet under

viss tid för att ge skiljemännen tillfälle att återuppta skiljeförfarandet eller vidta någon annan åtgärd som enligt skiljemännens mening undanröjer grunden för ogiltigheten eller upphävandet (artikel 34(4)). Med modellagen som förebild har i den finska lagen intagits ett motsvarande stadgande.

En domstol bör inte kunna ändra det materiella innehållet i en skiljedom. Det bör däremot i lagen om skiljeförfarande intas en bestämmelse som gör det möjligt för skiljemännen att "läka" vissa brister som alternativ till att skiljedomen upphävs eller förklaras ogiltig. Någon bakväg till omprövning av skiljedomar på materiell grund får inte öppnas. Vid bestämmelsens närmare utformning bör det vara möjligt att använda sig av modellagen som förebild.

En grundförutsättning för att skiljemännen skall ges möjlighet att återuppta förfarandet eller vidta någon annan åtgärd som enligt deras mening undanröjer grunden för ogiltigheten eller upphävandet (i fortsättningen: återuppta förfarandet) bör vara att en part yrkar det. Vidare bör domstolen ges en diskretionär prövningsrätt. I de fall då domstolen anser att en part inte har fog för sin talan mot en skiljedom bör skiljemännen givetvis inte få återuppta förfarandet. Har domstolen konstaterat att det föreligger grund för upphävande eller ogiltighet kan det däremot i många fall vara lämpligt att skiljemännen ges möjlighet att återuppta förfarandet. Även i de fall då det framstår som oklart om käranden har fog för sin talan, men där båda parter yrkar att skiljemännen skall få återuppta förfarandet och skiljemännen på ett relativt enkelt sätt kan åtgärda den påstådda bristen, kan det vara en smidig lösning att låta skiljemännen återuppta förfarandet. Mot ena partens bestridande bör det inte vara möjligt att besluta om återupptagande förrän domstolen har konstaterat att det föreligger grund för upphävande eller ogiltighet.

När domstolen väljer att ge skiljemännen möjlighet att återuppta förfarandet kan det ifrågasättas om domstolen inte samtidigt bör lämna skiljemännen vissa anvisningar. Frågan diskuterades vid utformningen av modellagen, men det ansågs olämpligt att domstolen skulle ge anvisningar om skiljedomens närmare innehåll och utformning. Skiljemännen skulle i så fall kunna anses arbeta som domstolens förlängda arm.[10] Denna bedömning har fog för sig även med svenskt synsätt och överensstämmer med uppfattningen att en domstol inte kan ändra i en skiljedom. Domstolen bör därför inte lämna sådana anvisningar till skiljemännen. Det kommer ändå i de allra flesta fall då ett skiljeförfarande återupptas att ganska klart framgå av domstolens beslut eller parternas talan vilka åtgärder som kan komma ifråga.

---

[10] Holtzmann-Neuhaus, s. 920.

Skiljemännen bör i de flesta fall meddela en ny skiljedom. Det är visserligen inte säkert att skiljemännen delar den uppfattning som ligger bakom domstolens beslut. I sådana fall kan skiljemännen nöja sig med att förklara att deras ställningstagande kvarstår oförändrat. Det torde dock i de flesta fall uppkomma ytterligare kostnader. Det är endast genom en skiljedom som skiljemännen kan förplikta parterna att betala dessa och fördela kostnadsansvaret mellan parterna inbördes. Skiljemännen bör således i de flesta fall utfärda en ny skiljedom som inkluderar återupptagandet och som träder i den gamla skiljedomens ställe. De bör dock kunna underlåta att meddela en ny skiljedom om de inte vidtar någon åtgärd och det inte heller uppkommer några ytterligare kostnader.

Part bör alltid kunna framställa invändningar vid domstolen beträffande fel som förekommit under det återupptagna förfarandet, om hans rätt att göra detta inte har prekluderats. Det kan emellertid vara så att den part som enligt den klandrade skiljedomen vunnit tvisten menar att det förekommit något fel under det ursprungliga förfarandet; han kan t.ex. ha nekats muntlig förhandling. Med hänsyn till utgången hade han dock inte skäl att anföra klander. Ändras domen efter återupptagande, bör han ha möjlighet att till stöd för klandertalan åberopa sådana omständigheter som han i och för sig skulle kunna ha anfört om han väckt talan inom den ursprungliga fristen. Har skiljedomen sålunda ändrats efter återupptagandet och ersatts med en ny skiljedom bör part, som ändringen gått emot, få framställa klanderyrkande, även om grunden hänför sig till det första förfarandet. Sannolikheten för att ett "gammalt" fel på så sätt dras upp i efterhand torde emellertid inte vara stor.

Domstolen bör sätta en frist för parterna att framställa nya klanderyrkanden och anföra nya omständigheter. Det ankommer sedan på domstolen att bedöma tillåtligheten av parternas nya talan.

Om skiljemännens åtgärder medför att talan återkallas kan domstolen avskriva målet. I annat fall måste domstolen pröva tvisten och har då att antingen bifalla eller ogilla den förda talan. Det är därvid inte möjligt att pröva annat än den skiljedom som skiljemännen slutligen har stannat för.

Ett beslut om att skiljemännen skall ges möjlighet att återuppta förfarandet bör, om parterna är överens, kunna fattas under målets handläggning av *en* domare. I andra fall måste målet företas till huvudförhandling för att domstolen skall kunna avgöra om grund för ogiltighet eller hävning är styrkt. Sedan skiljemännen vidtagit de åtgärder som de ansett erforderliga, bör domstolen i allmänhet efter en fortsatt huvudförhandling kunna avgöra målet genom dom, om inte talan återkallas. Detta bör gälla även om en viss ytterligare förberedelse krävs

innan målet kan slutföras. En förutsättning är givetvis att samma domare sitter i rätten.

Fortsatt huvudförhandling får enligt 43 kap. 11 § 2 st. rättegångsbalken hållas endast om den sammanlagda uppskovstiden uppgår till högst femton dagar. Är uppskovstiden längre krävs att det med hänsyn till målets beskaffenhet föreligger synnerliga skäl att hålla fortsatt huvudförhandling och att syftet med en sammanhållen huvudförhandling inte eftersätts i väsentlig mån. Med hänsyn till denna regels mycket snäva tillämpningsområde bör det införas en särskild bestämmelse i lagen om skiljeförfarande som generellt medger längre uppskovstid.

Domstolens beslut att ge skiljemännen möjlighet att läka en brist bör inte kunna överklagas. Detta skulle nämligen kunna föranleda att tvisten prövades i flera instanser vid olika tillfällen. En konsekvens av detta ställningstagande blir att en skiljedom som ändrats av skiljemännen sedan en domstol ansett att det förelegat grund för upphävande kommer att bli gällande även om det i själva verket inte förelåg en sådan grund.

Den regel som sålunda föreslås innebär en nyhet för svenska förhållanden. Det är klart att den kan medföra vissa svårigheter i rättstillämpningen. Det är nämligen svårt att ange närmare riktlinjer för när en domstol skall använda sig av möjligheten till återförvisning. Man bör dock hålla i minnet att regeln har en processekonomisk funktion. Stor vikt bör också läggas vid parternas ståndpunkter och de skäl som de anför till stöd för sin inställning. De tillämpningsproblem som bestämmelsen kan föranleda måste vägas mot skiljemannalagens enda alternativ, dvs. upphävande, med den sannolika konsekvensen att en helt ny process får genomföras.

6.7 Prövning av skiljedomar som endast innebär avvisning eller avskrivning av tvisten

Skiljemannalagens regler om ogiltighet och klander talar uttryckligen endast om skiljedomar. I rättspraxis har emellertid fastslagits att reglerna om klander kan tillämpas analogiskt på en skiljenämnds beslut att avsluta förfarandet utan att pröva tvisten (se rättsfallen NJA 1975 s. 536 och 1990 s. 419). Domstolen kan därvid pröva såväl bedömningen av den processuella frågan om förfarandets avslutande som handläggningen av denna. Det finns goda skäl för den rättstillämpning som rättsfallen ger uttryck åt.

Enligt den nya lagen kommer s.k. avskrivnings- och avvisningsbeslut som tidigare nämnts att bli betecknade skiljedom. Sådana skiljedomar

bör i enlighet med de angivna rättsfallen kunna omprövas av domstol. Väcker inte part talan inom viss tid bör avgörandena tillerkännas rättskraft.

Har skiljemännen förklarat sig obehöriga att pröva tvisten är det ganska klart att även deras beslut om fördelningen av kostnader parterna emellan bör kunna prövas i sak av domstol, även separat, givetvis efter yrkande i den delen. Omprövningsmöjligheten bör däremot inte utsträckas till beslut om kostnadsfördelningen i en skiljedom varigenom tvisten har avskrivits. Ett sådant beslut bör liksom f.n. kunna angripas endast i den mån klanderreglerna medger det. Här saknar ju skiljemännen inte beslutslegitimitet. Ett förbehåll måste dock göras för fall då själva avskrivningsbeslutet upphävs; som en konsekvens härav måste också fördelningsbeslutet kunna upphävas. Det kan tilläggas att beslut om ersättning till skiljemännen liksom hittills förutsätts bli överklagat i särskild ordning, se om detta avsnitt 7.3.

6.8 Bör parterna på förhand kunna avtala bort tillämpning av ogiltighets- och klanderreglerna?

Det har ansetts att skiljemannalagens regler om ogiltighet och klander är bindande, dvs att parter inte på förhand kan avtala bort deras tillämpning.[11] Emellertid har Högsta domstolen i rättsfallet NJA 1989 s. 143 angett att det för parter utan anknytning till Sverige får anses möjligt att - även innan tvist uppkommit - träffa avtal som begränsar parts rätt att inför svensk domstol angripa skiljedomen på grund av formella brister.[12] Frågan om och i så fall i vilken utsträckning som parter bör kunna träffa sådana s.k. undantagsavtal skall nu behandlas.

Skiljeförfarandet som institut och den närmare utformningen av proceduren grundar sig i allt väsentligt på parternas möjlighet att träffa bindande avtal. Denna utgångspunkt ger emellertid inte utan vidare en lösning på frågan. Visserligen bör man i princip respektera ett avtal där en tvistefråga löses i sak. Därmed är dock inte sagt att man utan reservation bör ge verkan åt ett avtal om proceduren för hur en - kanske

---

[11] Se NJA II 1929 s. 8.

[12] Rättsfallet har närmare kommenterats bl.a. av Kaj Hobér i Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut, 1989, s. 9 ff. och av Lars Heuman i Current Issues, s. 205 ff.

högst eventuell - tvist skall lösas. Parterna i den senare typen av avtal känner i de flesta fall inte till hur tvisten kommer att se ut. Än mindre har de någon uppfattning om hur slutresultatet kan bli, och de kan inte heller med någon grad av säkerhet veta hur händelseförloppet utvecklar sig.

Det sagda hindrar inte att parter i och för sig kan ha legitima skäl att begränsa domstolskontrollen. Deras behov av att träffa undantagsavtal beror till stor del på utformningen av ogiltighets- och klanderreglerna. Det kan därvid vara mera angeläget att undanta t.ex. en obestämd klandergrund än en mera preciserad.

Vad först gäller ogiltighetsgrunderna i den nya lagen är dessa uppställda för att skydda andra intressen än sådana som parterna kan förfoga över. Det bör redan därför inte vara möjligt för parterna att träffa avtal som begränsar domstolsprövningen av frågor om ogiltighet.

Klandergrunderna är i huvudsak avsedda att garantera parterna ett opartiskt och i övrigt korrekt förfarande. Med tanke på detta syfte kan man hysa stora betänkligheter mot undantagsavtal. Klandergrunderna har i förslaget getts en restriktiv utformning, utan att grova fel och brister i proceduren för den skull lämnats utanför. Egentligen kan man hävda att dessa grunder endast ger en viss minimistandard i fråga om rättsskydd. Det bör krävas starka skäl för att part i förväg skall ges möjlighet att avstå från detta rättsskydd.

Man bör ägna särskild uppmärksamhet åt risken att en starkare part förmår en underlägsen part att träffa skiljeavtal med undantagsklausul. Visserligen kan det sägas att en sådan klausul kan komma att lämnas utan avseende med tillämpning av 36 § avtalslagen på grund av ena partens underlägsna ställning. Också senare inträffade förhållanden kan utgöra grund för att bortse från en undantagsklausul. Hit bör kanske räknas omständigheter som inträffat under skiljeförfarandet. I vart fall aktualiseras emellertid ett åberopande av undantagsklausulens ogiltighet knappast förrän skiljedomen har meddelats och klandertiden börjat löpa. Vill en missnöjd part angripa skiljedomen kan han inte invänta utgången av en fristående tvist om giltigheten av undantagsklausulen. Klanderfristen kommer nämligen då att gå ut. Han måste i stället väcka klandertalan och aktualisera tillämpningen av 36 § avtalslagen i klanderprocessen. Detta kan lätt förbises. Särskilt om efterföljande omständigheter åberopas i klanderprocessen till stöd för undantagsklausulens ogiltighet har man å andra sidan därmed kommit i ett läge där syftet med undantagsklausulen i stort sett har gått förlorad. Detta gäller även om man tänker sig att invändningen om ogiltighet på grund av 36 § avtalslagen underkänns och klandertalan därmed avvisas.

Delvis andra synpunkter gör sig gällande i internationella tvister. Här tillkommer särskilt ett förhållande av betydelse. I de flesta länder sker

nämligen vid verkställighet av utländska skiljedomar - precis som i Sverige - en prövning i huvudsaklig överensstämmelse med New Yorkkonventionens regler. Härigenom kommer en viss prövning till stånd, även om parterna har träffat ett undantagsavtal. Denna prövningsmöjlighet står visserligen inte öppen beträffande ogillande skiljedomar eller bifallande fastställelsedomar. Sådana domar kommer inte att kunna angripas i det land där skiljeförfarandet ägt rum, och någon verkställighet blir det ju inte fråga om. Vidare kommer en bifallande skiljedom som vägras verkställighet i ett annat land att behålla sin rättskraft i förfarandelandet. Trots detta minskar onekligen den utländska verkställighetsprövningen betänkligheterna mot att parterna är bundna vid att avstå från klandertalan.

Bifalls talan i skiljedomen ges förlorande part å andra sidan, om undantagsavtal saknas eller frånkänns verkan, viss chans att obstruera genom att åberopa en klandergrund dels i förfarandestaten, dels också, om denna talan inte har framgång, i verkställighetslandet. Visserligen vore den bästa lösningen säkerligen att prövning endast skedde i *en* ordning och då lämpligen i det land där förfarandet ägt rum.[13] Härigenom kunde såväl käranden som svaranden få sitt befogade intresse av rättsskydd tillgodosett. Man borde således avstå från en prövning på verkställighetsstadiet. En sådan lösning kan emellertid inte ensidigt uppnås inom ramen för en svensk lag om skiljeförfarande.[14] Lösningen av internationella tvister genom skiljeförfarande i ett neutralt land kan i stället underlättas genom att undantagsavtal godtas i dessa fall.

Det är endast i ett fåtal länder - t.ex. Schweiz, Belgien och England - som parts rätt att klandra en skiljedom kan inskränkas. Enligt artikel 192 i den schweiziska lagen ges parterna möjlighet att genom ett uttryckligt förordnande i skiljeavtalet eller genom senare skriftligt avtal utesluta varje möjlighet till klandertalan eller begränsa den till vissa klandergrunder. Detta förutsätter dock att ingen av parterna har hemvist, fast bostad eller driftställe i Schweiz. Skall en sådan skiljedom trots allt verkställas i Schweiz tillämpas New Yorkkonventionens regler analogt. Enligt belgisk lag prövar belgiska domstolar giltigheten av en skiljedom meddelad i Belgien *endast* om en av parterna i skiljeförfarandet antingen är en fysisk person av belgisk nationalitet eller med hemvist i Belgien, eller en juridisk person bildad enligt belgisk lag eller med en filial eller ett kontor i Belgien. I England, slutligen, kan parter i de flesta

---

[13] Jfr Peter Schlosser i Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland, 1992, s. 292 f.

[14] Luganokonventionen är inte tillämplig på skiljeförfarande. Detta undantag anses inbegripa klander av skiljedomar (se Lennart Pålsson: Luganokonventionen, Stockholm 1992, s. 46 och samme författare i Svensk Juristtidning 1994 s. 1 ff.).

internationella tvister träffa undantagsavtal som begränsar möjligheten till klandertalan.[15]

Syftet bakom dessa länders beredvillighet att godta undantagsavtal är givetvis att bli attraktiva som platser för skiljeförfaranden i internationella tvister. Därutöver har i Belgien åberopats att man ville frigöra sig från mål i belgiska domstolar som egentligen inte berörde belgiska intressen, dvs. begränsningen sågs som ett medel att minska arbetsbördan i domstolarna. Belgien är också det land som gått längst genom att inte ens kräva något avtal mellan parterna.

Det finns enligt utredningens mening inte tillräckliga skäl att tillerkänna undantagsklausuler verkan i interna tvister. Det skäl som anförts för att ge parterna rätt att träffa undantagsavtal - att det sker en prövning på verkställighetsstadiet - har ingen bärkraft beträffande interna svenska tvister där verkställighet skall ske inom landet. Här saknas - som verkställighetsreglerna nu är utformade (3 kap. 15 § utsökningsbalken) - möjlighet att åberopa klanderskäl på verkställighetsstadiet om rätten till hävning vid domstol är stängd. Att generellt införa en sådan möjlighet för skiljedomar som grundar sig på skiljeavtal med undantagsklausul är givetvis uteslutet. Utredningen kommer tvärtom att föreslå att klanderskäl inte alls skall beaktas av kronofogdemyndigheten vid verkställighet (se avsnitt 9.2.2) utan att det enbart skall ankomma på domstol att på talan av part inom viss tid pröva frågor om klander. Härigenom kommer någon dubbel prövning aldrig att ske vid verkställighet av svenska skiljedomar i Sverige.

Däremot bör undantagsavtal i princip kunna godtas i internationella kommersiella tvister. För detta talar framför allt att parter i sådana tvister kan ha ett beaktansvärt intresse av att begränsa antalet processer om skiljedomens rättsverkan. De får också antas vara kompetenta att självständigt bedöma för- och nackdelar med undantagsavtal. Vidare berörs alltså inte några svenska rättsskyddsintressen. Det finns därför inte anledning att begränsa sådana parters möjlighet att träffa undantagsavtal. Denna ståndpunkt ligger också i linje med Högsta domstolens tidigare nämnda avgörande.

Det gäller då att närmare precisera i vilka fall som undantagsavtal kan godtas. I England och Schweiz godtas undantagsavtal i internationella tvister där man på goda grunder kan förvänta sig att domen inte skall verkställas i det egna landet. Det är emellertid knappast möjligt att låta verkställighetskriteriet få avgörande betydelse på så sätt att skiljedomar som grundar sig på skiljeavtal med undantagsklausul inte blir verkställbara i Sverige. Lämpligen kan tillämpningsområdet definieras så att

---

[15] Se vidare Sigvard Jarvin i Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut, 1989, s. 27 ff.

undantagsavtal godtas i tvister mellan parter som saknar hemvist, fast bostad eller driftställe i Sverige, när avtalet ingås. Det förhållandet att part har utmätningsbar egendom eller dotterbolag med driftställe här i riket bör inte diskvalificera honom från möjligheten att träffa undantagsavtal.

Det finns inte anledning att begränsa parts möjlighet att träffa undantagsavtal till enbart vissa klandergrunder. Det bör vara möjligt att inta en undantagsklausul i ett skiljeavtal som avser framtida tvister, lika väl som parterna i samband med tvistens uppkomst eller senare bör kunna träffa ett särskilt undantagsavtal. Däremot bör det med hänsyn till de risker för rättsförluster som parterna löper krävas ett tydligt och uttryckligt avstående från klanderrätten. Det bör också krävas skriftlig form. Det är viktigt att part inte går miste om klanderrätten bara genom en hänvisning till ett skiljedomsreglemente som - kanske parten ovetande - innehåller en undantagsklausul. Även om en allmän hänvisning således sker till ett skiljedomsreglemente med en klart formulerad undantagsklausul bör detta inte godtas som ett verksamt undantagsavtal.

Utgångspunkten för förslaget är sålunda att skiljedomen inte skall verkställas i Sverige. Saknar parterna anknytning hit saknas i regel den grundläggande förutsättningen - egendom i landet - för verkställighet. Det kan dock tänkas gå viss tid från det avtalet ingicks tills det blir aktuellt att verkställa en skiljedom. Det förhållandet att en part under tiden fram till tidpunkten för ett skiljeförfarande har fått anknytning till Sverige bör inte beta undantagsavtalet dess verkan. Vid en verkställighet här bör kronofogdemyndigheten kunna beakta om skiljedomen är ogiltig t.ex. på grund av att den strider mot ordre public. Sådana fall torde emellertid vara utomordentligt få. Denna prövning framstår också som ett otillräckligt korrektiv. Ett motiv för att godta undantagsavtal beträffande internationella tvister är ju att skiljedomar meddelade i sådana tvister antas genomgå en exekvaturprövning i verkställighetslandet. Man bör därför i konsekvensens namn underkasta dessa domar exekvaturprövning även i Sverige om de skall verkställas här. Härigenom skapas en viss kontroll. Sannolikt kommer det att röra sig om ett mycket litet antal fall. Denna exekvaturprövning bör kunna ske enligt de regler som föreslås gälla för utländska skiljedomar (se avsnitt 11).

Man skulle kunna hävda att i de fall då endast någon eller några av klandergrunderna har undantagits borde verkställighetsprövningen inskränkas till att avse dessa grunder. En sådan uppdelning kan dock i många fall vara svår att göra. Parternas avtal kan t.ex. anknyta till delar av en viss eller flera olika klandergrunder. Tillämpningsproblem skulle uppstå och göra prövningen onödigt komplicerad. Har parterna i något hänseende ingått ett undantagsavtal bör således en fullständig prövning kunna ske i exekvaturförfarandet.

7 Skiljedomskostnader

7.1 Ersättningen till skiljemännen

7.1.1 Gällande rätt

Skiljemännens rätt till ersättning av parterna regleras i 23 § skiljemannalagen. Utgångspunkten är att parterna och skiljemännen genom avtal kan bestämma ersättningen till skiljemännen. Har någon uppgörelse inte träffats skall parterna solidariskt betala skälig ersättning till skiljemännen för deras arbete och omkostnader.

Parterna kan t.ex. i skiljeavtalet begränsa ansvaret för ersättningen till skiljemännen. Parterna kan också hänvisa till ett skiljedomsinstituts regler. Åtar sig skiljemännen uppdraget med insikt om någon sådan överenskommelse mellan parterna får de därigenom anses ha godtagit vad parterna avtalat.[1] I sistnämnda fall blir institutets regler för hur ersättningen till skiljemännen skall bestämmas tillämpliga.

Skiljemännen får i en slutlig skiljedom - men inte i t.ex. en deldom - fastställa ersättningens belopp särskilt för varje skiljeman och förplikta parterna att betala.

Före skiljemannalagens tillkomst kunde skiljemännen inte på annat sätt än genom att stämma parterna vid domstol utverka att ersättningen till dem fastställdes. Det var därför vanligt att skiljemännen innehöll skiljedomen tills ersättningen betalades. I och med att skiljemännen gavs möjlighet att fastställa sin egen ersättning i den slutliga skiljedomen ansågs det inte längre befogat att de skulle få innehålla skiljedomen tills ersättningen betalades. Det intogs därför en särskild bestämmelse i 23 § 3 st. skiljemannalagen som förbjuder skiljemän att innehålla skiljedomen tills ersättningen till dem betalats.

Skiljeförfarandet kan avslutas utan att tvistefrågan avgörs av skiljemännen. Parterna kanske förliks eller talan återkallas. Vidare kan skiljemännen finna sig inte behöriga att pröva tvisten. Även i dessa fall kan skiljemännen ha välgrundade krav på ersättning för arbete och

---

[1] Se rättsfallet NJA 1983 s. 510.

utlägg. Det är dock något osäkert om de har möjlighet att fastställa ersättningen i ett exigibelt avgörande.[2] Kan parterna och skiljemännen inte enas i frågan, har skiljemännen alltid möjlighet att föra talan om ersättningen vid domstol.

Slutligen inskränks avtalsfriheten i 23 § 1 st. skiljemannalagen. Där anges att en skiljeman inte får motta eller betinga sig ersättning av ena parten, med mindre lika förmån tillkommer honom från andra parten. Ett avtal som strider mot stadgandet är ogiltigt och skiljemannen är skyldig att betala tillbaka vad han mottagit. Dessutom är en skiljeman som mottagit eller betingat sig ersättning i strid med 23 § skiljemannalagen jävig enligt 5 § 1 st. 3 p. samma lag. Om sistnämnda bestämmelse se vidare avsnitt 2.

Regeln i 23 § 1 st. skiljemannalagen synes ange att ett avtal mellan part och skiljemän angående ersättningen till skiljemännen för sin giltighet förutsätter att även andra parten åtagit sig lika förpliktelser mot samma skiljeman. I rättsfallet NJA 1983 s. 510 hade i ett avtal mellan en näringsidkare och konsumenter intagits en skiljeklausul som bl.a. innehöll bestämmelser om parternas ansvar för ersättningen till skiljemännen. Avtalet innebar att konsumenternas kostnadsansvar begränsades såväl parterna emellan som mot skiljemännen. Följaktligen hade båda parter inte åtagit sig lika förpliktelser mot skiljemännen. Högsta domstolen godtog emellertid kostnadsklausulen utan att beröra dess förhållande till 23 § 1 st. skiljemannalagen. Till följd härav är det svårt att närmare ange bestämmelsens innebörd.[3]

Det finns inte några särskilda bestämmelser i skiljemannalagen som behandlar frågor om förskott på ersättningen eller säkerhet för den. Vad som i dag gäller i brist på lagregler har diskuterats i doktrinen.[4]

7.1.2 Överväganden

Några bestämmelser om skiljemännens ersättning har inte infogats i modellagen. Vid utarbetandet av modellagen uttalades dock att man inte borde förhindra skiljemännens möjlighet att innehålla skiljedomen tills

---

[2] Se Hassler-Cars, s. 155 och där gjorda hänvisningar.

[3] Rättsfallet har kommenterats av bl.a. Lars Heuman i Current Issues s. 193 ff., Claes Peyron i Advokaten 1/1988 s. 22 f. och Lars Welamson i Svensk Juristtidning 1989 s. 638 f.

[4] Se Hassler-Cars, s. 152 f. och där omnämnd litteratur samt Lars Heuman i Current Issues s. 189 ff. och samme författare i Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet, nr 2 1990/91, s. 306 ff. Se även litteraturförteckningen till i not 6 omnämnd artikel.

de erhållit sin ersättning.[5] Särskilda bestämmelser om ersättningen till skiljemännen finns inte i lagstiftningen i t.ex. Belgien, Frankrike, Nederländerna eller Schweiz.

Den finska lagen har reglerat ersättningen till skiljemännen på följande sätt. Om inte något annat har överenskommits eller bestämts är parterna solidariskt skyldiga att betala ersättning till skiljemännen för deras arbete och kostnader. Ersättningen till skiljemännen skall vara skälig med beaktande av den tid uppdraget krävt, sakens svårighetsgrad och andra på saken inverkande omständigheter. Skiljemännen har rätt att av parterna kräva förskott på ersättningen eller säkerhet för den. Om inte något annat har bestämts på ett sätt som är bindande för skiljemännen får de i skiljedomen fastställa ersättningens belopp särskilt för var och en av dem samt ålägga parterna betalningsskyldighet.

Lagen om skiljeförfarande skall bygga på partsautonomins princip. Man bör även när det gäller ersättningen till skiljemännen utgå från denna. Parter och skiljemän bör således i första hand genom avtal få bestämma ersättningens storlek eller hur den skall fastställas. Avtalsfriheten är i dag begränsad av en uttrycklig bestämmelse i skiljemannalagen. Den inskränkning i avtalsfriheten som borde följa av 23 § 1 st. skiljemannalagen är dock efter Högsta domstolens avgörande i rättsfallet NJA 1983 s. 510 svår att närmare ange. Tanken bakom bestämmelsen var att inskärpa att även en partsutsedd skiljeman skall agera för båda parters räkning.

En skiljeklausul som intagits i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument har i vissa fall ansetts oskälig med hänsyn till kostnadsrisken för konsumenten och därför lämnats utan avseende (se t.ex. rättsfallet NJA 1981 s. 711). Det är mot denna bakgrund som man bör se den typ av skiljeavtal mellan näringsidkare och konsumenter som ålägger näringsidkaren att helt eller delvis stå för ersättningen till skiljemännen. Sådana avtal innebär en avvägning mellan näringsidkarens intresse av att uppnå de fördelar som är förknippade med ett skiljeavtal och konsumentens mindre förmåga att svara för de kostnader som ett skiljeförfarande kan medföra. Denna avvägning framstår - som också Högsta domstolen fann i rättsfallet NJA 1983 s. 510 - som godtagbar och man bör inte genom lagstiftning lägga hinder i vägen för sådana avtal. Följaktligen bör lagen inte innehålla en regel som förbjuder denna kostnadsfördelning. Detta får självfallet dock inte tas till intäkt för att det alltid är fritt fram att begränsa kostnadsansvaret. Ett avtal härom mellan ojämbördiga parter kan fortfarande anses oskäligt.

[5] Holtzmann-Neuhaus, s. 1147.

Av 23 § 1 st. skiljemannalagen följer att ena parten ensam inte får träffa ett separat avtal med en eller flera skiljemän. Ett sådant avtal framstår som i högsta grad ägnat att rubba förtroendet till opartiskheten hos den eller de skiljemän som ingått avtalet. Den nuvarande bestämmelsen bör modifieras så att den enbart träffar denna typ av ensidiga avtal. Inget hindrar att parternas kostnadsansvar mot skiljemännen är olika, men parterna måste vara överens om det.

En skiljeman som ingår den nämnda typen av ensidiga avtal bör på begäran av motparten kunna skiljas från uppdraget på den grund att det föreligger en omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet. Detta bör framgå av en uttrycklig jävsbestämmelse som tar sikte på det fallet att en skiljeman mottar eller betingar sig ersättning i strid med förbudet att träffa ett separat avtal angående ersättningen med en av parterna. Ett sådant avtal bör också anses vara ogiltigt.

Avtalsfriheten beträffande ersättningen till skiljemännen utnyttjas inte särskilt ofta. De fall som förekommer i praktiken består för det mesta i att parterna i skiljeavtalet hänvisar till ett skiljedomsinstituts regler eller begränsar den underlägsne partens ansvar för skiljemännens ersättning. Skiljemän som åtar sig uppdraget med insikt om klausulens innehåll anses som tidigare nämnts därmed ha godtagit avtalet. Det torde vara mycket ovanligt att parterna och skiljemännen tillsammans bestämmer ersättningen till skiljemännen.

Lagen bör innehålla bestämmelser om ersättningen till skiljemännen för det fall att en särskild överenskommelse inte träffats. Man kan därvid utgå från bestämmelserna i skiljemannalagen, som synes ha fungerat väl. Dessutom bör en praktiskt viktig fråga, nämligen skiljemännens rätt till förskott och säkerhet behandlas. Det bör än en gång framhållas att de regler som strax skall behandlas - med *ett* undantag - inte kan avtalas bort genom en överenskommelse mellan endast en part och en eller flera skiljemän.

Parterna bör liksom i dag vara solidariskt ansvariga för skiljemännens ersättning. Undantag från denna huvudregel bör göras i de fall då skiljemännen avslutar förfarandet därför att de anser sig icke behöriga att pröva tvisten. Annars skulle en svarande som hela tiden hävdat att parterna aldrig ingått ett skiljeavtal bli solidariskt ansvarig med påkallande parten även om skiljemännen skulle dela svarandens uppfattning. Om påkallande part sedan inte kunde betala ersättningen till skiljemännen blev det med ett strikt solidariskt ansvar svaranden som fick betala hela beloppet och sedan kanske stå med en värdelös fordran på motparten. I de flesta fall bör påkallande part ensam åläggas ansvar för ersättningen. Bedömningen kan dock bli annorlunda i vissa fall, t.ex. om skiljemännen anser sig icke behöriga av den anledningen att tvisten

inte är skiljedomsmässig eller om svaranden genom vårdslös processföring orsakat kostnader.

Skiljemännen har enligt skiljemannalagen rätt till skälig ersättning för arbete och omkostnader. Det kunde visserligen vara värdefullt om det i lagen användes ett mera precist begrepp än skälig eller om man närmare kunde definiera begreppet. Det går emellertid knappast att finna ett bättre uttryck för det man menar och de nuvarande reglerna synes ha fungerat tillfredsställande. Utredningen stannar därför för att behålla begreppet skälig som norm för bestämmande av ersättningen till skiljemännen.

Ersättningen bör även i fortsättningen avse arbete och utlägg. När det gäller större utlägg bör parternas inställning ha stor betydelse vid skälighetsbedömningen. Gäller det t.ex. att anlita en rättsbildad sekreterare bör parternas samtycke inhämtas, medan det mera ligger i sakens natur att använda en tolk när det behövs.

Sättet att fastställa ersättningens storlek bör behållas. Skiljemännen bör således få ange ersättningens belopp i skiljedomen och ålägga parterna betalningsskyldighet. Det skall därvid anges ett särskilt belopp för varje skiljeman. Med hänsyn till de regler om förskott och säkerhet som skall behandlas i det följande finns det inte skäl att låta skiljemännen fastställa ersättningen i princip annat än i slutlig skiljedom. Den ändrade användningen av begreppet skiljedom (se vidare avsnitt 5.2 och 6.7) medför att skiljemännen alltid kan bestämma ersättningens storlek i en skiljedom, även om förfarandet avslutas utan prövning av den hänskjutna tvisten. Eftersom skiljemännen anvisas detta sätt att fastställa sin ersättning saknas liksom f.n. skäl att låta dem innehålla skiljedomen tills ersättningen betalats.

I det följande skall skiljemäns rätt att begära säkerhet för sin ersättning diskuteras. Det finns i detta sammanhang anledning att göra skillnad på medel som endast skall tjäna som säkerhet för framtida anspråk och medel som skiljemännen får tillgodogöra sig a conto. Med säkerhet avses i det följande avsatta medel eller annan säkerhet som skiljemännen inte utan stöd i lagen eller i ett avtal med båda parter har rätt att tillgodogöra sig.

Skiljemän bör ha rätt att begära säkerhet för sin ersättning. Även om skiljemännens begäran grundar sig på ena partens bristande betalningsförmåga bör det inte utan stöd i avtal mellan parterna och skiljemännen komma ifråga att skiljemännen begär säkerhet av bara ena parten. Skiljemännens opartiskhet skulle då - inte utan fog - kunna ifrågasättas. Har parterna och skiljemännen inte bestämt annat bör alltså skiljemännens begäran om säkerhet rikta sig till båda parter med hälften vardera.

Skiljemännens beslut att begära säkerhet syftar till att säkerställa att ersättningen till dem betalas. Man bör emellertid uppmärksamma att

också ena parten kan ha intresse av att säkerhet ställs. Om en av parterna är solvent finns det kanske inte anledning för skiljemännen att begära säkerhet för att säkerställa att ersättningen till dem betalas. Den solvente parten har emellertid ett betydande intresse av att inte behöva delta i ett kostsamt skiljeförfarande där han, oavsett utgången i huvudsaken, kommer att slutligt få stå för ersättningen till skiljemännen. Ett sätt för honom att skydda sig skulle kunna vara att vända sig till skiljemännen för att de skulle begära in säkerhet för ersättningen från båda parter. Att införa en regel som tvingade skiljemännen att bifalla en sådan framställning vore emellertid att gå för långt. Skulle bestämmelsen i stället göras fakultativ uppkom därigenom två problem. För det första tvingades skiljemännen att ta ställning i en fråga som egentligen inte hade något med den huvudsakliga tvisten att göra. För det andra skulle regleringen tillhandahålla ett processuellt vapen som inbjuder till missbruk. Utredningen anser därför att säkerheten endast skall syfta till att tillgodose skiljemännens egna intressen. Part som ingår ett skiljeavtal får i det sammanhanget beakta risken av att motparten är eller kan komma att bli insolvent.

Part föreslås enligt den nya lagen om skiljeförfarande få vidsträckta möjligheter att framställa nya yrkanden. Det finns därför anledning att beakta den situationen att flera tvister mellan parterna handläggs gemensamt. I dessa förfaranden bör det vara möjligt för skiljemännen att fastställa särskilda säkerhetsbelopp för varje yrkande. Härigenom hindras t.ex. en svarande att uppehålla kärandens talan genom att framställa egna yrkanden och sedan underlåta att ställa säkerhet (se nedan). Däremot bör något särskilt belopp inte få fastställas beträffande invändningar. Detta bör gälla även för kvittningsinvändningar.

Ställer parterna inte säkerhet i enlighet med skiljemännens begäran bör skiljemännen kunna avsluta förfarandet, respektive inte ta upp yrkandet till prövning. Det kan emellertid tänkas att det bara är ena parten som inte vill eller kan fullgöra den begärda prestationen. Sedan ena partens bristande fullgörelse har konstaterats bör det vara andra parten obetaget att ställa ytterligare säkerhet för att skiljeförfarandet skall kunna genomföras. Det är nämligen inte rimligt att ena parten skall kunna frigöra sig från skiljeavtalet genom att vägra ställa säkerhet. Å andra sidan bör en lojal part inte vara skyldig att ställa säkerhet mer än för egen del. Han bör därför vara oförhindrad att, i stället för att fortsätta skiljeförfarandet, väcka talan vid domstol. Part som inte fullgör sin skyldighet att ställa säkerhet bör följaktligen förlora sin rätt att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder.

Den sålunda föreslagna regleringen skulle kunna förfinas ytterligare. Om skiljemännen begär säkerhet och ena parten vägrar att ställa sin andel av den begärda säkerheten kan motparten hamna i ett mycket svårt

valläge. Den part som vägrar att ställa säkerhet är kanske för dagen solvent men kan på goda grunder antas komma att sakna medel att fullgöra en framtida skiljedom. Det vore därför av värde om den part som ställt hela säkerheten skulle kunna skaffa sig en exekutionstitel som tvingade motparten att återgälda halva säkerheten. Man skulle kunna ge skiljemännen möjlighet att meddela en särskild skiljedom i frågan. Det dyker dock upp åtskilliga komplikationer när man granskar hur de tilltänkta reglerna närmare borde utformas. Utredningen anser inte att problemet har sådan dignitet att det motiverar en omfattande och komplicerad reglering.

Skiljemännen bör få ta säkerheten i anspråk för att betala större utlägg såsom resekostnader. Däremot bör de inte under förfarandet utan stöd i ett särskilt avtal med de båda tvistande parterna få tillgodogöra sig säkerheten som ersättning för utfört arbete. Ett visst avsteg från dessa principer är befogat i de fall då *en* part ställt hela säkerheten. Det är nämligen inte rimligt att den part som underlåtit att ställa sin andel av begärd säkerhet skall få utöva ett bestämmande inflytande över hur säkerheten används. Detta gäller särskilt som det i dessa fall finns anledning att anta att den nämnda parten inte har något intresse av att förfarandet fullföljs. Den part som själv tvingats ställa hela säkerheten bör, i analogi med vad som gäller för parterna gemensamt när de tillsammans ställt säkerhet, kunna medge att skiljemännen får tillgodogöra sig säkerheten som ersättning för utfört arbete. För klarhetens skull bör det påpekas att skiljemännen alltid skall fastställa hela sin ersättning i den slutliga skiljedomen, således även den del som de redan fått täckt genom säkerheten.

Det vore av värde om det i lagen preciserades när skiljemännen kunde begära säkerhet. En sådan tidpunkt borde fixeras till inledningen av förfarandet. Hur vidlyftigt och omfattande det fortsatta förfarandet blir är emellertid svårt för skiljemännen att med säkerhet bedöma i inledningen av förfarandet. Parterna kan t.ex. genom nya yrkanden och åberopanden väsentligt utöka föremålet för skiljemännens prövning. Det måste därför finnas möjlighet för skiljemännen att även på ett senare stadium av förfarandet begära ytterligare säkerhet. En fixering till inledningen av förfarandet kunde också leda till att skiljemännen begärde en rejält tilltagen säkerhet för alla eventualiteters skull. Vidare kan en begäran om säkerhet aktualiseras av att ena parten under förfarandet börjar få allt sämre ekonomi. Det bör därför lämnas öppet för skiljemännen att begära säkerhet - respektive ytterligare säkerhet - när de anser det erforderligt, allt under förutsättning att parter och skiljemän inte bestämt annat.

7.2 Ersättning parterna emellan för kostnader

Part har enligt vad som sagts i det föregående att betala skiljemännens ersättning. Därutöver uppkommer kostnader för part att utföra sin talan, t.ex. ombudsarvode och ersättning till förhörspersoner.

Parterna kan ha kommit överens om hur kostnaderna skall bäras parterna emellan. De kan t.ex. ha bestämt att vardera parten skall stå sin kostnad eller att kostnader upp till ett visst belopp inte skall vara ersättningsgilla. Har sådan överenskommelse inte träffats får skiljemännen på yrkande av part pröva om och i vilken mån motparten skall förpliktas att betala ersättning för dessa kostnader. Lagen utgår sålunda från att parterna genom skiljeavtalet avsett att lämna även denna fråga till avgörande av skiljemännen, om kostnadsfördelningen inte särskilt undantagits.

När det gäller att bestämma vilka kostnader som är ersättningsgilla och hur de skall fördelas mellan parterna torde praxis i vårt land i dag överensstämma med hur domstolarna tillämpar reglerna i 18 kap. rättegångsbalken.[6] Skiljemän har t.o.m. ansetts kunna förordna om ränta på part tillerkänd kostnadsersättning utan särskilt yrkande på samma sätt som allmän domstol (se rättsfallet NJA 1989 s. 247).[7] Det kunde övervägas att reglera dessa frågor i den nya lagen om skiljeförfarande. För att en sådan reglering skall vara meningsfull borde emellertid avvikelse kunna utgöra grund för klander. Men därmed skulle man riskera att öppna för åtskilliga domstolstvister. I internationella tvister kan det dessutom vara befogat att i vissa fall tillämpa andra regler. Utredningen avstår därför från att föreslå några närmare bestämmelser på området, men vill ändå framhålla vikten av att skiljemännen inte går utöver parternas yrkanden ens när det gäller ränta på kostnadsersättningen. Med hänsyn till den ståndpunkt som Högsta domstolen intagit föreslås därför en regel av innebörd att ränta på kostnadsersättningen får utdömas endast när sådan har yrkats av part.

Den nuvarande kortfattade regleringen har i övrigt visat sig fungera ganska väl. Den bör därför behållas.

---

[6] Se J. Gillis Wetter och Charl Priem i Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1992, s. 7-18.

[7] Rättsfallet har krititeras t.ex. av Lars Heuman i Current Issues, s. 197 ff.

7.3 Domstolskontrollen över kostnaderna

7.3.1 Gällande rätt

Part kan inom viss tid väcka talan vid domstol mot beslutet om ersättning till skiljemännen. Part kan välja om han vill väcka talan mot samtliga skiljemän eller nöja sig med att väcka talan mot någon eller några av dem. Domstolen kan sedan på materiell grund överpröva ersättningsbeslutet. Däremot kan skiljemännens beslut om hur kostnaderna skall fördelas parterna emellan inte omprövas av domstol.

Endera eller båda parter kan föra talan mot beslutet om ersättning. Dessutom kan en skiljeman som inte tillerkänts den ersättning han begärt väcka talan. Dessa mål kan företas till gemensam handläggning.

Om domstolen ändrar skiljemännens beslut på talan av en part gäller domen inte utan vidare till förmån för andra parten (se rättsfallet NJA 1956 s. 87). Lagrådet föreslog att en talan skulle gälla även för part som inte deltagit i rättegången.[8] Med utgångspunkt i det exempel som lagrådet anförde ansåg departementschefen att det var tillräckligt med en bestämmelse om att en part inte skulle sättas i en ogynnsammare ställning än om talan inte förts.[9] Eftersom frågan inte blivit reglerad i sitt allmänna sammanhang föreslog första lagutskottet att den inte skulle bli föremål för en fristående behandling i detta sammanhang.[10] Någon bestämmelse om följden för andra parten av att domstol på talan av endast en part ändrar ett ersättningsbeslut intogs därför inte i skiljemannalagen.

Skiljemannalagen föreskriver slutligen att skiljemännen i skiljedomen skall lämna tydlig hänvisning om vad part som vill föra talan mot beslutet om ersättning skall göra.

7.3.2 Överväganden

Enligt den finska lagen kan part inom viss tid överklaga beslutet om ersättning till skiljemännen till domstol. I förarbetena (prop. 202/1991) sägs att en nedsättning av ersättningen på talan av en part inte nödvändigtvis inverkar på den betalningsskyldighet som i skiljedomen ålagts andra parter. Domstolen omprövar beslutet om ersättning på materiell

---

[8] Se NJA II 1929 s. 57 f.

[9] Se NJA II 1929 s. 58.

[10] Se NJA II 1929 s. 59.

grund. Däremot kan skiljemännens beslut om hur kostnaderna skall fördelas mellan parterna inte omprövas av domstolen.

Nuvarande svenska lag innebär att skiljemännen kan sägas döma i egen sak när de i skiljedomen anger vad varje part skall betala i ersättning till envar av dem. Parterna har dock alltid möjlighet att antingen träffa en särskild överenskommelse med skiljemännen eller, om den dispositiva lagregeln följts, överklaga beslutet till domstol och låta domstolen fastställa en skälig ersättning. Den fördel som lagregeln ger skiljemännen kan i viss mån sägas jämna ut sig när man beaktar att de inte får innehålla skiljedomen som påtryckningsmedel, för att få parterna att erlägga den fordrade ersättningen. Bestämmelserna innefattar en lämplig avvägning mellan olika intressen och bör behållas.

Däremot är det otillfredsställande att lagen inte anger hur en nedsättning av ersättningen till en eller flera skiljemän på talan av ena parten inverkar på andra partens betalningsskyldighet. Följande exempel kan tjäna som illustration. Skiljemännen betingar sig ersättning med 50 000 kr och förordnar att parterna sig emellan skall svara för hälften vardera. Ena parten accepterar skiljedomen och betalar hela beloppet. Andra parten väcker talan mot skiljemännen och får ersättningsskyldigheten nedsatt till 30 000 kr. Den part som inte överklagat beslutet kan nu inte kräva mer än hälften av 30 000 kr, dvs. 15 000 kr, regressvis av motparten. Om han inte tillgodoräknas någon nedsättning har hans betalningsskyldighet ökat med 10 000 kr, trots att han inte deltagit i domstolsförfarandet.

Det resultat som exemplet kan leda till framstår inte som acceptabelt. Man bör i stället lämpligen låta ena partens talan gälla även för andra parten. En sådan regel gynnar motparten om talan är framgångsrik och lämnar honom i annat fall oberörd.

Det kan i och för sig ifrågasättas om en skiljeman inte bör få nöja sig med den ersättning som skiljemännen tillerkänt honom. Detta borde i så fall gälla oavsett om han deltagit i beslutet eller ej; han kan t.ex. ha avgått eller skilts från uppdraget på ett tidigare stadium av förfarandet. Det är emellertid föga tilltalande att ett beslut skall vara bindande endast för ena parten i ett rättsförhållande. För detta bör krävas starka skäl. Några sådana skäl förekommer inte här. En ändring av gällande lag på denna punkt föreslås därför inte. En skiljeman som tillerkänts lägre ersättning än han begärt bör således få föra talan mot beslutet.

Som tidigare nämnts kan skiljemännens beslut om fördelning av kostnaderna parterna emellan inte överprövas av domstol på materiell grund. Det synsätt som ligger bakom regleringen har alltjämt bärkraft. Emellertid kommer förfarandet enligt den nya lagen alltid att avslutas med en skiljedom, dvs. även i de fall då skiljemännen avslutat förfarandet för att de inte ansett sig behöriga att pröva den hänskjutna

tvisten i sak. En sådan skiljedom föreslås kunna överprövas av allmän domstol (se vidare avsnitt 6.7). Domstolen bör även kunna pröva fördelningen i skiljedomen av kostnaderna mellan parterna. Har förfarandet avslutats utan att skiljemännen prövat den hänskjutna tvisten i sak av annan anledning än att de varit obehöriga bör någon materiell överprövning av domstol däremot inte kunna ske av beslutet om fördelning av kostnaderna parterna emellan, bortsett från det fallet att själva beslutet att avsluta förfarandet ändras.

Skiljemännen bör åläggas att lämna fullföljdshänvisning i skiljedomen beträffande de frågor som domstol kan överpröva på materiell grund. Detta gäller alltid beträffande ersättningen till skiljemännen.

8 Domstolsfrågor och talefrister

8.1 Forum- och handläggningsfrågor

8.1.1 Gällande rätt

I 26 § 1 st. skiljemannalagen utpekas forum för klander av skiljedom och för talan mot beslut om ersättning till skiljeman. Någon bestämmelse om forum för en talan rörande en skiljedoms ogiltighet finns inte i skiljemannalagen.

Klander av skiljedom tas upp av den tingsrätt som svaranden lyder under i tvistemål som rör hans person. Denna bestämmelse hänför sig till 10 kap. 1 § gamla rättegångsbalken i dess lydelse vid tillkomsten av skiljemannalagen. Stadgandet får i dag förstås så att talan skall instämmas till svarandens hemvistforum bestämt enligt 10 kap. 1 § och 2 § rättegångsbalken.

När det gäller en talan angående ersättningen till skiljeman är domstolen i den ort där skiljedomen meddelats behörig. Om part är missnöjd t.ex. beträffande ersättningens storlek till varje skiljeman ges han därigenom möjlighet att vid en och samma domstol väcka talan mot samtliga skiljemän.

Om det inte finns forum enligt de angivna reglerna upptas målet enligt skiljemannalagen av Stockholms tingsrätt. Denna regel om reservforum föreslogs av den sakkunnige för att det inte skulle saknas behörig domstol beträffande talan mot en utländsk part eller en utländsk skiljeman som annars saknade forum i Sverige.[1] Han föreslog nämligen att talan angående ersättningen till skiljeman skulle väckas vid skiljemannens personliga forum. På initiativ av lagrådet ändrades forumregeln så att domstolen på den ort där skiljedomen meddelats blev behörig. Lagrådet uppmärksammade att det kunde hända att skiljedomen inte innehöll uppgift om var den meddelats. För detta fall föreslogs en särskild bestämmelse.[2] Någon sådan bestämmelse intogs emellertid inte

---

[1] Se NJA II 1929 s. 60.

[2] Se NJA II 1929 s. 61.

i lagen. Skälet till detta framgår inte av förarbetena. Mot denna bakgrund är det osäkert om regeln om reservforum kan användas för det fall att skiljedomen inte innehåller uppgift om var den meddelats.

Som tidigare nämnts finns det inte någon forumbestämmelse i skiljemannalagen för talan om skiljedoms ogiltighet. Högsta domstolen har emellertid i rättsfallet NJA 1989 s. 143 fastslagit att 26 § 1 st. skiljemannalagen är analogiskt tillämpbar beträffande en sådan talan.

Ansökningsärenden enligt skiljemannalagen upptas av tingsrätten i den ort där endera av parterna har sitt hemvist. Det kan t.ex. gälla utseende av skiljeman eller hans skiljande från uppdraget samt förlängning av tid för meddelande av skiljedom. Eftersom mer än en tingsrätt är behörig kan flera ansökningar göras beträffande samma fråga. Har så skett är den tingsrätt hos vilken ansökan först gjordes behörig. Meddelas beslut av annan tingsrätt är det beslutet ogiltigt. Har ingendera parten hemvist i Sverige upptas ansökan av Stockholms tingsrätt. Allt enligt bestämmelser i 26 § 2 st. skiljemannalagen.

Ansökan handläggs vid tingsrätten enligt bestämmelserna i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden. Dessutom ges i följande två fall särskilda anvisningar i 26 § 2 st. skiljemannalagen. Ansökan får inte bifallas utan att sökandens motpart lämnats tillfälle att yttra sig. Avser ansökan skiljemans skiljande från uppdraget bör även skiljemannen höras. Sistnämnda bestämmelse är som synes inte under alla omständigheter tvingande.

8.1.2 Överväganden

Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut har beträffande de frågor som nu skall behandlas anfört följande. För att säkerställa en snabb och ändamålsenlig handläggning av skiljedomsfrågor kan det övervägas att samla allmän domstols behandling av sådana frågor till en domstol för hela riket, förslagsvis Svea hovrätt. Frågor av ärendekaraktär, t.ex. utseende av skiljeman, kan dock eventuellt handläggas av tingsrätterna, även om erfarenheten visar att dessa många gånger är tämligen främmande för sådana ärenden. - Domstols avgörande i en skiljedomsfråga bör, med undantag för avgöranden rörande klander och ogiltighet, vara slutligt och inte kunna överklagas. Eventuellt skulle Svea hovrätt kunna ha rätt att meddela fullföljdshänvisning för att möjliggöra att en fråga som har särskilt prejudikatsintresse efter prövningstillstånd avgöres av Högsta domstolen, s.k. ventil. Institutet framhåller också att den föreslagna ordningen i huvudsak överensstämmer med modellagen.

Modellagen bygger på tanken att alla domstolsfrågor prövas enbart i en instans. Enligt den schweiziska lagen vänder man sig där direkt till

Högsta domstolen. I båda fallen handlar det emellertid om internationella kommersiella tvister.

Visserligen kunde man öka skiljeförfarandets attraktionskraft genom att låta alla skiljedomsfrågor anhängiggöras i hovrätt eller t.o.m. i endast en hovrätt eller anvisa Högsta domstolen direkt. Det finns emellertid i vårt land en allmän inriktning att inte särbehandla vissa målgrupper. En följd av denna huvudlinje är strävan att avskaffa de befintliga specialdomstolarna, se t.ex. Ds 1992:38 Domstolsväsendet och Ds 1993:34 Specialdomstolarna i framtiden samt prop. 1993/94:200. Det är meningen att tyngdpunkten i rättskipningen skall ligga i tingsrätterna. Skiljedomsfrågor kan i detta avseende inte ses fristående från rättssystemet i övrigt.

Frågor som kan bli föremål för domstolsprövning är t.ex. skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet, utseende av skiljeman samt hans skiljande från uppdraget av olika orsaker. Inte någon av dessa frågor är så speciell att inte tingsrätterna kan anses kompetenta att handlägga dem. Dessutom uppkommer en fråga om ett skiljeavtals giltighet eller tillämplighet ofta genom att part gör invändning om rättegångshinder när motparten väckt talan vid domstol. I detta fall ankommer det för närvarande på domstolen - en tingsrätt - att pröva invändningen. Det är inte realistiskt att föreskriva att domstolen i ett sådant fall skulle överlämna målet till en hovrätt. På samma sätt som det ankommer på tingsrätten att pröva en invändning om rättegångshinder som grundar sig på ett skiljeavtal bör tingsrätten vara första instans när självständig talan väcks i fråga om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet.

Beträffande t.ex. talan om klander eller ogiltighet av en skiljedom kan man visserligen hävda att en skiljenämnd skall jämställas med en tingsrätt och att talan därför skall väckas direkt i hovrätt. Det förhåller sig emellertid inte så att domstol i en klander- eller ogiltighetsprocess skall göra en materiell överprövning av skiljenämndens avgörande i sak. Domstolen skall i stället - som första instans - göra en formell prövning. Också en sådan talan bör således väckas i tingsrätt.

Sammanfattningsvis anser utredningen att det inte finns tillräckliga skäl att införa någon form av forum privilegiatum för tvister vid domstol som rör skiljedomsfrågor. Beträffande frågan om rätt att överklaga hänvisas till avsnitt 8.2.

Det är en brist att det i dag inte finns en forumregel som även omfattar talan om en skiljedoms ogiltighet. Visserligen har i rättspraxis regeln för klanderfallen ansetts analogiskt tillämpbar, men det bör redan av lagen framgå vad som gäller. Som nämnts i avsnitt 6.5 och 6.7 föreslås att en skiljedom, förutom genom ogiltighetstalan eller klander, skall kunna angripas i två andra typfall. Samma forumregel bör gälla i samtliga fall.

Talan skall enligt skiljemannalagen väckas vid svarandens hemvistforum. Denna regel kan synas ge svaranden en viss fördel, men den tar ingen hänsyn till vad tvisten handlar om. Platsen för skiljeförfarandet har bestämts av parterna eller skiljemännen. De har naturligtvis förlagt förfarandet till den plats som med hänsyn till såväl tvist som parter och skiljemän framstått som lämpligast. Man torde kunna utgå från att starka lämplighetsskäl talar för att domstolen på den ort där förfarandet ägt rum prövar målet.

Den nuvarande bestämmelsen angående forum för tvister angående ersättningen till skiljemännen bör behållas. Att anvisa en och samma domstol för talan angående samtliga beslut i en skiljedom har dessutom ett värde i sig. Utredningen föreslår därför att talan mot en skiljedom även beträffande ersättningen till skiljemännen tas upp av domstolen i den ort där förfarandet ägt rum.

En skiljedom skall enligt vad som tidigare diskuterats (se avsnitt 5.8) innehålla uppgift om platsen för skiljeförfarandet. Denna regel medför emellertid inte att en skiljedom som saknar sådan uppgift är utan verkan. Det kan därför förekomma fall då skiljedomen saknar uppgift om var skiljeförfarandet ägt rum. Det kan i dessa fall vara så att det inte utan vidare går att utpeka en viss ort som plats för skiljeförfarandet. Det bör därför stå part fritt att instämma sin talan till Stockholms tingsrätt i de fall då platsen för skiljeförfarandet inte har angetts i skiljedomen.

De forumregler som har behandlats bör vara dispositiva. Parterna ges därigenom inflytande över om bestämmelserna skall tillämpas i det enskilda fallet. Domstolen bör således inte utan invändning av part avvisa en talan som väckts i strid med dessa forumregler (se 10 kap. 18 § rättegångsbalken). Det bör också vara möjligt för parterna att genom skriftligt avtal utpeka en annan domstol som behörig (10 kap. 16 § rättegångsbalken).

I det föregående har underförståtts att svensk domstol över huvud taget är behörig att handlägga en aktuell tvist, även om den har internationella inslag. Frågan om svensk domstols internationellträttsliga kompetens behandlas i avsnitt 10.1.

De ansökningsärenden som tingsrätt enligt förslaget har att pröva gäller utseende av skiljeman och hans skiljande från uppdraget. Den senare typen av ärenden kan grunda sig på ett påstående att det föreligger jäv eller att skiljemannen har försenat förfarandet. De nuvarande forumreglerna i skiljemannalagen har fungerat bra och bör i huvudsak behållas. Av skäl som anförts tidigare kan det dock finnas anledning att ge parterna möjlighet att även vända sig till tingsrätten på den ort där förfarandet äger rum.

I inledningen av förfarandet kan det i vissa fall vara svårt att ange platsen för skiljeförfarandet. Har inte någon av parterna hemvist i

Sverige blir det då vanskligt att bestämma vilken tingsrätt som är behörig. Denna olägenhet kan dock undanröjas ganska lätt om bestämmelsen om reservforum inte förutsätter att det annars saknas forum för ansökan.

Ärenden om utseende av skiljeman och hans skiljande från uppdraget bör även i fortsättningen handläggas i huvudsak enligt lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden. Rätten har i dessa fall att självmant kontrollera sin behörighet enligt 11 § nämnda lag jämförd med 10 kap. 17 § 1 st. 7 p. rättegångsbalken. Skyldigheten att under alla omständigheter bereda motparten tillfälle att yttra sig kan medföra tidsutdräkt och - särskilt i fall med en motpart som håller sig undan - i vissa fall visa sig omöjlig att genomföra. Utredningens förslag vilar på tanken att ärenden om bl.a. utseende av skiljeman skall handläggas snabbt och enkelt. Man bör därför inte ha en absolut skyldighet att höra motparten för att kunna bifalla en ansökan. Däremot bör ansträngningar alltid göras för att bereda motparten tillfälle att yttra sig. Uppmaningen att höra skiljemannen när ärendet gäller hans skiljande från uppdraget bör behållas.

Behandlingen vid tingsrätten skulle kunna påskyndas ytterligare om denna typ av ärenden alltid skulle handläggas av enbart en domare. I dag krävs tre domare om ärendet är tvistigt. Ärenden som avser ansökan om att en skiljeman skall skiljas från uppdraget på grund av jäv föreslås bli slutligt avgjorda av tingsrätten (se avsnitt 2.2.4). Särskilt med hänsyn härtill och till att utredningen föreslår att tingsrättens beslut att utse skiljeman eller att skilja honom från uppdraget även i fortsättningen skall vara slutligt (se avsnitt 8.2.2) bör emellertid de nuvarande domförhetsreglerna behållas.

8.2 Skall talan få föras i mer än *en* instans?

8.2.1 Gällande rätt

Talan om klander och ogiltighet instäms till domstol på samma sätt som en vanlig civilrättslig tvist. Målet kan fullföljas till hovrätt och Högsta domstolen, med de inskränkningar som följer av rättegångsbalkens regler. Talan kan sålunda komma att prövas i tre instanser.

När det gäller frågor som skall prövas av domstol efter ansökan finns det i 26 § 3 st. skiljemannalagen regler som inskränker parts rätt att föra talan mot tingsrättens beslut. Har tingsrätten efter ansökan utsett en skiljeman eller skilt en skiljeman från uppdraget eller förklarat skiljeavtalet förfallet får talan inte föras mot beslutet. Vidare får talan inte heller

föras mot ett beslut angående förlängning av tiden för meddelande av skiljedom. Har tingsrätten däremot avslagit en ansökan om utseende av skiljeman eller om hans skiljande från uppdraget får part föra talan mot beslutet enligt rättegångsbalkens regler.

8.2.2 Överväganden

Tanken att man bör inskränka talan om skiljeavtalets giltighet och tillämplighet till prövning i *en* instans har diskuterats i avsnitt 1.10.2 och där avvisats. Det finns inte anledning att göra en annan bedömning i detta sammanhang när det gäller talan varigenom en skiljedom angrips genom klander eller på annat sätt. En tingsrättsdom i ett sådant mål bör alltså kunna överklagas till hovrätt och Högsta domstolen enligt rättegångsbalkens tvistemålsregler.

I detta sammanhang bör det framhållas att parterna redan med dagens regler kan begränsa prövningen till *en* instans. De kan nämligen enligt 49 kap. 1 § 2 st. rättegångsbalken avtala att inte överklaga tingsrättens dom. Ett sådant avtal kan träffas med avseende på såväl en uppkommen tvist som en framtida tvist angående ett visst rättsförhållande.

Ärenden som avser ansökan om att en skiljeman skall skiljas från uppdraget på grund av jäv bör enligt vad som tidigare sagts slutligt avgöras av tingsrätten (se avsnitt 2.2.4). Vidare bör tingsrättens beslut vara slutligt när en skiljeman har utsetts eller skilts från sitt uppdrag. I övrigt bör allmänna regler gälla. Det innebär att talan liksom f.n. får föras mot ett beslut varigenom tingsrätten har avslagit en begäran om utseende av skiljeman eller - utom i jävsfallet - om en skiljemans skiljande från uppdraget. Vidare får talan föras mot tingsrättens beslut att avvisa en ansökan.

8.3 Iakttagande av preklusionsfrister

8.3.1 Gällande rätt

I vissa fall skall en part enligt lag väcka talan inom viss tid för att hans rätt att föra talan inte skall prekluderas. Omfattas talan av ett skiljeavtal skall parten enligt 27 § 1 st. skiljemannalagen i stället begära skiljedom inom den angivna tiden. Preklusionsregler av detta slag finns på flera områden. Exempelvis skall jordägare eller arrendator som vill framställa fordringsanspråk på grund av arrendeförhållande göra detta inom två år

från det att arrendatorn avträdde arrendestället (8 kap. 26 § jordabalken). Vidare skall en part som vill klandra en syn väcka talan inom två månader från det att synehandlingen delgavs honom (9 kap. 28 § jordabalken). Slutligen kan nämnas den frist om tre månader som gäller för klander av bolagsstämmobeslut (9 kap. 17 § aktiebolagslagen (1975:1385)).

Det kan hända att ett i rätt tid inlett skiljeförfarande inte leder till att det meddelas en giltig skiljedom. Enligt skiljemannalagens bestämmelser kan detta inträffa om en i skiljeavtalet utsedd skiljeman avlider eller avsäger sig uppdraget. Vidare kan skiljemännen misslyckas med att ena sig eller med att meddela skiljedom inom den därför bestämda tiden. Slutligen kan skiljedomen vara behäftad med ett fel som gör att den är ogiltig eller att den kan hävas efter klandertalan. Sker detta utan förvållande av parten är han bibehållen vid sin rätt om han väcker talan vid domstol inom sextio dagar från det han fick kännedom om hindret eller, om skiljedomen klandrats och blivit hävd, från det hävningsdomen vunnit laga kraft, allt enligt 27 § 2 st. skiljemannalagen. Med hinder jämställer bestämmelsen att motparten bestrider tillämpning av skiljeavtalet eller inte utser skiljeman i rätt tid, dvs. de fall som omtalas i 3 § skiljemannalagen.

8.3.2 Överväganden

Lagstiftaren har i vissa fall ansett det befogat att i lag ange att talan skall väckas inom viss tid för att rätten att föra talan skall vara bibehållen. Det är rimligt att samma frist skall tillämpas när en sådan talan omfattas av ett skiljeavtal. Part som vill föra talan bör därför i dessa fall ha att påkalla skiljedom enligt den nya lagens bestämmelser inom den angivna tiden. Detta innebär i stort sett samma reglering som enligt skiljemannalagen. Att det enligt förslaget ställs större krav på en giltig påkallelse har tidigare berörts (se avsnitt 4.1.2). Särskilt med tanke på de bestämmelser som strax skall beröras finns det anledning att jämställa avtalade frister om talans väckande med de legala.

Det kan även enligt den föreslagna lagen inträffa att ett inlett förfarande avslutas utan att tvistefrågan blir rättskraftigt avgjord. I de flesta fall kommer emellertid lagens konstruktion att medföra att förfarandet avslutas genom en skiljedom, som dock inte alltid innehåller ett avgörande av tvistefrågan. Undantagsvis kommer en påkallelse inte ens att leda så långt att skiljedom meddelas. Detta gäller t.ex. om motparten inte utser skiljeman eller bestrider ett yrkande om tillämpning av skiljeavtalet och påkallande part därför väljer att vända sig till domstol. Oavsett den formella skillnad mot vad som gäller i dag som ligger i att

en tvist kan avslutas genom skiljedom utan sakprövning bör det även i fortsättningen vara möjligt för part att bevara sin rätt om situationen uppkommit utan hans förvållande. Detta bör ske genom att han påkallar ett nytt skiljeförfarande om skiljeavtalet fortfarande gäller och i annat fall genom att han väcker talan vid domstol, allt inom viss tid. Har tvisten prövats i skiljedomen men upphävs denna eller förklaras den ogiltig, bör tiden räknas från den dag då domstolsavgörandet vann laga kraft. Innehåller skiljedomen inte ett avgörande i tvistefrågan bör utgångspunkten för fristen vara den dag då part fick del av skiljedomen. I vissa fall kommer förfarandet att avstanna innan skiljenämnden konstituerats och skiljedom således inte meddelas. Det kan t.ex. gälla fall då motparten motsatt sig skiljeförfarande eller underlåtit att utse skiljeman. Fristen bör då räknas från den tidpunkt då part fick kännedom om omständigheten. I den nya lagen föreslås endast två frister, trettio dagar och tre månader. Med hänsyn till att part redan inlett ett rättsligt förfarande när han får kännedom om det hinder som föranleder honom att påkalla skiljedom eller väcka talan bör det vara tillräckligt att i detta fall använda en frist om trettio dagar.

9 Verkställighet av svensk skiljedom

9.1 När är en skiljedom svensk respektive utländsk?

Enligt 5 § 1 st. lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK) är en skiljedom utländsk om den är meddelad på utländsk ort. Skiljedomen skall därvid enligt 2 st. anses meddelad i den stat där skiljemannaförfarandet ägt rum. Motsatsvis följer att en skiljedom är svensk om skiljemannaförfarandet ägt rum i Sverige.

Verkställighetsreglerna är olika för svenska och utländska skiljedomar. En svensk skiljedom verkställs efter ansökan direkt hos kronofogdemyndighet enligt bestämmelser i 3 kap. 15-18 §§ utsökningsbalken. En utländsk skiljedom däremot är verkställbar först efter prövning av Svea hovrätt enligt närmare regler i LUSK (jfr 3 kap. 2 § utsökningsbalken). Om kronofogdemyndigheten resp. Svea hovrätt bifaller ansökan verkställs skiljedomen i båda fallen som svensk domstols lagakraftägande dom.

Denna uppdelning mellan svensk och utländsk skiljedom är ändamålsenlig och bör enligt vad som närmare diskuteras i avsnitt 11.1 behållas. Platsen för förfarandet har betydelse beträffande flera frågor - den kan t.ex. ha betydelse för vilket lands lag som skall tillämpas på förfarandet - och bör även vara avgörande för om domen direkt är verkställbar eller om det krävs en särskild prövning av Svea hovrätt.

9.2 Närmare om förfarandet

9.2.1 Gällande rätt

Bestämmelserna i utsökningsbalken avser såväl skiljedom som grundats på skiljeavtal - konventionell skiljedom - som skiljedom som har meddelats på grund av bestämmelse i lag - legal skiljedom. Bland den senare typen av skiljedomar är de flesta meddelade enligt skiljemannala-

gens föreskrifter i tillämpliga delar. Det finns dock ett fåtal bestämmelser som föreskriver skiljemannaförfarande utan att skiljemannalagen skall tillämpas, se t.ex. 10-12 §§ lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled.

Det anses att kronofogdemyndigheten kan förklara en fråga om verkställighet vara så tvistig att den inte bör avgöras i ett utsökningsmål. Därigenom hänvisas part att få frågan prövad efter stämning vid allmän domstol. Följaktligen kan part också utan föregående prövning av kronofogdemyndigheten anhängiggöra en sådan talan vid domstol.

För att en skiljedom som grundas på skiljeavtal skall få verkställas krävs enligt 3 kap. 15 § utsökningsbalken att tre villkor uppfylls. Skiljeavtalet får inte innehålla förbehåll om rätt för part att "klandra" domen. Vidare får det inte föreligga någon omständighet som gör domen ogiltig, även om talan inte förs mot denna. Dessa båda villkor prövar kronofogdemyndigheten utan invändning av part. Slutligen skall det inte göras sannolikt att domen kan hävas enligt 21 § skiljemannalagen. Det åvilar svaranden i utsökningsmålet att göra sannolikt att domen kan hävas. Om klanderfristen gått till ända utan att svaranden väckt talan kan han inte längre göra sannolikt att domen kan hävas efter klandertalan. Däremot behöver klandertalan inte ha väckts för att invändning skall kunna göras i utsökningsmålet. Det bör påpekas att förbehåll i bolagsordning eller föreningsstadgar om att tvist skall hänskjutas till skiljemän liksom bestämmelser om skiljeförfarande som ingår i testamente eller gåvobrev även i detta sammanhang jämställs med skiljeavtal.

I fråga om ersättningen till skiljemännen får skiljedomen verkställas, enligt 3 kap. 15 § 2 st. utsökningsbalken, om tiden för parts talan mot domen i denna del har gått till ända utan att sådan talan har väckts och det inte föreligger någon omständighet som gör domen ogiltig, även om talan inte förs mot denna. Det förutsätts även i detta fall att skiljeavtalet inte innehåller förbehåll om rätt för part att överklaga skiljedomen.

Det görs sålunda skillnad mellan det fall att en part söker verkställighet mot andra parten och det fall att en skiljeman begär verkställighet beträffande den ersättning som part förpliktats betala till honom. I det sistnämnda fallet får verkställighet inte ske förrän tiden för parts rätt att föra talan mot skiljedomen i denna del gått ut. Detta hänger samman med att domstol får materiellt överpröva och i sak ändra beslutet om ersättning till skiljemännen.

För verkställighet av en legal skiljedom som är meddelad enligt skiljemannalagens bestämmelser gäller samma principer som för en konventionell skiljedom (3 kap. 16 § utsökningsbalken). Eftersom sådan skiljedom inte grundar sig på ett skiljeavtal bortfaller kravet på att undersöka om part genom avtal förbehållit sig rätt att klandra domen på materiell grund. Innehåller den bestämmelse som ligger till grund för

skiljemannaförfarandet sådant förbehåll utgör det emellertid inte hinder mot verkställighet sedan klandertiden har gått till ända utan att talan har väckts.

När det gäller verkställighet av legala skiljedomar som inte har meddelats enligt skiljemannalagens föreskrifter finns det bestämmelser i 12 § lagen (1981:775) om införande av utsökningsbalken. Där sägs att annan skiljedom som enligt lag skall lända till efterrättelse än sådan som avses i 3 kap. 15 eller 16 § i balken får verkställas, om det inte föreligger någon omständighet som gör domen ogiltig, även om talan inte förs mot domen. I fråga om verkställigheten hänvisas till 3 kap. 17 och 18 §§ i balken. Legala skiljedomar av den nu behandlade typen torde vara mycket få.

Föreligger inte hinder mot verkställighet av skiljedomen på grund av bestämmelserna i 3 kap. 15 eller 16 § skall kronofogdemyndigheten meddela ett särskilt beslut, s.k. verkställighetsförklaring (3 kap. 17 § utsökningsbalken). Innan sådant beslut meddelas skall svaranden beredas tillfälle att yttra sig. Beslutet kan överklagas till en tingsrätt med möjlighet att fullfölja talan till hovrätt och Högsta domstolen. Det får emellertid tillämpas redan innan det vunnit laga kraft (2 kap. 19 § utsökningsbalken).

Bifaller kronofogdemyndigheten ansökan verkställs skiljedomen därefter som lagakraftägande dom, om inte annat förordnas av domstol där talan mot skiljedomen är anhängig (3 kap. 18 § utsökningsbalken). Har talan väckts mot skiljedomen kan domstolen med stöd av nämnda bestämmelse förordna att domen över huvud inte får verkställas eller t.ex., i fråga om betalningsskyldighet, bestämma att utmätning men inte någon ytterligare åtgärd får äga rum.[1] Däremot kan svaranden inte stoppa verkställigheten genom att ställa säkerhet.

Bifaller kronofogdemyndigheten inte ansökan om verkställighet skall myndigheten meddela ett avslagsbeslut. Detta beslut kan överklagas till en tingsrätt. Talan kan fullföljas till hovrätt och Högsta domstolen.

9.2.2 Överväganden

Utomlands fattas beslut om verkställighet av en skiljedom i allmänhet av en domstol. Även enligt den nya finska lagen måste part vända sig till en domstol för att utverka ett beslut om verkställighet innan en inländsk skiljedom kan verkställas. Det framstår emellertid som ett smidigare system om part kan vända sig direkt till den verkställande myndigheten.

---

[1] Se prop. 1980/81:8 s. 1202.

Endast i de fall då en skiljedoms giltighet med fog kan ifrågasättas eller när en verklig tvist om skiljedomens bestånd föreligger bör allmän domstol kopplas in. Dessa ståndpunkter bör vara vägledande för verkställighetsreglernas utformning.

Den prövning som kronofogdemyndigheten i dag har att göra kan många gånger vara komplicerad och svår. Det har därför förutsatts att en ansökan om verkställighet av skiljedom skall prövas av kvalificerad befattningshavare.[2] Svårigheterna gäller framför allt bedömningen av om det har gjorts sannolikt att domen kan hävas efter klander. Kronofogdemyndigheten har visserligen möjlighet att, i stället för att meddela eller vägra verkställighetsförklaring, hänvisa parterna till att efter stämning få frågan prövad i domstol. Denna utväg bör dock väljas endast i rena undantagsfall.

Det material som kronofogdemyndigheten skall göra sin klanderprövning på måste även presenteras i domstol för att prövas där. En absolut förutsättning för att en skiljedom skall kunna hävas efter klander är ju att part verkligen väcker talan mot skiljedomen, och inte bara framställer invändningar vid kronofogdemyndigheten för att hindra eller försena verkställigheten. Detta talar för att enbart domstol borde ha att bedöma parts möjlighet till framgång i en klanderprocess. Kronofogdemyndigheten borde följaktligen vid sin verkställighetsprövning bortse från parts utsikter till framgång i en klanderprocess.

Part som vill klandra skiljedomen måste väcka talan vid domstol inom viss tid. Även om verkställighetsförklaring meddelats av kronofogdemyndigheten kan domstolen, enligt 3 kap. 18 § utsökningsbalken, förordna att vidare åtgärd för verkställighet av skiljedomen inte får vidtas eller att endast vissa åtgärder får äga rum. En missnöjd part anvisas här ett sätt att hindra eller begränsa verkställigheten av en skiljedom som enligt partens mening är klanderbar. Det framstår inte som befogat att han - t.ex. genom att överklaga ett beslut om verkställighet i särskild ordning till tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen - skall kunna få i princip samma fråga prövad i mer än en process.

Innan kronofogdemyndigheten beslutar om verkställighet skall motparten alltid beredas tillfälle att yttra sig. Denna regel bör behållas fastän den går längre än vad som annars gäller t.ex. vid utmätning (se 4 kap. 12 § utsökningsbalken). Härigenom får nämligen motparten ett incitament att agera om han motsätter sig verkställighet, och det skapas samtidigt en garanti för att motparten får del av skiljedomen innan kronofogdemyndigheten vidtar åtgärd för verkställighet.

---

[2] Se prop. 1980/81:8 s. 314.

Utredningen anser alltså att kronofogdemyndigheten inte bör pröva parts förutsättningar att efter talan vid domstol få skiljedomen hävd efter klander eller av "resningsskäl". Myndigheten bör däremot ha ett ansvar för att skiljedomen inte är ogiltig. Denna bedömning skall ju ske oavsett parternas inställning och kan därför inte göras beroende av att part väcker talan vid domstol.

Självfallet måste kronofogdemyndigheten till en början konstatera att den över huvud taget har att göra med en svensk skiljedom och inte t.ex. en utländsk skiljedom eller en s.k. självdom (se härom avsnitt 1.4). Är skiljedomen inte avfattad skriftligt eller saknar den helt underskrift, bör det ankomma på kronofogdemyndigheten att vägra verkställighet. Det krävs visserligen mera utredning i verkställighetsfrågan om parterna är oense om huruvida de har kommit överens om att det är tillräckligt med underskrift av skiljenämndens ordförande. Det bör emellertid ligga på kronofogdemyndigheten att pröva om domen uppfyller den nya lagens krav på undertecknande. Är domen undertecknad bara av skiljenämndens ordförande bör detta godtas, om sökanden uppger att parterna träffat överenskommelse härom och motparten inte gör någon erinran mot påståendet. I annat fall bör sökanden ha att styrka sitt påstående inför kronofogdemyndigheten.

Kronofogdemyndigheten bör vidare kontrollera om skiljeavtalet innehåller förbehåll om rätt för part att föra talan mot skiljedomen på materiell grund. Ett sådant förbehåll bör dock inte utan vidare leda till att verkställighet av skiljedomen vägras. Har tiden för talan mot domen gått till ända utan att sådan talan har förts bör skiljedomen kunna verkställas. - Är dessa krav inte uppfyllda bör kronofogdemyndigheten vägra verkställighet.

Enligt vad som tidigare har föreslagits bör parter ges möjlighet att i vissa fall träffa avtal som utesluter eller begränsar tillämpligheten av de s.k. klandergrunderna (se avsnitt 6.8). Skiljedomar som omfattas av ett sådant avtal kommer med hänsyn till att det i allmänhet rör sig om parter med liten anknytning till Sverige sällan att verkställas här i landet. Omfattas skiljedomen av ett sådant avtal föreslås domen emellertid inte vara verkställbar enligt de regler som annars gäller för svenska skiljedomar. Även i detta fall bör det ankomma på kronofogdemyndigheten att vägra verkställighet.

Det kan ligga nära till hands att hävda att en skiljedom som uppfattas som ogiltig inte i något fall borde få relevans och därmed inte heller få föranleda någon verkställighetsåtgärd. Svårigheterna att avgöra om de ogiltighetsanledningar som hänför sig till skiljedomsmässigheten och ordre public-hänsynen föreligger i ett visst fall är emellertid ofta betydande. Beträffande dem talar samma skäl som i fråga om klandergrunderna för en prövning enbart i vanlig rättegång. För att ogiltighets-

reglerna skall bli effektiva måste emellertid kronofogdemyndigheten på något sätt uppmärksamma frågorna. Avvägningen mellan sökandens intresse av verkställighet och kravet på upprätthållande av ogiltighetsreglerna kan göras så att kronofogdemyndigheten i dessa fall visserligen medger en begränsad verkställighet men förelägger sökanden att inom viss tid väcka talan vid domstol om domens giltighet.

Den begränsade verkställigheten bör anknytas till de regler som gäller för verkställighet av icke lagakraftägande underrättsdomar. Detta innebär, när det gäller en dom på betalningsskyldighet, att svaranden kan hindra verkställighet genom att på visst sätt ställa säkerhet (3 kap. 6 § utsökningsbalken). Gör han inte det kan utmätning ske, men egendomen får i princip inte säljas utan svarandens samtycke (8 kap. 4 § utsökningsbalken). Vidare kan en dom som avser utgivande av lös egendom verkställas om sökanden ställer säkerhet (3 kap. 8 § utsökningsbalken).

Sedan talan väckts bör det uteslutande ankomma på domstolen att bestämma om verkställigheten skall fortsätta, avbrytas eller återgå. Parterna bör då inte längre ha en absolut rätt att hindra respektive få verkställighet genom att ställa säkerhet, men det bör vara möjligt för domstolen att föreskriva säkerhet för att t.ex. medge respektive hindra vidare verkställighet. Det bör också ligga i domstolens skön att besluta om återgång av redan vidtagna åtgärder. De fall som kan tänkas dyka upp i domstol är så disparata att några särskilda begränsningar i domstolens möjlighet att bestämma vad som skall gälla i fråga om verkställigheten inte bör anges i lagen.

Väcker inte någon av parterna talan inom den förelagda tiden bör det fortsatta förfarandet hos kronofogdemyndigheten gestaltas på samma sätt som när en exekutionstitel upphävs. Förutom att sökt verkställighet skall inställas och vidtagen åtgärd skall återgå blir sökanden skyldig att ersätta skada som svaranden har lidit genom verkställigheten. Att talan inte väcks bör emellertid inte få till följd att det därigenom fastslås att skiljedomen är ogiltig. Det fall att talan har väckts i rätt tid men målet vid domstolen avslutas utan prövning i sak - t.ex. på grund av att talan återkallas - bör behandlas på samma sätt som när talan inte alls har väckts.

Kronofogdemyndighetens prövning av en ansökan om verkställighet av en skiljedom kan föranleda avslag om domen inte uppfyller formkraven, om den omfattas av ett avtal som inskränker parts rätt att klandra domen eller om tiden för talan mot domen inte har gått ut. Ett sådant beslut bör liksom i dag kunna överklagas. Ansökan kan emellertid i stället leda till begränsad verkställighet i förening med föreläggande för sökanden att väcka talan mot svaranden om skiljedomens giltighet. Som tidigare nämnts beträffande klander framstår det inte som befogat att

part skall kunna få i princip samma talan prövad i mer än en process. Denna ståndpunkt gäller även prövningen av om tvisten var skiljedomsmässig och av skiljedomens förhållande till ordre public. Ett beslut i fråga om föreläggande bör därför inte få överklagas. Slutligen kan kronofogdemyndigheten verkställa skiljedomen utan någon inskränkning. Part som i detta fall menar att skiljedomen behandlar en fråga som inte är skiljedomsmässig eller att domen strider mot ordre public bör kunna angripa verkställigheten på denna grund endast genom att väcka talan vid domstol. I målet kan parten sedan begära att domstolen förordnar t.ex. att vidare åtgärd för verkställighet inte får vidtas.

Sammanfattningsvis innebär förslaget att kronofogdemyndighetens bedömning av skiljedomens giltighet görs direkt i ett beslut angående vidtagande av en exekutiv åtgärd, t.ex. utmätning. I dag måste myndigheten först fatta ett separat verkställighetsbeslut som sedan kan bli föremål för särskilt överklagande. Ett sådant beslut skall inte fattas enligt förslaget. Endast i de fåtal fall då skiljedomen visserligen får verkställas enligt huvudregeln men det enligt kronofogdemyndighetens mening finns anledning anta att den är ogiltig, kommer det enligt förslaget att fattas ett särskilt beslut, nämligen om föreläggande att väcka talan. Detta beslut kan dock inte överklagas.

De ogiltighetsregler som finns i den nya lagen om skiljeförfarande syftar till att bevaka intressen som parterna inte förfogar över. När talan om en skiljedoms bestånd och giltighet prövas vid allmän domstol ligger det därför i sakens natur att rätten skall beakta ogiltighetsreglerna även utan yrkande av part. Detta överensstämmer för övrigt med vad som i dag gäller beträffande utländska skiljedomar enligt 7 § 2 st. lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK) och som föreslås gälla även i framtiden enligt den föreslagna lagen om skiljeförfarande (se 56 §).

9.3 Säkerhetsåtgärder

Det föreligger en i vissa fall betydelsefull skillnad mellan verkställighet av en svensk skiljedom och en svensk domstols dom. Innan åtgärd för verkställighet av en skiljedom får vidtas måste motparten beredas tillfälle att yttra sig (3 kap. 17 § utsökningsbalken). När det gäller verkställighet av en domstolsdom kan däremot utmätning ske utan att motparten underrättas, om det föreligger risk att han skaffar undan eller förstör egendom eller saken annars är brådskande (4 kap. 12 § 2 st. utsökningsbalken). Med hänsyn till denna skillnad kan det för vinnande parten i ett

skiljeförfarande föreligga behov av att få sitt anspråk säkerställt t.ex. genom interimistisk kvarstad.

Ett sådant behov av att kunna få säkerställt ett anspråk innan verkställighet kan ske föreligger också t.ex. när det gäller verkställighet av en utländsk domstolsdom. För domar som omfattas av Luganokonventionen finns särskilda bestämmelser. Enligt konventionens artikel 34 skall en ansökan om verkställighet prövas utan att motparten får beredas tillfälle att yttra sig. Meddelas ett beslut om verkställighet får säkerhetsåtgärder vidtas utan hinder av att motparten har möjlighet att begära ändring i beslutet (artikel 39). I 7 § lagen (1992:794) med anledning av Sveriges tillträde till Luganokonventionen sägs uttryckligen att om hovrätten bifaller en ansökan om verkställighet skall beslutet anses innefatta ett beslut om kvarstad eller annan åtgärd som avses i 15 kap. rättegångsbalken.

Utanför Luganokonventionens område har Högsta domstolen prövat hithörande frågor i rättsfallet NJA 1983 s. 814. Domstolen fastslog att kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd enligt bestämmelserna i 15 kap. rättegångsbalken kan beviljas även i fråga om anspråk som skall prövas av utländsk domstol, om domstolens avgörande får verkställas i Sverige. Vidare ansågs att den vars anspråk hade prövats i domen uppenbarligen kunde ha behov av att i Sverige erhålla kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd även sedan dom meddelats i den utländska rättegången men innan domen kunde verkställas här. Högsta domstolen förklarade att part med stöd av den utländska domstolsdomen kunde vända sig till tingsrätt och begära kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. rättegångsbalken.

Högsta domstolen har i ett tidigare rättsfall - NJA 1979 s. 698 - klarlagt att svaranden i ett mål om klander av skiljedom kan få prövat en begäran om kvarstad som grundar sig på skiljedomen. Domstolens avgörande inleds med ett konstaterande av att part som fått ett fordringsanspråk utdömt genom skiljedom kan ha behov av att få anspråket säkerställt genom kvarstad just därför att en ansökan om verkställighet av skiljedomen inte får bifallas utan att motparten fått tillfälle att yttra sig.

Som nämnts i avsnitt 9.2.2 föreslås inte någon ändring av bestämmelsen att motparten alltid skall beredas tillfälle att yttra sig innan verkställighet av en svensk skiljedom får ske. Med hänsyn härtill bör det finnas möjlighet för vinnande part att få sitt anspråk säkerställt genom kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd. De anförda rättsfallen torde visa att det redan med dagens bestämmelser finns möjlighet för vinnande part att utverka säkerhetsåtgärder enligt 15 kap. rättegångsbalken. En särskild bestämmelse härom får därför anses överflödig.

10 Internationella förhållanden

Möjligheten att träffa s.k. undantagsavtal i internationella tvister har behandlats i avsnitt 6.8. Bestämmelser rörande erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar kommer att tas upp i avsnitt 11. Övriga internationella frågor behandlas här under rubriken internationella förhållanden. I detta avsnitt kommer således att tas upp de regler som i dag återfinns i 4 § skiljemannalagen samt i 1-4 och 12-13 §§ LUSK.

För samtliga frågor gäller att de nuvarande reglerna har utformats med hänsyn till Sveriges internationella åtaganden enligt 1923 års Genèveprotokoll, 1927 års Genèvekonvention och New Yorkkonventionen. De båda Genèveöverenskommelserna gäller fortfarande i förhållande till bl.a. Brasilien och Portugal. Samtliga överenskommelser måste således fortfarande beaktas.

10.1 Svensk domsrätt

För att svenska domstolar skall vara behöriga att befatta sig med en tvist fordras att det skall föreligga ett svenskt rättskipningsintresse. På vissa områden finns regler som direkt handlar om svenska domstolars behörighet. Sveriges tillträde till Luganokonventionen har medfört en viktig reglering av svensk domsrätt.[1] Finns inte en särskild domsrättsregel brukar man söka vägledning i de svenska forumreglerna.

På skiljedomsrättens område finns inte några särskilda domsrättsregler när det gäller talan mot en skiljedom. Luganokonventionen är inte tillämplig på skiljeförfarande. Detta undantag anses inbegripa talan om klander och ogiltighet.[2] Högsta domstolen har emellertid i rättsfallet NJA 1989 s. 143 (Ugandamålet) funnit att det i ett mål om klander och

---

[1] Luganokonventionen har inkorporerats i svensk rätt genom lagen (1992:794) med anledning av Sveriges tillträde till Luganokonventionen. Lagen trädde i kraft den 1 januari 1993.

[2] Se Lennart Pålsson, Luganokonventionen, Stockholm 1992, s. 46 och samme författare i Svensk Juristtidning 1994 s. 1 ff.

ogiltighet av en svensk skiljedom föreligger svensk domsrätt, fastän båda parter saknade anknytning hit. I 26 § 1 st. skiljemannalagen sägs att rätt domstol i mål angående ersättningen till skiljeman är tingsrätten i den ort där skiljedomen meddelats. Bestämmelsen bör förstås så att den grundar svensk domsrätt. Slutligen talar de nuvarande reglerna i 4 § skiljemannalagen och 4 § LUSK explicit om när ett skiljeförfarande får äga rum i Sverige. Härav framgår när svensk domstol är behörig att på begäran av part t.ex. utse skiljeman. Av denna reglering får emellertid även anses följa att det i dessa fall föreligger ett svenskt rättskipningsintresse som medför att det då också är möjligt för part att väcka talan vid svensk domstol om skiljeavtalets giltighet. Saknas annat forum bör bestämmelserna om Stockholms tingsrätt som reservforum vara tillämpliga.

Den omfattning av svensk domsrätt som sålunda får anses föreligga är välgrundad och bör behållas. Talan mot en svensk skiljedom - oavsett om den gäller t.ex. klander, ogiltighet eller ersättning till skiljemännen - bör alltid kunna föras vid svensk domstol. En viss förändring av svensk domstols behörighet följer dock av de ändringar som föreslås beträffande när ett skiljeförfarande får äga rum i Sverige (se vidare avsnitt 10.2). Man bör även i framtiden kunna avstå från några särskilda lagregler när det gäller svensk domstols behörighet att pröva talan mot en skiljedom.

10.2 När får skiljeförfarande äga rum i Sverige?

10.2.1 Gällande rätt

Skiljemannalagen reglerar två fall då det föreligger hinder mot att inleda skiljeförfarande i Sverige. Det första fallet, att det pågår rättegång om samma fråga som avses med skiljeförfarandet, har behandlats i avsnitt 4.2. Här skall det andra fallet, som regleras i 4 §, tas upp. Vidare skall det hinder mot skiljeförfarande som anges i 4 § LUSK behandlas.

Bestämmelserna i 4 § skiljemannalagen och 4 § LUSK sätter gränser för när en part mot andra partens bestridande med hjälp av svensk domstol kan framtvinga ett skiljeförfarande här i riket. Dessa regler anger sålunda när ett skiljeförfarande får äga rum i Sverige.

Skiljemannalagen hänvisar beträffande tillämpande av utländskt skiljeavtal och utländsk skiljedom till reglerna i LUSK (28 §). I 1 § 1 st. LUSK anges att ett skiljeavtal som innebär att skiljeförfarandet skall äga rum utom riket är att anse som utländskt. Vidare skall enligt 2 st. ett skiljeavtal som inte utmärker om skiljeförfarandet skall äga rum inom eller utom riket anses som utländskt om båda parterna hade hemvist utom riket när avtalet ingicks. Lagen innehåller dock inte någon

precisering av vilka avtal som skall anses som svenska. Av regleringen i 1 § LUSK får emellertid motsatsvis anses framgå att ett skiljeavtal är svenskt om avtalet innebär att skiljeförfarandet skall äga rum i Sverige eller om någon av parterna hade hemvist i Sverige och avtalet inte innebär att skiljeförfarandet skall äga rum utom riket.

Skiljemannalagen är i princip tillämplig på svenska skiljeavtal. 4 § skiljemannalagen begränsar dock lagens tillämplighet mot en part som har hemvist utom riket. Skiljeförfarande får inte inledas i Sverige mot en sådan part om han inte skulle vara skyldig att svara i saken vid svensk domstol. Skiljeförfarande får dock inledas om skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum här i riket eller skiljemännen eller skiljedomsinstitution i enlighet med avtalet har bestämt att förfarandet skall äga rum i Sverige. Skiljeförfarande får också inledas om parten samtycker till det.

Skiljeförfarande kan med stöd av 4 § LUSK äga rum i Sverige trots att skiljeavtalet är utländskt. Detta gäller om skiljemännen eller skiljedomsinstitution i enlighet med avtalet bestämt att förfarandet skall äga rum här. Vidare kan skiljeförfarande inledas mot part som efter avtalets tillkomst har bosatt sig i Sverige. I dessa fall skall skiljemannalagen tillämpas på förfarandet. I 4 § LUSK omnämns inte det fall att part samtycker till att förfarandet äger rum i Sverige. Samtycket anses nämligen innebära att skiljeavtalet förlorar sin karaktär av utländskt.[3]

En skiljedom som meddelas i strid mot 4 § skiljemannalagen eller 4 § LUSK kan efter klandertalan hävas av domstol (21 § 1 st. 2 p. skiljemannalagen). Detta förutsätter dock att part väcker sådan talan inom viss tid och att hans rätt att åberopa felet inte gått förlorad enligt 21 § 2 st. skiljemannalagen.

10.2.2 Överväganden

Bestämmelserna grundar sig inte på någon uttrycklig förpliktelse enligt Genèveöverenskommelserna eller New Yorkkonventionen. De står dock i överensstämmelse med principerna i Genèveprotokollets punkt 1.

Skiljemannalagen och LUSK bygger på den grundläggande värderingen att svensk myndighet som regel inte bör medverka till att skiljeförfarande anordnas utan samtycke av part som inte skulle vara skyldig att svara i saken inför svensk domstol. Har däremot parterna själva direkt eller indirekt - t.ex. genom beslut av skiljemännen eller

[3] Se NJA II 1929 s. 85 och 88 f.

skiljedomsinstitut - bestämt att förfarandet skall äga rum i Sverige har det inte ansetts befogat att vägra dem myndighetsassistans.

Den nuvarande uppdelningen mellan "svenska" och "utländska" skiljeavtal kan te sig förvirrande. Ett svenskt skiljeavtal kan leda till en utländsk skiljedom och ett utländskt skiljeavtal kan leda till en svensk skiljedom. Förhållandena kan t.o.m. vara sådana att skiljeförfarande med stöd av ett svenskt skiljeavtal inte kan framtvingas i Sverige. Detta kan gälla t.ex. om inte någon av parterna längre har forum i Sverige när skiljeförfarandet aktualiseras.

Det finns inte ur pedagogisk synpunkt eller annars något egenvärde i att försöka skapa särskilda begrepp beträffande olika skiljeavtal.[4] Frågan om när ett skiljeförfarande får äga rum i Sverige besvaras för närvarande i huvudsak på samma sätt oavsett beteckning. Man bör därför försöka utforma reglerna utan någon särskild uppdelning mellan "utländska" och "svenska" skiljeavtal.

De nuvarande reglerna gör som antytts på en punkt skillnad mellan svenska och utländska skiljeavtal. Detta gäller beträffande en part som inte är bosatt här men som ändock skulle kunna sökas i saken vid svensk domstol. Gäller det ett svenskt skiljeavtal kan ett skiljeförfarande komma till stånd i Sverige utan hans medverkan. Däremot kan det inte ske om skiljeavtalet är att beteckna som utländskt. Den skillnad som sålunda föreligger torde bero mera på att skiljemannalagen och LUSK utarbetats var för sig än på några överväganden i sak.

Man bör skapa en enhetlig reglering som kan gälla för alla skiljeavtal. Denna bör bygga på samma grundläggande värderingar som nuvarande bestämmelser i 4 § skiljemannalagen och 4 § LUSK. I sak innebär detta att reglerna bara ändras så att skiljeförfarande alltid kan inledas i Sverige mot en part, som är skyldig att svara i saken vid svensk domstol, utan dennes medverkan, förutsatt att skiljeavtalet inte innebär att skiljeförfarandet skall äga rum utom riket. Den föreslagna harmoniseringen innebär sålunda en försiktig utökning av vad som i dag gäller enligt 4 § LUSK.

Avslutningsvis bör påpekas att Luganokonventionens bestämmelser om behörig domstol i detta hänseende har betydelse för skiljeförfaranden. När det gäller att bestämma om en part som omfattas av konventionen är skyldig att svara i saken vid svensk domstol kommer nämligen dess bestämmelser att vara tillämpliga.

---

[4] Se kritiken mot indelningen av Åke Hassler i Svensk Juristtidning 1929 s. 223 ff.

10.3 På skiljeavtal tillämplig lag

10.3.1 Gällande rätt

Vid erkännande och verkställighet här i riket av utländska skiljedomar finns det i 7 § 1 st. 1 p. LUSK bestämmelser som reglerar vilken lag som skall tillämpas på skiljeavtalet. Regleringen överensstämmer med artikel V första stycket a) i New Yorkkonventionen. Vad som gäller när man innan någon skiljedom har meddelats skall bedöma giltigheten och rättsverkningarna av ett utländskt skiljeavtal är däremot osäkert. Det är denna fråga som här skall närmare behandlas.

Innebär skiljeavtal att skiljeförfarandet skall äga rum i viss främmande stat skall enligt 2 § LUSK lagen i den staten äga tillämpning på avtalet. Nämnda regel aktualiseras vid domstol framför allt när part gör invändning om att den instämda frågan är föremål för ett utländskt skiljeavtal. Innebörden av 2 § LUSK är dock inte så klar som stadgandet kan ge vid handen.

I Genèveprotokollet utpekas för ett fall tillämplig lag. Enligt punkt 2 skall skiljedomsförfarandet, inklusive skiljenämndens konstituerande, regleras av parterna och av lagstiftningen i det land inom vars område förfarandet äger rum. Det finns inte någon annan bestämmelse i protokollet eller Genèvekonventionen som svarar mot bestämmelsen i 2 § LUSK.

Bestämmelsen i 2 § innebar enligt förarbetena till LUSK[5] att ett utländskt skiljeavtal skulle kunna underkännas på grund av att det ingåtts utan iakttagande av viss form eller därför att det avsåg en framtida rättstvist även om avtalet enligt svenska bestämmelser vore giltigt. Vidare konstaterades att frågan om vilken lag som skulle tillämpas, när det gäller att bedöma giltigheten och verkningarna av ett skiljeavtal, då ännu inte i sin helhet var mogen för lagstiftning. Den bestämmelse som upptogs i 2 § ansågs dock reglera ett fall av stor praktisk betydelse och gav uttryck för en princip som inte borde framkalla betänkligheter från internationell synpunkt.

Frågan om närmare lagstiftning på området togs upp på nytt vid Sveriges tillträde till New Yorkkonventionen.[6] De sakkunniga föreslog en generell regel som motsvarar den som enligt 7 § 1 st. 1 p. LUSK i dag gäller vid verkställighet av en skiljedom. Det framhölls då att 2 § uppenbarligen inte varit avsedd att uttömmande reglera frågan om tillämplig lag på området och att även annan lag än bestämmelsen anger

---

[5] Se NJA II 1929 s. 87.

[6] Se prop. 1971:131 s. 24 ff.

torde kunna komma i fråga. Ett exempel skulle kunna vara att parterna hade träffat överenskommelse om tillämplig lag. Departementschefen hänvisade till att man under arbetet med New Yorkkonventionen inte kunnat enas om en särskild lagvalsregel som skulle gälla när skiljeavtalets giltighet aktualiseras utan samband med ett verkställighetsärende. Detta hindrade inte, enligt departementschefens mening, att de konventionsbestämmelser som gäller verkställighet av en utländsk skiljedom måste bli vägledande även i ett sådant fall.

Man bör mot denna bakgrund fråga sig vilken den närmare innebörden av 2 § LUSK är och hur stort tillämpningsområde som regeln har. Några aspekter skall här beröras.

Parters behörighet att ingå ett skiljeavtal bör i enlighet med New Yorkkonventionen artikel V första stycket a) och 7 § 1 st. 1 p. LUSK bestämmas enligt den för dem tillämpliga lagen. Därmed torde enligt svensk rätt avses deras personalstatut. Bedömningen av parts behörighet att ingå skiljeavtal och frågan om han var behörigen företrädd torde inte ha varit avsedd att falla inom ramen för 2 § LUSK.

Bedömningen av om en skiljedom innefattar avgörande av en fråga som inte kan lämnas till avgörande av skiljemän, dvs. av skiljedomsmässigheten, görs enligt New Yorkkonventionen artikel V andra stycket a) med tillämpning av lagen i det land där verkställighet söks. I enlighet härmed görs bedömningen vid ansökan om verkställighet i Sverige enligt svensk lag (7 § 2 st. 1 p. LUSK).

Detta gäller även när ett skiljeavtal åberopas som rättegångshinder (3 § LUSK). Förutom att frågan då skall vara skiljedomsmässig enligt svensk lag krävs enligt sistnämnda bestämmelse att den skall vara det även enligt den främmande lag som är tillämplig på avtalet. För bestämmande av sistnämnda lag torde 2 § LUSK vara tillämplig. Bestämmelserna innebär att det skiljedomsmässiga området väl kan inskränkas men inte utvidgas jämfört med vad som gäller enligt svensk lag. Vidare anger 2 § LUSK jämförd med 3 § samma lag enligt vilken lag som avtalets formella och materiella giltighet i övrigt skall prövas när det gäller att bedöma ett skiljeavtals verkan som rättegångshinder. Det kan enligt den främmande lagen t.ex. uppställas krav på att avtalet skall ha viss form.

Denna tolkning bör dock ställas mot New Yorkkonventionen artikel V första stycket a) och 7 § 1 st. 1 p. LUSK där det anges att skiljeavtalets giltighet skall prövas enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas på avtalet. Först om varje anvisning därom saknas skall avtalets giltighet prövas enligt lagen i det land där skiljedomen meddelats.

Konventionen poängterar sålunda partsautonomin beträffande tillämplig lag medan 2 § LUSK inte säger något om parternas möjlighet

att träffa avtal beträffande tillämplig lag. Visserligen uttalade departementschefen vid Sveriges tillträde till New Yorkkonventionen att principerna i konventionen måste bli vägledande när det gäller att innan någon skiljedom har meddelats bedöma giltigheten och rättsverkningarna av ett utländskt skiljeavtal.[7] Lagen ändrades emellertid inte på denna punkt. Uttalandet synes inte heller ha något stöd i lydelsen av 2 § LUSK eller dess förarbeten.

Sammanfattningsvis vågar man konstatera att den närmare innebörden och räckvidden av 2 § LUSK är osäker. En teori som framförts i doktrinen går ut på att man som minimiförutsättning för godtagande av en skiljeklausul som rättegångshinder vid svensk domstol kräver att klausulen har kommit giltigt till stånd enligt svensk rätt.[8]

10.3.2 Allmänna överväganden

Frågan om vilket lands lag som skall tillämpas på ett skiljeavtal kan avse skilda komplex av rättsregler. Flertalet torde i vid mening gälla skiljeavtalets giltighet. Hit hör bestämmelser om formkrav och om själva mekanismen för avtalets tillkomst. Vidare är att beakta grunder för ett avtals ogiltighet, såsom tvång, svek och oskälighet. Ett skiljeavtal kan vara ogiltigt redan av den anledningen att det gäller en tvist som med tanke på dess art inte får slitas skiljedomsvägen; den är alltså inte skiljedomsmässig. Också regler om avtals upphörande kan aktualiseras. En annan grupp av regler gäller parters behörighet att ingå skiljeavtal. Slutligen är att nämna att frågan om tillämplig lag har betydelse för tolkning av skiljeavtalet.

Den nu berörda frågeställningen om tillämplig lag i olika hänseenden på skiljeavtalet bör hållas isär från spörsmålen om vilken lag som skall tillämpas när det gäller den materiella tvistefrågan och vilken lag som själva förfarandet skall följa. Det bör i lagen sägas att beträffande förfaranden som äger rum i Sverige skall lagen om skiljeförfarande gälla även när tvisten har internationell anknytning.

Som framgått kan frågor om tillämplig lag på skiljeavtalet uppkomma i olika sammanhang. De kan aktualiseras t.ex. när ett internationellt skiljeavtal åberopas som rättegångshinder här i landet, när ett skiljeavtal skall bedömas i ett svenskt skiljeförfarande eller vid klandertalan mot en

---

[7] Se prop. 1971:131 s. 27 f.

[8] Se Lennart Pålsson, Svensk rättspraxis i internationell processrätt, Stockholm 1989, s. 179.

svensk skiljedom samt när verkställighet begärs i Sverige av en utländsk skiljedom.

I detta delavsnitt behandlas frågan om tillämplig lag på skiljeavtal mer allmänt, medan de följande delavsnitten särskilt uppehåller sig vid skiljedomsmässigheten och partsbehörigheten.

Det är fortfarande svårt att utforma och överblicka konsekvenserna av en för alla fall uttalad regel om tillämplig lag på skiljeavtal. Det bör dock åvila lagstiftaren att så långt möjligt ge ett besked också i denna fråga. Genom att tillträda New Yorkkonventionen har vi accepterat en uttalad lagvalsregel, låt vara bara när det gäller verkställighet av en utländsk skiljedom. Konsekvensen kräver att ett skiljeavtals giltighet skall bedömas efter samma regler oberoende av om det aktualiseras utan samband med ett verkställighetsärende. För att uppnå detta syfte bör den nuvarande bestämmelsen i 2 § LUSK utgå. Enligt ordalydelsen synes den nämligen hindra att man låter konventionens lagvalsregel vara vägledande. Med denna utgångspunkt bör man försöka finna en regel som, låt vara inte uttömmande, kan reglera problemet.

En första fråga är i vilka fall parter bör få träffa avtal om vilket lands lag som skall vara tillämplig på skiljeavtalet. I ett avtalsförhållande mellan svenska parter utan internationell anknytning bör det inte vara möjligt att på förhand avstå från t.ex. avtalslagens regler om rättshandlingars ogiltighet. Ett generellt lagval bör därför godtas endast om skiljeavtalet har internationell anknytning. Den internationella anknytningen kan t.ex. bestå i att parterna, eller någon av dem, hade hemvist utom riket eller att tvisten har uppkommit på grund av verksamhet utomlands. - Det bör påpekas att den förda diskussionen endast handlar om parters rätt att välja avtalsstatut, inte om deras behörighet att träffa avtal om avvikelser från dispositiva regler. Om parternas avtal om tillämplig lag på skiljeavtalet av någon orsak underkänns som ett generellt lagval kan det ändå tänkas få betydande rättsverkningar som en materiellträttslig partshänvisning. I den mån avtalsstatutets regler är dispositiva kan parter nämligen komma överens om andra regler, bl.a. just genom att hänvisa till bestämmelser i en främmande rättsordning. Det kan dock vara tveksamt om parter som gjort en generell hänvisning till ett visst lands lag avsett att denna skall tolkas som en materiellträttslig partshänvisning om inte lagvalet som helhet godtas.

Man bör sedan överväga vilka krav som bör ställas på en partsöverenskommelse om lagval. New Yorkkonventionen talar beträffande erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom om "att (skilje)avtalet icke är giltigt enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas på avtalet, eller i avsaknad av varje anvisning därom, enligt lagen i det land, där skiljedomen meddelats" (artikel V första stycket a)). Vad bör då gälla vid verkställighetsprövning i Sverige av en

tysk skiljedom, om parterna överenskommit t.ex. att schweizisk lag skall tillämpas på avtalet utan att skillnad gjorts mellan den materiella delen och skiljeklausulen, men i skiljeklausulen föreskrivit skiljeförfarande i Tyskland?

Den förhärskande uppfattningen torde vara att lagvalet vid tillämpning av konventionen explicit måste avse *skiljeavtalet*.[9] Detta innebär att det i ovannämnda exempel skall tillämpas tysk rätt när det gäller att bedöma skiljeavtalets giltighet, medan schweizisk rätt är tillämplig på avtalet i övrigt. Man skulle också kunna uppfatta exemplet så att parterna genom att hänvisa till skiljeförfarande i Tyskland har gjort ett implicit lagval.

Också för tillämpning av den tänkta, allmänna regeln om tillämplig lag på skiljeavtal bör det krävas att parternas överenskommelse om lagval avser just skiljeavtalet.

Finns det inte någon sådan överenskommelse om tillämplig lag på skiljeavtalet bör dess giltighet bedömas enligt lagen i det land där skiljeförfarandet enligt parternas avtal har ägt rum eller skall äga rum. Parterna kan i skiljeavtalet ha valt en plats för skiljeförfarandet. I andra fall kan ett skiljeförfarande ha inletts och ett val av plats för förfarandet i enlighet med skiljeavtalet ha gjorts av skiljemännen eller ett skiljedomsinstitut. Var båda parterna hemmahörande i ett visst land och har tvisten ingen internationell anknytning kan man i avsaknad av andra tolkningsdata utgå från att parterna avsett att förfarandet skall äga rum i hemlandet.

Äger förfarandet rum i Sverige kommer sålunda svensk rätt normalt att vara tillämplig på skiljeavtalet om parterna inte särskilt överenskommit att annan lag skall tillämpas.

10.3.3 Särskilt om skiljedomsmässighet

Bristande skiljedomsmässighet har hävdats falla utanför det ogiltighetsbegrepp som används i New Yorkkonventionen artikel V första stycket a).[10] Om ett avtal är ogiltigt enligt ett visst lands lag när det rör en viss fråga framstår det emellertid som motsägelsefullt att bortse från just denna ogiltighetsanledning när man bedömer avtalets giltighet enligt det landets lag.

Den bestämmelse om tillämplig lag på skiljeavtalet som nu övervägs kommer som nämnts att bli aktuell bl.a. när part gör invändning om rättegångshinder. Det går inte att i detta sammanhang bortse från att det

---

[9] Se van den Berg, s. 291 ff.

[10] Se van den Berg, s. 288 f.

åberopade skiljeavtalet enligt tillämplig lag är ogiltigt på grund av att tvistefrågan inte är skiljedomsmässig. Part lär nämligen inte med stöd av ett sådant avtal kunna få till stånd ett skiljeförfarande mot andra partens bestridande. Detta gäller inte minst därför att den på skiljeavtalet tillämpliga lagen i allmänhet är lagen där skiljeförfarandet är avsett att äga rum.

Den ovan angivna tolkningen av konventionen bör inte hindra att man vid utformningen av en svensk lagvalsregel som inte direkt omfattas av New Yorkkonventionens bestämmelser även beaktar om tvisten är skiljedomsmässig enligt den tillämpliga lagen när det gäller att bedöma skiljeavtalets giltighet. Bristande skiljedomsmässighet enligt tillämplig lag bör således beaktas när den diskuterade lagvalsregeln är tillämplig, t.ex. när ett skiljeavtal åberopas som rättegångshinder eller vid klandertalan mot en svensk skiljedom.

Följden för en svensk skiljedoms del blir att bristande skiljedomsmässighet enligt tillämplig *utländsk* lag och därmed *skiljeavtalets* ogiltighet utgör en klandergrund som måste åberopas inom viss tid och som kan prekluderas. Brister det i skiljedomsmässighet enligt *svensk* lag blir själva *skiljedomen* som sådan ogiltig enligt de regler som har föreslagits i det föregående (avsnitt 6.3.2).

10.3.4 Särskilt om parts behörighet att ingå skiljeavtal

Utanför den diskuterade lagvalsregeln bör liksom enligt New Yorkkonventionen artikel V första stycket a) och den nuvarande regleringen i 7 § 1 st. LUSK falla parts behörighet att ingå avtalet och frågan om han var behörigen företrädd. I allmänhet bör dessa frågor bedömas enligt personalstatutet, bestämt enligt svensk internationell privaträtt. En avvikelse från denna huvudregel kan dock vara befogad, t.ex. när det gäller att avgöra om en stat eller ett statskontrollerat företag haft rätt att ingå skiljeavtal. Utredningen föreslår därför inte någon uttrycklig regel som anger enligt vilken lag som parts behörighet att ingå avtalet och frågan om han var behörigen företrädd skall bedömas. Dessa frågor bör i stället överlämnas åt rättstillämpningen.

10.4 Internationella skiljeavtal som rättegångshinder

10.4.1 Gällande rätt

Ett "utländskt" skiljeavtals verkan som rättegångshinder regleras i 3 § LUSK. Som tidigare nämnts anges i 1 § LUSK vilka skiljeavtal som skall anses vara utländska. Som utländska anses skiljeavtal som innebär att skiljeförfarandet skall äga rum utom riket. Vidare anses ett skiljeavtal vara utländskt om det inte utmärker om skiljeförfarandet skall äga rum inom eller utom riket och båda parterna hade hemvist utom riket när avtalet ingicks.

Tvistefråga som är föremål för utländskt skiljeavtal får inte mot parts bestridande prövas av svensk domstol. Denna huvudregel förutsätter dock enligt 3 § att avtalet är giltigt enligt den främmande lag som äger tillämpning på det och att tvisten även enligt svensk lag kan hänskjutas till skiljemän.

Bestämmelsen står i huvudsaklig överensstämmelse med principerna i Genèveprotokollets punkt 4 och Genèvekonventionens artikel 1 andra stycket b). I New Yorkkonventionen återfinns motsvarande principer i artikel II tredje stycket och artikel V andra stycket a). I enlighet med sistnämnda bestämmelse föreskrivs i 7 § 2 st. 1 p. LUSK att en utländsk skiljedom inte gäller i Sverige om skiljedomen innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag ej må avgöras av skiljemän.

Det kan dock uppstå viss tveksamhet om vad det förbehåll som följer av att frågan även enligt svensk lag skall kunna hänskjutas till skiljemän innebär. Vissa frågor kan, t.ex. enligt 3 a § skiljemannalagen, inte göras till föremål för skiljeavtal innan tvist uppkommit. Med att frågan enligt svensk lag skall kunna hänskjutas till skiljemän torde dock förstås att frågan vid någon tidpunkt skall kunna hänskjutas till skiljemän (jfr vad som sagts om skiljedomsmässighet i avsnitt 1.2). Inskränkningar i svensk lag av typ att skiljeavtal inte får ingås förrän tvist uppkommit bör således inte innebära att frågan faller utanför det skiljedomsmässiga området.[11]

---

[11] Se Per Olof Ekelöf och Robert Boman: Rättegång I, 7:e uppl, Stockholm 1990, s. 57. Jfr dock Michael Bogdan: Svensk internationell privat- och processrätt, Lund 1992, s. 297 (särskilt not 12).

10.4.2 Överväganden

Den nya lagen är avsedd att precis som skiljemannalagen vara tillämplig på skiljeförfaranden som äger rum i Sverige. Den allmänna bestämmelse om skiljeavtals verkan som rättegångshinder som utredningen föreslår är utformad med hänsyn till detta tillämpningsområde.

För att ett skiljeavtal skall utgöra hinder för rättegång bör det krävas att part med hjälp av avtalet kan få sin sak prövad. I annat fall kommer ett sådant skiljeavtal att kunna hindra part från att väcka talan vid svensk domstol samtidigt som han inte kan få sin sak prövad av skiljemän enligt skiljeavtalet. Denna grundsyn överensstämmer med New Yorkkonventionens inställning. Detta uttrycks i konventionen artikel II tredje stycket så att ett skiljeavtal inte utgör hinder för rättegång om domstolen finner att "avtalet är ogiltigt, utan verkan eller ogenomförbart".

Bedömningen av om skiljeavtalet skall kunna ligga till grund för en prövning kompliceras givetvis av att skiljeförfarandet kan komma att äga rum utom riket. Är annan lag än svensk tillämplig på skiljeavtalet bör det krävas att skiljeavtalet är giltigt och verksamt enligt denna lag. Detta gäller oavsett om det rör sig om en ursprunglig brist eller om skiljeavtalet sedermera upphört att gälla. I första fallet kan det t.ex. vara så att ena parten inte var behörigen representerad vid avtalets ingående eller att den fråga som rättegången avser inte är skiljedomsmässig enligt tillämplig lag (jfr vad som sagts om skiljedomsmässighet i avsnitt 10.3.3). I andra fallet kan avtalets verkan ha upphört sedan en tidsfrist för meddelande av skiljedom löpt ut. De anförda fallen har det gemensamt att part inte kan framtvinga en prövning i enlighet med det åberopade avtalet. Med dessa fall bör man jämställa att skiljeavtalet av någon annan anledning - kanske av mera praktisk art - inte går att genomföra. Precis som i dag bör det också krävas att tvisten enligt svensk lag kan avgöras av skiljemän. Annars kommer den blivande skiljedomen nämligen inte att erkännas och kunna verkställas här.

En bestämmelse om skiljeavtal som rättegångshinder behövs för att Sverige skall uppfylla sina konventionsåtaganden om att erkänna utländska skiljeavtal. Den nuvarande bestämmelsen ger inte klart besked om de bakomliggande syftena. New Yorkkonventionens formulering visar tydligare vad det rör sig om. Den svenska regeln bör därför utformas i närmare anslutning till konventionens lydelse och få det innehåll som har angetts i det föregående.

10.5 Bevisupptagning vid skiljeförfarande utom riket

Bevisupptagning vid svensk domstol under skiljeförfarande som äger rum utom riket får ske enligt samma regler som gäller för ett skiljeförfarande som äger rum i Sverige. Det förutsätts dock i 12 § LUSK att förfarandet grundar sig på ett skiljeavtal och att tvisten också enligt svensk lag kan hänskjutas till avgörande av skiljemän.

Stadgandet grundar sig på Genèveprotokollets punkt 2 som anger att fördragsslutande stat skall underlätta de processuella åtgärder som skall äga rum i staten på grund av ett skiljeförfarande som pågår i en annan fördragsslutande stat. Bestämmelsen har dock utsträckts till att gälla oavsett i vilken stat som förfarandet pågår. Den enda inskränkning som gäller är att tvisten även enligt svensk lag skall kunna hänskjutas till avgörande av skiljemän.

Bestämmelsen ger uttryck för en allmänt positiv syn från svensk sida att bistå skiljenämnder i andra länder genom att ge samma möjlighet till bevisupptagning som vid ett förfarande i Sverige. Denna välvilliga inställning bör behållas.

10.6 Bevisning om innehållet i främmande lag

Enligt 13 § LUSK kan domstol eller annan myndighet som skall tillämpa främmande lag i mål eller ärende rörande främmande skiljeavtal eller skiljedom förelägga part att föra bevisning därom. Bestämmelsen motsvarar stadgandet i 35 kap. 2 § 2 st. andra meningen rättegångsbalken. Eftersom inte någon annan myndighet än domstol numera kan komma att tillämpa främmande lag i mål eller ärende rörande främmande skiljeavtal eller skiljedom behövs inte längre någon annan bestämmelsen än den som återfinns i rättegångsbalken.

11 Verkställighet av utländsk skiljedom

11.1 Utländsk skiljedom

Enligt 5 § 1 st. lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK) är en skiljedom utländsk om den är meddelad på utländsk ort. Skiljedomen skall därvid enligt 2 st. anses meddelad i den stat där skiljemannaförfarandet ägt rum. Motsatsvis följer att en skiljedom är svensk om skiljemannaförfarandet ägt rum i Sverige.

Skiljedomsinstitutet har beträffande den nuvarande gränsdragningen mellan utländska och inländska skiljedomar anfört följande. Det är oklart vad som i 5 § LUSK menas med skiljemannaförfarandet och i vilken utsträckning skiljedomens nationalitet påverkas om ett eller flera sammanträden hålls utomlands. Det är väsentligt att det inom ramen för ett svenskt skiljeförfarande är möjligt att hålla sammanträden utomlands. Det är också av vikt att skiljemän inte hur som helst kan avvika från parternas avtal när det gäller platsen för förfarandet. Vidare bör det av praktiska skäl sakna betydelse i detta hänseende var själva underskriften av domen äger rum. Den lämpligaste ordningen när det gäller att bestämma nationaliteten torde vara att anse domen meddelad på den plats som anges i domen. Skulle någon sådan angivelse inte finnas bör domen anses meddelad på den ort på vilken skiljedomen utges eller eljest hålls tillgänglig för parterna. En sådan regel skulle överensstämma med artikel 31(3) och 20 i modellagen.

När det gäller att närmare ange gränsdragningen mellan "utländska" och "inländska" skiljedomar kan man tänka sig olika metoder. Sålunda skulle såsom inländsk alltid kunna anses en skiljedom mellan svenska parter, även om skiljedomen meddelats utomlands. Det vore också möjligt att anse alla skiljedomar som tillkommit enligt skiljemannalagens regler som svenska. Sverige har emellertid definierat skillnaden på territoriell bas - liksom New Yorkkonventionen - och drar gränsen beroende på var domen har meddelats. Modellagen bygger på samma princip.

Tillägget i 5 § 2 st. LUSK, att en skiljedom skall anses meddelad i den stat där skiljemannaförfarandet ägt rum, tillkom efter hemställan av Justitieutskottet i samband med de lagändringar som vidtogs när Sverige

tillträdde New Yorkkonventionen.[1] I lagstiftningsärendet rådde enighet om att det avgörande för skiljedomens nationalitet borde vara i vilken stat förfarandet ägt rum. En skiljedom som underskrevs i Sverige efter ett förfarande utomlands borde således inte kunna betecknas som inländsk.

Den nuvarande uppdelningen mellan svensk och utländsk skiljedom bör behållas. Avgörande för frågan om en skiljedom skall betraktas som svensk bör liksom för närvarande vara om förfarandet har ägt rum i Sverige. Bestämmelserna om platsen för förfarandet, som har behandlats i avsnitt 4.5, har getts en utformning som medger att en del av ett svenskt förfarande kan äga rum utom riket. Har förfarandet enligt denna bestämmelse ägt rum i Sverige bör domen alltid anses vara svensk. På motsvarande sätt bör en skiljedom anses vara utländsk om det har bestämts att förfarandet skall äga rum på en ort utom riket även om en del av förfarandet ägt rum i Sverige. Regleringen anknyter ganska nära till skiljedomsinstitutets förslag, dock måste det finnas någon faktisk anknytning till platsen för förfarandet.

Har skiljemännen i skiljedomen angett var förfarandet har ägt rum bör denna uppgift i allmänhet kunna godtas utan någon närmare kontroll. Menar part att uppgiften är felaktig har han att leda sitt påstående i bevis.

11.2 Ansökan om verkställighet skall prövas av domstol

En utländsk skiljedom får inte verkställas i Sverige utan föregående prövning av svensk domstol. En ansökan om verkställighet av en utländsk skiljedom skall enligt 8 § LUSK göras hos Svea hovrätt. Utredningen föreslår inte någon förändring av denna ordning.

11.3 Närmare om prövningen

Utgångspunkten är att en utländsk skiljedom gäller här i riket (6 § LUSK). Domstolen skall dock förvissa sig om att skiljedomen endast omfattar enligt svensk lag skiljedomsmässiga frågor och att tillämpning

[1] Se JuU 1971:27.

av skiljedomen inte är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket (7 § 2 st. LUSK). Vidare kan en part förhindra bifall till ansökan om verkställighet genom att visa att någon av i 7 § 1 st. LUSK uppräknade omständigheter föreligger.

De inskränkningar som anges i 7 § LUSK motsvarar bestämmelser i New Yorkkonventionen. De olika punkterna har utformats i nära anslutning till konventionens lydelse. Det finns inte skäl att utom på de ställen som LUSK avviker från New Yorkkonventionen närmare granska på vilka grunder som en ansökan om verkställighet kan avslås.

11.3.1 Skiljedomen skall vara bindande för parterna

Part kan enligt 7 § 1 st. 5 p. LUSK hindra bifall till ansökan om verkställighet genom att visa att skiljedomen ännu icke blivit verkställbar eller eljest bindande för parterna i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats eller att den undanröjts eller dess verkställighet uppskjutits av behörig myndighet i sådan stat. I New Yorkkonventionen talas endast om att skiljedomen ". . . ännu icke blivit bindande . . .". Orden "verkställbar eller eljest" tillades i lagtexten på initiativ av lagrådet. Av lagens förarbeten framgår att någon saklig ändring i förhållande till konventionstexten inte åsyftades.[2]

Avsikten med att välja ordet bindande i konventionen har varit att ta avstånd från kravet på dubbelt exekvatur. Sökanden skall således inte behöva förete bevis om att domen är verkställbar även i den stat där den tillkommit. Bedömningen av när domen blivit bindande skall göras enligt den för domen tillämpliga lagen. Normalt får en skiljedom anses bindande om part inte kan få den överprövad i sak, t.ex. genom ett överskiljeförfarande. Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 1979 s. 527 gett bestämmelsen en tolkning i linje med det sagda.

Man bör inte utan starka skäl göra tillägg eller ändringar i lagtext som syftar till införlivande av en konventionstext. Avsikten i det här fallet har varit att förtydliga begreppet "bindande för parterna". Det tillägg som gjorts ger dock snarast intryck av att sökanden skulle behöva dubbelt exekvatur. Detta är just vad bestämmelsen syftar till att undvika.

Man bör särskilt beakta att lagens bestämmelser ger viktig information till utländska parter som söker verkställighet i Sverige. När de upptäcker att lagens ordalydelse inte överensstämmer med konventionens ligger det nära till hands för dem att anta att en avvikelse i sak avses. Detta gäller inte minst då andra bestämmelser i 7 § LUSK

---

[2] Se prop. 1971:131 s. 13, 69 f. och 71.

utformats i nära anslutning till konventionens ordalydelse. Övervägande skäl talar för att lagtexten på denna punkt utformas helt i enlighet med konventionen.

11.3.2 Utan verkan-rekvisitet

Vid Sveriges tillträde till New Yorkkonventionen ändrades 7 § LUSK i syfte att uppfylla konventionsåtagandena. De sakkunnigas förslag innebar på några punkter att möjligheterna till invändningar ökades jämfört med tidigare lagstiftning. Detta gällde de regler som återfinns i 7 § 1 st. 3 och 4 p., nämligen att skiljemännen överskridit sitt uppdrag och att felaktigheter förekommit vid tillsättandet av skiljemännen eller vid skiljemannaförfarandet. De sakkunniga hade här följt New Yorkkonventionens reglering i sak. Enligt den dåvarande ordningen i den svenska lagstiftningen var utgångspunkten att invändningar av detta slag skulle prövas i den stat där skiljedomen hade meddelats och att skiljedomen skulle stå fast om klandertiden hade försuttits. För att behålla denna utgångspunkt tillades på inititativ av departementschefen som ett förbehåll att skiljedomen skulle vara utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats.[3] Detta förbehåll följer således inte av New Yorkkonventionen.

Det tillägg som gjorts i 3 och 4 p. i förhållande till New Yorkkonventionen har i och för sig visst fog för sig. Det skulle kunna hävdas att det borde tillkomma domstol i den stat där skiljedomen meddelats eller enligt vars lag den meddelats att pröva om den skall upphävas. Följden av att part inte fört sådan talan mot skiljedomen borde då bli att han inte på verkställighetsstadiet fick komma med invändningar i dessa hänseenden. Detta förutsätter dock att en prövning kan komma till stånd i den stat där skiljedomen meddelats eller enligt vars lag den meddelats. Bland annat förekomsten av s.k. undantagsavtal (se vidare avsnitt 6.8) begränsar möjligheterna till sådan prövning.

Som skäl för att godta undantagsavtal har anförts att det framstår som befogat att parterna vill förhindra att samma invändning kan prövas såväl i en klanderprocess som vid en ansökan om verkställighet. Kan å andra sidan invändningarna inte framföras i ett klandermål bör det vara möjligt att få till stånd en prövning i verkställighetsmålet. I vart fall om parterna inte kan få frågorna prövade av domstol i den stat där skiljedomen meddelats eller enligt vars lag den meddelats bör således de särskilda förbehållen i 3 och 4 p. inte gälla.

---

[3] Se prop. 1971:131 s. 39.

Som nämnts i avsnitt 11.3.1 bör man emellertid inte utan starka skäl göra tillägg eller ändringar i en lagtext som svarar mot en konventionstext. Tillräckliga skäl föreligger enligt utredningens mening inte heller på denna punkten att avvika från konventionens bestämmelse. Detta gäller inte minst därför att man annars hade tvingats till en särbestämmelse för de fall då ett undantagsavtal hindrar part att få frågorna prövade av domstol i den stat där skiljedomen meddelats eller enligt vars lag den meddelats.

11.3.3 Uppdragsöverskridande

Om det visas att skiljemännen överskridit sitt uppdrag gäller skiljedomen enligt 7 § 1 st. 3 p. LUSK inte här i riket. Bestämmelsen motsvarar artikel V första stycket c) i New Yorkkonventionen. Den svenska regeln har dock en annan ordalydelse än konventionstexten. Bland annat nämns inte det fallet att endast en del av skiljedomen drabbas av bristen och att resten av skiljedomen kan särskiljas från den icke verkställbara delen. Någon avvikelse i sak avsågs dock inte.[4]

Eftersom vi eftersträvar en reglering som i sak överensstämmer med New Yorkkonventionen bör bestämmelsen utformas i närmare anslutning till konventionens lydelse. Ordalydelsen i konventionen är något olika om man jämför den engelska texten med de franska och spanska lydelserna, som alla äger lika vitsord (artikel XVI). Innebörden torde vara att skiljedomen inte får innehålla beslut i frågor som faller utanför skiljeavtalet eller som inte hänskjutits till skiljemännen.[5]

11.3.4 Uppskov

Enligt 7 § 1 st. 5 p. LUSK gäller en skiljedom inte här i riket om den mot vilken skiljedomen åberopas visar att den undanröjts eller dess verkställighet uppskjutits av behörig myndighet i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats. Det fordras enligt bestämmelsen att den utländska myndigheten efter särskild prövning beslutat uppskjuta skiljedomens verkställighet. Att skiljedomens verkställighet automatiskt uppskjuts när talan mot skiljedomen anhängiggörs i sådan stat faller inte in under den nämnda regeln i LUSK och New Yorkkonventionen.

---

[4] Se prop. 1971:131 s. 39.

[5] Se van den Berg, s. 314 ff.

I rättsfallet NJA 1979 s. 527 hade part i Frankrike väckt viss talan mot en skiljedom som hade meddelats i Frankrike. I målet visades att en sådan talan automatiskt förhindrade all verkställighet i Frankrike. Parten motsatte sig verkställighet i Sverige och åberopade bl.a. att det inte var möjligt att erhålla något särskilt beslut om inhibition i Frankrike. Högsta domstolen fann emellertid att detta automatiska hinder mot verkställighet inte föll under regleringen i 7 § 1 st. 5 p. LUSK. Denna tolkning synes även ha stöd i konventionsbestämmelsen.[6]

Det finns emellertid enligt 9 § 2 st. LUSK viss möjlighet att uppskjuta avgörandet om verkställighet i Sverige. Enligt lagrummet kan avgörandet uppskjutas om part invänder att han hos myndighet som avses i 7 § 1 st. 5 p. gjort framställning om undanröjande av domen eller uppskov med dess verkställighet. Om sökanden begär det kan motparten åläggas att ställa skälig säkerhet. Denna reglering bygger på artikel VI i New Yorkkonventionen.

Bestämmelsen ger domstolen en diskretionär möjlighet att uppskjuta sitt avgörande. Syftet anges i förarbetena vara bl.a. att skydda den som åberopar skiljedomen mot obefogade invändningar vars syfte är att fördröja ett beslut om verkställighet (se prop. 1971:131 s. 42).

I rättsfallet NJA 1979 s. 527 ansåg Högsta domstolen, med hänsyn till de allmänna strävandena bakom New Yorkkonventionen och den därpå grundade 1971 års lagstiftning att underlätta verkställighet av utländska skiljedomar, att sådana omständigheter inte förelåg som borde leda till uppskov med avgörandet. En ledamot var skiljaktig. Han noterade att fransk domstol, med hänsyn till att verkställigheten automatiskt uppskjutits enligt fransk lag, ännu inte haft anledning att pröva om skiljedomen, bedömd enligt fransk lag, innehöll sådana brister att dess verkställighet borde inhiberas. Detta motiverade, enligt hans mening, särskild försiktighet när det gällde förordnande om omedelbar verkställighet i Sverige.

Högsta domstolen har även i ett senare rättsfall (NJA 1992 s. 733) haft att pröva en begäran om uppskov. Detta fall gällde en begäran om verkställighet av en norsk skiljedom. Förlorande parten hade väckt klandertalan i Norge men ännu inte fått ett yrkande om uppskov med verkställigheten prövat i sak. De norska domstolarnas vägran att pröva yrkandet i sak ifrågasattes mot bakgrund av regleringen i New Yorkkonventionen. Högsta domstolen ansåg det emellertid inte möjligt att bedöma om en prövning i sak av uppskovsyrkandet skulle leda till bifall vare sig helt eller delvis. Det kunde ta lång tid innan målet i Norge blev avgjort och det bedömdes vara ovisst om klagande parten kunde få

[6] Se van den Berg, s. 352.

framgång med sin talan. Det allmänna intresset av att underlätta verkställighet av utländska skiljedomar ansågs dock väga så tungt att frågan om verkställighet här i landet inte uppsköts. Även i detta fall förekom en skiljaktig mening. Ett justitieråd ansåg att avgörandet borde uppskjutas om svaranden ställde säkerhet.

Uppskovsmöjligheten bör, som framgår av de återgivna rättsfallen, användas med iakttagande av vinnande parts intresse av att verkställigheten inte förhalas genom en talan som bara syftar till att uppskjuta verkställigheten. Man måste emellertid även ta tillvara en förlorande parts rättmätiga intresse av att få sin talan mot skiljedomen prövad.[7] I de svenska förarbetena omnämns endast verkställighetssökandens intresse. Detta hindrar givetvis inte att svarandens intresse beaktas.

Uppskov bör kunna beviljas om domstolen finner att talan mot skiljedomen inte syftar till att förhala verkställigheten, utan att part har fog för sin talan. En part som åberopar bestämmelsen bör således ha att visa det befogade i sin talan mot skiljedomen.

De angivna rättsfallen betonar sökandens intresse av verkställighet. Varken rättsfallen eller lydelsen av 9 § 2 st. LUSK hindrar dock att även svarandens intresse beaktas. Bestämmelsen, som är utformad i enlighet med konventionen, bör således behållas oförändrad.

11.4 Förfarandet

Till en ansökan om verkställighet skall skiljedomen fogas i huvudskrift eller styrkt avskrift samt styrkt översättning till svenska språket (8 § 2 st. LUSK). Förutom de krav som anges i 8 § 2 st. skall part enligt artikel IV i New Yorkkonventionen förete skiljeavtalet i huvudskrift eller styrkt avskrift samt styrkt översättning till verkställighetslandets språk.

Enligt vissa rättsordningar godtas i princip muntliga skiljeavtal. Är en sådan rättsordning tillämplig på skiljeavtalet kan det inträffa att kravet på företeende av skiljeavtalet inte kan uppfyllas. En sådan bestämmelse inflöt därför inte i LUSK. Detta hindrade, enligt departementschefen, självfallet inte att den som åberopar skiljeavtal vid bestridande får visa att ett skiljeavtal verkligen träffats.[8] Denna princip bygger på New Yorkkonventionens reglering och framstår som riktig. Detta förhållande

[7] Se van den Berg, s. 353 f.

[8] Se prop. 1971:131 s. 41.

bör dock framgå direkt ur lagen och inte bara stödja sig på ett uttalande i förarbetena.

Lagtexten antyder inte annat än att kravet på översättning är absolut. Av förarbetena framgår emellertid att handlingar avfattade på danska och norska inte behöver översättas.[9] Det kan dessutom ifrågasättas om t.ex. en skiljedom som avfattats på engelska alltid behöver översättas. Behovet av översättning kan naturligtvis vara beroende bl.a. av om någon närmare prövning skall göras. Det bör finnas en generell och diskretionär möjlighet för hovrätten att lagligen avstå från översättning.

Ansökan om verkställighet får enligt 9 § 1 st. LUSK inte bifallas utan att motparten haft tillfälle att yttra sig. Bifalls ansökan verkställs skiljedomen som svensk domstols lagakraftägande dom, om inte Högsta domstolen, efter talan mot hovrättens beslut förordnar annat (9 § 3 st. LUSK). Dessa bestämmelser bör behållas.

11.5 Säkerhetsåtgärder

Kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd enligt bestämmelserna i 15 kap. rättegångsbalken har i rättsfallet NJA 1983 s. 814 ansetts kunna meddelas även i fråga om anspråk som skall prövas av utländsk domstol, om domstolens avgörande får verkställas här i riket. Sådan åtgärd ansågs i rättsfallet däremot inte kunna meddelas av Svea hovrätt i ärende, vari ansökan gjorts om verkställighet här i riket enligt 1936 års lag om erkännande och verkställighet av dom som meddelats i Schweiz.

För skiljedomsrättens område bör man kunna dra två slutsatser av Högsta domstolens avgörande. Det bör för det första vara möjligt att meddela beslut om säkerhetsåtgärder enligt 15 kap. rättegångsbalken även i fråga om ett anspråk som skall prövas av skiljemän i ett förfarande som äger rum utom riket, om skiljedomen får verkställas i Sverige. För det andra bör Svea hovrätt inte utan stöd i t.ex. LUSK kunna meddela beslut om säkerhetsåtgärd i ett verkställighetsärende. LUSK saknar en sådan bestämmelse.

Den nämnda möjligheten att utverka beslut om säkerhetsåtgärder bör bestå. Det finns i lagen (1983:368) om erkännande och verkställighet av österrikiska domar på privaträttens område en särskild bestämmelse som gäller säkerhetsåtgärder (18 §). Där sägs bl.a. att om en säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. rättegångsbalken har beviljats, skall vid tillämpning av 7 § i samma kapitel med talans väckande vid svensk domstol jämställas

---

[9] Se prop. 1971:131 s. 40 f.

talans väckande vid österrikisk domstol, om den österrikiska rättegången kan leda till en dom som enligt lagen kan verkställas här. Det bör intas en motsvarande bestämmelse i den nya lagen om skiljeförfarande angående påkallande av skiljeförfarande utom riket.

För att en i Österrike meddelad dom skall bli verkställbar i Sverige enligt den tidigare nämnda lagen krävs ett ansökningsförfarande motsvarande vad som gäller för en utländsk skiljedom. I ett sådant förfarande, som sker hos Svea hovrätt, har hovrätten enligt en uttrycklig bestämmelse möjlighet att fatta beslut om säkerhetsåtgärder och att upphäva redan fattade beslut om sådana åtgärder. Det framstår som välbefogat att införa en motsvarande reglering vid ansökan om verkställighet av en utländsk skiljedom. Sedan en ansökan om verkställighet gjorts bör det uteslutande ankomma på hovrätten att fatta sådana beslut.

11.6 Deldomar

I 10 § LUSK regleras det fall att skiljemännen har meddelat deldom. Har flera yrkanden framställts i den sak skiljedomen avser och innefattar skiljedomen inte prövning av dem alla, kan hovrätten, när det är skäl till det, förelägga sökanden att ställa säkerhet för återbetalning av belopp, som kan komma att frångå honom på grund av senare beslut av skiljemännen. Ställer sökanden inte säkerhet, som godkänns av hovrätten, skall ansökningen avslås.

Bestämmelsen tillkom ursprungligen på initiativ av lagrådet.[10] Det finns en liknande bestämmelse i Genèvekonventionen artikel 2 andra stycket. I New Yorkkonventionen däremot finns ingen sådan regel. Vid Sveriges tillträde till New Yorkkonventionen ansågs innehållet i 10 § LUSK dock inte komma i konflikt med konventionen.[11]

Genèvekonventionens artikel ger fördragsslutande stat en rätt att i vissa fall vägra verkställighet. Någon skyldighet att upprätthålla en sådan regel föreligger dock inte. New Yorkkonventionen är å andra sidan avsedd att uttömmande ange de fall då erkännande och verkställighet får vägras. Så kan t.ex. verkställighet av en ofullständig dom vägras om domens verkställighet har uppskjutits av behörig myndighet i det land där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats (artikel V första stycket e) och 7 § 1 st. 5 p. LUSK). Någon särskild regel för att vägra verkställighet av deldomar finns som nämnts inte.

---

[10] Se NJA II 1929 s. 96.

[11] Se prop. 1971:131 s. 42 f.

Eftersom den svenska regleringen av deldomar inte har någon direkt motsvarighet i New Yorkkonventionen bör det krävas starka skäl för att behålla denna särreglering. Som antytts finns det möjlighet att med stöd av andra bestämmelser hindra verkställighet av en skiljedom som inte följer den tillämpliga lagens regler om deldomar. Det föreligger enligt utredningens mening inte tillräckliga skäl att därutöver ha någon särskild bestämmelse om deldomar. Bestämmelsen bör därför inte tas med i den nya lagen.

12 Övergångsbestämmelser

12.1 Lagen om skiljeförfarande

12.1.1 Utgångspunkter

När det gäller övergångsbestämmelser vid ikraftträdande av en ny lag brukar man göra skillnad mellan processrättslig lag och materiellträttslig lag. Lagar av processrättslig karaktär får, med vissa modifikationer, omedelbar verkan. Däremot brukar lagar som påverkar det materiella innehållet i bestående avtal ges verkan endast beträffande avtal som träffas efter ikraftträdandet. Frågan är, vilken betydelse denna traditionella uppdelning har när det gäller att reglera övergången till en ny lagstiftning om skiljeförfarande.

Den forumregel som föreskriver att bevisupptagning skall ske vid den tingsrätt som skiljemännen bestämmer är ny. En sådan regel hör utan tvekan till den processrättsliga kategorin. I skiljemannalagen föreskrivs att skiljedom skall meddelas inom viss tid, om inte parterna har avtalat något annat. Det kan mycket väl förhålla sig så att parter i ett skiljeavtal underlåtit att bestämma viss frist eftersom de ansett den i lagen angivna vara lämplig. Tas den legala tidsfristen bort kommer förutsättningarna för skiljeavtalet att förändras. Den nuvarande fristregeln får därför närmast anses vara att jämställa med materiellträttsliga regler.

Man kan redan efter denna genomgång fastslå att den traditionella uppdelningen mellan processrättsliga och materiella regler inte utan vidare kan användas när det gäller att utforma övergångsbestämmelser till en ny lagstiftning om skiljeförfarande. Detta har sin grund i att skiljeförfarandet i så stor utsträckning är beroende av vad parterna avtalar. Man kan också uttrycka saken så, att skiljeavtalet är ett blandat avtal, både civilrättsligt och processrättsligt. Det finns först anledning att betrakta hur tidigare ändringar inom lagstiftningsområdet införts.

12.1.2 1887 års lag

Enligt det förslag till lag som nya lagberedningen utarbetade på grundval av det s.k. principbetänkandet skulle lagen inte gälla beträffande tvist där skiljeförfarande hade påkallats innan lagen trädde i kraft. Vidare skulle bestämmelserna angående villkor för skiljeavtals giltighet (motsvaras av 1 § skiljemannalagen) och parts skyldighet att åtnöjas med skiljedomen (2 § 1 st. skiljemannalagen) inte tillämpas på skiljeavtal som ingåtts före lagens ikraftträdande.

Förslaget ändrades efter kritik av fem ledamöter av Högsta domstolen i dess yttrande över lagförslaget. Lagen skulle enligt yttrandet i åtskilliga viktiga hänseenden komma att komplettera skiljeavtal som tillkommit vid en tidpunkt då ingen kunde ana tillkomsten och än mindre innehållet av en ny lag. Detta ansågs principiellt oriktigt. En ledamot av Högsta domstolen ansåg att endast två fall borde undantas från lagens tillämpning. Lagen borde inte gälla fall där skiljeavtalets tillämpning hade påkallats innan lagens ikraftträdande. Utanför lagen borde också falla skiljeavtal som hade ingåtts före lagens ikraftträdande, såvida parterna inte hade utfäst sig att nöjas med skiljedomen.

Lagen trädde i kraft den 1 januari 1888.[1] Övergångsbestämmelsen utformades så att lagen inte utan parternas medgivande blev tillämplig på skiljeavtal som slutits innan den trädde i kraft.

12.1.3 1919 års ändringar

De ändringar som infördes i skiljemannalagen 1919 syftade till att undanröja en del möjligheter till obstruktion. Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 1919.[2] Övergångsbestämmelsen utformades utan någon diskussion på samma sätt som vid införandet av 1887 års lag.

12.1.4 Skiljemannalagen

Skiljemannalagen trädde i kraft den 1 juli 1929.[3] Lagen äger inte utan parternas medgivande tillämpning på skiljeavtal som slutits dessförinnan. Övergångsbestämmelsen är sålunda av samma typ som i tidigare lagstiftning.

---

[1] Se NJA II 1887 nr 4 s. 38 f.

[2] Se NJA II 1919 s. 773.

[3] Se NJA II 1929 s. 63.

12.1.5 Lagen om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK)

LUSK trädde i kraft den 1 juli 1929.[4] Dess tillämpningsområde begränsades inte till skiljeavtal eller skiljedomar som slutits respektive meddelats efter denna tidpunkt.

12.1.6 1976 års ändringar i skiljemannalagen och LUSK

Ändringarna innebar i huvudsak följande. Den lagstadgade tidsfristen för meddelande av skiljedom togs bort i de fall då minst en av parterna i förfarandet har hemvist utom riket. Det infördes en möjlighet att i vissa fall skilja en skiljeman från uppdraget och förklara skiljeavtalet förfallet (9 § 2 st. skiljemannalagen). Forumregeln i 26 § skiljemannalagen ändrades på visst sätt.

Ändringarna trädde i kraft den 1 juli 1976.[5] De ändringar som gällde tidsfristen och möjligheten att skilja en skiljeman från uppdraget gavs dock inte verkan beträffande skiljeavtal som ingåtts före ikraftträdandet. Dessa ansågs nämligen inte vara processuella bestämmelser.[6]

12.1.7 Allmänna överväganden

Flera olika intressen bör beaktas vid utformningen av övergångsbestämmelserna. Det finns en allmän inriktning att lagar inte skall ges retroaktiv verkan och därigenom ändra bestående rättsförhållanden. Detta talar för att den nya lagen om skiljeförfarande inte bör gälla beträffande skiljeavtal som ingåtts före ikraftträdandet. Å andra sidan ges processuella bestämmelser i allmänhet en generell giltighet. Detta torde bottna i föreställningen att sådana bestämmelser är neutrala till sin natur och inte gynnar någon av parterna framför den andra. I den mån detta synsätt har giltighet på den nya lagens bestämmelser borde de kunna tillämpas också beträffande redan ingångna skiljeavtal.

Om äldre rätt alltjämt generellt skall tillämpas på förfaranden som grundas på skiljeavtal som har träffats före ikraftträdandet, kommer två olika regelkomplex att vara parallellt tillämpliga under kanske mycket lång tid. Detta är ägnat att skapa förvirring och bäddar för misstag med allvarliga konsekvenser. Särskilt för utländska parter bereder det extra

---

[4] Se NJA II 1929 s. 98.

[5] Se prop. 1975/76:48 och SFS 1976:122.

[6] Se prop. 1975/76:48 s. 20.

svårigheter att hitta rätt i svenska skiljedomsregler. Man bör därför i första hand undersöka möjligheten att ge lagen giltighet även beträffande redan ingångna skiljeavtal.

Förfaranderegler som parterna normalt inte fäster avseende vid när skiljeavtalet ingås bör ges giltighet även avseende redan ingångna skiljeavtal. Har skiljeförfarande påkallats innan lagen träder i kraft bör dock de gamla bestämmelserna gälla. I annat fall kunde part mitt i ett pågående förfarande t.ex. ges rätt att framställa nya yrkanden med stöd av de föreslagna bestämmelserna. Denna begränsning bör gälla även angående bestämmelserna om verkställighet av utländska skiljedomar. Har ansökan om verkställighet gjorts innan den nya lagen träder i kraft bör reglerna i LUSK gälla.

Skiljeförfarandet bygger ytterst på parternas avtal. Den lagstiftning som finns på området kan sägas utfylla avtalet. På många punkter är lagstiftningen dispositiv och parterna kan bestämma annorlunda. Man kan dock knappast ta parternas tystnad på en viss punkt till intäkt för att de har samma uppfattning som lagstiftaren. Snarare är det nog i allmänhet så att det viktiga är att eventuella tvister löses genom skiljeförfarande i stället för av domstol. Hur den närmare regleringen ser ut tänker de flesta kanske inte på förrän en viss tvist aktualiseras. Följaktligen kommer de föreslagna ändringarna i allmänhet inte att innebära sådana förändringar av innehållet i förefintliga skiljeavtal att man med fog kan hävda att lagstiftaren gör våld på partsviljan.

I den nya lagen föreslås ändringar som kan tänkas innebära att utrymmet för skiljeavtal vidgas i förhållande till gällande rätt, nämligen såvitt gäller prövningen av faktiska omständigheter och utfyllning av materiella avtal. I den mån så är fallet finns knappast behov av att begränsa lagens tillämpningsområde till skiljeavtal som har ingåtts före lagens ikraftträdande. Detsamma gäller t.ex. den regel som gör det möjligt för parterna att inskränka domstols prövning av jävsfrågor. Part kommer enligt förslaget till ny lag att i större utsträckning än enligt skiljemannalagen få utse ersättare, om en av honom utsedd skiljeman avgår. Skäl att begränsa en sådan regel till skiljeavtal som ingåtts efter ikraftträdandet finns inte heller. Förslaget till ny lagstiftning ger till skillnad från skiljemannalagen uttryck för grundsatsen att skiljeavtalet inte förfaller om en i skiljeavtalet utsedd skiljeman inte åtar sig uppdraget eller om en s.k. appointing authority inte utser skiljeman. På denna punkt är lagen emellertid dispositiv och part kan alltså göra gällande att parterna i ett visst fall verkligen avsett att skiljeavtalet skulle förfalla om en skiljeman som utsetts i skiljeavtalet inte åtar sig uppdraget eller om ett utnämnande organ inte utser skiljeman. Det torde dock röra sig om ett mycket litet antal fall där parterna haft en sådan avsikt. Det bör inte heller i detta avseende anses föreligga hinder mot

att ge den nya lagen giltighet även beträffande redan ingångna skiljeavtal. Det är självklart att ett skiljeavtal som vid lagens ikraftträdande redan har förfallit inte väcks till liv på nytt.

Större tvekan kan råda beträffande slopandet av en legal tidsfrist för meddelande av skiljedom. Frågan om man skulle bestämma en särskild frist för meddelande av dom har säkerligen ibland varit föremål för särskilda överväganden då parter träffat skiljeavtal. Deras tystnad i skiljeavtalet kan sålunda vara väl övervägd och innebära att den legala regleringen återspeglar deras intentioner på denna punkt. I dessa fall innebär borttagande av den legala fristen att skiljeavtalets innehåll ändras på ett väsentligt sätt. Visserligen kan det även beträffande detta förhållande hävdas att det fortfarande överensstämmer med parternas vilja att skiljedom skall meddelas inom viss frist. Genom lagändringen ges emellertid parterna inte längre möjlighet att få fristen förlängd efter beslut av tingsrätt.

Det är, med ett undantag som strax skall behandlas, egentligen endast beträffande den legala fristen för meddelande av skiljedom som mera allvarliga invändningar med fog kan resas mot att lagen görs tillämplig på redan ingångna skiljeavtal. För att ändå åstadkomma en så enhetlig reglering som möjligt bör man kunna stanna för att under en viss tid låta den legala fristen gälla beträffande skiljeavtal som ingåtts före ikraftträdandet. Parterna kan under denna tid ta ställning till om de vill avtala en särskild frist eller om de vill nöja sig med den nya lagens regler. Det bör vara tillräckligt att de gamla reglerna gäller under två år. Parterna bör dock ha rätt att avstå från denna särreglering.

Utredningen föreslår en särskild regel som gäller skiljeavtals verkan mot en ny part som genom överlåtelse inträder i det rättsförhållande som mellan de ursprungliga parterna omfattas av ett skiljeavtal. Regeln tar också sikte på motsvarande lägen i borgensförhållande. I sistnämnda del bör regeln vara omedelbart tillämplig på borgens- och andra garantiåtaganden som görs efter lagens ikraftträdande. Däremot skulle det kunna hävdas att denna regel annars inte borde tillämpas när skiljeavtal har ingåtts före ikraftträdandet. En sådan övergångsbestämmelse skulle emellertid få till följd att vi under lång tid skulle behålla det nuvarande mycket osäkra rättsläget. Vidare skulle beaktansvärda tillämpningsproblem uppkomma när det gäller att fastslå om ett visst skiljeavtal ingåtts före eller efter lagens ikraftträdande. Denna komplikation skulle inte bli mindre om det skett succession i flera led. Avsevärda svårigheter i rättstillämpningen skulle sålunda kunna bli följden av en övergångsbestämmelse som begränsar den föreslagna successionsregeln till att avse skiljeavtal som ingåtts efter den nya lagens ikraftträdande. Regeln föreslås därför bli omedelbart tillämplig på alla överlåtelser av rättig-

heter eller skyldigheter som företas efter lagens ikraftträdande, även om det ursprungliga skiljeavtalet är ingånget dessförinnan.

12.1.8 Särskilt om skiljeavtal som hänvisar till skiljemannalagen

Det är inte ovanligt att skiljeklausuler utformas så att hänvisning sker till viss lagstiftning. En praktisk fråga är vilken betydelse en sådan hänvisning har, om den har tagits in i ett skiljeavtal före den nya lagens ikraftträdande.

En allmän hänvisning till "svensk lag om skiljemän" torde i normalfallet inte kunna ges annan innebörd än att parterna vill att tvisten skall avgöras enligt den vid varje tidpunkt gällande lagen om skiljeförfarande. Några komplikationer från övergångssynpunkt bör alltså en sådan klausul inte medföra. Närmast till hands ligger att anta att klausulen inte i sig innebär att skiljemannalagens regel om skiljedom inom sex månader faller bort innan den ovan nämnda tvåårsperioden har gått ut.

Mera tveksam kan man vara inför en hänvisning till "lagen (1929: 145) om skiljemän", en inte ovanlig variant. Det får i praxis avgöras om en sådan hänvisning har annan betydelse än den förut nämnda. En särskild komplikation visar sig däri att det inte genom avtal bör gå att få till stånd t.ex. en prövning enligt de klanderregler som finns i den äldre skiljemannalagen när den nya lagen har trätt i kraft, något som skulle få betydelse om skiljemannalagens legala frist för skiljedom skulle till följd av hänvisningen anses gälla även sedan den tvååriga övergångstiden har gått till ända. Möjlighet skulle då också saknas att få domstols beslut om förlängning av fristen. Det kan hävdas att enda alternativet till ett förfarande enligt den nya lagen skulle bli att skiljeavtalet förfaller. En sådan avsikt har knappast någonsin varit för handen.

12.2 Utsökningsbalken

Ändringarna i utsökningsbalken bör behandlas på samma sätt som bestämmelserna om verkställighet av utländska skiljedomar. En ansökan om verkställighet som gjorts före ikraftträdandet bör sålunda följa äldre regler medan för en senare gjord ansökan de nya bestämmelserna bör vara tillämpliga.

13 Följdändringar m.m. i andra författningar

Det finns i ett flertal författningar hänvisningar till lagen (1929:145) om skiljemän. Genom ett generellt stadgande i övergångsbestämmelserna (6 p.) kommer den nya lagen att bli tillämplig i stället. Hänvisningarna kan efter hand ändras till att avse den nya lagen om skiljeförfarande. Förslaget till ny lag om skiljeförfarande innehåller inte någon bestämmelse om legal tidsfrist för meddelande av skiljedom. Därigenom kommer sådana bestämmelser om undantag från fristregeln som bl.a. finns i 14 kap. 9 § 2 st. aktiebolagslagen (1975:1385) att bli överflödiga.

Det har inte varit möjligt att inom ramen för denna utredning göra en grundligare genomgång av samtliga författningar som påverkas av utredningens förslag. I detta avsnitt kommer endast att beröras några fall där särskilda överväganden bör göras eller där andra ändringar påkallas av utredningens förslag. Det är inte uteslutet att utredningens nästa etapp kan leda till fler påpekanden.

13.1 Särskilt om legala skiljeförfaranden

Enligt Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna skall envar vara berättigad att få tvister angående civila rättigheter och skyldigheter prövade av en oavhängig och opartisk domstol i en offentlig rättegång (artikel 6).[1] Något hinder för parter att genom avtal avstå från denna rättighet föreligger inte. Däremot kan det knappast anses förenligt med nämnda konventionsbestämmelse att *i lag* föreskriva att en sådan tvist *slutligt skall* avgöras av skiljemän.

Enligt 14 kap. 9 § 2 st. aktiebolagslagen (1975:1385) skall en s.k. inlösentvist prövas av skiljemän. Part som är missnöjd med skiljedomen kan efter en lagändring 1984 begära att allmän domstol materiellt

---

[1] Europakonventionen behandlas närmare i SOU 1993:40; angående artikel 6, se särskilt del B, s. 43 ff.

överprövar skiljemännens avgörande.[2] Tidigare förelåg endast rätt till sådan klander- och ogiltighetstalan som följer av skiljemannalagens bestämmelser. Lagändringen föranleddes av ett mål mot Sverige inför den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna där det gjordes gällande att bestämmelsen om skiljeförfarande utan rätt till materiell prövning av domstol stod i strid med rätten till domstolsprövning av civila rättigheter i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Den lagändring som gjordes med hänsyn till innehållet i nämnda konvention synes vara välgrundad. Man bör således utgå från att en bestämmelse om legalt skiljeförfarande när det gäller tvist om civila rättigheter och skyldigheter måste ge rätt för part att på materiell grund få skiljemännens avgörande prövat av allmän domstol.

Det faller utanför utredningens uppdrag att i varje fall närmare överväga för- respektive nackdelarna med en föreskrift om legalt skiljeförfarande. I de fall som det bedöms som värdefullt med en sådan föreskrift kan det övervägas att göra instanskedjan kortare, t.ex. genom att låta part överklaga skiljedomen direkt till hovrätt. Domstolen skall nämligen här, till skillnad mot vad som sker vid t.ex. klandertalan, pröva samma fråga som skiljemännen.

13.2 Jordabalken

Bestämmelserna i 8 kap. 28 § och 12 kap. 66 § jordabalken innehåller begränsningar bl.a. i rätten att träffa avtal om avvikelser från skiljemannalagens procedurregler. Det framhålls dock att parterna får avtala kortare tid för skiljedoms meddelande än den tid om sex månader som föreskrivs i skiljemannalagen.

Utredningen föreslår att den nya lagen om skiljeförfarande inte skall innehålla någon bestämmelse som föreskriver viss tid för meddelande av skiljedom (se avsnitt 5.3). Om de nämnda bestämmelserna i jordabalken skall behålla sitt nuvarande innehåll måste det i denna lag införas särskilda bestämmelser om tid för meddelande av skiljedom och om hur en sådan frist skall kunna förlängas.

De skäl som anförs i avsnitt 5.3 för slopande av tidsfristen synes ha bärkraft även beträffande de tvister som regleringen i jordabalken omfattar. Det bör därför vara möjligt att underlåta en särreglering för

[2] Se prop. 1983/84:184.

just dessa tvister. Det bör dock vara parterna obetaget att bestämma viss tid för meddelande av skiljedom.

13.3 Konkurslagen

En fordran som har fastställts genom skiljedom skall enligt 2 kap. 6 § 2 st. konkurslagen godtas som stöd för behörighet att begära gäldenären i konkurs. Detta gäller under förutsättning att skiljedomen får verkställas enligt 3 kap. 15 eller 16 § utsökningsbalken och att en domstol inte har meddelat beslut om inhibition enligt 18 § i samma kapitel.

Utredningen föreslår att en skiljedom som kan antas vara ogiltig i vissa fall ändå skall kunna medföra viss verkställighet (se avsnitt 9.2.2). Den slutliga prövningen av om en sådan skiljedom är ogiltig tillkommer allmän domstol. När det gäller behörighet att söka någon i konkurs bör domstolens prövning avse om skiljedomen är ogiltig eller ej, inte om det finns anledning att anta att så är fallet. En fordran som fastställts genom skiljedom bör sålunda godtas som stöd för behörighet att begära gäldenären i konkurs om skiljedomen är giltig och får verkställas enligt de föreslagna reglerna i utsökningsbalken.

14 Författningskommentar

14.1 Förslaget till lag om skiljeförfarande

Utredningen har efter genomgång av skiljemannalagen ansett att denna varit i behov av såväl sakliga som språkliga ändringar av sådan omfattning att en helt ny lag föreslås. Lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar har setts över och infogats i den nya lagen. Den svenska skiljemannarätten kommer genom förslaget i huvudsak att vara samlad i *en* lag.

Bestämmelserna i den nya lagen har grupperats efter i stort sett samma disposition som i den nuvarande lagen och försetts med underrubriker. Den är emellertid inte formligen kapitelindelad. En för hela lagen genomgående paragrafindelning gör hänvisningar till de olika lagrummen enklare.

I förarbetena till skiljemannalagen uttalades att alla dess bestämmelser är tvingande för parter och skiljemän när inte annat anges (NJA II 1929 s. 8). Den nya lagen bygger inte på någon sådan presumtion. I åtskilliga lagrum görs förbehåll för avvikelser som parterna kan ha kommit överens om. Av detta skall alltså motsatsvis inte härledas att övriga bestämmelser är tvingande i den meningen att parterna saknar möjlighet att disponera över förfarandet. Hur långt denna dispositionsrätt sträcker sig beror på flera omständigheter, såsom bestämmelsens art, avvikelsens innebörd och den tidpunkt vid vilken avvikelsen har kommit till.

Av särskild betydelse är att en part med bindande verkan kan avstå från att göra gällande avvikelser från lagens bestämmelser som har kommit till enbart i parternas intresse (34 § 2 st.). Härigenom skapas ett avtalsutrymme för parterna utöver vad som uttryckligen framgår av de enskilda lagrummen. Denna möjlighet att frånsäga sig skydd enligt lagens regler har dock sina begränsningar. För det första kan det tänkas att ett avtal med denna innebörd drabbas av någon ogiltighetsregel, t.ex. 36 § avtalslagen. För det andra bygger den föreslagna lagen på att parterna i princip inte generellt kan avsvära sig det skydd som lagen erbjuder i form av rätt att angripa en skiljedom som påverkats av något fel i handläggningen (se om detta avsnitt 6.8). För att ta ett exempel kan part med rättslig verkan godta att en viss, i och för sig jävig person

ingår i skiljenämnden. Han kan däremot inte (se dock 52 §) förbinda sig att avstå från alla jävsinvändningar; en klandertalan som grundas på ett jävspåstående kan då likväl vinna framgång.

I ett fåtal fall är en regel av den art att dess åsidosättande gör skiljedomen ogiltig. Över en sådan regel, som motiveras av ett allmänt intresse eller hänsynen till tredje man, disponerar inte parterna. Ogiltigheten skall också beaktas självmant av domstolar och verkställighetsmyndigheter.

Skiljeavtalet

1 §

Tvist i en fråga som parterna kan träffa förlikning om får genom avtal lämnas till avgörande av en eller flera skiljemän. Ett sådant avtal kan avse framtida tvister angående ett rättsförhållande som är angivet i avtalet. Tvisten får avse existensen av en viss omständighet.

Till avgörande av skiljemän får också lämnas att utfylla avtal utöver vad som följer av tolkning av avtal.

Skiljemän får pröva konkurrensrättens verkningar mellan parterna.

Bestämmelsen motsvarar i stort 1 § 1 st. skiljemannalagen. Tredje stycket är dock nytt och har behandlats i avsnitt 1.2.1.

I *första stycket* anges att parterna kan låta skiljemän pröva s.k. dispositiva tvister mellan parterna genom skiljeförfarande. Ordet tvist är dock inte avsett att medföra att ett medgivet krav faller utanför skiljemännens behörighet. I de flesta fall är det ganska lätt att dra gränserna mellan dispositiva och indispositiva frågor. Svårigheter kan dock uppkomma på vissa områden (se vidare avsnitt 1.2). De närmare gränserna mellan dispositiva och indispositiva frågor följer av den materiella rätten och regleras följaktligen inte inom ramen för de processuella bestämmelserna.

Lagen talar genomgående om skiljemän men det framgår av denna paragraf att parterna är oförhindrade att lämna tvisten till avgörande av en ensam skiljeman.

Paragrafen innehåller inte något krav på att skiljeavtalet skall ha viss form. Avsikten är att skiljeavtal skall kunna ingås utan krav på t.ex. skriftlighet. Bestämmelser i t.ex. testamenten och bolagsordningar får anses vara att jämställa med skiljeavtal.

Den vanligaste typen av skiljeavtal är sådana som avser framtida tvister med anknytning till ett visst rättsförhållande. Det går däremot liksom hittills inte att träffa skiljeavtal beträffande alla framtida tvister

parterna emellan. Skiljeavtalet måste konkretiseras till ett visst rättsförhållande.

I tredje meningen slås fast att den tvistefråga som prövas av skiljemännen kan avse existensen av en viss omständighet. Ämnet har behandlats i avsnitt 1.3. Det behöver inte nödvändigtvis vara fråga om omständighet som har omedelbar betydelse för utgången, s.k. rättsfaktum. Någon stoppgräns mot bevisfaktum åsyftas alltså inte. Även rättsligt kvalificerade fakta kan göras till föremål för skiljetvist, t.ex. huruvida fel i sålt gods föreligger eller om reklamation har skett i rätt tid. Den omtvistade omständigheten måste givetvis falla under det rättsförhållande som omfattas av skiljeavtalet. Däremot behövs inget särskilt stöd i skiljeavtalet för att just ett yrkande som avser existensen av ett faktum skall få prövas i skiljeförfarande.

Annorlunda förhåller det sig med regeln i *andra stycket*, som också den har behandlats i avsnitt 1.3. Regeln anger att parterna kan ge skiljemännen behörighet att utfylla avtal utöver vad som följer av allmän avtalstolkning. Skiljemännen ges härigenom en längre gående möjlighet att pröva tvistefrågor än vad som tillkommer allmän domstol. Som sagts i den allmänna motiveringen krävs i detta fall ett direkt eller indirekt stöd för att skiljemännen getts sådan behörighet.

Tredje stycket klargör att skiljemän får pröva konkurrensrättens civilrättsliga verkningar, detta oavsett om en tvist härom vid domstol skall anses till någon del indispositiv. Att en skiljedom som kränker konkurrensrätten undantagsvis kan vara ogiltig har nämnts i den allmänna motiveringen.

Lagen om skiljeförfarande tar sikte på tvister mellan två parter som inte förbehållit sig rätt att på materiell grund överklaga skiljedomen. Lagen är emellertid avsedd att användas i tillämpliga delar även på förfaranden där dessa förutsättningar inte är för handen. Har part förbehållit sig rätt till överprövning i sak av skiljedomen inom viss tid - vare sig hos domstol eller hos en "överskiljenämnd" - bör sålunda skiljeavtalet ändå utgöra hinder för en primär rättegång och reglerna om utseende av skiljeman vara tillämpliga. Däremot kan t.ex. reglerna om rätt för parterna att framställa nya yrkanden inte utan vidare användas i ett överskiljeförfarande.

Skiljeavtal med förbehåll om materiell överprövning har behandlats i avsnitt 1.7. Skiljeförfarande med fler än två parter har behandlats i avsnitt 3.6.

2 §

Skiljemännen får pröva sin egen behörighet att avgöra tvisten. Detta hindrar inte domstol från att på begäran av part pröva en sådan fråga. Skiljemännen får fortsätta skiljeförfarandet i avvaktan på domstolens avgörande.

Har skiljemännen i ett beslut under förfarandet funnit att de själva är behöriga att avgöra tvisten är beslutet inte bindande. Om talan mot en skiljedom som innefattar ett avgörande beträffande behörigheten gäller vad som föreskrivs i 34 och 37 §§.

Paragrafen är ny.

Av *första stycket första meningen* framgår att skiljemännen får pröva sin egen behörighet. Skiljemännen kan sålunda själva pröva t.ex. en invändning om att skiljeavtalet är ogiltigt eller att det inte är tillämpligt på tvisten eller om att tvistefrågan inte är skiljedomsmässig. Skiljemännen kan också pröva en invändning av part att han endast övertagit vissa rättigheter eller skyldigheter utan att inträda som part i skiljeavtalet (se avsnitt 1.5). Skiljemännens kompetens är inte inskränkt till vissa invändningar beträffande skiljeavtalets giltighet utan gäller oavsett om påståendet avser ursprunglig eller efterföljande ogiltighet, dvs. att avtalet aldrig varit giltigt respektive att det sedermera upphört att gälla. Av bestämmelsen följer inte någon skyldighet för skiljemännen att utan yrkande av part pröva sin egen behörighet. Det bör dock åvila skiljemännen att oberoende av yrkande pröva om tvisten är skiljedomsmässig eller om skiljedomen kommer att bli ogiltig såsom stridande mot ordre public. Skiljemännens prövning av sin egen behörighet förändras inte av om den omfattas av ett s.k. undantagsavtal (se 52 §). Principen om behörighetskompetens har behandlats närmare i avsnitt 1.10.

Andra meningen är avsedd att klargöra att part är oförhindrad att vända sig till domstol för att få skiljemännens behörighet prövad. Uppkommer en fråga om ett skiljeavtals giltighet - allmänt eller med avseende på viss tvist - utan att det pågår ett skiljeförfarande kan talan om skiljeavtalets giltighet väckas vid allmän domstol. Pågår ett skiljeförfarande som omfattas av det ifrågasatta skiljeavtalet, kan part framställa en invändning beträffande behörigheten direkt till skiljemännen. Det är först om skiljemännen inte delar hans uppfattning som det normalt sett finns anledning att föra frågan till domstol. Part är emellertid oförhindrad att direkt vända sig till allmän domstol även under skiljeförfarandets gång. Väcks talan vid allmän domstol får skiljemännen enligt *tredje meningen* fortsätta med skiljeförfarandet. Part kan således inte automatiskt fördröja skiljeförfarandet genom att väcka talan vid domstol om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet. Å andra

sidan har skiljemännen möjlighet att förklara förfarandet vilande i avvaktan på domstolens avgörande. Ett sådant beslut medför dock inte någon automatisk förlängning av en av parterna bestämd tid för meddelande av skiljedom. Skiljemännen är, utan att det uttryckligen sägs, i princip bundna av parternas överenskommelse angående handläggningsordningen (se 21 §).

Skiljemännen kan redan under förfarandets gång antingen finna sig behöriga eller obehöriga att pröva tvisten. I det första fallet utmynnar deras prövning i ett beslut och inte i en skiljedom. Vid motsatt bedömning avslutar de förfarandet genom en skiljedom (se 27 §). Av *andra stycket första meningen* framgår att skiljemännens beslut att de är behöriga inte vinner rättskraft. Part som är missnöjd med beslutet behöver således inte väcka talan mot beslutet för att vara bibehållen sin rätt att klandra skiljedomen under åberopande av att det inte funnits något giltigt och tillämpligt skiljeavtal. Däremot kommer part att drabbas av den allmänna preklusionsregeln i 34 § 2 st., om han efter att ha fått del av skiljemännens beslut utan protest deltar i skiljeförfarandet. Skiljemännens beslut i kombination med viss passivitet kan sålunda medföra att part i realiteten går förlustig möjligheten att få skiljeavtalets giltighet och tillämplighet prövad av allmän domstol. Domstolen kommer i ett sådant fall att ogilla klandertalan utan att gå in på skiljemännens bedömning av behörighetsfrågan. Det sagda gäller inte en invändning om bristande skiljedomsmässighet, eftersom en sådan brist är en ogiltighetsanledning och inte underkastad passivitetsverkan (se 33 §). - Prövningen av skiljeavtals giltighet har behandlats i avsnitt 1.10. Som där framgår tar 2 § inte sikte på den speciella situationen att ett särskilt skiljeavtal har träffats mellan parterna i just behörighetsfrågan. Ett sådant skiljeavtal kan dock inte få avse frågan om huvudtvistens skiljedomsmässighet.

Eftersom skiljemännens beslut om att de är behöriga inte vinner rättskraft är de inte heller själva bundna av det. Man kan tänka sig att det under skiljeförfarandets gång kan framkomma nya omständigheter som medför att skiljemännen gör en annan bedömning av sin behörighet. Deras tidigare beslut hindrar dem då inte från att förklara sig obehöriga.

Har skiljemännen funnit sig obehöriga att pröva tvisten får deras avgörande som nämnts formen av en skiljedom. Skiljemännen kan i slutlig skiljedom också finna sig behöriga att pröva tvisten. I *andra meningen* erinras om att skiljedomen kan behöva angripas för att inte frågan skall bli slutligt avgjord. Har skiljemännen i skiljedomen funnit sig icke behöriga, t.ex. därför att skiljeavtalet bedömts vara ogiltigt, kommer skiljeavtalets giltighet att slutligt avgöras av skiljemännen om skiljedomen inte angrips inom rätt tid. Även en skiljedom som säger att

tvisten inte är skiljedomsmässig vinner rättskraft om den inte angrips inom viss tid (se 37 §).

När domstol i samband med en klandertalan prövar skiljeavtalets giltighet och tillämplighet sker detta bl.a. med beaktande av preklusionsregeln i 34 § 2 st. Denna preklusionsregel är avsedd att vara en materiell regel och är därmed tillämplig även när part väcker en separat talan utan samband med talan mot en skiljedom.

3 §

När giltigheten av ett skiljeavtal som utgör en del av ett annat avtal skall bedömas vid prövningen av skiljemännens behörighet, skall skiljeavtalet anses som ett särskilt avtal.

Överlåter en part i ett skiljeavtal rättigheter eller skyldigheter som är föremål för skiljeavtalet, gäller skiljeavtalet mellan den kvarstående och den nya parten endast om dessa kan anses ha kommit överens om det. En motsvarande överenskommelse krävs när någon har ingått borgen eller på liknande sätt åtagit sig att svara för annans skyldighet som är föremål för ett skiljeavtal.

Paragrafen är ny.

Första stycket lagfäster doktrinen om särskiljbarhet (separability). Härigenom ges skiljemännen möjlighet att förklara ett materiellt avtal ogiltigt utan att samtidigt förlora sin egen behörighet att pröva tvisten. I sak torde denna regel överensstämma med vad som redan gäller enligt praxis. Se vidare avsnitt 1.10.

Andra stycket har behandlats i avsnitt 1.5. *Första meningen* ger uttryck för ståndpunkten att ett skiljeavtal inte automatiskt följer med vid överlåtelse av rättigheter och skyldigheter som är föremål för skiljeavtal. Man bör dock inte ställa särskilt höga krav för att anse att skiljeavtal har ingåtts även mellan de nya parterna. Har vid en sådan överlåtelse förvärvaren känt till skiljeavtalet och kravet på samtycke från kvarstående part och har den kvarstående parten också samtyckt till överlåtelsen bör kunna antas att skiljeavtalet gäller även mellan de nya parterna. Vid en överlåtelse av endast rättigheter kan det vara så att den kvarstående parten på något sätt får anses ha gett uttryck för en vilja att skiljeavtalet skall gälla även i förhållande till den som enbart förvärvar rättigheter. Har förvärvaren känt till detta får genom förvärvet också han anses bunden av skiljeavtalet. Har någon verklig överlåtelse inte skett - det kan t.ex. röra sig om ett bulvanförhållande - kan skiljeavtalet alltid åberopas mot bulvanen (jfr rättsfallet NJA 1926 s. 209). - Av *andra meningen* följer att ett skiljeavtal mellan borgenär och gäldenär inte gäller för eller mot en borgensman. Vill borgenären få till stånd ett

skiljeavtal med en borgensman måste han träffa ett särskilt skiljeavtal med denne. I annat fall får allmän domstol pröva hela deras mellanhavande utan hinder av att det underliggande avtalet är föremål för skiljeavtal mellan borgenären och gäldenären. Detsamma gäller om en borgensman infriat sitt åtagande och vänder sig mot gäldenären med ett regressanspråk. Detta krav omfattas inte av ett skiljeavtal som gäller mellan borgenären och gäldenären beträffande huvudavtalet. Endast om borgensmannen och gäldenären träffat ett särskilt skiljeavtal skall borgensmannens regresskrav bedömas av skiljemän. På samma sätt behandlas det fall att någon garanterat eller på liknande sätt åtagit sig att svara för uppfyllande av en skyldighet som är föremål för ett skiljeavtal. Utanför bestämmelsens räckvidd faller det ansvar som enligt lag åvilar t.ex. handelsbolagsmän för handelsbolagets förpliktelser.

4 §

En domstol får inte mot parts bestridande pröva en fråga som enligt ett skiljeavtal skall prövas av skiljemän.

En invändning om skiljeavtal skall framställas första gången part skall föra talan i huvudsaken vid rätten. Invändning som framställs senare är utan verkan om inte parten har haft laga förfall och framställt invändningen så snart förfallet upphörde. En invändning om skiljeavtal skall beaktas även om frågan tidigare har behandlats vid en annan myndighet i summarisk ordning.

En domstol kan medan tvisten behandlas av skiljemän eller dessförinnan oberoende av skiljeavtalet meddela sådana beslut om säkerhetsåtgärder som domstolen enligt lag är behörig att meddela.

Paragrafen är ny och behandlar skiljeavtalets verkan som rättegångshinder m.m. För kommentar hänvisas i första hand till avsnitt 1.8.

Av *första stycket* framgår att ett skiljeavtal hindrar att ett anspråk som omfattas av avtalet mot parts bestridande prövas av domstol. Det krävs sålunda invändning för att domstolen skall pröva om dess behörighet har inskränkts genom ett skiljeavtal. En outtalad förutsättning för att domstolen skall vara obehörig att pröva tvisten är givetvis att skiljeavtalet är giltigt, att det avser en skiljedomsmässig fråga, att ingen särskild begränsningsregel av den typ som finns i förslagets 6 § är tillämplig och att part inte har förlorat sin rätt att åberopa skiljeavtalet enligt 5 §. Avtalets giltighet kan alltså behöva prövas t.ex. med tillämpning av 36 § avtalslagen. Domstolen skall självmant pröva att det rör sig om en skiljedomsmässig fråga medan andra omständigheter måste åberopas av part för att domstolen skall ingå i sakprövning av dem.

Andra stycket reglerar när en invändning skall framställas för att beaktas av domstol. Huvudregeln är att part skall framställa invändning om skiljeavtal första gången han skall föra talan i målet vid domstolen. Detta innebär att en invändning som framställs t.ex. i ett svaromål som inkommer för sent inte beaktas. Undantag görs i de fall part haft laga förfall och han framställt invändningen så snart förfallet upphörde. Av bestämmelsen följer också att part måste framställa invändning om skiljeavtal första gången han skall svara på en kvittningsinvändning för att domstolen skall pröva om kvittningsinvändningen omfattas av ett skiljeavtal och därför inte kan tas upp till prövning i sak.

Av *andra meningen* framgår att en invändning om skiljeavtal inte prekluderas i rättegång därför att en part har anlitat summarisk process eller underlåtit att åberopa skiljeavtalet i den summariska processen. Vad detta innebär och hur skiljeavtalets verkan som rättegångshinder påverkas av parts eget agerande i vissa situationer har närmare diskuterats i avsnitt 1.8. Det kan tilläggas att, om t.ex. utslag har meddelats i mål om betalningsföreläggande och invändning om skiljeavtal görs av någon av parterna sedan målet efter ansökan om återvinning har överlämnats till tingsrätt, tingsrätten har att undanröja utslaget och avvisa borgenärens talan.

Av *tredje stycket* framgår att ett skiljeavtal inte hindrar part att begära domstols beslut om säkerhetsåtgärder. Härav följer också att en sådan begäran inte medför att part förlorar rätten att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder. Som säkerhetsåtgärder räknas beslut som regleras i 15 kap. rättegångsbalken men även t.ex. förbud att verkställa bolagsstämmas beslut (9 kap. 17 § 4 st. aktiebolagslagen (1975:1385)).

Det finns i 61 § 1 st. vissa bestämmelser om säkerhetsåtgärder enligt 15 kap. rättegångsbalken när det gäller ett anspråk som är föremål för eller skall prövas i ett skiljeförfarande utomlands. Möjligheten att få till stånd säkerhetsåtgärder sedan skiljedom har meddelats har diskuterats i avsnitt 9.3. Att skiljemännen själva kan besluta att part skall vidta viss säkerhetsåtgärd följer av 30 § 3 st.

En erinran om regleringen i bl.a. denna paragraf föreslås bli införd i 34 kap. 1 § rättegångsbalken. Vidare föreslås särskilda bestämmelser om skiljeavtalets verkan i den summariska processen bli införda i 33 och 38 §§ lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning. Det finns i 1 kap. 3 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister särskilda bestämmelser om skiljeavtal när det gäller arbetstvister.

5 §

En part förlorar sin rätt att åberopa skiljeavtalet som hinder för rättegång

1. om han har bestritt ett yrkande om tillämpning av skiljeavtalet,

2. om han underlåter att i rätt tid utse skiljeman eller

3. om han inte i rätt tid ställer sin andel av begärd säkerhet för ersättningen till skiljemännen.

Punkterna 1 och 2 motsvarar 3 § skiljemannalagen. De har behandlats i avsnitt 1.8. Om, i fallet 2, motparten har ansökt om att tingsrätten skall utse skiljeman (se 14 §), får han anses ha avstått från sin rätt att välja rättegångsvägen.

Punkt 3 är ny. Skiljemännens rätt att kräva säkerhet regleras i 39 §. Säkerhet skall normalt sett begäras med hälften från vardera parten. Om ena parten inte ställer sin del av begärd säkerhet får motparten ställa hela säkerheten själv. Ställs inte begärd säkerhet får skiljemännen avsluta förfarandet. Vill eller kan ena parten inte ställa sin andel av begärd säkerhet ges genom punkt 3 motparten möjlighet att, i stället för att fortsätta skiljeförfarandet, vända sig till allmän domstol.

6 §

Kan en tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får ett före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser.

Bestämmelsen överensstämmer med 3 a § skiljemannalagen och har inte varit föremål för överväganden i denna del av utredningens arbete.

Skiljemännen

7 §

Var och en som råder över sig själv och sin egendom kan vara skiljeman.

I paragrafen anges de allmänna behörighetskrav som lagen ställer på en skiljeman (se avsnitt 2.2.2). För att vara skiljeman måste man vara fullt rättskapabel. En skiljeman skall sålunda vara myndig och inte ha förvaltare enligt föräldrabalkens regler. Vidare får han inte heller vara i konkurs. Däremot uppställs inte krav på t.ex. svenskt medborgarskap. Stadgandet innehåller endast minimivillkor och hindrar inte parterna från att kräva ytterligare kvalifikationer av skiljemännen. De i paragrafen givna behörighetsvillkoren bör iakttas självmant av skiljemännen. Skulle en obehörig skiljeman stanna kvar i skiljenämnden, leder det emellertid inte till att skiljedomen bli ogiltig. För att domen skall bli upphävd fordras att part inom föreskriven tid väcker klandertalan och att partens rätt att åberopa förhållandet inte har prekluderats enligt 34 § 2 st.

8 §

En skiljeman skall vara opartisk. Han skall på yrkande av part skiljas från sitt uppdrag, om det finns någon omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet.

Sådan omständighet skall alltid anses föreligga

1. om skiljemannen själv eller någon honom närstående är part eller annars kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång,

2. om han eller någon honom närstående är ledamot av styrelsen för bolag eller annan sammanslutning som är part eller annars är ställföreträdare för part eller för annan som kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång,

3. om han som sakkunnig eller annars har tagit ställning i tvisten eller hjälpt part att förbereda eller utföra sin talan i tvisten, eller

4. om han har mottagit eller förbehållit sig ersättning i strid med 40 § andra stycket.

Bestämmelsen behandlar skiljemannens relation till tvisteföremål och parter. Den allmänna motiveringen återfinns i avsnitt 2.2.3. Begreppet jäv används inte i lagen. I stället anges i *första stycket* att en skiljeman skall vara opartisk och att han är diskvalificerad om det finns någon omständighet som är ägnad att rubba förtroendet för hans opartiskhet. Detta är den grundläggande jävsregeln, som har lyfts fram i lagrummet.

Kravet på opartiskhet gäller samtliga skiljemän, således även sådana som utsetts av part. Det krävs yrkande av part för att en skiljeman skall kunna skiljas från sitt uppdrag med stöd av bestämmelsen. Däremot är en skiljeman enligt 9 § skyldig att utan särskild begäran lämna upplysningar om omständigheter som kan utgöra hinder för honom att vara skiljeman.

Utredningen vill fästa uppmärksamheten på att det väl kan tänkas att en advokat inte skall anses jävig enligt 8 § men att omständigheterna likväl är sådana att det skulle strida mot god advokatsed att åta sig eller behålla uppdraget som skiljeman i en viss tvist. Bl.a. torde en advokat enligt reglerna om god advokatsed inte kunna åberopa sig på att en part har avstått från att göra gällande en jävsgrund. Frågan kan givetvis inte regleras i lagstiftning.

I *andra stycket* anges några omständigheter som alltid skall anses ägnade att rubba förtroendet till skiljemannens opartiskhet. Denna uppräkning gör inte anspråk på att vara uttömmande utan är bara exemplifierande. De särskilda punkterna får inte heller tolkas motsatsvis.

Punkt 1 upptar det givna fallet att skiljemannen själv är part i skiljeförfarandet. Vidare anges det förhållandet att skiljemannen kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång. Det föreslås inte längre att det skall vara fråga om synnerlig nytta eller skada. Redan en lägre grad av nytta eller skada är tillräcklig. Ett par situationer i anknytning till denna punkt har diskuterats i avsnitt 2.2.3. Inte ovanligt är att det råder ekonomisk intressegemenskap mellan en tilltänkt skiljeman och ena parten utan att man kan säga att skiljemannen skulle ha nämnvärd nytta eller skada av hur det går i tvisten. Betydelsen av intressegemenskapen får bedömas enligt generalklausulen i första stycket och torde mycket ofta mynna ut i att jäv föreligger. Med part jämställs i punkten "närstående" till parten. Med begreppet närstående förstås såväl vissa släktingar som t.ex. sambor, men utanför begreppet faller en relation till en juridisk person. Större vikt än i dag skall läggas vid den faktiska relationen i det enskilda fallet. Därigenom tonas betydelsen av släktskapet ned.

I *punkten 2* behandlas fall av ställföreträdarskap. Ledamot av styrelse för juridisk person som är part är jävig, även om han inte är ställföreträdare för den juridiska personen.

Punkt 3 tar upp en motsvarighet till dagens sakkunnigjäv men sträcker sig längre. Den som utåt har röjt en mening i tvisten kan knappast sägas vara opartisk. Bestämmelsen riktar sig inte mot någon som endast har gett uttryck för en uppfattning i en rättsfråga som kan bli aktuell i målet, genom uttalanden i litteraturen eller genom ställningstagande som domare i något annat mål. Självfallet drabbas inte en skiljeman av jäv därför att han har beslutat mellandom eller deldom (se 30 §) eller annars

deltagit i något avgörande under pågående skiljeförfarande. Punkten tar vidare upp ett närliggande fall där det typiskt sett föreligger en stor risk att skiljemannen kan ha solidariserat sig med parten, nämligen om han hjälpt honom att förbereda eller utföra sin talan i tvisten.

Slutligen tas i *punkt 4* upp det mycket viktiga fallet att det föreligger en hemlig ekonomisk relation mellan en skiljeman och endast ena parten avseende ersättningen för uppdraget.

9 §

Den som ombeds att åta sig uppdrag som skiljeman skall genast uppge alla omständigheter som enligt 7 § eller 8 § kan tänkas utgöra hinder för honom att vara skiljeman. En skiljeman skall upplysa parterna och övriga skiljemän om sådana omständigheter så snart alla skiljemän har utsetts och därefter under skiljeförfarandet så snart han har fått kännedom om någon ny omständighet.

Bestämmelsen är ny (se avsnitt 2.2.4). Den innefattar en vidsträckt skyldighet för den som anmodas åta sig uppdrag som skiljeman och för den nyutsedde skiljemannen att upplysa om omständigheter som kan tänkas utgöra hinder för honom att vara skiljeman. Bestämmelsen syftar såväl på de allmänna behörighetsvillkoren i 7 § som på jävsomständigheter. Vidare skall en skiljeman under skiljeförfarandet upplysa parterna och övriga skiljemän så snart han får kännedom om någon sådan omständighet som han inte tidigare tillkännagett.

Bestämmelsen har inte direkt sanktionerats med någon påföljd för den som underlåter att lämna erforderliga upplysningar. Om det är tveksamt huruvida en viss omständighet utgör jäv, kan det förhållandet att skiljemannen har förtigit omständigheten bli den tillkommande faktor som gör att frågan besvaras jakande. Att skiljemannen har brustit i sin upplysningsplikt kan vidare komma att påverka hans rätt till ersättning för uppdraget och t.o.m. leda till skadeståndsskyldighet för honom.

10 §

Ett yrkande om att en skiljeman skall skiljas från sitt uppdrag på grund av en omständighet som anges i 8 § skall framställas inom trettio dagar från det att parten fick kännedom såväl om att skiljemannen har utsetts som om att omständigheten föreligger. Yrkandet prövas av skiljemännen, om parterna inte har bestämt att prövningen skall ankomma på någon annan.

Bifalls yrkandet får talan inte föras mot beslutet.

Ogillas yrkandet eller avvisas det som för sent framställt får part föra talan mot beslutet. Talan skall föras särskilt genom ansökan hos tingsrätten inom trettio dagar från den dag då parten fick del av beslutet. Skiljemännen får fortsätta skiljeförfarandet i avvaktan på tingsrättens avgörande.

Bestämmelserna är nya och reglerar när en begäran om en skiljemans skiljande från uppdraget senast skall framställas och hur den skall prövas. De har behandlats i avsnitt 2.2.4. Paragrafen är inte aktuell när skiljedom har meddelats. Jävsinvändning får då göras gällande genom klander, enligt vad som föreskrivs i 34 §.

Part kan underlåta att begära att en skiljeman skall skiljas från uppdraget även om det föreligger en omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till skiljemannens opartiskhet. Part kan också med bindande verkan avstå från att göra en känd omständighet gällande. Part kan i konsekvens med detta inte begära att en av honom utsedd skiljeman skall skiljas från uppdraget på grund av en omständighet som parten kände till när han utsåg skiljemannen.

När domstol i samband med en klandertalan prövar om en skiljedom skall hävas sker detta bl.a. med beaktande av preklusionsregeln i 34 § 2 st. Denna preklusionsregel kompletteras i *första stycket första meningen* med en bestämmelse som ger part trettio dagar på sig att framställa ett yrkande om en skiljemans skiljande från uppdraget. Gör part inte detta har han också förlorat sin rätt att göra gällande omständigheten i en klanderprocess. En erinran om detta förhållande har intagits i 34 § 2 st.

Enligt *andra meningen* skall ett yrkande om en skiljemans skiljande från uppdraget prövas av skiljemännen. Härmed avses samtliga skiljemän, sålunda även den eller de skiljemän som begärs entledigade från uppdraget. Består skiljenämnden endast av en skiljeman får han följaktligen själv pröva yrkandet. Parterna ges dock möjlighet att överlämna åt någon annan att pröva frågan. Det är möjligt att de t.ex. har hänvisat till ett skiljedomsinstituts regler och att det enligt dessa regler åvilar institutet att pröva sådana frågor. Lagen innehåller inte någon begränsning i fråga om åt vem prövningen kan överlämnas. En sådan överenskommelse kan träffas när som helst och behöver således inte ha ingåtts innan frågan aktualiseras.

Om yrkandet bifalls har frågan enligt *andra stycket* därigenom slutligt avgjorts. Den ersättning som skiljemannen kan vara berättigad till fastställs senare i den slutliga skiljedomen.

Av *tredje stycket* följer att part får föra talan mot ett ogillande beslut inom viss tid. Detsamma gäller om parts yrkande har avvisats såsom för sent framställt. Talan får föras både mot beslut av skiljemännen och mot

beslut av någon som enligt parternas överenskommelse skall göra prövningen. I det senare fallet kan dock enligt 11 § talerätten vara avskuren, om det är ett skiljedomsinstitut som har fattat beslutet. I en rent internationell tvist kan även därutöver talerätten vara utesluten. Har parterna enligt 52 § bestämt att en skiljemans opartiskhet över huvud taget inte skall kunna prövas av domstol genom klandertalan mot skiljedomen får de nämligen därmed också anses ha med giltig verkan avtalat bort möjligheten till en prövning enligt 10 § tredje stycket. - Förs inte talan mot ett ogillande beslut inom angiven tid har frågan slutligt avgjorts och kan inte bli föremål för prövning i en klanderprocess. För part talan mot ett sådant beslut avgör tingsrätten slutligt frågan (se 45 § 3 st.). Tingsrättens avgörande kan inte bli föremål för ny prövning i en klanderprocess. Det överlämnas åt skiljemännen att besluta om skiljeförfarandet skall fortsätta eller vila medan domstolen prövar om en skiljeman skall skiljas från uppdraget.

11 §

Parterna får bestämma att ett yrkande som anges i 10 § första stycket skall prövas slutligt av ett skiljedomsinstitut.

Bestämmelsen, som är kommenterad i avsnitt 2.2.4, är ny. Den ger parterna möjlighet att bestämma att frågor om en skiljemans opartiskhet som kommer upp under förfarandets gång slutligt skall prövas av ett skiljedomsinstitut i stället för av allmän domstol. Detta innebär att institutets prövning inte kan komma att överprövas vare sig genom en särskild talan eller i samband med en klandertalan.

Även utan en uttrycklig regel torde en part kunna binda sig för att avstå från att dra en jävsfråga inför domstol (se kommentaren till 10 §). Detta förutsätter dock att jävsgrunden är känd. Denna paragraf ger emellertid stöd för att redan på ett tidigare stadium, t.ex. när skiljeavtalet ingås, avtala bort domstolsprövningen till förmån för en prövning av ett skiljedomsinstitut. Att i internationella tvister en än längre gående möjlighet finns för parterna att i förväg avböja domstolskontroll följer av 52 §.

Det måste av parternas eget avtal eller av skiljedomsreglemente till vilket avtalet hänvisar tydligt framgå att det är en *slutlig* prövning som skall göras av skiljedomsinstitutet. I tveksamma fall har man att utgå från att prövningen inte är slutlig. Begreppet skiljedomsinstitut är vagt men ställer krav på att det skall röra sig om ett institut som verkar enligt antagna stadgar. I praktiken torde inte några problem uppkomma.

Om en part i strid mot parternas avtal vänder sig till domstol i en jävsfråga som skall slutligt prövas av ett skiljedomsinstitut krävs det en

invändning av motparten för att domstolen skall pröva om dess behörighet har inskränkts (se kommentaren till 34 kap. 1 § rättegångsbalken). Att en sådan invändning skall framställas första gången part skall föra talan i ärendet följer av 34 kap. 2 § rättegångsbalken jämförd med 11 § lagen (1946:807) om domstolsärenden.

12 §

Parterna får bestämma hur många skiljemännen skall vara och hur de skall utses.

Om parterna inte har bestämt något annat gäller 13-16 §§.

Tingsrätten skall utse skiljeman även i andra fall än som anges i 14, 15 och 17 §§, om parterna har bestämt det.

Paragrafen markerar att de följande bestämmelserna är dispositiva och således gäller bara om och i den mån parterna inte har bestämt något annat. Härav följer dock inte att avtalsfriheten är obegränsad. Denna och följande paragrafer har behandlats i avsnitt 3 i den allmänna motiveringen.

Parterna kan inte utan vidare bestämma att det skall ankomma på domstol att utse skiljemän. För att domstolen skall vara skyldig att medverka krävs författningsstöd. Sådant stöd ges i *tredje stycket*. Bestämmelsen är emellertid tillämplig endast om parterna har avtalat att skiljeman eller skiljemän i ett visst fall skall utses av tingsrätten. Bestämmelsen kan vara särskilt användbar i ett skiljeförfarande mellan fler än två parter. Parterna kan t.ex. ha bestämt att tingsrätten skall utse samtliga skiljemän om andra avtalslösningar visar sig inte fungera. Hur många skiljemännen skall vara får antas följa av avtalet; i annat fall torde man kunna falla tillbaka på föreskriften i 13 § att antalet är tre. Har parterna inte träffat något särskilt avtal om hur skiljemännen skall utses kan lagens dispositiva bestämmelser i och för sig vara tillämpliga, men dessa är utformade med tanke på ett tvåpartsförfarande och torde endast i begränsad utsträckning kunna användas om fler än två parter uppträder i tvisten.

13 §

Skiljemännen skall vara tre. Vardera parten väljer en skiljeman och de sålunda valda utser den tredje.

Bestämmelsen överensstämmer med 6 § skiljemannalagen.

14 §

Skall parterna var för sig välja skiljeman och har ena parten i en påkallelse enligt 19 § underrättat motparten om sitt val av skiljeman, är motparten skyldig att inom trettio dagar från mottagandet lämna den första parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman.

Part som på detta sätt har underrättat motparten om sitt val av skiljeman får inte utan motpartens samtycke återkalla valet.

Underlåter motparten att utse skiljeman inom den angivna tiden, skall tingsrätten på ansökan av den första parten utse skiljeman.

Bestämmelsen motsvarar i stort 7 § och 8 § 1 st. skiljemannalagen.

Tidsfristen i *första stycket* har förlängts från fjorton till trettio dagar. Av 19 § följer att påkallelsen och därmed den inledande underrättelsen om valet av skiljeman skall vara skriftlig. Om ett initiativ från en part till skiljeförfarande saknar uppgift om skiljeman, är det inte att anse som en påkallelse. Svarar andra parten med att skriftligen meddela sitt val av skiljeman, kan han inte utan vidare ha anspråk på att tingsrätten skall utse skiljeman för den första parten, om denne förhåller sig passiv på meddelandet. För att tingsrätten skall agera krävs att detta meddelande även i övrigt uppfyller kraven på en påkallelse.

Bestämmelsen i *andra stycket* har ändrats så att det av lagtexten framgår att endast skriftlig underrättelse medför att parten inte längre får återkalla sitt val av skiljeman. En muntlig underrättelse får således inte denna verkan. Ett faxmeddelande får anses uppfylla skriftlighetskravet.

Om part inte utser skiljeman inom den angivna tiden kan den påkallande parten antingen begära att tingsrätten utser skiljeman enligt *tredje stycket* eller, utan hinder av skiljeavtalet, väcka talan vid domstol (5 § 2 p.).

15 §

Skall en skiljeman utses av andra skiljemän men underlåter de att göra det inom trettio dagar från det att den siste av dem blev vald, skall tingsrätten på ansökan av part utse skiljemannen.

Skall en skiljeman utses av någon annan än part eller skiljemän men kommer något val inte till stånd inom trettio dagar från det att anmodan har gjorts, skall tingsrätten på ansökan av part utse skiljemannen. Detsamma gäller, om en skiljeman skall utses av parterna gemensamt men de inte har enats inom trettio dagar från det att ena parten mottog underrättelse från motparten varigenom frågan väcktes.

Bestämmelsen reglerar olika fall då den eller de som skall utse skiljeman inte gör det.

Första stycket tar upp det fall att skiljemän skall utse ytterligare skiljeman. Fristen börjar löpa när den siste av de skiljemän som skall förrätta valet har blivit utsedd. Det spelar inte någon roll för påföljden om skiljemännen inte kan enas om valet eller om deras underlåtenhet har andra orsaker.

Andra stycket första meningen reglerar det fall att skiljeman skall utses av annan än part eller skiljemän men något val inte kommer till stånd. Detta kan bero på att det angivna organet helt enkelt inte existerar. Fristen börjar löpa när anmodan har gjorts till den som skall välja skiljeman. Det räcker att ett allvarligt försök har gjorts att nå den som skall utse skiljemannen. I motsats till vad som gäller enligt 8 § 2 st. skiljemannalagen medför underlåtenhet att utse skiljeman inte att skiljeavtalet helt eller delvis förfaller. Endera parten kan i stället begära att tingsrätten skall utse skiljeman. Påföljden är enligt *andra meningen* densamma om parterna gemensamt skall utse skiljeman men de inte kan enas om valet.

I samtliga fall som behandlas i denna paragraf kan part vända sig till tingsrätten och begära att domstolen utser skiljeman. Till skillnad från vad som gäller när part själv skall utse skiljeman (5 §) ges i de nu behandlade fallen part inte möjlighet att i stället väcka talan vid domstol.

16 §

Om en skiljeman avlider, avgår eller skiljs från uppdraget skall den som ursprungligen haft att göra valet utse en ny skiljeman. Vid detta val tillämpas 14 och 15 §§. Tiden för att utse ny skiljeman skall dock räknas från det att den som skall utse skiljemannen har fått kännedom härom.

En skiljeman kan skiljas från uppdraget t.ex. för att det föreligger någon omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet. Parterna gemensamt kan också skilja en skiljeman från uppdraget. Detta gäller även om någon annan har utsett honom. En skiljeman kan själv begära att få lämna sitt uppdrag av flera skäl. I jävsfallet kan han vilja avgå redan på begäran av ena parten eller utan att någon av parterna har begärt det. Skiljemannen kan också begära att få avgå t.ex. på grund av försämrad hälsa eller för att han av annan anledning anser sig förhindrad att befatta sig med arbetet i tillräcklig omfattning.

Oavsett varför en skiljeman inte fullföljer sitt uppdrag, skall den eller de som ursprungligen haft att utse honom välja en annan skiljeman. Det enda undantaget från denna huvudregel framgår av 17 §. Har den

avgångne skiljemannen t.ex. utsetts av tingsrätten enligt 14 § 3 st. skall parten således ges möjlighet att utse ny skiljeman. Har parterna inte haft att utse skiljemannen, bör de underrätta den eller dem som har att utse en annan skiljeman. Tidsfristen löper från den tidpunkt då den som har utsett den avgångne skiljemannen fått kännedom om att han skall utse ny skiljeman. Den största förändringen i förhållande till skiljemannalagens reglering är emellertid att skiljeavtalet inte förfaller, även om skiljemannen har utsetts i skiljeavtalet.

Skall skiljemannen utses av ena parten kan underlåtenhet att göra detta inom rätt tid medföra att motparten väcker talan vid domstol (5 § 2 p.).

Parterna kan under förfarandet framställa nya yrkanden och åberopa nya omständigheter som på ett påtagligt sätt förändrar föremålet för skiljemännens prövning. Parterna kan också träffa ett nytt skiljeavtal inför skiljemännen. Även i dessa fall får skiljemännen dock anses utsedda genom det första valet.

17 §

Har en skiljeman försenat förfarandet skall tingsrätten på ansökan av en part skilja honom från uppdraget och utse en annan skiljeman. Parterna får bestämma att en sådan begäran i stället skall prövas slutligt av ett skiljedomsinstitut.

Bestämmelsen i *första meningen* motsvarar stadgandena i 9 § 2 st. och 10 § 3 st. skiljemannalagen. Påföljden är dock oberoende av hur skiljemannen har utsetts.

En skiljeman kan inte med hjälp av tvångsmedel förmås att fullgöra sitt uppdrag. Däremot kan han med stöd av denna bestämmelse skiljas från uppdraget. Det räcker att skiljemannen har "försenat" skiljeförfarandet. Det krävs alltså inte att det visas att han obstruerar eller är försumlig. Vad som är försening får ses i ljuset av vad parterna har avtalat eller förutsatt angående tidsplanen för förfarandet.

Avgår en skiljeman frivilligt sedan part ansökt om att han skall skiljas från uppdraget, får den som haft att utse honom välja ny skiljeman med stöd av 16 §. Det är endast när en skiljeman skiljs från uppdraget genom tingsrättens beslut som ny skiljeman skall utses av tingsrätten. Skall en sålunda av tingsrätten utsedd skiljeman i sin tur ersättas med en annan skiljeman, tillkommer det enligt 16 § i första hand den som ursprungligen hade att utse skiljemannen att välja ny skiljeman.

Bestämmelsen är inte dispositiv enligt 12 §. Detta hindrar emellertid inte tillämpningen av avtalsbaserade bestämmelser om att en skiljeman skall skiljas från sitt uppdrag. Parterna kan t.ex. hänvisa till ett skiljedomsreglemente som innehåller föreskrifter om att ett skiljedomsinstitut

kan skilja en skiljeman från uppdraget under vissa förutsättningar. Ett sådan föreskrift är fullt verksam. Parterna kan visserligen inte föreskriva att 17 § *inte* skall vara tillämplig. De kan däremot med stöd av *andra meningen* bestämma att prövningen enligt 17 § slutligt skall göras av ett skiljedomsinstitut i stället för av en domstol. Om institutet entledigar en skiljeman skall institutet också utse en annan skiljeman.

Om en part i strid mot parternas avtal, att prövningen slutligt skall göras av ett skiljedomsinstitut, vänder sig till domstol krävs det en invändning av motparten för att domstolen skall pröva om dess behörighet har inskränkts (se kommentaren till 34 kap. 1 § rättegångsbalken). Att en sådan invändning skall framställas första gången part skall föra talan i ärendet följer av 34 kap. 2 § rättegångsbalken jämförd med 11 § lagen (1946:807) om domstolsärenden.

18 §

När en part har ansökt om att tingsrätten skall utse en skiljeman enligt 12 § tredje stycket, 14, 15 eller 17 § får domstolen avslå ansökan på grund av att lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas endast om detta är uppenbart.

Bestämmelsen är ny. Den har behandlats i avsnitt 3.5.

Lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas om det inte finns ett giltigt och tillämpligt skiljeavtal eller om tvistefrågan inte är skiljedomsmässig. Att det förhåller sig på detta sätt skall vara uppenbart. Det är således inte tillräckligt att det är antagligt eller troligt att så är fallet. Tingsrättens prövning begränsas sålunda beträffande dessa frågor. Uppenbarhetsrekvisitet gäller både den bevismässiga och den rättsliga sidan av saken. - Andra invändningar skall prövas på samma sätt som i dag.

Förfarandet

19 §

Har parterna inte bestämt något annat inleds skiljeförfarandet när part tar emot en påkallelse enligt andra stycket.

Påkallelsen skall vara skriftlig och innehålla

1. en uttrycklig och villkorslös begäran om skiljedom,

2. uppgift om fråga som skiljemännen skall pröva och som omfattas av skiljeavtalet samt

3. uppgift om partens val när han har att utse skiljeman.

Bestämmelsen motsvarar närmast 11 § skiljemannalagen.

Första stycket klargör att skiljeförfarandet inleds när motparten får del av en påkallelse som uppfyller kraven i andra stycket. Skall talan väckas inom viss tid är denna tidpunkt relevant för bedömningen av om talan väckts i rätt tid. Regleringen är dock dispositiv. Parterna kan avtala att talan väcks t.ex. genom att en påkallelse inges till ett skiljedomsinstitut. Av bestämmelsens dispositiva natur följer också att part kan konkludent acceptera en påkallelse som i och för sig inte uppfyller lagens formkrav. Någon särskild påkallelse krävs inte heller om parterna inför skiljemännen kommer överens om ett nytt eller utvidgat skiljeavtal (jfr 11 § sista meningen i skiljemannalagen).

Påkallelsens utformning och innehåll regleras i *andra stycket*. Påkallelsen skall vara skriftlig. Den skall enligt *punkt 1* innehålla en uttrycklig och villkorslös begäran om skiljedom. Det är viktigt att part som begär skiljedom på ett klart och tydligt sätt ger sin begäran till känna för motparten. Påkallelsen skall vidare enligt *punkt 2* innehålla uppgift om den eller de frågor som skiljemännen skall pröva. Frågan skall omfattas av ett skiljeavtal. Spörsmålet om man inte borde ställa större krav på precisering har behandlats i avsnitt 4.1.2. Slutligen framgår det av *punkt 3* att påkallande part skall ange vem han utsett till skiljeman (se härom avsnitt 4.1.2 och kommentaren till 14 §). Denna punkt är givetvis endast tillämplig när den påkallande parten har att ensam utse en eller flera skiljemän. Det förutsätts att den nämnde skiljemannen har accepterat uppdraget. En följd av punkt 3 blir att påkallande part i normalfallet måste utse en skiljeman för att en giltig påkallelse skall anses ha skett, även om han sedermera vill verka för att tvisten avgörs av en ensam skiljeman.

Parts rätt att framställa yrkanden och åberopa omständigheter till stöd för sin talan regleras i 23 §.

20 §

Är skiljemännen flera skall en av dem utses till ordförande. Har parterna eller skiljemännen inte bestämt annat skall den skiljeman vara ordförande som de andra skiljemännen eller, i deras ställe, tingsrätten har utsett.

Bestämmelsen motsvarar 12 § 1 st. skiljemannalagen och har behandlats i avsnitt 4.4.2. Om den tredje skiljemannen enligt skiljeavtalet skall utses av någon annan än parterna eller andra skiljemän, får av avtalet anses följa att den sålunda utsedde skall vara ordförande.

21 §

Skiljemännen skall handlägga tvisten opartiskt, ändamålsenligt och snabbt. De skall därvid iaktta vad parterna har bestämt i den mån hinder inte möter.

Bestämmelsen motsvarar 13 § skiljemannalagen. Den berörs i avsnitt 4.4.2.

22 §

Skiljemännen bestämmer platsen för förfarandet. Skiljemännen får hålla sammanträde på annan plats inom eller utom riket. Första stycket gäller inte om parterna har bestämt annat.

Bestämmelsen är ny. Platsen för skiljeförfarandet avgör enligt 53 § skiljedomens nationalitet och har enligt 44-45 §§ betydelse för vissa forumfrågor. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 4.5.

Av *första stycket första meningen* jämförd med *andra stycket* följer att det i första hand är parterna som bestämmer platsen för förfarandet. Har parterna inte gjort detta, antingen i skiljeavtalet eller senare, tillkommer det skiljemännen att bestämma platsen för förfarandet. Platsen för förfarandet skall anges i skiljedomen enligt 31 § 2 st. och uppgiften härom får presumeras vara korrekt. Saknar skiljedomen sådan uppgift men anges den vara meddelad på viss ort bör man kunna utgå från att denna ort utgör platsen för skiljeförfarandet.

Skiljeförfarandets anknytning till platsen för förfarandet kan vara av mer eller mindre påtaglig karaktär. Det kan vara så att såväl parter som skiljemän finns på denna plats. Men det kan även vara så att tvisten handläggs enbart genom skriftväxling och att endast skiljenämndens ordförande har någon anknytning till platsen. Platsen för förfarandet har således närmast en juridisk-teknisk karaktär. Det måste dock finnas någon anknytning till platsen för förfarandet.

Första stycket andra meningen klargör att skiljemännen har vidsträckta möjligheter att anpassa handläggningen till vad som är mest praktiskt utan att detta påverkar platsen för förfarandet. De kan ha förhandling, hålla förhör, förrätta syn och överlägga på annan ort än "platsen för förfarandet". Det bör dock uppmärksammas att denna frihet kan ha inskränkts av parterna enligt *andra stycket*. Det blir en tolkningsfråga vilken frihet för skiljemännen som parterna har åsyftat när de har pekat ut viss ort som plats för skiljeförfarandet. Även om det då ligger närmast till hands att parterna har förutsatt att förhandlingar skall äga rum just på den orten, kan de givetvis - även passivt - godta att ett sammanträde likväl hålls på annan ort. Att parterna skulle ha velat

hindra skiljemännen att överlägga någon annanstans än på "platsen för förfarandet" kan knappast antas.

23 §

Påkallande part skall inom den tid som skiljemännen bestämmer ange sina yrkanden i fråga som har uppgetts i påkallelsen och de omständigheter som han åberopar till stöd för dessa. Motparten skall därefter inom den tid som skiljemännen bestämmer ange sin inställning till den påkallande partens yrkanden och de omständigheter som han åberopar till stöd för denna.

Påkallande part får framställa nya yrkanden och motparten egna yrkanden, om yrkandena omfattas av skiljeavtalet och det inte med hänsyn till den tidpunkt då de framställs eller andra omständigheter kan anses olämpligt att de prövas. Under samma förutsättningar får var och en av parterna under skiljeförfarandet ändra eller komplettera tidigare framställda yrkanden och åberopa nya omständigheter till stöd för sin talan.

Första och andra styckena gäller inte om parterna har bestämt något annat.

Bestämmelserna är nya och har behandlats i avsnitt 4.3.

Påkallelseskriften behöver, när det gäller påkallande parts inställning i tvisten, enligt 19 § 2 st. 2 p. endast innehålla uppgift om fråga som skiljemännen skall pröva. I *första stycket* anges hur parterna närmare kan åläggas att precisera sin talan. Påkallande parten har enligt *första meningen* skyldighet - men också en rätt - att inom utsatt tid framställa yrkanden och åberopa omständigheter till stöd för sin talan inom ramen för den fråga som angetts i påkallelsen. Försummar han detta, får han nöja sig med den befogenhet som andra stycket kan ge. Motparten skall på motsvarande sätt enligt *andra meningen* inom viss frist helt eller delvis medge eller bestrida den första partens yrkanden och åberopa de omständigheter till stöd för sin inställning som han önskar.

I första stycket förutsätts alltså parterna hålla sig inom ramen för den eller de frågor som väckts genom påkallelsen. *Andra stycket* reglerar parternas möjligheter att utöver vad som följer av första stycket framställa yrkanden och åberopa omständigheter i såväl inledningen av förfarandet som senare. Först nämns möjligheten att framställa yrkanden. Påkallande part kan framställa "nya" yrkanden, men också motparten kan å sin sida få framställa yrkanden, vid en eller flera tidpunkter. Av särskilt intresse är kvittningsyrkanden, men också genkäromål kan tillåtas. Andra stycket omfattar emellertid vidare alla fall av taleändringar, vare sig de kommer från den påkallande parten

eller motparten. Det kan sammantaget röra sig om allt från en mindre justering av ett redan framställt yrkande till en utvidgning av tvisten till en annan fråga än den som togs upp i påkallelsen. Samtliga frågor skall visserligen omfattas av skiljeavtalet. Det är emellertid möjligt att ena parten framställer ett yrkande som inte omfattas av skiljeavtalet. Gör motparten inte någon invändning kan hans underlåtenhet komma att medföra att han inte kan åberopa felet i en klanderprocess. Skiljemännens prövning kommer då att utsträckas utöver det ursprungliga skiljeavtalet. Parterna kan naturligtvis också komma överens om att vidga skiljeavtalet. Att skiljemännen inte utan vidare är skyldiga att acceptera en sådan utvidgning av sitt uppdrag är en annan sak.

Presumtionen kan sägas vara att, inom ramen för skiljeavtalet, yrkanden och åberopanden utöver de ursprungliga skall tillåtas. Skiljemännen har emellertid en generell möjlighet att neka en part prövning av yrkandet eller omständigheten, när det "kan anses olämpligt". Skiljemännen har stor frihet i sin bedömning, men formuleringen utesluter inte att en felbedömning kan vara sådan att den kan ge anledning till klandertalan.

Tidsaspekten nämns uttryckligen i lagtexten. Det är särskilt angeläget att sätta stopp för obstruktionsmässiga åtgärder. Bl.a. för det ändamålet kan det vara lämpligt att bestämma en frist, efter vars utgång nya yrkanden eller åberopanden i princip inte beaktas. I och med att en huvudförhandling har hållits bör också förfarandet i allmänhet kunna anses som avslutat. Har parterna bestämt att skiljedom skall meddelas inom viss tid kan skiljemännen behöva vägra en part att utöka tvisten med hänvisning till att tvisten i så fall inte hinner behandlas inom den föreskrivna tiden. I åtskilliga andra fall bör emellertid skiljemännen kunna visa tillmötesgående och genom fördelning av kostnader beakta den olägenhet som kan uppstå på grund av att en part dröjt med att agera.

Också andra faktorer än tidsaspekten kan ge skiljemännen anledning att avböja en ändring eller utvidgning av talan. Skiljemännen kan vara utsedda med tanke på sin expertis inom ett visst sakområde. Om ena parten då vill framställa ett yrkande som innebär att skiljemännen skall göra bedömningar inom ett helt annat område kan det framstå som lämpligt att de inte tar upp yrkandet.

Skiljemännen måste också ta hänsyn till parts intresse av att få sitt yrkande eller åberopande prövat. Det bör krävas mycket starka skäl för att vägra en motpart att göra kvittningsinvändning eller att motsätta sig att en part till stöd för en talan åberopar en omständighet som skulle prekluderas som res judicata genom den blivande skiljedomen.

Tredje stycket ger parterna möjlighet att avtala om andra regler för förfarandets inledande och för taleändring än som framgår av de första

styckena. Parterna kan t.ex. hänvisa till ett skiljedomsreglemente som har en annan reglering. De kan också nöja sig med att exempelvis reglera hur långa frister som respektive part skall ha på sig att precisera sin talan enligt första stycket.

24 §

Skiljemännen skall bereda parterna tillfälle att i all behövlig omfattning utföra sin talan skriftligt eller muntligt. Inför avgörande av en hänskjuten fråga skall muntlig förhandling hållas, om part begär det.

En part skall ges möjlighet att ta del av alla handlingar och allt annat material som rör tvisten och som tillförs skiljemännen från motparten eller någon annan.

Om en part utan giltigt skäl uteblir från en förhandling eller underlåter att i något annat hänseende iaktta föreläggande av skiljemännen är detta inte hinder mot att handläggningen fortsätter och tvisten avgörs på föreliggande material. Material som har lagts fram vid förhandlingen behöver inte tillställas den uteblivna parten.

Bestämmelsen motsvarar 14 § skiljemannalagen. Stadgandena om rätten till muntlig förhandling och om kommunikation är dock nya. Beträffande den allmänna motiveringen hänvisas till avsnitt 4.4.2.

Första stycket första meningen fastslår att parterna skall få möjlighet att framlägga sin sak. I detta ligger också att de skall ges tillfälle att bemöta vad motparten har anfört. Parternas rätt begränsas av att de endast i "behövlig" utsträckning skall beredas tillfälle att utföra sin talan. Part skall således inte tillåtas att förhala förfarandet genom uppskov för ovidkommande utredningar eller genom att införa uppenbart onödigt processmaterial. Skiljemännen är oförhindrade att förelägga parterna en frist inom vilken deras talan, beträffande hela tvisten eller delfråga, skall vara avslutad. I detta inbegrips den rättsliga argumenteringen. Part kan enligt första meningen ha rätt till flera muntliga förhandlingar; det kan t.ex. finnas behov av att hålla muntlig förhandling såväl i behörighetsfrågan som i den hänskjutna tvisten. Enligt *andra meningen* är part emellertid tillförsäkrad *en* muntlig förhandling inför varje avgörande av en hänskjuten fråga även om detta strängt taget inte skulle vara behövligt enligt första meningen. Skiljemännen bör kunna begära att parterna påkallar muntlig förhandling inom viss tid, vid risk att dessa annars får anses ha avstått från en sådan. Har parterna avtalat att tvisten skall avgöras utan muntlig förhandling är skiljemännen bundna av parternas överenskommelse.

Andra stycket avser att ge uttryck för kommunikationsprincipen. Stadgandet är en minimibestämmelse, och det kan vara lämpligt att tillställa motparten material utan att det direkt krävs av bestämmelsen. Det förutsätts att alla handlingar från en part skall komma motparten till del, om de kan sägas röra själva tvisten. Som regel bör handlingen sändas till motparten. Något krav på delgivning i teknisk mening är inte åsyftat. Bestämmelsen utesluter inte att skrymmande material hålls tillgängligt t.ex. hos skiljenämndens ordförande och att parten i fråga underrättas om detta. Att inlagor skall sändas till motparten är inte liktydigt med att denne alltid skall beredas särskild frist att yttra sig. Detta är obehövligt, t.ex. om inlagan innehåller uppgifter som inte skall beaktas därför att en tidsgräns har överskridits. Vad som har sagts om parts inlagor gäller också processmaterial som tillförs handläggningen utifrån, t.ex. yttranden av sakkunniga och skriftliga vittnesutsagor. Skiljenämnden är däremot inte skyldig att låta parterna få del av handlingar som har kommit till endast som ett led i nämndens egna överväganden. Parterna har givetvis rätt att delta i sammanträde där något processmaterial presenteras. Om en part då, utan giltigt skäl, uteblir från sammanträdet, kan han inte resa anspråk på att få sig materialet tillställt, förutsatt att det var av ett slag som parten med ledning av kallelsen kunde räkna med skulle läggas fram vid tillfället. Detta hindrar inte att det är rekommendabelt att material som ges in vid ett förberedelsesammanträde tillställs en utebliven part.

Tredje stycket pekar liksom dagens bestämmelse på att skiljemännen inte kan meddela tredskodom utan måste avgöra tvisten i sak även om ena parten inte uppträder i tvisten. Sista meningen har redan berörts i det föregående.

Lagen innehåller inte några bestämmelser som handlar om materiell processledning. Dessa frågor har dock diskuterats i avsnitt 4.7.

25 §

Det ankommer på parterna att svara för bevisningen. Skiljemännen får dock utse sakkunnig, om inte båda parter motsätter sig detta.

Skiljemännen får avvisa erbjuden bevisning, om den uppenbart saknar betydelse i tvisten eller om det är motiverat med hänsyn till den tidpunkt då bevisningen åberopas.

Skiljemännen får inte uppta ed eller sanningsförsäkran. De får inte heller förelägga vite eller annars använda tvångsmedel för att skaffa in begärd bevisning.

Första och andra styckena är nya medan tredje stycket motsvarar 15 § 1 st. skiljemannalagen. Se avsnitt 4.6.2.

Första stycket första meningen fastslår att det är parterna och inte skiljemännen som har att svara för bevisningen. Skiljemännen bör visserligen vara oförhindrade att påpeka för en part att han har bevisbördan för ett visst påstående. Men vilken bevisning som skall åberopas måste part själv avgöra. Ett undantag från denna princip behandlas i *andra meningen* som ger skiljemännen rätt att utse sakkunnig, om inte båda parter motsätter sig detta. Parterna kan av framför allt två skäl vilja motsätta sig att en sakkunnig utses, nämligen att det medför ökade kostnader och att en utomstående dras in i ett förfarande som inte är offentligt. Dessa aspekter bör skiljemännen väga in vid sin bedömning av om sakkunnig bör utses mot parts bestridande.

Andra stycket begränsar i viss mån parternas bestämmanderätt över bevisningen. Lika litet som en part utan vidare bör få åberopa nya omständigheter på ett sent stadium av förfarandet bör han få föra in ny bevisning. Skiljemännen bör kunna ge part ett "stupstocksföreläggande" också i fråga om bevisningen, med verkan att efter fristen begärd bevisning inte tillåts, bortsett från speciella situationer. Ny bevisning som åberopas efter preklusionsfristens utgång bör sålunda godtas t.ex. om part haft laga förfall eller om begäran föranleds av att motparten åberopat en ny grund eller ny bevisning.

Tredje stycket motsvarar dagens regler.

26 §

Om en part vill att vittne eller sakkunnig skall höras under ed eller part höras under sanningsförsäkran får han efter tillstånd av skiljemännen göra ansökan om det hos tingsrätten. Detsamma gäller om en part vill att föreläggande skall meddelas part eller annan att som bevis tillhandahålla skriftlig handling eller föremål. Anser skiljemännen att åtgärden är befogad med hänsyn till utredningen, skall de lämna tillstånd till ansökan. Finns det lagliga förutsättningar för åtgärden skall tingsrätten bifalla ansökan.

Reglerna i rättegångsbalken om bevisupptagning utom huvudförhandling gäller i tillämpliga delar åtgärd som nu har angetts. Skiljemännen skall kallas till förhöret och beredas tillfälle att ställa frågor. Skiljemans utevaro utgör dock inte hinder för att genomföra förhöret.

Bestämmelsen motsvarar i stort 15 § 2 st. skiljemannalagen och har behandlats i avsnitt 4.6.2.

Första stycket första meningen visar tydligare än den gamla lagen att part först skall vända sig till skiljemännen för att få deras tillstånd till åtgärden. *Andra meningen* innehåller inte någon annan förändring. *Tredje meningen* reglerar förutsättningarna för att skiljemännen skall lämna tillstånd till de tidigare nämnda åtgärderna. I första hand bör skiljemännen kräva att åtgärden har betydelse som bevis. Om det gäller ett förhör bör parten vidare kunna ange något godtagbart skäl till varför förhöret skall äga rum vid domstol under ed eller sanningsförsäkran. Tingsrättens prövning skall enligt *fjärde meningen* liksom f.n. inskränka sig till om det finns lagliga hinder mot åtgärden.

Av 45 § 2 st. framgår att det överlämnas åt skiljemännen att bestämma hos vilken tingsrätt som ansökan skall göras. Detta innebär att samtliga förhörspersoner kan höras vid en domstol i ett sammanhang. Regeln hindrar dock inte skiljemännen från att bestämma olika tingsrätter för olika förhörspersoner.

Andra stycket första meningen hänvisar på samma sätt som skiljemannalagens bestämmelse till rättegångsbalkens regler om bevisupptagning utom huvudförhandling. *Andra meningen* föreskriver att skiljemännen skall kallas till domstolens bevisupptagning och få tillfälle att ställa frågor. Tingsrättens roll bör inskränka sig till att se till att rättegångsbalkens regler iakttas. Den närmare utfrågningen av förhörspersonerna tillkommer parter och skiljemän. *Tredje meningen* klargör att en eller flera skiljemäns utevaro inte hindrar att förhöret genomförs.

Skiljedomen

27 §

Skiljemännen avgör genom skiljedom de frågor som har lämnats till dem. Avslutar de skiljeförfarandet utan att avgöra dessa frågor sker det också genom skiljedom.

Om parterna förliks får skiljemännen på deras begäran stadfästa förlikningen i en skiljedom.

Andra avgöranden, som inte intas i en skiljedom, betecknas beslut.

Skiljemännens uppdrag anses slutfört när de har meddelat slutlig skiljedom, om inte annat följer av 32 § eller 36 §.

Bestämmelserna i paragrafen saknar direkt motsvarighet i skiljemannalagen. De har behandlats i avsnitt 5.2 och 3.7.

I *första stycket* definieras begreppet skiljedom. Ett avgörande av en sakfråga, dvs. en tvistefråga som har överlämnats till skiljemännen (jfr

1 §), sker alltid i en skiljedom. Att en sådan kan ha karaktär av deldom eller mellandom, enligt rättegångsbalkens terminologi, framgår av 30 §. Skiljedomsbegreppet används emellertid också för ett avgörande varigenom skiljemännen - utan att döma i sak - avslutar skiljeförfarandet *i dess helhet*. En sådan skiljedom kan innebära att skiljemännen avvisar eller avskriver tvisten. Avvisningen kan t.ex. bero på att något giltigt och tillämpligt skiljeavtal inte visats föreligga eller på att saken är res judicata eller föremål för lis pendens. Den vanligaste orsaken till att en tvist avskrivs från vidare handläggning är att talan har återkallats. Skiljemännen kan också utan sakprövning skilja sig från tvisten t.ex. därför att en av parterna bestämd tidsfrist för avgörande av sakfrågan har gått ut eller därför att parterna inte har ställt begärd säkerhet (39 § 1 st.). En skiljedom varigenom talan avvisas eller skrivs av och förfarandet sålunda avslutas kan inte innehålla beslut i andra frågor, utom när dessa avser ersättningen till skiljemännen och fördelningen mellan parterna av uppkomna kostnader för förfarandet. Angående möjligheterna att föra talan mot en sådan skiljedom hänvisas till 37 §.

Frågan, om skiljemän i skiljedom kan sätta ut vite som sanktion för underlåtenhet av förlorande part att uppfylla en förpliktelse som har ålagts honom i skiljedomen, har nyligen behandlats i litteraturen av Lars Welamson.[1] Welamson anser att gällande rätt inte ger skiljemännen någon sådan befogenhet och hävdar att övervägande skäl talar för att gällande ordning behålls. Utredningen har anslutit sig till denna ståndpunkt.

Skiljemännen får enligt *andra stycket* stadfästa en förlikning i en skiljedom. Bestämmelsen ger ett visst utrymme för skiljemännen att vägra fastställelse. En förlikning som träffats för att bedra någon eller som annars strider mot goda seder bör skiljemännen vägra att stadfästa. En stadfästelse förutsätter en begäran från parterna gemensamt. Parterna måste således vara ense såväl om förlikningens materiella innehåll som om att denna skall stadfästas.

Andra avgöranden än de som nämns i första och andra styckena skall enligt *tredje stycket* betecknas som beslut. Som exempel på sådana beslut kan nämnas avgöranden i jävsfrågor, avgöranden varigenom skiljemännen ogillar en invändning om bristande behörighet att handlägga tvisten och förelägganden av olika slag för parterna i fråga om handläggningen. Dit hör också partiell avvisning eller avskrivning av den talan som förs inför skiljemännen. Ett sådant avskrivnings- eller avvisningsbeslut kan angripas endast genom talan mot den slutliga skiljedomen.

---

[1] Festskrift till Bertil Bengtsson, s. 477 ff.

I skiljedomsreglementen kan förekomma en terminologi som avviker från den i denna paragraf fastslagna, även om det givetvis är önskvärt att en anpassning kommer till stånd i svenska regler. Även i övrigt får man räkna med att lagens termer inte alltid kommer till korrekt användning. Detta kan självfallet inte bilda grund för angrepp mot ett visst avgörande. En annan sak är att parterna inte redan genom att använda andra begrepp kan åstadkomma andra rättsverkningar än om lagens termer hade tillämpats. Vid tillämpning av lagens regler måste parternas termer "översättas" till lagens beteckningar.

I New Yorkkonventionen finns inte någon definition av begreppet "award" (skiljedom). I den nya lagen om skiljeförfarande har begreppet skiljedom fått en ganska extensiv användning. Det är därför inte säkert att alla avgöranden som betecknas skiljedom enligt denna terminologi är att anse som "awards" enligt New Yorkkonventionen.

Fjärde stycket anger ett viktigt huvudfall när skiljemannauppdraget anses slutfört. Av bestämmelsen följer att skiljemännens behörighet upphör när den slutliga skiljedomen har meddelats. Härifrån görs dock undantag för fall av rättelse, tolkning och komplettering av skiljedomen (se 32 §). Vidare är skiljemännen behöriga att vidta vissa åtgärder för att undanröja grund för ogiltighet eller upphävande av skiljedomen (se 36 §). Om den meddelade skiljedomen är ogiltig eller upphävs av domstol är skiljemännen sålunda inte automatiskt behöriga att på nytt pröva tvisten. Detta gäller oavsett om domen inneburit ett avgörande av tvistefrågan eller ej. Om skiljeavtalet fortfarande gäller (se härom avsnitt 1.11) har part som på nytt vill få till stånd en prövning av skiljemän att i vanlig ordning påkalla skiljedom. - Någon uttömmande reglering om när skiljemännens uppdrag upphör finns inte i lagförslaget.

28 §

Underlåter en skiljeman utan giltigt skäl att delta i skiljenämndens prövning av en fråga, är hans underlåtenhet inte något hinder mot att övriga skiljemän avgör frågan.

Har parterna inte bestämt något annat skall som skiljenämndens mening gälla den mening som flertalet av de skiljemän som deltar i avgörandet enas om. Uppnås inte majoritet för någon mening skall den mening gälla som ordföranden företräder.

Bestämmelsen är ny. Den reglerar samma frågor som 16 § skiljemannalagen. Den har behandlats i avsnitt 5.4.

Det är enligt *första stycket* inte nödvändigt att alla skiljemän deltar i avgörandet. Men samtliga skiljemän måste självfallet ha beretts tillfälle

att göra det. Har en skiljeman inte deltagit i överläggningen och har han varit hindrad att göra det t.ex. på grund av sjukdom, är övriga skiljemän inte beslutskompetenta, även om den frånvarande har varit kallad. Regeln är tillämplig inte bara vid överläggning till dom utan också vid prövning inför ett beslut under förfarandet, t.ex. en jävsprövning. Å andra sidan får den givetvis inte konsekvenser annat än för det aktuella beslutstillfället. Regeln syftar till att omintetgöra möjligheten för part att med hjälp av en tredskande skiljeman förhindra att skiljedom eller beslut meddelas. Motparten kan visserligen med stöd av 17 § begära att en sådan skiljeman skall skiljas från sitt uppdrag. Denna utväg ter sig dock inte särskilt attraktiv t.ex. om endast skiljemännens överläggning till dom återstår av skiljeförfarandet. Bestämmelserna i 31 § 1 st. sätter en spärr mot missbruk av förevarande stycke.

Lagen innehåller inte några regler om hur olika omröstningsteman skall uppställas. Detta har helt överlämnats åt skiljemännen att bestämma. Omröstningsregeln i *andra stycket* har konstruerats så att tvisten alltid kommer att avgöras. Av *första meningen* framgår att regeln är dispositiv. Parterna kan således bestämma t.ex. att rättegångsbalkens sammanjämkningsregel vid oenighet om viss myckenhet skall tillämpas. Deltar inte samtliga skiljemän i avgörandet skall den uteblivnes röst inte räknas. Ger omröstningen inte majoritet för någon mening har ordföranden utslagsröst enligt *andra meningen*.

29 §

Återkallar ena parten ett yrkande skall skiljemännen avskriva tvisten i denna del om inte motparten begär att skiljemännen skall pröva yrkandet.

Bestämmelsen är ny. Den ger part en oavvislig rätt att begära prövning i sak av ett yrkande som motparten vill återkalla. Den är behandlad i avsnitt 5.5.

Begär motparten inte prövning och innebär återkallelsen att det inte återstår någon del av den hänskjutna tvisten avslutas skiljeförfarandet genom skiljedom. En sådan skiljedom kan överprövas av domstol enligt 37 §. I annat fall avskrivs yrkandet i ett beslut. Mot beslutet kan part inte föra särskild talan. Part kan under förfarandet på nytt begära att skiljemännen prövar yrkandet. En sådan begäran prövas av skiljemännen enligt 23 § 2 st.

30 §

Del av tvisten eller viss fråga av betydelse för tvistens bedömning får avgöras genom särskild skiljedom, om inte båda parterna motsätter sig det. Huvudfordran och fordran som åberopas till kvittning skall dock avgöras i samma skiljedom.

Har en part helt eller delvis medgett ett yrkande får särskild skiljedom meddelas över det som har medgetts.

Om inte parterna har överenskommit något annat får skiljemännen på begäran av part bestämma att motparten under förfarandets gång skall vidta en viss åtgärd för att säkerställa det anspråk som skall prövas av skiljemännen. Skiljemännen får föreskriva att part som begär åtgärden skall ställa skälig säkerhet för den skada som kan tillfogas motparten.

Bestämmelserna är delvis nya. Första och andra styckena, som reglerar skiljemännens möjligheter att meddela s.k. del- och mellandomar, har behandlats i avsnitt 5.6. Tredje stycket har behandlats i avsnitt 1.9.

Skiljemännen ges enligt *första stycket första meningen* vidsträckta möjligheter att meddela särskild skiljedom. Det följer av 1 § att särskild skiljedom kan gälla existensen av en viss omständighet. Det finns endast två begränsningar som gäller för skiljemännens rätt att meddela särskild skiljedom. Parterna kan gemensamt motsätta sig att en särskild skiljedom meddelas. Vidare måste en huvudfordran och en fordran som åberopas till kvittning enligt *andra meningen* avgöras i samma skiljedom, under förutsättning att parterna inte har bestämt något annat. Begränsningen i fråga om kvittning syftar dock endast på det fall att båda yrkandena har fått framställas (jfr 23 §). Begär båda parter särskild skiljedom bör sådan meddelas (jfr 21 §).

Andra stycket motsvarar närmast 19 § andra meningen skiljemannalagen.

Tredje stycket anger att skiljemännen får meddela beslut om säkerhetsåtgärder, om inte parterna har kommit överens om något annat. Dessa beslut blir dock inte exigibla. Bestämmelsen syftar till att peka på möjligheten för skiljemän att begära att part vidtar vissa åtgärder under förfarandet. Den är däremot inte avsedd att innebära en avgränsning av vilka åtgärder som skiljemännen kan besluta om. Skiljemännen får således anses ha vidsträckta möjligheter att meddela såväl beslut som direkt tar sikte på att säkerställa verkställigheten av en blivande skiljedom som t.ex. beslut om att part skall bevara visst bevismaterial. Även om skiljemännens beslut inte går att verkställa genom exekutiv myndighets försorg kan parts underlåtenhet att följa ett beslut av skiljemännen komma att tillmätas betydelse vid avgörandet av huvudsaken.

31 §

En skiljedom skall avfattas skriftligt och undertecknas av skiljemännen. Det är tillräckligt att domen är undertecknad av flertalet skiljemän om orsaken till att inte samtliga skiljemän har undertecknat är angiven på skiljedomen. Parterna får bestämma att skiljenämndens ordförande ensam undertecknar skiljedomen.

I skiljedomen skall anges dagen för dess meddelande och platsen för skiljeförfarandet.

Skiljedomen skall genast tillställas parterna.

Bestämmelsen innehåller de formella minimikraven på en skiljedom och är delvis ny. Den har behandlats i avsnitt 5.8 och har sin motsvarighet i 17 § skiljemannalagen.

Enligt *första stycket första meningen* skall en skiljedom avfattas skriftligt och undertecknas av skiljemännen. *Andra meningen* inskränker kravet på samtliga skiljemäns namnteckningar till att avse flertalet av dem. Denna bestämmelse bör ses tillsammans med 28 § 1 st. som gör det möjligt att besluta dom utan samtliga skiljemäns deltagande. Bestämmelsen är emellertid tillämplig även när en skiljeman som har deltagit i avgörandet har avlidit eller t.ex. på grund av sjukdom är förhindrad att underteckna skiljedomen. Enligt *tredje meningen* kan parterna avtala att det är tillräckligt med ordförandens underskrift. Befinner sig skiljemännen på olika orter eller kanske rent av i olika länder kan detta vara en praktisk lösning för att snabbare kunna meddela skiljedom. Uppfyller skiljedomen inte angivna krav på skriftlighet och undertecknande är den enligt 33 § 1 st. 3 p. ogiltig. Brister i detta hänseende bör dock i allmänhet kunna läkas av skiljemännen (jfr 36 §). - Ur bevissynpunkt är det tillrådligt att även återge skiljeavtalet i skiljedomen.

Skiljedomen skall enligt *andra stycket* innehålla uppgift om dagen för skiljedomens meddelande och platsen för skiljeförfarandet. Hur platsen för skiljeförfarandet bestäms framgår av 22 §. Var skiljedomen undertecknas saknar således i detta sammanhang betydelse. De i andra stycket angivna kraven har inte sanktionerats. En skiljedom som saknar någon eller båda uppgifterna frånkänns således inte verkan. Innehåller skiljedomen uppgift om var den har meddelats, utan att platsen för förfarandet har angetts, får meddelandeorten antas vara platsen för förfarandet.

En skiljedom skall enligt *tredje stycket* genast tillställas parterna. Har skiljemännen fastställt sin ersättning i skiljedomen ligger det i deras intresse att få till stånd en formell delgivning med parterna för att tidsfristen för att angripa ersättningsbeslutet skall börja löpa (se 42 §). Även vinnande part kan ha intresse av att delge skiljedomen med

motparten för att tiden för att angripa skiljedomen enligt 34, 35 och 37 §§ (se också 32 §) skall inledas. Lagen uppställer dock inte krav på att skiljemännen skall delge parterna skiljedomen; det räcker alltså att domen sänds i vanligt brev. Det kan förekomma regler i skiljedomsreglemente som innebär att skiljedomsinstitut får hålla inne skiljedomen. Om parterna har hänvisat till reglementet får de anses bundna härav. Se vidare 41 § som innehåller ett allmänt förbud för skiljemän att innehålla skiljedomen i avvaktan på att ersättningen till dem betalas.

Parterna kan ställa ytterligare krav på en skiljedom. De kan t.ex. ha bestämt att såväl skiljedomen som eventuella skiljaktiga meningar skall vara motiverade.

32 §

Om skiljemännen finner att en skiljedom innehåller någon uppenbar oriktighet till följd av skiljemännens eller någon annans skrivfel, räknefel eller liknande förbiseende eller om skiljemännen av förbiseende har underlåtit att avgöra en fråga som skulle ha behandlats i skiljedomen, får de inom trettio dagar från dagen för skiljedomens meddelande besluta om rättelse eller komplettera domen. De får också rätta, komplettera eller tolka en skiljedom om någon av parterna begär det inom trettio dagar från det att han har fått del av domen.

Innan skiljemännen fattar beslut enligt denna paragraf bör parterna beredas tillfälle att yttra sig över åtgärden.

Bestämmelsen är ny och reglerar skiljemäns möjligheter att rätta, komplettera och tolka en av dem meddelad skiljedom. Den har behandlats i avsnitt 5.9.

Första stycket första meningen ger skiljemännen rätt att utan yrkande av part rätta och komplettera en skiljedom. *Andra meningen* behandlar skiljemäns möjligheter att på begäran av part rätta, komplettera och tolka en skiljedom. Båda stadgandena är fakultativa och ålägger inte skiljemännen skyldighet att vidta rättelse eller att tolka eller komplettera ett avgörande. Tolkning av skiljedom tar enbart sikte på själva domslutet.

Om parterna har avtalat viss tid för skiljedoms meddelande bör skiljemännen likväl vara oförhindrade att rätta och tolka en skiljedom även efter utgången av denna tid. De bör i allmänhet också kunna komplettera skiljedomen sedan en sådan frist gått ut.

Den tekniska konstruktionen innebär att rättelse, komplettering eller tolkning hänför sig till den ursprungliga domen. Någon ny dom skall alltså inte meddelas i detta fall (jfr däremot 36 §). Redan i detta ligger en begränsning av de åtgärder som kan komma i fråga. Enligt 34 §

gäller en tidsfrist för klander av en skiljedom som räknas från den dag då parten fick del av "skiljedomen". (Se också fristerna i 35, 37 och 42 §§.) Denna föreskrift bör tolkas så att fristen räknas från kännedom om skiljedomens slutliga lydelse, i den mån denna har någon betydelse för den talan som en part för.

Andra stycket anger att skiljemännen bör höra parterna innan de vidtar någon åtgärd enligt första stycket. Har skiljemännen själva väckt frågan bör de precisera vad rättelsen eller kompletteringen gäller och låta parterna yttra sig över den föreslagna åtgärden. Rör det sig om ett partsinititativ bör motparten få yttra sig över vad part anfört. Skiljemännen bör kunna underlåta kommunikation t.ex. om felet endast består i ett felaktigt angivet person- eller organisationsnummer på part. Hur stora ansträngningar som bör göras i det enskilda fallet för att bereda parterna tillfälle att yttra sig är beroende av åtgärdens art och betydelse samt hur stora svårigheterna är att åstadkomma en bevislig delgivning inom rimlig tid.

Skiljedoms ogiltighet och upphävande av skiljedom

33 §

En skiljedom är ogiltig

1. om den innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän,

2. om den är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i Sverige eller

3. om den inte uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket.

Ogiltigheten kan gälla endast en viss del av skiljedomen.

Bestämmelsen motsvarar 20 § skiljemannalagen. Den har behandlats i avsnitt 6.3.

Första stycket reglerar uttömmande när en skiljedom är ogiltig. Det förutsätts dock att man alls kan tala om en skiljedom. Som har framhållits i avsnitt 1.4 kan dit inte räknas s.k. självdom. - Ogiltighetsreglerna är uppställda för att tillvarata andra intressen än parternas. De skall därför beaktas av domstol även utan yrkande av part.

Punkt 1. Frågor som enligt svensk lag inte är skiljedomsmässiga kan inte rättskraftigt avgöras av skiljemän. Vilka frågor som kan överlämnas till avgörande av skiljemän har diskuterats i avsnitt 1.2-1.3 och framgår i första hand av 1 §. Det kan av särskilda lagregler följa att tvist i viss fråga inte får lämnas till skiljeförfarande (se t.ex. 1 kap. 3 § arbetstvist-

lagen). En skiljedom i strid med en sådan bestämmelse är ogiltig. Om en lagbestämmelse (se t.ex. 6 §) däremot i och för sig medger skiljeförfarande i en angiven fråga men frånkänner skiljeavtal om *framtida* tvister verkan, kan punkt 1 inte anses tillämplig. En skiljedom som baseras på ett sådant otillåtet skiljeavtal kan emellertid klandras med stöd av 34 § 1 st. 1 p. På samma sätt behandlas bristande skiljedomsmässighet enligt tillämplig utländsk lag. Frågor om bristande skiljedomsmässighet när utländsk lag är tillämplig har närmare behandlats i avsnitt 10.3.3.

Punkt 2. Bestämmelsen är en ordre public-regel och riktar sig mot skiljedomar där elementära rättsprinciper av materiell eller procedurmässig art har blivit åsidosatta. Har en skiljeman genom hot eller muta förmåtts att meddela en viss skiljedom är stadgandet tillämpligt. Förpliktas någon att utföra en prestation som enligt svensk rättsåskådning inte lagligen bör kunna framtvingas bör skiljedomen falla in under bestämmelsen. I vårt land ges av hävd ordre public-regler en snäv tillämpning. Denna punkt torde därför ytterst sällan bli aktuell. Att en skiljedom som kränker konkurrensrätten i Sverige eller inom EES-området kan tänkas strida mot ordre public framgår av avsnitt 1.2.1.

Punkt 3. En skiljedom måste enligt 31 § 1 st. vara skriftlig. Muntligen avkunnade skiljedomar gäller således inte. En skiljedom skall vidare enligt samma bestämmelse vara på visst sätt undertecknad. Är skiljedomen bara undertecknad av en person, bör man, såvitt inte annat framgår eller part gör invändning, kunna utgå från att det är ordförandens underskrift och att parterna har avtalat att denna påskrift är tillräcklig.

Andra stycket klargör att ogiltighet inte nödvändigtvis smittar av sig på de delar av skiljedomen som inte är behäftade med någon ogiltighetsanledning. Har skiljemännen t.ex. avgjort en fråga som inte är skiljedomsmässig och samtidigt avgjort andra tvistefrågor drabbar ogiltigheten endast den del av skiljedomen som behandlar den icke skiljedomsmässiga frågan. Detta förutsätter dock att den icke skiljedomsmässiga frågan kan särskiljas från övriga frågor som behandlas i skiljedomen.

34 §

En skiljedom som inte kan angripas enligt 37 § skall efter klander helt eller delvis upphävas på talan av part

1. om den inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna,

2. om skiljemännen har meddelat dom efter utgången av den tid som parterna bestämt eller om de annars har överskridit sitt uppdrag,

3. om skiljeförfarande enligt 48 § inte borde ha ägt rum här i riket,

4. om en skiljeman har utsetts i strid med parternas överenskommelse eller denna lag,

5. om en skiljeman på grund av någon omständighet som anges i 7 eller 8 § har varit obehörig eller

6. om det annars, utan partens vållande, i handläggningen har förekommit något fel som sannolikt har inverkat på utgången.

En part har inte rätt att åberopa en omständighet som han genom att delta i förfarandet utan invändning eller på annat sätt får anses ha avstått från att göra gällande. Enbart genom att parten har utsett skiljeman skall han inte anses ha godtagit skiljemännens behörighet att avgöra den hänskjutna frågan. Att en part kan ha förlorat rätten enligt 5 att åberopa en omständighet som anges i 8 § följer av 10 och 11 §§.

Talan skall väckas inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen. Part får efter fristens utgång inte åberopa en ny klandergrund till stöd för sin talan.

Bestämmelsen motsvarar 21 § skiljemannalagen. Den har behandlats i avsnitt 6.4. Den anger ett antal fall då skiljedom efter talan skall hävas. Sådan talan har fått behålla beteckningen klander. En skiljedom kan upphävas också med stöd av 35 och 37 §§. För talan härom används dock inte termen klander. Att en klandertalan anhängiggörs innebär inte i sig att skiljedomens bindande verkan upphör.

Inledningen av *första stycket* pekar på tre viktiga faktorer vid tillämpningen. Det krävs för det första ett yrkande av part. Vidare *skall* skiljedomen hävas om det föreligger förutsättningar för det. Domstolen har således inte något utrymme att vägra hävande om villkoren i och för sig är uppfyllda. Att domstolen under vissa förutsättningar dock först kan ge skiljemännen möjlighet att läka bristen följer av 36 §. Slutligen erinras om att inte hela skiljedomen nödvändigtvis måste upphävas. Har ett fel i handläggningen påverkat endast en mindre post i skiljedomen kan det vara tillräckligt att denna del av skiljedomen hävs.

Punkt 1. Denna punkt är tillämplig om parterna inte alls har träffat något skiljeavtal. Den är också tillämplig om skiljemännen har prövat en fråga som faller utanför ett i och för sig giltigt skiljeavtal. Gränsdragningen mot fall av uppdragsöverskridande (punkt 2) kan vara osäker men torde med förslaget inte ha någon praktisk betydelse. Slutligen aktualiseras en tillämpning av bestämmelsen när part påstår att ett i och för sig ingånget skiljeavtal inte gäller. Det kan vara fråga om såväl en

ursprunglig ogiltighet som ett påstående om att avtalet sedermera har blivit ogiltigt. Part kan t.ex. göra gällande att avtalet är oskäligt enligt 36 § avtalslagen. Ogiltigheten kan följa av en särskild lagregel som i fråga om visst slag av tvister endast godtar skiljeavtal som har ingåtts sedan tvisten uppkom eller av att tvistefrågan enligt tillämplig utländsk lag inte är skiljedomsmässig, se kommentaren till 33 §.

Punkt 2. Denna bestämmelse motsvarar 21 § 1 st. 1 p. skiljemannalagen med den förändring som följer av att den legala fristen för meddelande av skiljedom har tagits bort. Skiljemännen kan inte anses ha överskridit sitt uppdrag genom att efter utgången av en tidsfrist meddela en skiljedom varigenom tvisten avskrivs. En sådan dom är f.ö. redan genom förbehållet i inledningen till 34 § för fall enligt 37 § i princip avskuren från klandertalan.

Punkt 3. Stadgandet motsvarar 21 § 1 st. 2 p. skiljemannalagen och har endast fått en språklig justering.

Punkt 4. Har parterna bestämt att en skiljeman skall ha en viss kvalifikation faller en avvikelse härifrån under denna bestämmelse. Även det fall att en skiljeman har utsetts efter den tid som parterna har bestämt innefattas i bestämmelsen. Däremot utgör formella fel som tingsrätten kan ha begått vid utseende av skiljeman inte någon klandergrund.

Punkt 5. En tillämpning av denna bestämmelse förutsätter att det finns något förhållande som omtalas i 7 eller 8 §. Vidare får parts rätt att åberopa detta förhållande inte ha gått förlorad, en fråga som när det gäller jäv är särskilt reglerad (se vidare kommentaren till 10 §). Part får inte heller ha träffat ett undantagsavtal enligt 11 eller 52 §. Det är sålunda endast i ett fåtal fall som denna punkt kommer att aktualiseras.

Punkt 6. Denna bestämmelse motsvarar 21 § 1 st. 4 p. skiljemannalagen. Den innebär en viss skärpning av kravet på samband mellan "felet" och utgången. - Felet kan ha bestått i att skiljemännen har underlåtit att beakta ett hinder för förfarandet, såsom att lis pendens förelåg. Utredningen anser att även ett sådant fel har påverkat "utgången"; denna borde ju rätteligen ha mynnat ut i ett avvisningsavgörande och inte i ett avgörande i sak.

Andra stycket första meningen motsvarar 21 § 2 st. skiljemannalagen och upptar den allmänna preklusionsregeln. Parts underlåtenhet att under förfarandet inlägga protest mot ett visst beslut eller en viss procedur medför inte utan vidare att han har förlorat sin klanderrätt. För detta behövs ett konstaterande att passiviteten är att uppfatta som ett avstående, ett konstaterande som dock ofta ligger nära till hands. I linje med detta ligger bestämmelsen i *andra meningen* när det gäller parts utseende av skiljeman. Härav får man inte dra slutsatsen att det förhållandet att part utser skiljeman skulle frånkännas betydelse vid

tolkningen av parts agerande. Tillsammans med andra omständigheter kan parts utseende av skiljeman innebära att han anses ha avstått från att göra invändning t.ex. beträffande skiljeavtalets giltighet. Generellt sett får det antas att part som deltar i förfarandet utan att genast göra invändning mot skiljemännens behörighet har godtagit deras behörighet att avgöra tvisten. I *tredje meningen* erinras om den särskilda preklusionsregeln i 10 § angående jäv och om att part enligt 11 § redan på förhand kan ha avstått från domstolsprövning i jävsfrågor.

En talan om upphävande av en skiljedom med stöd av denna paragraf måste enligt *tredje stycket första meningen* väckas inom viss tid. Klanderfrist räknas separat för "särskild skiljedom". Utgångspunkten för beräkning av fristen är när part delges skiljedomen. För att domstol skall göra någon prövning av om talan har väckts inom rätt tid krävs invändning av motparten (se vidare kommentaren till 34 kap. 1 § rättegångsbalken). I *andra meningen* begränsas parts möjligheter att åberopa en ny klandergrund. Vad som avses med begreppet klandergrund har behandlats i avsnitt 6.4. Frågan, om en klandergrund är prekluderad, skall behandlas på samma sätt som frågan, om klandertalan över huvud taget har väckts i rätt tid (jfr utgången i rättsfallen NJA 1988 s. 580 och 1990 s. 633).

35 §

En skiljedom skall också upphävas på talan av part, om en handling som har åberopats till bevis har varit förfalskad eller getts ett medvetet oriktigt innehåll eller om någon annan än part eller ställföreträdare för part har avgett en medvetet osann utsaga samt handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången.

Talan skall väckas inom tre månader från den dag då parten fick kännedom om förhållandet. Talan får dock inte väckas senare än tre år från den dag då parten fick del av skiljedomen.

Bestämmelsen är ny. Den har behandlats i avsnitt 6.5 och ger i begränsad utsträckning möjlighet att åberopa "resningsskäl".

Som falsk bevisning anges i *första stycket* såväl en handling som är föremål för urkundsförfalskning i brottsbalkens mening som en handling vars innehåll, utställaren veterligen, är oriktigt. Även i det senare fallet ligger det närmast till hands att tänka på brott, främst osant intygande. Det är emellertid inte nödvändigt att förutsättningar för straffansvar föreligger för den som lämnat den oriktiga uppgiften. Det krävs inte att det varit fråga om en skriftlig handling. Även andra typer av informationsbärare, som t.ex. dataupptagningar, avses. För att en utsaga

skall kunna åberopas krävs dels att den rent faktiskt är osann, dels att förhörspersonen kände till detta när han hördes. Inte ens om en oriktig utsaga har lämnats under sådana omständigheter att förfarandet är straffbart som ovarsam utsaga kan utsagan läggas till grund för upphävande. Det krävs inte att utsagan har avgetts under ed. Bestämmelsen gäller oberoende av om förfarandet ägt rum vid domstol eller inför skiljemännen. För att den falska bevisningen skall kunna leda till skiljedomens upphävande krävs att det "kan antas" att den har inverkat på utgången. Beviskravet är här något lägre än enligt 34 § 1 st. 6 p. i klanderfallen.

Särskilda frister gäller enligt *andra stycket* för denna typ av talan om upphävande av skiljedom.

36 §

En domstol får under viss tid uppskjuta ett mål om skiljedoms ogiltighet eller om upphävande av skiljedom för att bereda skiljemännen tillfälle att återuppta skiljeförfarandet eller vidta någon annan åtgärd som enligt skiljemännens mening undanröjer grunden för ogiltigheten eller upphävandet, om

1. domstolen har funnit att talan i målet är styrkt och ena parten har begärt uppskov eller

2. båda parter har begärt uppskov.

Meddelar skiljemännen en ny skiljedom, får part inom tid som domstolen bestämmer utan stämningsansökan klandra skiljedomen i den mån det föranleds av det återupptagna förfarandet eller av ändring av den första skiljedomen.

Fortsatt huvudförhandling får oberoende av 43 kap. 11 § andra stycket rättegångsbalken hållas även om uppskovstiden uppgår till mer än femton dagar.

Bestämmelsen är ny. Den har behandlats i avsnitt 6.6.

Domstolen får enligt *första stycket* uppskjuta sin prövning av en ogiltighetstalan respektive en talan om skiljedomens upphävande. Syftet med uppskovet är att skiljemännen skall ges tillfälle att återuppta förfarandet eller vidta någon annan åtgärd som undanröjer grunden för ogiltigheten eller upphävandet. Härav följer att skiljemännens uppdrag hänför sig till de vid domstolen åberopade grunderna. Skiljemännen får således inte göra en allmän omprövning av sitt ställningstagande. Skiljemännen är dock inte skyldiga att vidta någon åtgärd. Domstolen bör självständigt bedöma om uppskov för ändamålet skall medges, utan att i någon form höra skiljemännen i förväg.

För uppskov fordras att part begärt det. Har bara ena parten begärt uppskov måste domstolen konstatera att part har sådan grund för sin

talan att en prövning i sak skulle leda till att skiljedomen - helt eller delvis - förklarades ogiltig eller upphävdes. Om inte detta förhållande är medgivet torde det då vara nödvändigt att påbörja huvudförhandling i målet och ta upp bevisning innan det finns förutsättningar för domstolen att ta ställning till om talan kan komma att bifallas. Vidare förutsätts att domstolen inte begagnar sig av möjligheten att uppskjuta handläggningen annat än när det finns förutsättningar för skiljemännen att läka bristen. Består bristen t.ex. i att tvisten inte är skiljedomsmässig eller att det saknas ett giltigt skiljeavtal bör domstolen avgöra målet utan onödig omgång.

Särskilda problem uppkommer när parterna har avtalat viss tid för skiljedoms meddelande. Domstolen bör i och för sig vara oförhindrad att ge skiljemännen möjlighet att läka en brist även efter fristens utgång, om den ursprungliga skiljedomen har meddelats inom rätt tid. Det måste emellertid göras en avvägning mellan bevekelsegrunderna för och längden av den bestämda tidsfristen och den tid som kan beräknas åtgå för att läka en brist.

Är båda parter överens om uppskov kan sådant beslutas utan konstaterande av att grund för käromålet föreligger. Inte heller i denna situation är emellertid rätten tvingad att medge uppskov.

Skiljemännens handläggning bör i de flesta fall utmynna i en ny skiljedom. Även om skiljemännen inte vidtar någon ändring av domslutet i själva saken uppkommer nämligen i allmänhet ytterligare kostnader. Det är dock att märka att en ny skiljedom inte påverkar ett beslut i den första skiljedomen om ersättning till skiljemännen. Ett sådant beslut skall nämligen överklagas i särskild ordning enligt 42 §.

Inte sällan torde skiljemännens ingripande leda till att talan i målet återkallas. Sker inte det och har ny skiljedom meddelats, blir det denna som domstolen har att bedöma. Den nya domen kan emellertid ställa saken i ett nytt läge. Det kan sålunda under det återupptagna förfarandet ha förekommit fel som part vill åberopa. Den första skiljedomen kan också ha ändrats på sådant sätt att part som inte angripit den skiljedomen bör få åberopa fel som är hänförliga till det första förfarandet. Enligt *andra stycket* skall domstolen där målet handläggs sätta ut en särskild frist för klander. Denna ersätter alltså fristen enligt 34 § 3 st., men inte fristen enligt 35 § 2 st. Den ursprunglige käranden kan i och för sig åberopa en annan klandergrund än den som talan från början grundades på, förutsatt att det är motiverat av det nya förfarandet eller av ändring av skiljedomen. Under samma förutsättningar kan den ursprunglige svaranden utan stämningsansökan klandra skiljedomen. - Det är lämpligt att domstolen inhämtar parternas synpunkter innan fristen fastställs.

Domstolens prövning av den nya skiljedomen kan med stöd av *tredje stycket* ske vid en fortsatt huvudförhandling även om uppskovstiden

uppgår till mer än de femton dagar som anges i 43 kap. 11 § 2 st. rättegångsbalken.

37 §

Har skiljemännen avslutat förfarandet genom skiljedom utan att avgöra de frågor som hänskjutits till dem får part överklaga domen hos tingsrätten. Talan skall väckas inom tre månader från den dag då parten fick del av domen. Skiljedomen skall innehålla tydlig hänvisning om vad part som vill överklaga domen skall göra.

Första stycket medför rätt att föra särskild talan mot beslut i fråga som anges i 43 § endast om den skiljedom i vilken beslutet har tagits in innebär att skiljemännen har ansett sig obehöriga att pröva tvisten.

Bestämmelsen är ny. Den har behandlats i avsnitt 6.7.

Avgöranden som innebär avskrivning respektive avvisning kommer enligt 27 § att betecknas skiljedomar. Dessa domar kommer inte att innehålla något avgörande beträffande den hänskjutna frågan. Part kan enligt *första stycket första meningen* begära att en domstol omprövar skiljemännens avgörande. Domstolen kan pröva såväl bedömningen av själva den processuella huvudfrågan som handläggningen av denna. Domstolen kan också, efter yrkande, pröva beslutet om fördelning av kostnader parterna emellan. Prövningen av beslut om ersättning till skiljemännen omfattas däremot inte av denna paragraf. En omprövning kan i avvisningsfallet få avse enbart kostnadsfördelningen (se andra stycket). Till skillnad mot vad som i allmänhet gäller beträffande en domstols prövning av en skiljedom kan domstolen enligt denna bestämmelse ändra skiljedomen. Såvitt gäller huvudfrågan om avvisning eller avskrivning kan domstolens ändring endast bestå i ett upphävande av skiljemännens avgörande. Har skiljemännen emellertid förklarat sig obehöriga t.ex. på grund av att det inte förelegat ett giltigt och tillämpligt skiljeavtal kommer en upphävande domstolsdom att innebära att det rättskraftigt slås fast att det föreligger ett giltigt och på tvisten tillämpligt skiljeavtal. Den i *andra meningen* angivna talefristen är lika lång som för klandertalan. Till skillnad från vad som gäller beträffande sådan talan skall skiljemännen enligt *tredje meningen* erinra parterna om deras möjlighet att få skiljedomen prövad i sak av domstol.

Har parterna slutit ett skiljeavtal med avseende på frågan om ett annat skiljeavtals giltighet och tillämplighet, kommer skiljemännens avgörande av det sistnämnda avtalets giltighet och tillämplighet inte att kunna prövas av domstol med stöd av denna bestämmelse. En sådan skiljedom

kommer nämligen att innehålla ett avgörande beträffande en hänskjuten fråga.

Om skiljemännen under förfarandet har avvisat en del av tvisten är 37 § inte tillämplig. Beslutet kan angripas endast genom klander av den slutliga skiljedomen.

Av *andra stycket* framgår att, liksom f.n., någon separat omprövning av ett beslut om parternas inbördes kostnadsansvar som ingår i en skiljedom varigenom tvisten *avskrivs* inte kan komma till stånd; endast klandertalan står till buds. Upphävs själva avskrivningsbeslutet bör däremot givetvis också kostnadsbeslutet hävas.

Skiljedomskostnaderna

38 §

Parterna skall solidariskt betala skälig ersättning till skiljemännen för arbete och utlägg. Har skiljemännen i skiljedomen förklarat att de är obehöriga att pröva tvisten är dock den part som inte påkallade skiljeförfarandet betalningsansvarig endast i den mån det föranleds av särskilda omständigheter.

Skiljemännen får i slutlig skiljedom förplikta parterna att betala ersättningen till dem jämte ränta från den dag som infaller en månad efter den dag då skiljedomen meddelades. Ersättningen skall anges särskilt för varje skiljeman.

Bestämmelsen reglerar samma frågor som 23 § 2 st. skiljemannalagen. Den har behandlats i avsnitt 7.1.

Skiljemännen har enligt *första stycket första meningen* rätt till skälig ersättning för arbete och utlägg. Parterna är solidariskt betalningsskyldiga för denna ersättning. Så långt innehåller förslaget inte någon förändring mot vad som i dag gäller enligt 23 § 2 st. skiljemannalagen. Även om det inte har förelegat något giltigt och tillämpligt skiljeavtal eller tvisten inte har varit skiljedomsmässig kommer förfarandet att avslutas genom skiljedom. För den ersättning som fastställs i en sådan skiljedom är parterna enligt *andra meningen* som huvudregel inte solidariskt betalningsansvariga direkt på grund av en bestämmelse i lagen. Utgångspunkten är att påkallande part ensam skall stå för ersättningen. Även motparten kan emellertid åläggas betalningsansvar, t.ex. i fråga om kostnader som han har orsakat genom vårdslös processföring. Är det brist i skiljedomsmässighet som har föranlett avvisning kan det också ibland finnas skäl att låta betalningsansvaret

vara solidariskt. Motparten kan givetvis gentemot skiljemännen ha åtagit sig fullt betalningsansvar (se 40 § 1 st.).

Andra stycket första meningen ger skiljemännen rätt att fastställa ersättningen direkt i skiljedomen. Om en slutlig skiljedom följs av ett beslut enligt 32 § om tolkning eller komplettering bör ersättning kunna fastställas också i samband härmed. - Skiljemännen kan genom att i skiljedomen fastställa ersättning åstadkomma en exekutionstitel. Väljer de att inte fastställa ersättning går de emellertid inte därmed förlustiga sin rätt till ersättning; denna får då vid behov utkrävas i vanlig processuell ordning.

Första meningen i andra stycket innehåller också en specialregel om ränta på ersättningsbeloppet. Bestämmelsen skall ses i belysning av reglerna i 42 § om talan mot beslut om ersättning, i 39 § om rätt att ta ställd säkerhet i anspråk och i 3 kap. 15 § utsökningsbalken om verkställbarhet av ersättningsbeslutet. Dessa regler medför att det i vissa fall kan dröja ganska länge innan skiljemännen får betalt. Frågan om räntefoten lämnas öppen. För rent svenska förhållanden ligger det närmast till hands att tillämpa 6 § första meningen räntelagen (1975: 635). I internationella förhållanden kan emellertid räntan vara att bestämma på annat sätt. Ytterst får frågan avgöras av domstol.

Ersättningen skall enligt *andra meningen* fastställas särskilt för varje skiljeman.

39 §

Skiljemännen får begära säkerhet för ersättningen. De får fastställa särskilda säkerheter för skilda yrkanden. Har en part inte inom den tid som skiljemännen bestämt ställt sin andel av begärd säkerhet får motparten ställa hela säkerheten. Ställs inte begärd säkerhet får skiljemännen helt eller delvis avsluta förfarandet.

Skiljemännen får under förfarandet besluta att ta säkerheten i anspråk för att täcka utlägg. Sedan skiljemännens ersättning har bestämts i en slutlig skiljedom och domen i den delen har blivit verkställbar, får skiljemännen tillgodogöra sig betalning ur säkerheten jämte avkastningen av denna, om parterna inte fullgör sin betalningsskyldighet enligt domen.

Bestämmelsen är ny. Den har behandlats i avsnitt 7.1.

Skiljemännen får enligt *första stycket första meningen* begära säkerhet för ersättningen. En begäran om säkerhet skall vara beslutad av skiljenämnden. En enskild skiljeman i en skiljenämnd har däremot inte rätt att begära säkerhet. Skiljemännen kan sålunda begära säkerhet, men de har inte någon skyldighet att göra det. Bestämmelsen är uppställd

enbart för att tillvarata skiljemännens intressen. Säkerhet kan begäras före eller under förfarandet, och ytterligare säkerhet kan begäras. En begäran om säkerhet skall i allmänhet rikta sig till båda parter med lika andelar. Undantag härifrån skall göras när parterna har avtalat om annan kostnadsfördelning sig emellan. Skiljemännen kan välja hur noga de vill precisera sin begäran. De kan nöja sig med att ange att de kräver säkerhet som svarar mot ett visst belopp. De kan också precisera sin begäran till att avse t.ex. ett visst kontantbelopp. När part ställt säkerhet får skiljemännen själva bedöma om denna är godtagbar eller inte.

Andra meningen ger skiljemännen möjlighet att bestämma skilda säkerheter för skilda yrkanden. Bestämmelsen är avsedd att hindra en part från att uppehålla eller hindra prövningen av ett yrkande som framställts av motparten genom att framställa ett eget yrkande och sedan inte betala det säkerhetsbelopp som hänför sig till detta yrkande. Särskilda säkerheter får dock inte fastställas beträffande invändningar. Detta gäller även kvittningsinvändningar.

Av *tredje meningen* framgår att skiljemännen kan bestämma viss tid för parterna att ställa den begärda säkerheten. Vidare får en part ställa hela säkerheten om motparten inte kan eller inte vill ställa sin andel av säkerheten. Han kan i denna situation annars välja att med stöd av 5 § 3 p. utan hinder av skiljeavtalet väcka talan vid domstol.

Ställer parterna inte begärd säkerhet får skiljemännen avsluta skiljeförfarandet. En uttrycklig regel om detta bildar en *fjärde mening* i första stycket. Om särskild säkerhet har begärts med tanke på det arbete som gäller ett visst yrkande, medför underlåtenhet att ställa denna säkerhet rätt att avvisa prövningen av just det yrkandet. Har skiljemännen accepterat att en av parterna helt eller delvis skall slippa betala ersättning till skiljemännen (se 40 § 1 st.), kan i motsvarande mån underlåtenhet från den partens sida att ställa säkerhet inte berättiga skiljemännen att avsluta förfarandet; en bestämmelse om detta har ansetts onödig.

Skiljemännens möjligheter att ta säkerheten i anspråk regleras i *andra stycket*. Lagen utgår från att skiljemännen skall hålla säkerheten avskild och intakt. Penningmedel skall givetvis göras räntebärande och säkerheten omfattar också avkastningen. Av *första meningen* framgår att skiljemännen kan besluta att ta säkerheten i anspråk för att täcka utlägg. Det rör sig inte heller här om ett beslut av en enskild skiljeman utan om ett beslut av hela skiljenämnden. I *andra meningen* anges när säkerheten i övrigt får tas i anspråk. Kravet att ersättningsbeslutet skall vara verkställbart kan leda till dröjsmål med ianspråktagandet men kompenseras av rätten till ränta på ersättningsbeloppet, se 38 § 2 st. I normalfallet, när säkerheten består av pengar, kan avräkning ske mot säkerheten när klagotiden gått ut, utan något ytterligare meddelande till parterna.

40 §

Bestämmelserna i 38 och 39 §§ gäller inte om något annat har bestämts av parterna gemensamt på ett sätt som är bindande för skiljemännen.

Avtal angående ersättningen till skiljemännen som inte träffas med parterna gemensamt är ogiltigt. Har ena parten ställt hela säkerheten får han dock ensam medge att skiljemännen tar säkerheten i anspråk för att täcka upplupen ersättning för arbete.

Bestämmelsen saknar direkt motsvarighet i skiljemannalagen.

Av *första stycket* framgår att parter och skiljemän kan träffa avtal som helt eller delvis ersätter reglerna om ersättning och säkerhet i 38-39 §§. Avvikelsen kan innebära att ersättning eller säkerhet skall bestämmas av ett skiljedomsinstitut, att särskild säkerhet får fastställas för ett rent kvittningsanspråk eller att ställd säkerhet får tas i anspråk under förfarandets gång för upplupna arvoden. Vidare kan avtalet t.ex. gå ut på att den ekonomiskt starkare parten ensam eller till större delen skall svara för ersättningen till skiljemännen. Åtar sig skiljemännen uppdraget med insikt om att parterna har träffat ett särskilt avtal angående ersättningen blir skiljemännen bundna av avtalet (se rättsfallet NJA 1983 s. 510). Parterna kan dock inte binda skiljemännen vid ett avtal som skiljemännen inte kände till när de åtog sig uppdraget. I allmänhet får skiljemännen antas känna till innehållet i skiljeavtalet när de åtar sig uppdraget. Flertalet avvikelser torde återfinnas i institutsregler som parterna hänvisar till. Innebär avtalet att ersättningen skall fastställas på annat sätt än som sägs i 38 § 2 st. kommer beslutet inte att bli exigibelt.

Andra stycket första meningen fastslår att en skiljeman inte kan träffa ett separat avtal med endast ena parten. Ett sådant avtal är ogiltigt och kan föranleda att skiljemannen entledigas från sitt uppdrag (8 § 2 st. 4 p.) eller att skiljedomen hävs (34 § 1 st. 5 p.). Däremot föreligger inte hinder mot att parterna gemensamt träffar ett separat avtal med enbart en skiljeman. Parterna kan som nämnts medge skiljemännen att ta säkerheten i anspråk för att täcka upplupna arvoden. Enligt *andra meningen* kan ena parten ensam lämna ett sådant medgivande när han själv har ställt hela säkerheten.

41 §

Skiljemännen får inte innehålla skiljedomen i avvaktan på att ersättningen till dem betalas.

Bestämmelsen motsvarar 23 § 3 st. skiljemannalagen.

Har parterna hänvisat till ett skiljedomsreglemente som säger att skiljedomsinstitutet får hålla inne skiljedomen får de anses bundna härav.

Det kan verka som om det finns en viss spänning mellan skiljemännens möjligheter att begära ytterligare säkerhet på ett sent stadium och förbudet mot att innehålla skiljedomen. Den senare regeln förbjuder emellertid endast att skiljemännen vägrar att utlämna en färdig skiljedom annat än mot kontant betalning av ersättningen. Däremot utgör den inte hinder mot att skiljemännen vägrar att vidta ytterligare åtgärder - även på ett sent stadium i handläggningen - i avvaktan på att parterna ställer *säkerhet*.

42 §

En part och en skiljeman får hos tingsrätten överklaga skiljedomen beträffande ersättning till skiljemännen. Talan skall av part väckas inom tre månader från den dag då han fick del av domen och av skiljeman inom samma tid från skiljedomens meddelande. Skiljedomen skall innehålla tydlig hänvisning om vad part som vill överklaga domen i denna del skall göra.

Dom, varigenom ersättningen till skiljeman sätts ned, gäller även för part som ej fört talan.

Bestämmelsens första stycke motsvarar i stort 25 § skiljemannalagen medan andra stycket är nytt. De frågor som regleras här har behandlats i avsnitt 7.3.

Fristen i *första stycket* har ändrats från sextio dagar till tre månader. Har ersättning bestämts i samband med beslut om tolkning eller komplettering av en skiljedom bör tiden för överklagande räknas från delfåendet resp. meddelandet av detta beslut (jfr kommentaren till 32 §).

Om endast ena parten för talan om nedsättning av ersättningen till en skiljeman gäller en dom som helt eller delvis bifaller en sådan talan enligt *andra stycket* även till förmån för part som inte fört talan. Om i stället en skiljeman för talan mot endast en av parterna kommer en dom inte att gälla mot andra parten.

Det bör påpekas att det är viktigt att en missnöjd part gör klart för sig vilket kostnadsbeslut som han vill angripa. När det gäller fördelningen av kostnaderna parterna emellan skall talan riktas mot andra parten i skiljeförfarandet (se 34 och 37 §§), medan en talan beträffande ersättningen till skiljemännen skall riktas mot en eller flera skiljemän. En dom som efter talan mot andra parten upphäver skiljedomen medför inte att beslutet om ersättning till skiljemännen undanröjs.

Har - som fallet är i ett av Internationella Handelskammaren i Paris (ICC) administrerat skiljeförfarande - beslut om ersättning till skiljemännen som har fattats av annan instans än skiljemännen tagits in i domen, omfattas detta beslut inte av överklagandereglerna i 42 §.

43 §

Om inte parterna har överenskommit något annat får skiljemännen på begäran av part förplikta motparten att betala ersättning för hans kostnader och bestämma hur ersättningen till skiljemännen slutligt skall fördelas mellan parterna. Skiljemännens förordnande får även omfatta ränta om part har yrkat det.

Första meningen motsvarar 24 § skiljemannalagen. Till parts kostnader är att räkna, förutom naturligtvis arvode till ombud eller biträde, bl.a. gottgörelse för eget arbete och tidsförlust samt kostnader för bevisning och för uppdrag till särskilt organ för utseende av skiljeman. Skiljemännens beslut angående kostnadsfördelningen, inbegripet kostnadens storlek, kan inte materiellt överprövas (för ett undantag se 37 §).

Av *andra meningen* framgår att skiljemännen inte får döma ut ränta på kostnadsersättningen utan yrkande av part. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 7.3.

Forumfrågor och talefrister

44 §

Talan mot en skiljedom tas upp av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet. Detta gäller även talan beträffande ersättningen till en skiljeman. Är platsen för skiljeförfarandet inte angiven i skiljedomen får talan väckas vid Stockholms tingsrätt.

Bestämmelsen motsvarar närmast 26 § 1 st. skiljemannalagen men omfattar fler fall än denna. Regleringen har behandlats i avsnitt 8.1.

Talan mot en skiljedom skall enligt *första meningen* tas upp av tingsrätten på platsen för förfarandet. Det kan röra sig om en ogiltighetstalan enligt 33 §, klandertalan enligt 34 §, en talan om upphävande enligt 35 § eller en begäran om ändring enligt 37 §. Också talan angående ersättningen till en skiljeman skall enligt *andra meningen* tas upp av denna tingsrätt. Platsen för skiljeförfarandet skall vara angiven i skiljedomen (31 § 2 st.). Saknas denna uppgift får talan enligt *tredje meningen* väckas vid Stockholms tingsrätt. Det finns dock inte något

hinder för part att i stället väcka talan vid tingsrätten på den plats som borde varit angiven i skiljedomen. Innehåller skiljedomen uppgift om att den meddelats på viss ort kan man utgå från att denna utgör platsen för förfarandet. - Om ett skiljeavtal innebär att skiljeförfarandet skall äga rum i Sverige och det saknas annat forum här i riket bör regeln om reservforum analogt kunna tillämpas på en talan om avtalets giltighet (se avsnitt 10.1).

Bestämmelserna gäller givetvis även när part väcker talan till följd av ett föreläggande enligt 3 kap. 16 § utsökningsbalken. En erinran härom har intagits i 2 kap. 24 § 4 st. utsökningsbalken.

De behandlade reglerna är exklusiva men samtidigt dispositiva. Det krävs således enligt 10 kap. 18 § rättegångsbalken invändning av part för att domstol skall avvisa en talan som väckts i strid med dessa forumregler. Vidare kan parterna med stöd av 10 kap. 16 § rättegångsbalken genom skriftligt avtal utpeka en annan domstol som behörig.

45 §

Ansökningsärenden angående utseende av skiljeman eller hans skiljande från uppdraget tas upp av tingsrätten i den ort där någon av parterna har sitt hemvist eller av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet. Ansökan får även tas upp av Stockholms tingsrätt. Motparten skall om möjligt beredas tillfälle att yttra sig innan ansökan bifalls. Avser ansökan skiljemans skiljande från uppdraget bör även skiljemannen höras.

Ansökan om bevisupptagning enligt 26 § tas upp av den tingsrätt som skiljemännen har bestämt. Saknas sådant beslut tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

Har tingsrätten bifallit en ansökan om utseende av skiljeman eller hans skiljande från uppdraget får talan inte föras mot beslutet. Inte heller annars får talan föras mot tingsrättens beslut enligt 10 § tredje stycket.

Första stycket motsvarar 26 § 2 st. skiljemannalagen och har behandlats i avsnitt 8.1. Regleringen i andra stycket, som brutits ut från 15 § skiljemannalagen, har behandlats i avsnitt 4.6.2. Tredje stycket motsvarar 26 § 3 st. skiljemannalagen och har behandlats i avsnitt 8.2.

När det gäller ansökningsärenden kan part vända sig till endera partens hemvistforum eller till tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet enligt *första stycket första meningen*. Har båda parter hemvist utom riket och kan platsen för förfarandet inte fastställas finns inte forum enligt denna regel. Part får därför enligt *andra meningen* även vända sig till Stockholms tingsrätt. Denna bestämmelse förutsätter dock inte att det

annars saknas forum. Någon särskild regel har inte tagits upp för det fall att ansökan ges in till skilda domstolar. Denna situation torde bli mycket sällsynt och kan hanteras med stöd av allmänna principer om lis pendens.

En ansökan handläggs enligt närmare bestämmelser i lagen (1946:807) om handläggning av domstolsärenden. I två hänseenden kompletteras dessa bestämmelser. Enligt *tredje meningen* skall motparten om möjligt beredas tillfälle att yttra sig innan en ansökan bifalls. Det normala bör alltjämt vara att ansökan delges motparten och att han ges tillfälle att yttra sig. Något absolut krav på kommunicering uppställs dock inte för att en ansökan skall få avslås eller avvisas. Slutligen bör enligt *fjärde meningen* även skiljemannen höras. Visar det sig svårt att nå skiljemannen inom rimlig tid kan han entledigas utan att ha blivit bevisligen delgiven ansökan. Lagen ställer sålunda större krav på motpartens hörande än på skiljemannens hörande.

Särskilda forumregler för en begäran om bevisupptagning enligt 26 § ges i *andra stycket*. Utgångspunkten är att skiljemännen skall bestämma var ansökan skall tas upp. Det kan, när det gäller förhör, i många fall vara lämpligt att höra samtliga personer vid *en* domstol. Det kan också förekomma fall där en eller flera personer hörs vid någon annan domstol än de andra. Det tillkommer skiljemännen att bedöma vad som är lämpligast. Har skiljemännen inte fattat något beslut i frågan tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

Tredje stycket motsvarar 26 § 3 st. skiljemannalagen. Ett tillägg har gjorts av innebörd att tingsrättens beslut, varigenom skiljemännens avgörande av en jävsfråga överprövas, aldrig kan överklagas, alltså inte heller när tingsrätten har ogillat jävsyrkandet.

46 §

Skall enligt lag eller avtal en parts talan väckas inom viss tid men omfattas talan av ett skiljeavtal, skall part inom den angivna tiden påkalla skiljedom enligt 19 §.

Har skiljedom påkallats i rätt tid men avslutas skiljeförfarandet utan att den hänskjutna frågan rättskraftigt avgörs och beror detta inte på partens vållande, skall talan anses väckt i rätt tid, om parten påkallar skiljedom eller väcker talan vid domstol inom trettio dagar från den dag då han fick del av skiljedomen eller, om skiljedomen blivit upphävd eller förklarad ogiltig, från det att domen härom vunnit laga kraft.

Bestämmelsen reglerar samma frågor som 27 § skiljemannalagen. Den har behandlats i avsnitt 8.3.

Första stycket motsvarar 27 § 1 st. skiljemannalagen. Kraven på en påkallelse har dock skärpts. Enligt 19 § skall sålunda påkallande part i en begäran om skiljedom i allmänhet också ange vem han utsett till skiljeman. Uppfyller påkallelsen inte kraven i 19 § fortsätter fristen att löpa. Bestämmelsen har utökats till att även omfatta avtalade frister.

Andra stycket motsvarar 27 § 2 st. skiljemannalagen. Gäller skiljeavtalet fortfarande anvisar bestämmelsen part att på nytt begära skiljedom. Det är först om skiljeavtalet förfallit eller ansetts ogiltigt som part har att vända sig till domstol. Lagen innehåller inte någon direkt bestämmelse om skiljeavtals varaktighet, men frågan har diskuterats i avsnitt 1.11. Part som med stöd av 5 § väljer att föra sin talan vid domstol i stället för att fortsätta skiljeförfarandet skall inte i bestämmelsens mening anses ha vållat att tvistefrågan inte avgörs i skiljeförfarandet. Fristen har ändrats från sextio till trettio dagar.

Internationella förhållanden

47 §

Denna lag tillämpas på skiljeförfarande som äger rum i Sverige även om tvisten har internationell anknytning.

Bestämmelsen är ny. Den har behandlats i avsnitt 10.3.2.

Bestämmelsen anger att lagen alltid är tillämplig på förfaranden som som äger rum i Sverige. Parter kan således inte generellt bestämma att ett skiljeförfarande som äger rum i Sverige skall, när det gäller själva förfarandet, följa t.ex. tysk rätt. Parterna kan emellertid på alla de punkter där lagen inte är tvingande komma överens om regler som avviker från dem som anges i lagen om skiljeförfarande, även om dessa regler är hämtade från främmande rätt.

48 §

Skiljeförfarande enligt denna lag får inledas i Sverige om skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum i Sverige eller skiljemännen eller skiljedomsinstitut i enlighet med avtalet har bestämt att förfarandet skall äga rum i Sverige eller om motparten annars samtycker till det.

Skiljeförfarande enligt denna lag får också inledas i Sverige mot part som har hemvist här eller annars skulle kunna sökas i tvisten vid svensk domstol, om inte skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum utom riket.

I andra fall får skiljeförfarande enligt denna lag inte äga rum i Sverige.

Bestämmelsen motsvarar 4 § skiljemannalagen och 4 § LUSK. Den har behandlats i avsnitt 10.2.

Första stycket motsvarar helt dagens reglering i 4 § skiljemannalagen och 4 § LUSK.

Andra stycket motsvarar i stort vad som gäller i dag. Avvikelsen består i att part med dagens regler inte får inleda skiljeförfarande i Sverige mot någon som saknar hemvist i Sverige med stöd av ett utländskt skiljeavtal. Den nya bestämmelsen innebär sålunda att skiljeförfarande alltid får inledas i Sverige mot part som skulle kunna sökas i tvisten vid svensk domstol, om inte skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum utom riket. - Gäller tvisten t.ex. faktiska förhållanden eller utfyllnad av avtal, dvs. frågor som allmän domstol inte anses kunna pröva, skall frågan, om tvisten kunnat upptas vid svensk domstol, bedömas med bortseende från denna omständighet.

Tredje stycket anger att skiljeförfarande inte får äga rum i Sverige i andra fall än dem som anges i första och andra styckena. Innebörden är att svensk myndighet i dessa fall inte hjälper till att framtvinga ett förfarande i Sverige, dvs. domstol medverkar inte till att utse skiljeman. Vidare kan en skiljedom som meddelats efter ett skiljeförfarande i strid med denna bestämmelse upphävas efter klandertalan (se 34 § 1 st. 3 p.). - När part begär att domstol skall utse skiljeman skall domstolen pröva om den är behörig enligt bestämmelserna i denna paragraf. Detta gäller oberoende av om motparten gör invändning eller är passiv.

Bestämmelsen får också anses ange gränserna för när det föreligger svensk domsrätt i mera vidsträckt betydelse. Har parterna träffat ett skiljeavtal som innebär att skiljeförfarandet skall äga rum i Sverige bör det således alltid vara möjligt för envar av parterna att föra talan vid svensk domstol om skiljeavtalets giltighet (se avsnitt 10.1 och kommentaren till 44 §).

49 §

Har skiljeavtalet internationell anknytning skall på detta avtal tillämpas den lag som parterna kommit överens om. Har parterna inte träffat någon sådan överenskommelse tillämpas lagen i det land där förfarandet med stöd av parternas avtal har ägt rum eller skall äga rum.

Första stycket tillämpas inte på fråga, huruvida part var behörig att ingå skiljeavtalet eller var behörigen företrädd.

Bestämmelsen är ny. Den har behandlats i avsnitt 10.3.

Enligt *första stycket första meningen* krävs att skiljeavtalet har internationell anknytning för att parterna skall få träffa ett särskilt avtal om tillämplig lag. Denna anknytning kan bestå i att parterna eller någon av dem hade hemvist utom riket när avtalet ingicks. Även om båda parter har hemvist i Sverige kan tvisten ha uppkommit vid verksamhet utom riket. Därmed finns en tillräcklig internationell anknytning för att bestämmelsen skall bli tillämplig. - Enligt den tillämpliga lagen prövas om ett skiljeavtal över huvud taget kommit till stånd och om det är till formen giltigt. Vidare bedöms enligt denna lag om skiljeavtalet i övrigt är giltigt, med beaktande även av om tvisten enligt denna lag är skiljedomsmässig, och om skiljeavtalet har upphört att gälla. I frågan om ett skiljeavtal är giltigt inkluderas t.ex. om det tillkommit genom tvång eller om det är behäftat med någon annan ogiltighetsanledning. Vidare innefattas i giltighetsbegreppet frågor om partssuccession. Avtalet tolkas även enligt denna lag. Slutligen bör frågan om lagvalsavtalets civilrättsliga giltighet prövas enligt den valda lagen. Detta överensstämmer med vad som gäller enligt 3 § 2 st. lagen (1964:528) om tillämplig lag beträffande internationella köp av lösa saker. Däremot prövas frågan om parterna med rättslig verkan får välja tillämplig lag enligt svensk internationell privaträtt. Trots att förutsättningarna för att parterna enligt 49 § 1 st. skall få välja tillämplig lag är uppfyllda kan lagvalsavtalet i undantagsfall komma att underkännas enligt allmänna rättsgrundsatser inom svensk internationell privaträtt. Detta gäller t.ex. avtal där parterna har valt lag för att kringgå en tvingande lagstiftning.

Andra meningen i första stycket anger den egentliga huvudregeln. Har parterna inte gjort ett lagval som direkt tar sikte på själva skiljeavtalet skall forumlandets lag tillämpas. Har förfarandet inte inletts skall lagen i det land där förfarandet avses äga rum tillämpas. Kan någon sådan avsikt inte fastställas ger bestämmelsen inte någon ledning, utan tillämplig lag får fastställas med hjälp av svensk internationell privaträtt.

Enligt *andra stycket* faller frågorna om part var behörig att ingå skiljeavtalet eller var behörigen företrädd utanför bestämmelserna i första stycket. Dessa frågor bör i allmänhet bedömas enligt personalstatutet fastställt enligt svensk internationell privaträtt. Man kan dock tänka sig avsteg från denna huvudregel. Så bör t.ex. en stat eller ett statskontrollerat företag inte utan vidare få åberopa sin egen lagstiftning när det gäller att bedöma dess behörighet att träffa skiljeavtal. - Det kan tilläggas att redan avgränsningen i första stycket lämnar vissa andra fall utanför bestämmelserna; även i dessa fall får tillämplig lag bestämmas genom avgöranden i praxis.

50 §

Skall utländsk rätt tillämpas på skiljeavtalet gäller 4 § beträffande ett anspråk som omfattas av avtalet utom när

1. avtalet enligt tillämplig lag är ogiltigt, utan verkan eller ogenomförbart, eller

2. anspråket enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän.

Att en domstol utan hinder av skiljeavtalet kan meddela sådana beslut om säkerhetsåtgärder som domstolen enligt lag är behörig att meddela framgår av 4 § tredje stycket.

Bestämmelsen motsvarar 3 § LUSK. Den har behandlats i avsnitt 10.4.

Huvudregeln om skiljeavtals verkan som rättegångshinder finns i 4 §. Denna bestämmelse är emellertid utformad med tanke på interna förfaranden där endast svensk rätt aktualiseras. Betämmelserna i 50 § *första stycket* kompletterar huvudregeln med tanke på de fall då utländsk rätt är tillämplig på skiljeavtalet. För att skiljeavtalet skall ha verkan som rättegångshinder erfordras då att frågan skall vara skiljedomsmässig enligt såväl den tillämpliga lagen som enligt svensk lag. Vidare får skiljeavtalet enligt tillämplig lag inte heller av någon annan anledning än bristande skiljedomsmässighet vara ogiltigt, utan verkan eller ogenomförbart. Kan skiljeavtalet sålunda inte antas kunna komma att leda till ett rättskraftigt avgörande av tvisten utgör det inte hinder för rättegång. Däremot bortfaller inte skiljeavtalets verkan som rättegångshinder på grund av bristande skiljedomsmässighet i stat vars materiella regler tillämpas på tvisten eller där verkställighet kan antas ske.

Andra stycket pekar på att skiljeavtalet enligt en uttrycklig bestämmelse i 4 § inte utgör hinder för domstol att besluta om säkerhetsåtgärder.

51 §

Vad som sägs i 26 och 45 §§ om bevisupptagning under skiljeförfarande i Sverige gäller även beträffande skiljeförfarande som äger rum utom riket, om förfarandet grundar sig på skiljeavtal och den hänskjutna frågan enligt svensk lag får avgöras av skiljemän.

Bestämmelsen motsvarar 12 § LUSK. Den har behandlats i avsnitt 10.5 och innebär inte någon annan förändring mot vad som gäller i dag än den som följer av att skiljemännen får bestämma vid vilken tingsrätt som ansökan skall göras.

52 §

Har inte någon av parterna hemvist eller driftställe i Sverige får de i ett kommersiellt förhållande genom en uttrycklig skriftlig överenskommelse utesluta eller begränsa tillämpligheten av de grunder för upphävande av en skiljedom som anges i 34 och 35 §§.

En skiljedom som omfattas av sådan överenskommelse erkänns och verkställs här i riket enligt de regler som gäller för en utländsk skiljedom.

Paragrafen är ny. Den har behandlats i avsnitt 6.8.

Första stycket anger i vilka fall som parter med bindande verkan på förhand kan avstå från vissa av lagens regler om upphävande av en skiljedom på talan av part genom att träffa s.k. undantagsavtal. - Med hemvist avses det begrepp som används i 10 kap. rättegångsbalken. Äger ett utländskt bolag dotterbolag i Sverige utgör detta inte hinder för moderbolaget att träffa undantagsavtal. - Det måste vara fråga om ett kommersiellt förhållande, dvs. ett förhållande mellan näringsidkare i deras näringsverksamhet. - Överenskommelsen måste ha skriftlig form och vara uttrycklig. Det går således inte att träffa undantagsavtal genom en allmänt hållen hänvisning till ett skiljedomsreglemente som innehåller en sådan bestämmelse. - Avtalet kan antingen helt utesluta tillämpningen av bestämmelserna i 34-35 §§ eller bara avse vissa delar, t.ex. jävsregeln. Har parterna undantagit jävsregeln bortfaller även rätten till jävsprövning enligt 10 § 3 st. under förfarandet (se även kommentaren till detta lagrum). - Väcker part talan mot skiljedomen i strid mot ett undantagsavtal skall domstolen på invändning av motparten avvisa talan. För att domstolen skall beakta en sådan invändning måste den framställas första gången parten skall föra talan i målet enligt 34 kap. 2 § rättegångsbalken. Gör käranden gällande att undantagsavtalet inte är giltigt har domstolen att ta ställning till påståendet. Finner domstolen att undantagsavtalet inte är verksamt kan domstolen pröva talan mot skiljedomen i sak, annars skall talan avvisas. - Gör part inför skiljemännen invändning om att skiljeavtalet inte är giltigt och tillämpligt är det utan betydelse för skiljemännens prövning om parterna har träffat ett undantagsavtal som gäller denna fråga. Skiljemännen har att pröva sin egen behörighet på samma sätt oavsett om denna omfattas av ett undantagsavtal eller ej. - Det bör uppmärksammas att bestämmelsen inte påverkar parts möjlighet att föra en fastställelsetalan vid allmän domstol om skiljeavtalets giltighet. Om denna möjlighet, se vidare kommentaren till 2 §.

Enligt *andra stycket* verkställs en skiljedom som omfattas av ett undantagsavtal enligt de regler som gäller för utländska skiljedomar.

Part som vill få till stånd verkställighet i enlighet med skiljedomen måste således göra ansökan därom till Svea hovrätt. Även om undantagsavtalet endast avser t.ex. jävsbestämmelsen kommer det att ske en prövning helt enligt de regler som gäller för utländska skiljedomar. Det kommer således att stå motparten fritt att åberopa såväl jävsomständigheter som andra omständigheter till stöd för att hovrätten skall avslå ansökan. Har part däremot klandrat skiljedomen (i del som inte omfattas av undantagsavtalet) och domstol efter sakprövning ogillat talan har domen rättskraft även såvitt avser exekvaturförfarandet. Hovrätten kan i verkställighetsärendet förordna om t.ex. kvarstad enligt 61 § 2 st.

Erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom m.m.

53 §

En skiljedom som meddelas utom riket anses som utländsk.

Vid tillämpning av denna lag anses en skiljedom vara meddelad i den stat där platsen för förfarandet är belägen.

Bestämmelsen motsvarar 5 § LUSK. Den har behandlats i avsnitt 11.1. Jfr vad som sagts om platsen för förfarandet i kommentaren till 22 §.

54 §

En utländsk skiljedom som grundar sig på skiljeavtal erkänns och verkställs i Sverige, om inte annat följer av 55-61 §§.

Bestämmelsen motsvarar 6 § LUSK. Den innehåller bara språkliga ändringar.

55 §

En utländsk skiljedom erkänns och verkställs inte i Sverige, om den mot vilken skiljedomen åberopas visar

1. att part enligt tillämplig lag saknade behörighet att ingå skiljeavtalet eller inte var behörigen företrädd eller att skiljeavtalet är ogiltigt enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas eller, i avsaknad av varje anvisning i sådant hänseende, lagen i den stat där skiljedomen har meddelats,

2. att han ej i vederbörlig ordning har underrättats om tillsättandet av skiljeman eller om skiljeförfarandet eller att han av annan orsak inte varit i stånd att utföra sin talan,

3. att skiljedomen behandlar en tvist som inte avsetts med eller omfattas av parternas begäran om skiljedom eller att skiljedomen innehåller beslut i en fråga som faller utanför skiljeavtalet; dock skall, om beslut i en fråga som omfattas av uppdraget kan skiljas från beslut som faller utanför uppdraget, den del av skiljedomen som omfattas av uppdraget erkännas och verkställas,

4. att skiljenämndens tillsättande eller dess sammansättning eller skiljeförfarandet strider mot vad parterna avtalat eller, om avtal härom saknas, mot lagen i den stat där förfarandet har ägt rum, eller

5. att skiljedomen ännu inte blivit bindande för parterna eller att den undanröjts eller dess verkställighet uppskjutits av behörig myndighet i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats.

Bestämmelsen motsvarar 7 § 1 st. LUSK. Den har behandlats i avsnitt 11.3.

Punkt 1 innehåller endast språkliga ändringar (se om tillämplig lag även avsnitt 10.3 och kommentaren till 49 §). *Punkt 2* har fått en smärre språklig justering. *Punkterna 3 och 4* har fått en annan lydelse (se avsnitt 11.3.2 och 11.3.3). Rekvisitet att skiljedomen skall vara utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats har tagits bort. I övrigt har någon ändring i sak inte avsetts. Punkt 3 har utformats med såväl den engelska som den franska versionen av New Yorkkonventionen som förebilder. Dessa är nämligen inte likalydande.[2] *Punkt 5* har fått en språklig justering utan att någon ändring i sak avsetts (se avsnitt 11.3.1).

56 §

En utländsk skiljedom erkänns och verkställs inte heller, om domstolen finner

1. att skiljedomen innefattar prövning av en fråga, som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän, eller

2. att det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige att erkänna eller verkställa skiljedomen.

Bestämmelsen motsvarar 7 § 2 st. LUSK. Den har behandlats i avsnitt 11.3 och innehåller endast språkliga ändringar.

---

[2] Se van den Berg, s. 314 ff.

57 §

Ansökan om verkställighet av en utländsk skiljedom görs hos Svea hovrätt.

Till ansökan skall skiljedomen bifogas i original eller styrkt kopia. Om hovrätten inte bestämmer annat skall även en styrkt översättning av hela domen till svenska språket inges.

Första stycket motsvarar helt 8 § 1 st. LUSK och har behandlats i avsnitt 11.2.

Andra stycket motsvarar 8 § 2 st. LUSK och har behandlats i avsnitt 11.4. *Första meningen* innebär inte någon förändring mot vad som gäller enligt den nuvarande bestämmelsen. *Andra meningen* är ny och ger hovrätten möjlighet att avstå från översättning av skiljedomen. Hovrätten får efter eget skön bestämma om och i vilken utsträckning som översättning kan underlåtas.

58 §

Ansökan får inte bifallas utan att motparten har beretts tillfälle att yttra sig.

Bestämmelsen överensstämmer med 9 § 1 st. LUSK och har behandlats i avsnitt 11.4.

59 §

Invänder motparten att skiljeavtal inte träffats skall sökanden inge skiljeavtalet i original eller styrkt kopia samt styrkt översättning till svenska språket eller på annat sätt visa att skiljeavtal ingåtts.

Invänder motparten att han gjort framställning om undanröjande av skiljedomen eller uppskov med dess verkställighet hos myndighet som avses i 55 § 5, får hovrätten uppskjuta avgörandet samt, om sökanden begär det, ålägga motparten att ställa skälig säkerhet vid påföljd att beslut om verkställighet annars kan komma att meddelas.

Första stycket är nytt och har behandlats i avsnitt 11.4. Det innebär dock inte någon förändring av vad som anses gälla redan i dag. Sista ledet är en följd av att även muntliga skiljeavtal accepteras enligt svensk rätt.

Andra stycket motsvarar 9 § 2 st. LUSK och har endast fått språkliga ändringar.

60 §

Bifaller hovrätten ansökningen, verkställs skiljedomen som svensk domstols lagakraftägande dom, om inte Högsta domstolen efter talan mot hovrättens beslut bestämmer något annat.

Bestämmelsen överensstämmer med 9 § 3 st. LUSK och har endast fått en språklig översyn. Den har behandlats i avsnitt 11.4.

61 §

Har säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. rättegångsbalken beviljats, skall vid tillämpning av 7 § samma kapitel med talans väckande jämställas påkallande av ett skiljeförfarande utom riket som kan leda till en skiljedom som erkänns och kan verkställas här.

Sedan ansökan om verkställighet av utländsk skiljedom gjorts ankommer det på hovrätten att pröva en begäran om säkerhetsåtgärd eller om upphävande av sådant beslut.

Bestämmelserna är nya. De har behandlats i avsnitt 11.5.

Första stycket klargör att med talans väckande enligt 15 kap. 7 § rättegångsbalken jämställs inte bara att part påkallar ett skiljeförfarande i Sverige utan även att part påkallar skiljeförfarande utom riket. För att ett skiljeförfarande utom riket skall jämställas med att part väcker talan förutsätts att förfarandet leder till en skiljedom som kan erkännas och verkställas i Sverige.

Andra stycket ger Svea hovrätt möjlighet att besluta om säkerhetsåtgärder i ett ärende om verkställighet av en utländsk skiljedom. Hovrätten kan t.ex. fatta beslut om interimistisk kvarstad enligt de regler som finns i 15 kap. rättegångsbalken. Har en tingsrätt tidigare fattat beslut om t.ex. kvarstad övergår beslutanderätten till Svea hovrätt i och med att exekvaturärendet blir anhängigt där. Hovrättens beslut enligt detta stycke får överklagas särskilt.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1996 då lagen (1929: 145) om skiljemän och lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar upphör att gälla.

2. Äldre bestämmelser tillämpas i fråga om skiljeförfaranden där skiljeavtalets tillämpning har påkallats före ikraftträdandet och beträffande ansökningar om verkställighet av utländska skiljedomar som gjorts före ikraftträdandet.

3. Bestämmelsen i 3 § andra stycket gäller inte rättshandling som företagits före ikraftträdandet.
4. Har skiljeavtal slutits före ikraftträdandet gäller 18 § andra stycket, 21 § första stycket 1 och 26 § andra och tredje styckena lagen (1929:145) om skiljemän fortfarande, såvitt avser tid för meddelande av skiljedom, i förfaranden där skiljeavtalets tilllämpning har påkallats inom två år från den nya lagens ikraftträdande.
5. Parterna kan i fall som anges i 2 och 4 bestämma att endast den nya lagen skall gälla.
6. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till lagen (1929:145) om skiljemän tillämpas i stället den nya lagen.

Punkterna 1-5 har behandlats i avsnitt 12.1 och punkt 6 i avsnitt 13.

14.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

Utredningen föreslår att ett nytt tredje stycke skall införas i 34 kap. 1 § rättegångsbalken.

34 kap.
1 §

Fråga om hinder för målets upptagande skall av rätten företagas, så snart anledning förekommer därtill.

Rättegångshinder skall av rätten självmant beaktas, om ej annat är stadgat.

I lagen (1995:000) om skiljeförfarande finns särskilda bestämmelser om hinder mot rättegång. Dessa skall beaktas endast efter invändning av part.

Tredje stycket är nytt och erinrar om att det i den nya lagen om skiljeförfarande finns regler om hinder mot rättegång. I 4, 5 och 50 §§ nämnda lag finns bestämmelser om skiljeavtals verkan som rättegångshinder. Parter kan vidare genom ett s.k. undantagsavtal enligt 52 § ha uteslutit eller begränsat tillämpligheten av vissa grunder för upphävande av en skiljedom. Slutligen finns det flera frister i lagen som t.ex. anger inom vilken tid som talan mot en skiljedom skall väckas. Det finns också ett förbud i 34 § för att efter fristens utgång åberopa ny klandergrund. Samtliga frister skall beaktas först efter invändning av part. I

lagen om skiljeförfarande anges när en invändning om rättegångshinder på grund av skiljeavtal skall framställas (4 § 2 st.). Denna bestämmelse överensstämmer i sak med vad som annars gäller enligt 34 kap. 2 § rättegångsbalken.

En del skiljedomsrättsliga frågor handläggs som ärende vid domstol. I två fall kan parterna ha avtalat att sådana frågorna slutligt skall prövas av ett skiljedomsinstitut i stället för av domstol (se 11 § och 17 §). - Genom hänvisningen till rättegångsbalken i 11 § lagen (1946:807) om domstolsärenden blir ovan nämnda regler tillämpliga även i dessa fall. För att domstolen skall pröva en invändning om att parterna avtalat om slutlig prövning av ett skiljedomsinstitut krävs sålunda att part framställer invändningen första gången han skall föra talan i ärendet.

14.3 Förslaget till lag om ändring i utsökningsbalken

Utredningen föreslår att verkställighetsreglerna för en svensk skiljedom ändras så att prövningen av om det föreligger någon klandergrund skall göras enbart av domstol. Även ogiltighetsfrågor överlämnas till huvudsaklig bedömning av domstol.

Utredningen föreslår ändringar i 2 kap. 24 §, 3 kap. 15-18 §§ och 18 kap. 5 § utsökningsbalken. Ändringarna föreslås träda i kraft samma dag som lagen om skiljeförfarande. Äldre bestämmelser föreslås gälla för ansökningar som gjorts innan dess.

Bestämmelserna har behandlats närmare i avsnitt 9.

2 kap. Förfarandet hos kronofogdemyndigheten

24 §

Har enligt 4 kap. 20, 21 eller 22 § eller 13 kap. 7 § andra stycket föreläggande meddelats att väcka talan vid domstol, skall tvisten prövas av en tingsrätt i det län där kronofogdemyndigheten finns, om ej annat följer av andra stycket.

Om föreläggande har meddelats enligt 4 kap. 20, 21, 22 eller 26 § i fall då tvisten rör egendom som avses i 10 kap. 10 eller 12 § rättegångsbalken, gäller om domstols behörighet vad som sägs där.

Har föreläggande meddelats enligt 4 kap. 23 § första stycket eller 9 kap. 11 § tredje stycket, gäller om domstols behörighet vad som i allmänhet är föreskrivet därom. I fall som avses i 4

kap. 23 § andra stycket skall tvisten prövas, när fråga är om pantbrev i fastighet, av den tingsrätt som anges i 10 kap. 10 § rättegångsbalken och annars av en tingsrätt i det län där kronofogdemyndigheten finns.

Har föreläggande meddelats enligt 3 kap. 16 § gäller om domstols behörighet vad som sägs i 44 § lagen (1995:000) om skiljeförfarande.

I föreläggande skall anges vid vilken domstol talan i första hand bör väckas.

I paragrafen har införts ett nytt fjärde stycke. Innebörden är att forumreglerna i lagen om skiljeförfarande skall gälla även när talan väcks till följd av ett föreläggande enligt 3 kap. 16 § utsökningsbalken.

3 kap. Exekutionstitlar

Skiljedom

15 §

Skiljedom som grundas på skiljeavtal får verkställas, om

1. skiljeavtalet ej innehåller förbehåll om rätt för part att föra talan mot domen eller, när sådant förbehåll finns, tiden för parts talan har gått ut utan att talan har förts och

2. domen uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket lagen (1995:000) om skiljeförfarande.

I fråga om ersättning till skiljeman får skiljedomen verkställas, om

1. tiden för parts talan mot domen i denna del har gått ut utan att talan har väckts och

2. domen uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket lagen (1995:000) om skiljeförfarande.

Svaranden skall alltid beredas tillfälle att yttra sig innan verkställighet sker.

Om verkställighet av skiljedom som omfattas av en sådan överenskommelse om inskränkning i parts rätt att föra talan mot skiljedomen som anges i 52 § lagen (1995:000) om skiljeförfarande gäller vad som föreskrivs där.

I *första stycket punkt 1* görs klart att även om skiljeavtalet innehåller förbehåll om rätt för part att på materiell grund föra talan mot skiljedomen får skiljedomen verkställas när tiden för sådan talan har gått till ända utan att talan har förts. Med detta fall bör man jämställa att talan visserligen förs inom rätt tid men sedermera återkallas. Innehåller

skiljeavtalet rätt för part att påkalla ett "överskiljeförfarande" som inte kan angripas materiellt blir en skiljedom som meddelas efter ett sådant skiljeförfarande givetvis genast verkställbar. - Kronofogdemyndigheten skall enligt *punkt 2* kontrollera att skiljedomen uppfyller de krav på skriftlighet och undertecknande som finns i 31 § 1 st. lagen om skiljeförfarande. Är domen undertecknad endast av skiljenämndens ordförande bör kronofogdemyndigheten kunna nöja sig med sökandens påstående att parterna har träffat en särskild överenskommelse om att det är tillräckligt att ordföranden undertecknar skiljedomen. Bestrider svaranden att sådan överenskommelse har träffats har sökanden att styrka sitt påstående inför kronofogdemyndigheten. - Till skillnad mot i dag skall myndigheten inte göra någon prövning av om part efter klander kan få skiljedomen hävd. Hur det skall förfaras när det finns anledning anta att en skiljedom i något annat hänseende än som nyss har berörts är ogiltig framgår av 3 kap. 16 § utsökningsbalken och kommentaren till denna paragraf.

I *andra stycket* regleras verkställighet av beslutet om ersättning till skiljemännen. Punkt 1 motsvarar dagens regel. Punkt 2 motsvarar punkt 2 i första stycket.

Tredje stycket finns i dag i 3 kap. 17 § andra meningen utsökningsbalken. Flyttningen av bestämmelsen medför behov av följdändringar i 5 kap. 3 § utsökningsförordningen. - Att ansökan alltid skall delges motparten kan medföra viss tidsutdräkt. Part som anser att han har behov av omedelbar säkerhetsåtgärd kan t.ex. ansöka om interimistisk kvarstad (se avsnitt 9.3 samt rättsfallen NJA 1979 s. 698 och 1983 s. 814).

Reglerna om verkställighet av skiljedomar i utsökningsbalken är inte tillämpliga på utländska skiljedomar (se 3 kap. 2 § utsökningsbalken). Enligt den föreslagna lagen om skiljeförfarande kan parter i vissa fall träffa avtal som inskränker parts rätt att klandra eller annars begära upphävande av skiljedomen (se 52 § i förslaget). Skiljedomar som omfattas av ett sådant avtal skall enligt 52 § 2 st. lagen om skiljeförfarande genomgå samma ansökningsförfarande som gäller för utländska domar för att bli verkställbara i Sverige. I *fjärde stycket* erinras om att en sådan skiljedom inte skall verkställas enligt de regler som annars gäller för svenska skiljedomar. Det räcker att parterna i något avseende har inskränkt parts rätt att klandra skiljedomen för att verkställigheten skall följa samma procedur som utländska skiljedomar.

Finner kronofogdemyndigheten att det föreligger hinder mot verkställighet enligt första, andra eller fjärde stycket skall begäran om verkställighet avslås. Mot ett sådant beslut får part föra talan enligt de allmänna reglerna i utsökningsbalken. Något särskilt beslut om verkställbarhet skall däremot aldrig meddelas.

16 §

Finns det anledning anta att en skiljedom som enligt 15 § får verkställas är ogiltig och pågår inte redan rättegång om detta, skall kronofogdemyndigheten förelägga sökanden att inom en månad från det att föreläggandet delgavs honom väcka talan i saken mot svaranden.

Bestämmelsen är ny och saknar tidigare motsvarighet.

En skiljedom kan vara ogiltig därför att den behandlar en fråga som inte är skiljedomsmässig eller därför att skiljedomen är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket, dvs. stridande mot ordre public. Kronofogdemyndigheten skall i dessa fall inte vägra verkställighet utan förelägga sökanden att väcka talan i saken mot svaranden. För att meddela ett föreläggande enligt denna paragraf är det tillräckligt att kronofogdemyndigheten anser att det finns anledning anta att skiljedomen av angivna skäl är ogiltig. Kronofogdemyndigheten behöver således inte konstatera att så är fallet. Att part inte kan föra talan mot ett beslut om föreläggande enligt denna bestämmelse anges i 18 kap. 5 § utsökningsbalken.

17 §

Bestämmelserna i 15 och 16 §§ gäller i tillämpliga delar skiljedom som, utan att skiljeavtal föreligger, med stöd av bestämmelse i lag har meddelats med tillämpning av lagen (1995:000) om skiljeförfarande.

Paragrafen motsvarar nuvarande 16 § och har samma sakliga innebörd som denna, nämligen att en skiljedom som meddelats efter ett legalt skiljeförfarande med tillämpning av lagen om skiljeförfarande skall verkställas på samma sätt som en skiljedom som grundar sig på ett skiljeavtal. Att skiljeavtalet inte kan innehålla förbehåll om rätt för part att föra talan mot domen följer av att förfarandet inte grundar sig på något skiljeavtal. Den bestämmelse som ligger till grund för skiljeförfarandet kan emellertid ge part rätt att på materiell grund överklaga skiljedomen. Detta hindrar inte verkställighet sedan tiden att fullfölja talan gått till ända, på motsvarande sätt som sagts beträffande skiljeavtal med förbehåll om rätt till materiell överprövning.

18 §

Möter inte på grund av bestämmelserna i 15 eller 17 § hinder mot verkställighet av skiljedomen, verkställs den som lagakraft-

ägande dom, om inte annat förordnas av domstol där talan mot skiljedomen förs.

Har sökanden förelagts att väcka talan enligt 16 § får skiljedomen dock verkställas endast i fall och under villkor som gäller för icke lagakraftägande underrättsdomar. Sedan talan om skiljedomens giltighet väckts av sökanden eller svaranden får domstolen bestämma om verkställigheten. Väcks inte talan inom den angivna tiden eller avslutas målet utan prövning i sak skall vid tillämpning av 22 § anses som om skiljedomen hade upphävts.

Bestämmelsen i *första stycket* motsvarar i stort nuvarande 18 §. Man bör dock uppmärksamma att kronofogdemyndigheten inte skall fatta något särskilt beslut om verkställbarhet. Någon direkt motsvarighet till nuvarande 17 § finns därför inte i förslaget.

Andra stycket är nytt och reglerar vad som skall gälla när kronofogdemyndigheten har utfärdat ett föreläggande enligt 16 §. I sådant fall får endast en begränsad verkställighet ske innan talan väckts. Denna verkställighet har anknutits till de bestämmelser som gäller för icke lagakraftägande underrättsdomar. Gäller skiljedomen betalningsskyldighet kan svaranden hindra verkställighet genom att på visst sätt ställa säkerhet (3 kap. 6 § utsökningsbalken). Gör han inte det kan utmätning ske, men egendomen får i princip inte säljas utan svarandens samtycke (8 kap. 4 § utsökningsbalken). Gäller skiljedomen utgivande av lös egendom kan den verkställas om sökanden ställer säkerhet (3 kap. 8 § utsökningsbalken). Sedan talan väckts ankommer det på domstolen att bestämma om verkställigheten. Domstolen ges här en vidsträckt möjlighet att bestämma om verkställigheten skall avbrytas, återgå eller fortsätta. Domstolen kan också uppställa krav på säkerhet som villkor för ett visst beslut om verkställighet. Domstolens beslut om verkställigheten får inte överklagas särskilt.

Följer sökanden inte föreläggandet att väcka talan eller återkallas talan utan att domstolen prövar målet i sak tillämpas de regler i 22 § som anger vad som gäller när en exekutionstitel har upphävts. Att part som har laga förfall kan få ny tid utsatt följer av 2 kap. 9 § 2 st. utsökningsbalken.

18 kap. Besvär

5 §

Följande beslut får inte överklagas:

1. ett beslut genom vilket begäran om rättelse av utmätning enligt 4 kap. 33 eller 34 § eller av kvarstad för fordran enligt 16 kap. 13 § har lämnats utan bifall,

2. ett beslut genom vilket en rättighet inte har förbehållits enligt 12 kap. 33 § andra stycket,

3. ett beslut genom vilket en förrättningsman har förklarats jävig,

4. ett beslut i en sådan fråga om verkställighet av skiljedom som avses i 3 kap. 16 §.

Punkt 4 är ny. Av bestämmelsen följer att kronofogdemyndighetens beslut om föreläggande enligt 16 § inte kan överklagas.

14.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning

Utredningen föreslår att 33 och 38 §§ kompletteras med nya stycken som direkt anger skiljeavtalets verkan i den summariska processen. Skiljeavtalets verkan som hinder för rättegång och summarisk process har behandlats i avsnitt 1.8 och kommentaren till 4 § förslaget till lag om skiljeförfarande. Ändringarna föreslås träda i kraft samma dag som lagen om skiljeförfarande.

33 §

Om svaranden i ett mål om *betalningsföreläggande* eller *vanlig handräckning* bestrider ansökningen i rätt tid, skall sökanden genast underrättas om det. Om sökanden vill vidhålla sitt yrkande, kan han begära att målet eller, om bestridandet avser endast en del av yrkandet, målet i den bestridda delen skall överlämnas till tingsrätt.

Underrättelse enligt första stycket skall innehålla upplysning om vad som sägs där samt i 34, 35 och 37 §§.

En invändning om skiljeavtal skall behandlas som ett bestridande.

I paragrafen har införts ett nytt tredje stycke som tydliggör att en invändning om skiljeavtal inte skall prövas och kunna föranleda avvisning. Påstår gäldenären att borgenärens anspråk omfattas av ett skiljeavtal mellan parterna skall invändningen behandlas som ett bestridande.

Enligt 4 § 2 st. lagen om skiljeförfarande förlorar en part inte sin rätt att göra gällande ett skiljeavtal redan genom att inge en ansökan om

betalningsföreläggande som omfattas av skiljeavtalet. Begär borgenären däremot att ett bestritt mål överlämnas till tingsrätt får han anses ha avstått från skiljeavtalet.

38 §

Om det behövs, skall sökanden få tillfälle att yttra sig över vad svaranden har anfört i bestridandet. Begär sökanden ersättning för kostnader som uppkommit efter ansökningen, skall han ange detta i ett sådant yttrande.

Kronofogdemyndigheten får inte förordna om ytterligare skriftväxling i målet.

En invändning om skiljeavtal hindrar inte att ansökningen prövas.

Tredje stycket är nytt och anger att en invändning om skiljeavtal inte hindrar kronofogdemyndigheten att pröva en ansökan om särskild handräckning. Detta innebär att särskild handräckning - liksom säkerhetsåtgärder t.ex. enligt 15 kap. rättegångsbalken (se 4 § 3 st. lagen om skiljeförfarande och avsnitt 1.9) - kan utverkas utan hinder av ett skiljeavtal. Sökanden förlorar inte sin rätt att åberopa skiljeavtalet genom att ansöka om särskild handräckning. Detta överensstämmer med vad som gäller beträffande säkerhetsåtgärder.

14.5 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

Utredningen föreslår att den nya lagen om skiljeförfarande inte skall innehålla någon bestämmelse som föreskriver viss tid för meddelande av skiljedom (se avsnitt 5.3). Detta medför behov av ändringar i 8 kap. 28 § och 12 kap. 66 § jordabalken. Ändringarna, som har behandlats i avsnitt 13.2, föreslås träda i kraft samma dag som lagen om skiljeförfarande.

8 kap. Arrende i allmänhet

28 §

Vid jordbruksarrende och bostadsarrende får avtal mellan jordägare och arrendator, att framtida tvist med anledning av arrendeförhållandet skall hänskjutas till avgörande av skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, ej göras gällande i fråga om arrendatorns rätt eller skyldighet att

tillträda eller kvarsitta på arrendestället, fastställande av arrendevillkor i fall som avses i 9 kap. 12 eller 13 § eller 10 kap. 6 a § eller bestämmande av ersättning enligt 9 kap. 14 §. I övrigt gäller skiljeavtalet ej såvitt därigenom skiljemän utsetts eller bestämmelse meddelats om skiljemännens antal, sättet för deras utseende eller förfarandet vid skiljenämnden. I berörda hänseenden skall lagen (1995:000) om skiljeförfarande tillämpas. Vad som sagts nu utgör dock ej hinder för att i skiljeavtalet utse arrendenämnden till skiljenämnd eller bestämma viss tid för meddelande av skiljedom.

Bestämmelsen ger parterna rätt att avvika från regleringen i den nya lagen om skiljeförfarande genom att avtala viss tid för meddelande av skiljedom.

12 kap. Hyra

66 §

Avtal mellan hyresvärd och hyresgäst, att framtida tvist med anledning av hyresförhållandet skall hänskjutas till avgörande av skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, får ej göras gällande i fråga om hyresgästens rätt eller skyldighet att tillträda eller behålla lägenheten, fastställande av hyresvillkor i fall som avses i 51, 52 eller 55 §, återbetalning av hyra och fastställande av hyra enligt 55 b § eller bestämmande av ersättning enligt 58 b §. I övrigt gäller skiljeavtalet ej såvitt därigenom skiljemän utsetts eller bestämmelse meddelats om skiljemännens antal, sättet för deras utseende eller förfarandet vid skiljenämnden. I berörda hänseenden skall lagen (1995:000) om skiljeförfarande tillämpas. Vad som sagts nu utgör dock ej hinder för att i skiljeavtalet utse hyresnämnden till skiljenämnd eller bestämma viss tid för meddelande av skiljedom.

Bestämmelsen ger parterna rätt att avvika från regleringen i den nya lagen om skiljeförfarande genom att avtala viss tid för meddelande av skiljedom.

14.6 Förslaget till lag om ändring i konkurslagen

Utredningen föreslår att reglerna i utsökningsbalken om verkställighet av skiljedomar ändras så att bl.a. ogiltighetsfrågorna överlämnas till huvudsaklig bedömning av domstol. Detta medför behov av ändring i 2 kap. 6 § 2 st. konkurslagen. Ändringen, som har behandlas i avsnitt 13.3, föreslås träda i kraft samma dag som lagen om skiljeförfarande.

2 kap. Konkursansökan och konkursbeslut m.m.

6 §

Har en borgenärs fordran fastställts av domstol eller av kronofogdemyndighet med stöd av lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning, skall detta godtas som stöd för behörighet att begära gäldenären i konkurs, även om avgörandet inte har vunnit laga kraft. Detta gäller dock inte, om en domstol har förordnat att avgörandet inte får verkställas.

En fordran som har fastställts genom en giltig skiljedom skall också godtas, om skiljedomen får verkställas enligt 3 kap. 15 eller 17 § utsökningsbalken och en domstol inte efter talan mot skiljedomen har bestämt annorlunda.

I andra fall än de som avses i första och andra styckena skall borgenären styrka sin behörighet att begära gäldenären i konkurs.

Rätten skall själv pröva om skiljedomen får åberopas, dvs om den är ogiltig eller ej samt om den annars är verkställbar. Därvid är domstolen inte bunden av ett beslut av kronofogdemyndigheten t.ex. att förelägga sökanden att väcka talan om skiljedomens giltighet enligt 3 kap. 16 § förslaget till ändringar i utsökningsbalken. Domstolen skall däremot inte bedöma om skiljedomen kan hävas t.ex. efter klander. Part som gör gällande detta måste väcka talan mot skiljedomen och begära att den domstol som handlägger talan mot skiljedomen beslutar om förbud mot vidare verkställighet av skiljedomen.

Särskilt yttrande av Kaj Hobér

Jag instämmer i Skiljedomsutredningens ("Utredningens") förslag till utformning av den nya lagen om skiljeförfarande, utom vad avser s.k. undantagsavtal. Enligt min uppfattning bör inte någon skillnad göras mellan fall då parterna saknar anknytning till Sverige - i betänkandet benämnda internationella tvister - och fall då båda parterna är svenska rättssubjekt. Undantagsavtal bör tillåtas i båda fallen.

Frågan om undantagsavtals tillåtlighet över huvud taget kan vara känslig ur rättspolitisk synvinkel, i det att den kräver ställningstagande till hur långt partsautonomin skall tillåtas sträcka sig beträffande skiljeförfaranden. Skall partsautonomin accepteras fullt ut, till den grad att parterna själva skall kunna bestämma om skiljedomen skall underkastas domstolskontroll? Är detta verkligen tillrådligt med tanke på statsmaktens intresse av att utöva viss kontroll över skiljeförfaranden som äger rum i landet?

Det egentliga skälet för att tillåta undantagsavtal är att tillmötesgå parters intresse av att erhålla ett slutligt avgörande av tvisten i fråga. Om parterna önskar åstadkomma detta genom undantagsavtal finns anledning att noga överväga denna möjlighet, särskilt med hänsyn till den fundamentala betydelse parternas gemensamma vilja tillmäts inom skiljedomsrätten. I den andra vågskålen återfinns statsmaktens intresse av att kontrollera skiljeförfaranden, bl.a. i syfte att säkerställa iakttagande av grundläggande processuella regler.

Risken för rättsförluster kan reduceras genom att särskilda krav ställs på undantagsavtal. Utredningen föreslår således ett skriftlighetskrav liksom att avståendet från rätten att klandra skiljedom skall vara uttryckligt. Detta är krav som ej uppställs beträffande skiljeavtal. Det förtjänar vidare framhållas att risken för rättsförluster minskas även genom att ogiltighetsanledningarna enligt utredningen aldrig skall kunna avtalas bort genom parternas försorg.

Om man i den rättspolitiska avvägningen nått dithän att undantagsavtal kan godtagas om de uppfyller särskilda krav - skriftlighets- och tydlighetskraven - finns det enligt min mening inte tillräckliga skäl att göra skillnad mellan internationella och inhemska tvister. Parters intresse av att erhålla ett slutligt avgörande är typiskt sett lika stort i båda fallen. Likaså torde statsmakten ha lika stort, eller lika litet, intresse av att

kontrollera skiljeförfaranden oberoende av parternas nationalitet; det avgörande måste vara att förfarandet äger rum här i riket, ej var parterna är hemmahörande.

De skillnader på verkställighetsstadiet som må föreligga mellan utländska och inhemska skiljedomar motiverar ej att undantagsavtal tillåts i det ena, men ej det andra fallet, särskilt inte som risken för rättsförluster i det närmaste elimineras genom kraven på skriftlighet och tydlighet och möjligheten att tillämpa 36 § avtalslagen. Tilläggas bör att verkställighetsbestämmelser utgör ett grovmaskigt skyddsnät ur rättssäkerhetssynpunkt då flera kategorier skiljedomar ej fångas upp däri, vilket också antyds av Utredningen.

En särskild, men hithörande, fråga är huruvida New Yorkkonventionens bestämmelser skall tillämpas beträffande skiljedomar som omfattas av undantagsavtal. Utredningen har föreslagit att så skall vara fallet. En sådan regel finns visserligen i den schweiziska lagen, men framstår måhända som överraskande då part därigenom ges rätt att åberopa de klandergrunder han nyss avstått från i undantagsavtalet.

Särskilt yttrande av Göran Ramberg

Enligt min mening bör den föreslagna regeln om möjlighet till s.k. undantagsavtal (52 § i förslaget) inte ingå i den nya lagen. Skälen är följande:

Det kan - som utredningen anfört - finnas legitima skäl för parter att så långt som möjligt söka begränsa, eller t.o.m. utesluta, domstolskontroll. Man kunde tänka sig att tillgodose det önskemålet genom att godta undantagsklausuler som innebar att klander av skiljedomar på ett ur rättssäkerhetssynpunkt godtagbart sätt prövades av annat organ än svensk domstol. Den judiciella kontrollen kunde då inskränkas till att avse frågan om det alternativa prövningsförfarandet kunde, som sådant, anses uppfylla rimliga krav på rättssäkerhet. Något sådant alternativ har emellertid inte blivit föremål för utredning, och det skulle föra för långt att söka utveckla det i detta särskilda yttrande.

Utredningens förslag innebär i stället en möjlighet att avtala bort klandergrunderna (dvs. exempelvis möjligheten att mot en skiljedom göra gällande att det inte fanns något giltigt skiljeavtal eller att avgörandet påverkats av falska bevis). Detta är i sig inte tilltalande - det har samma karaktär som att godta avtalsklausuler om att bestämmelserna i 3 kap. avtalslagen inte skall vara tillämpliga på avtalet - men dessutom blir konsekvenserna anmärkningsvärda:

Så långt gäller förhållanden i utlandet är tanken i förslaget att negativa effekter av undantagsavtalet såvitt gäller bifallande fullgörelsedomar undviks genom att det "[i] de flesta länder" sker en prövning vid verkställigheten i huvudsaklig överensstämmelse med New Yorkkonventionens regler. Däremot ges ingen lösning på hur man i utlandet tänks neutralisera effekterna av (sakligt sett) klanderbara svenska skiljedomar som inte blir föremål för verkställighet (ogillande domar och bifallande fastställelsedomar).

När det gäller verkställighet i Sverige löses problemet genom att man i en särskilt för ändamålet införd verkställighetsprövning de facto återför en prövning enligt samma klandergrunder som man låtit parterna avtala bort. Inte heller där är det klart hur man tänkt sig att effekterna av (egentligen) klanderbara icke-fullgörelsedomar skall kunna undanröjas.

Den föreslagna regleringen är inte godtagbar, och det kan ifrågasättas om behovet av undantagsavtal är av den digniteten att det framstår som angeläget att utreda alternativa lösningar.

Särskilt yttrande av J. Gillis Wetter

Jag instämmer i Skiljedomsutredningens ("Utredningen") förslag avseende utformningen av den nya lagen om skiljeförfarande respektive motiven och specialmotiveringen därtill, utom i vad avser frågan om behörig domstol för prövning av klandertalan.

I en skrivelse från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut ("Skiljedomsinstitutet") av den 23 april 1990, *PM angående revision av skiljemannalagen*, avseende frågor vilka må övervägas i samband med en översyn av skiljemannalagen anföres följande under rubriken "Laga domstol" (se s. 4):

> För att säkerställa en snabb och ändamålsenlig handläggning av skiljedomsfrågor kan det övervägas att samla allmän domstols behandling av sådan[a] frågor till en domstol för hela riket, förslagsvis Svea hovrätt. Frågor av ärendekaraktär, t.ex. utseende av skiljeman, kan dock eventuellt handläggas av tingsrätterna, även om erfarenheten visar att dessa många gånger är tämligen främmande för sådana ärenden.
>
> Domstols avgörande i en skiljedomsfråga bör - med undantag för avgöranden rörande klander och ogiltighet - vara slutligt och inte kunna överklagas. Eventuellt skulle Svea hovrätt kunna ha rätt att meddela fullföljdshänvisning för att möjliggöra att en fråga som har särskilt prejudikatsintresse efter prövningstillstånd avgöres av HD - s.k. ventil.
>
> Modellagen föreskriver i huvudsak den ovan angivna ordningen för domstols befattning med skiljedomsfrågor, dock utan "ventil".

Tanken att domstols avgörande inom ramen för lagen om skiljeförfarande skall handläggas av en enda domstol har av Utredningen accepterats endast i två fall, nämligen de vilka avses i 10 §, tredje stycket, respektive 45 §, tredje stycket (se de skäl härför vilka sammanfattats i avsnitten 2.2.4 och 3.5). Talan om ogiltighet och klander enligt 33, 34, 35 respektive 37 §§ förutsättes likväl kunna överklagas, först till hovrätt och därefter, enligt sedvanliga regler, till Högsta domstolen.

På sätt Skiljedomsinstitutet har framhållit, och som understrykes i det allmänna avsnittet, är en av de vägledande grundtankarna som inspirerar

lagstiftning om skiljedom såväl i Sverige som i snart sagt hela världen önskan att tillgodose näringslivets intresse av att kunna hänskjuta tvister för slutlig lösning genom skiljeförfarande, icke minst i syfte att åstadkomma en snabbare procedur än den vilken vanligen kan erbjudas av allmänna domstolar. En väsentlig orsak till den tidsutdräkt vilken icke sällan är förenad med rättegång är otvivelaktigt flerinstansförfarandet. Detta förhållande torde kvarstå även i det fall att förfarandet skulle komma att begränsas till att omfatta två istället för tre domstolar, icke minst på grund av att svenska domstolar, till skillnad mot vad som är fallet i de flesta utländska appellations- och kassationsdomstolar, ofta underkastar ej endast rättsliga frågor utan även frågor avseende faktiska förhållanden en förnyad prövning. I såväl inhemska som internationella affärstvister skulle behovet av expedit handläggning av näringsrättsliga tvister kunna tillgodoses främst genom en begränsning i rätten att överklaga domstols domar. Oaktat att man i Sverige på andra rättsområden av mångahanda skäl har avvisat såväl förslag avseende inrättande respektive bibehållande av specialdomstolar som tanken på en starkt begränsad rätt till överklagande saknas skäl att tillbakavisa näringslivets berättigade anspråk på begränsning av sagda rätt. Man bör ej utan tungt vägande skäl tillåta att ett rättegångsförfarande, som överbyggnad på ett skiljeförfarande, förlänger tiden för en slutgiltig prövning av en tvist.

På det internationella området finnes i Schweiz (vilket är det land där de flesta internationella skiljeförfaranden i världen av den art som förekommer i Sverige sedan lång tid avgöres) en ordning enligt vilken en skiljedom må angripas genom hänvändelse direkt till Schweiz´ högsta domstol (se den schweiziska internationella lagen om skiljeförfaranden, Artikel 177). Denna domstol avgör vanligen sådana mål inom kort tid efter det att vardera parten, ävensom skiljemännen, beretts tillfälle att skriftligen yttra sig därom. Under de inemot fem år som den schweiziska lagen har varit i kraft har enligt uppgift 8-10 internationella mål avgjorts varje år. Bestämmelserna om ifrågavarande exklusiva domstolsprövning har veterligen ej utsatts för någon kritik; tvärtom har den inom internationella affärskretsar välkomnats som ett värdefullt inslag i den schweiziska rättsordningen.

Mot denna bakgrund bör, enligt mitt förmenande, talan om ogiltighet och klander enligt bestämmelserna i 33, 34, 35 respektive 37 §§ handläggas slutgiltigt av endast en angiven domstol. Denna domstol bör i internationella mål - dvs. sådana mål där ingendera av parterna har någon anknytning till Sverige - liksom enligt 55-61 §§ vara Svea hovrätt och i övriga fall någon av rikets hovrätter. Mot hovrättens beslut bör talan icke få föras.

Utredningens direktiv

Bilaga 1

Förmögenhetsrättsliga tvister i skiljeförfarande och rättegång

Dir. 1992:22

Beslut vid regeringssammanträde 1992-02-27

Chefen för Justitiedepartementet, statsrådet Hellsvik, anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas för att se över skiljemannalagstiftningen, främst lagen (1929:145) om skiljemän.

Utredaren skall vidare undersöka om förekomsten av skiljeklausuler i vissa avtal på grund av de kostnader som är förenade med skiljeförfarande medför att vissa anspråk inte görs gällande eller att enskilda parter inte har ekonomiska möjligheter att göra sina anspråk gällande. Finner utredaren att så är fallet, skall han föreslå lämpliga åtgärder för att sådana anspråk skall kunna tas upp i skiljeförfarande eller av allmän domstol.

Utredaren skall också överväga om förfaranderegelerna i allmän domstol när det gäller handläggningen av förmögenhetsrättsliga tvister på näringslivets område kan ändras så att rättegång i domstol blir ett mera slagkraftigt alternativ till skiljeförfarande. De frågor som bör övervägas gäller bl.a. parternas inflytande över domstolens sammansättning, snabbheten i förfarandet och sekretess.

Bakgrunden

De flesta förmögenhetsrättsliga tvister som avser näringslivsförhållanden, bl.a. affärs-, bygg- och entreprenadtvister, avgörs sedan gammalt genom skiljeförfarande. Även internationella förmögenhetsrättsliga tvister med anknytning till Sverige avgörs regelmässigt av skiljemän. Regler om skiljeförfarande finns i lagen (1929:145) om skiljemän (Skml) och lagen (1929:147) om utländska skilje avtal och skiljedomar. Skml

reglerar hur ett skiljeförfarande skall gå till enligt svensk rätt. Lagen om utländska skiljeavtal och skiljedomar reglerar bl.a. möjligheten att i Sverige verkställa en utländsk skiljedom.

En tvist skall avgöras av skiljemän om så föreskrivs i lag eller om parterna har kommit överens om att tvisten skall lösas på det sättet. I de flesta fall handlar det om att parterna i samband med en affärsuppgörelse eller liknande avtalar om att eventuella tvister med anledning av avtalet skall behandlas i skiljenämnd. I den mån parterna inte i avtalet reglerat olika processuella frågor som kan komma att aktualiseras under ett skiljeförfarande gäller reglerna i Skml.

Förmögenhetsrättsliga tvister som avser näringslivsförhållanden prövas också av allmän domstol. Domstolarna avgör emellertid ett mycket begränsat antal sådana tvister. Den privata rättskipningen genom skiljeförfarande understöds och kontrolleras dock i vissa hänseenden av domstolarna i syfte bl.a. att garantera rättssäkerheten för den enskilde. Förfarandet i allmän domstol regleras av bestämmelserna i rättegångsbalken (RB).

Skiljeförfarandet enligt Skml skiljer sig i flera viktiga hänseenden från rättegången i domstol. Några av dessa skillnader brukar anges som skäl till att enskilda näringsidkare väljer skiljeförfarande i stället för att driva en tvist i domstol.

Ett skäl som särskilt brukar framhållas är att parterna har inflytande över skiljenämndens sammansättning. Parterna kan till skiljemän utse personer som de vet är särskilt skickliga och som de har förtroende för. I de fall tvisten gäller ett specialområde, t.ex. bygg- eller entreprenadområdet, kan de utse skiljemän som är sakkunniga på just det området. Om tvisten i stället lämnas till domstol har parterna inget inflytande över domstolens sammansättning. Domstolsjuristerna anses på många håll inom näringslivet inte ha önskvärd erfarenhet av och förtrogenhet med affärsjuridiska frågor.

Ett annat skäl som anses tala till förmån för skiljeförfarande är att tvisten löses snabbt. Särskilt angeläget är detta på näringslivets område där störningar i verksamheten på grund av en tvist kan få stora ekonomiska konsekvenser. Om förlikning inte kan träffas mellan parterna, anses skiljeförfarandet ge bättre förutsättningar för ett snabbt avgörande än en rättegång vid domstol, eftersom domstolsavgörandet genom överklagande kan leda till prövning i flera instanser.

Man brukar också poängtera betydelsen av att skiljeförfarandet inte är offentligt. Parternas önskemål om sekretess grundar sig ofta på att de inte vill att utomstående skall få insyn i deras affärsförhållanden. Det är också av betydelse för parter som står i ett varaktigt affärsförhållande till varandra att inte så att säga uppförstora tvisten; att driva tvisten till

domstol uppfattas på många håll som en ovänlig handling bl.a. genom den offentlighet som domstolsförfarandet medför.

Önskemålen om effektivitet, smidighet och snabbhet i dömandet gör sig naturligtvis inte enbart gällande i fråga om skiljeförfarande. Även i domstolarna är det angeläget att tvister behandlas på ett snabbt och ändamålsenligt sätt, samtidigt som det ställs särskilda krav på den statliga domstolsorganisationen t.ex. vad gäller rättssäkerhet. Det reformarbete som har bedrivits under senare år har i hög grad syftat till att effektivisera förfarandet i domstol. Några av de reformer som har genomförts ligger nära de nyss diskuterade fördelarna med skiljeförfarande och har bl.a. tagit sikte på snabbheten i förfarandet och parternas inflytande över vilken domstol som skall pröva tvisten. Om parterna t.ex. ingår ett avtal om att inte överklaga tingsrättens avgörande (49 kap. 1 § RB), dvs. avtalar om eninstansprövning, kan önskemålet om ett snabbt slutligt avgörande av tvisten uppfyllas. Sådana avtal kan numera ingås redan innan tvist har uppstått mellan parterna. I de mål där fullföljdsförbud har avtalats har en tingsrätt också möjlighet att med stöd av nya regler i 42 kap. 17 a § och 56 kap. 15 § RB hänskjuta en prejudikatfråga till högsta domstolen för prövning. Vidare kan avtalsparter träffa överenskommelse om prorogation enligt 10 kap. 16 § RB för att på så sätt styra tvisten till en viss domstol (jfr P H Lindbloms uppsats Allmän domstol som alternativt tvistlösningsorgan i Festskrift till Per Olof Bolding, 1992).

När det gäller förmögenhetsrättsliga tvister med internationell anknytning har skiljeförfarandet kanske haft sin största fördel. En skiljedom som har meddelats i Sverige kan med stöd av 1958 års New Yorkkonvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar verkställas utomlands i mycket större utsträckning än domar som har meddelats av en svensk domstol. Skiljeförfarandets försteg i detta hänseende kommer dock sannolikt att minska inom en snar framtid. Regeringen har i dag på min föredragning beslutat inhämta lagrådets yttrande över en remiss om Sveriges tillträde till 1988 års Luganokonvention om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område. Det är min förhoppning att Sverige skall kunna tillträda konventionen under hösten 1992 eller senast den 1 januari 1993. Luganokonventionen är i första hand öppen för staterna inom EG-EFTA-området. Också stater utanför EG-EFTA-kretsen kan dock under vissa förutsättningar inbjudas att ansluta sig till konventionen. Ganska stora förändringar i fråga om verkställighet utomlands av svenska domar, liksom verkställighet i Sverige av utländska domar, kan därför komma att inträffa.

Även om skiljeförfarandet i flera avseenden har obestridliga fördelar är det också förenat med svagheter. De invändningar som brukar anföras

gäller främst vad som uppfattas som brister i rättssäkerheten och de höga kostnader som är förenade med att anlita en skiljenämnd.

Flera av de principer som ligger till grund för förfarandet enligt RB har endast i ringa utsträckning kommit till uttryck i Skml. Det finns t.ex. inga garantier för att utredningen i en skiljetvist läggs fram på ett från bevisvärderingssynpunkt betryggande sätt. Inte heller finns några garantier för att skiljemännen iakttar gällande rätt; om skiljemännen i syfte att möjliggöra fortsatta goda relationer mellan parterna väljer en kompromisslösning som inte har stöd i gällande rätt, är de oförhindrade att göra det. Från mer allmänna utgångspunkter anses det vidare vara en betydande nackdel att det privata skiljeförfarandet inte leder till prejudicerande avgöranden och en enhetlig rättsutveckling.

En på senare tid alltmer uppmärksammad nackdel med skiljeförfarandet är de höga kostnaderna. Den part som förlorar tvisten riskerar att få betala inte bara sina egna och motpartens kostnader utan också kostnaderna för skiljemännen. Man kan därför räkna med att kostnaderna i en skiljetvist kan bli mer än dubbelt så höga som i en rättegång, i vart fall om domstolsprövningen stannat i första instans. För ekonomiskt svaga parter innebär skiljeförfarandet många gånger sådana kostnadsrisker att de i praktiken inte utnyttjar förfarandet för att få sina anspråk rättsligt prövade.

Reformbehovet

Den svenska lagstiftningen på skiljedomsområdet är nu drygt 60 år gammal. Vissa mindre justeringar har gjorts under åren men i huvudsak är reglerna desamma i dag som när lagstiftningen antogs år 1929. De flesta bedömare menar att skiljemannalagstiftningen på det hela taget har fungerat väl, vilket får antas hänga samman med att regleringen ger utrymme för en betydande flexibilitet vid handläggningen av olika typer av tvister. Under senare år har dock i skilda sammanhang framförts förslag om ändringar i lagstiftningen (se bl.a. Årsskrift från Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut 1986 s. 6 ff. och 1988 s. 37 ff.).

Stockholms Handelskammares skiljedomsinstitut har i en framställning till Justitiedepartementet den 23 april 1990 hemställt om en översyn av skiljemannalagen. Skiljedomsinstitutet framhåller att utvecklingen på skiljedomsområdet - inte minst på det internationella planet - ger anledning att överväga frågan om ändringar behöver göras. Många av staterna i Europa har under senare år infört ny lagstiftning på skiljedomsområdet och på andra håll har inletts omfattande lagrevisioner. I flera länder har man infört speciallagar för inter nationella handelstvister baserade på den av FN:s handelsrättskommission (UNCITRAL) utarbetade modella-

gen för internationella kommersiella skiljeförfaranden (modellagen). Enligt institutet är det angeläget att denna utveckling beaktas med särskild uppmärksamhet i Sverige mot bakgrund av att vårt land under de senaste två decennierna kommit att inta en förgrundsställning som forum i internationella handelstvister.

I riksdagen behandlade Justitieutskottet under våren 1991 en motion om översyn av Skml i samband med att frågor om anslag till domstolsväsendet togs upp (se bet. 1990/91 JuU16). Utskottet sade sig dela motionärernas uppfattning att en översyn av Skml är erforderlig och utgick från att en sådan skulle komma att inledas inom kort. I ett särskilt yttrande till utskottets betänkande underströks vikten av att en översyn kom till stånd inom en snar framtid.

Även jag anser att tiden nu är mogen för en översyn av Skml. Översynen bör ha den begränsade inriktning som anges i skiljedomsinstitutets framställning. Jag återkommer strax till det närmare innehållet i utredningsuppdraget.

Jag vill i det här sammanhanget också ta upp vissa rättsskyddsfrågor på skiljedomsområdet och frågan om behovet av ett mera slagkraftigt alternativ till skiljeförfarandet inom ramen för det allmänna domstolsväsendet. Frågorna har utretts tidigare i olika sammanhang utan att detta lett till lagstiftning (angående tidigare utredningsarbete se SOU 1986:1 s. 191 ff.).

Som jag tidigare nämnde avgörs näringslivets tvister regelmässigt i privata skiljeförfaranden. Detta förfarande svarar uppenbarligen i stor utsträckning mot näringslivets behov i fråga om tvistlösning. Samtidigt står det klart att det finns nackdelar med skiljeförfarandet som gör det angeläget att söka skapa bättre alternativ. Det är framför allt i två hänseenden som det finns anledning att ifrågasätta om tvistlösning genom skiljeförfarande ger helt nöjaktiga resultat.

En sådan fråga gäller rättsskyddet för ekonomiskt svaga parter eller parter vilkas rättsliga anspråk har ett mindre ekonomiskt värde. Många näringsidkare liksom vissa arbetstagare och konsumenter är hänvisade till att lösa sina tvister i skiljeförfarande. Skiljeklausuler finns intagna i de flesta affärsuppgörelser, bl.a. i olika standardavtal, bolagsordningar, föreningsstadgar m.m. liksom i en del anställ ningsavtal. Ofta förs skiljeklausulerna in i avtalen slentrianmässigt, utan närmare eftertanke. Avtal om att en tvist skall avgöras av skiljenämnd innebär att parterna i princip är förhindrade att få saken prövad vid domstol. Samtidigt är det känt att kostnaderna för skiljeförfarandet uppgår till stora belopp. Många näringsidkare m.fl. finner det inte meningsfullt att driva sina rättsliga anspråk till avgörande i skiljeförfarande, om inte tvisteföremålets värde uppgår till flera hundra tusen kronor. Andra parter anser sig förhindrade

av ekonomiska skäl att driva anspråken på grund av de höga kostnaderna.

Det har hänt att skiljeklausuler som framstått som oskäliga satts åt sidan vid domstolsprövning med stöd av allmänna ogiltighets- eller jämkningsregler (se t.ex. NJA 1979 s. 666 och 1981 s. 711). Detta har dock främst gällt sådana fall, t.ex. i konsumentförhållanden eller liknande, där den ena parten vid avtalstillfället har befunnit sig i ett underläge i fråga om kunskaper, resurser m.m. I andra fall när sådana uppenbara obalanser mellan parterna inte har förelegat har domstolarna varit mer restriktiva med att ogiltigförklara eller jämka skiljeklausuler (se t.ex. AD 1991 nr 48).

Mot denna bakgrund finns det enligt min mening skäl att undersöka i vilken utsträckning det föreligger brister i rättsskyddet för olika avtalsparter, bl.a. små och medelstora näringsidkare, som genom skiljeklausuler är hänvisade att lösa sina tvister i skiljeförfarande.

Den andra frågan gäller följderna för rättsväsendet av att så gott som alla förmögenhetsrättsliga tvister i affärsförhållanden avgörs genom skiljeförfarande. Det är enligt min mening mindre tillfredsställande att tvistlösningen på ett av de mera centrala områdena av civilrätten i huvudsak sker utanför de allmänna domstolarna. Ett avgörande i skiljenämnd är inte offentligt, vilket förhindrar inblick i rätts utvecklingen på området. Bristen på prejudikat är naturligtvis besvärande inte bara för parterna och för de skiljemän som skall avgöra en tvist utan också för näringslivet i stort. Det finns också exempel på att rättstillämpningen i vissa typer av skiljetvister är splittrad och beroende av vilken av flera rådande rättsuppfattningar de skiljemän har som skall avgöra tvisten.

Även i andra avseenden är bristen på prejudikat på förmögenhetsrättens område besvärande. Den nya svenska köplagstiftningen bygger på en FN-konvention från år 1980 om internationella köp. Inom det FN-organ som har utarbetat konventionen, UNCITRAL, har tillsatts en arbetsgrupp som har till uppgift att samla in viktigare avgöranden från de skilda konventionsstaterna, bl.a. om skadeståndspraxis. Avsikten är att ge publicitet åt dessa avgöranden i syfte att främja en enhetlig rättsutveckling i konventionsstaterna. Till följd av den brist på prejudikat på köprättens område som nu råder kan Sverige inte bidra till utvecklingen av den praktiska tillämpningen av konventionen.

Mot den nu angivna bakgrunden anser jag att utredningsuppdraget även bör innefatta frågan vad som kan göras för att allmän domstol skall bli ett mera slagkraftigt alternativ till privat rättskipning genom skiljeförfarande. Jag kommer i det följande att söka ange några av riktlinjerna för hur jag vill att arbetet skall bedrivas i det hänseendet.

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas för att utreda de frågor jag här har tagit upp.

Närmare om utredningsuppdraget

Enligt min mening kan det vara lämpligt att utredaren inleder arbetet med att göra en översyn av skiljemannalagen. En utgångspunkt för arbetet bör vara att lagstiftningen även i fortsättningen skall ge utrymme för stor flexibilitet i skiljeförfarandet. Lagen bör därför även framgent vara förhållandevis kortfattad och endast innehålla de regler som får anses nödvändiga för att tillgodose kraven på snabbhet och säkerhet. En till alla delar fullständig reglering av skiljeförfarandet bör inte eftersträvas.

När det gäller internationella förhållanden kan vissa särskilda regler behövas. Utredaren bör särskilt överväga fördelar och nackdelar med att ha separata skiljemannalagar för nationella respektive internationella förhållanden.

Under våren 1989 organiserade skiljedomsinstitutet en arbetsgrupp bestående av personer med anknytning till skiljedomsområdet. Arbetsgruppen redovisade sina synpunkter rörande en översyn av Skml i en promemoria som bifogades institutets framställning till Justitiedepartementet. Enligt vad som anges i promemorian har arbetsgruppen i sitt arbete beaktat bl.a. den av UNCITRAL utarbetade modellagen för internationella kommersiella skiljeförfaranden och reglerna för Stockholms Handelskammares skiljedomsinstitut (SCC Reglerna). Arbetsgruppen har vidare inhämtat synpunkter vid ett allmänt möte där omkring 100 jurister var närvarande. I promemorian har arbetsgruppen under 17 punkter angett ett antal frågor som bör övervägas vid en översyn. Det gäller frågor av central betydelse för skiljeförfarandet, bl.a. reglerna om ändring av talan, skiljedoms nationalitet, förskottsbetalning, genkäromål och kvittning. Promemorian bör enligt min mening överlämnas till utredaren för att tjäna som underlag i översynsarbetet. Det bör dock stå utredaren fritt att ta upp även andra frågor såvitt gäller skiljemannalagstiftningen än de som anges i promemorian. De förslag utredaren lämnar i denna del bör lämpligen kunna redovisas i ett delbetänkande.

När det gäller rättsskyddsfrågorna och frågan om att överväga alternativ till skiljeförfarandet genom vidareutveckling av förfarandereglerna för domstolarna vill jag till en början erinra om det tidigare utredningsarbete som har bedrivits på detta område. Senast har Domstolskommittén i sitt slutbetänkande år 1972 lagt fram ett förslag till lag om skiljedomstol (SOU 1972:22). Förslaget går i korthet ut på att tingsrätt

i särskild sammansättning skall tjänstgöra som skiljedomstol i tvister som parterna efter särskild överenskommelse hänskjuter till avgörande i sådan ordning. Kommitténs förslag remissbehandlades men har inte lett till lagstiftning.

Enligt min mening är det angeläget att utredaren har fria händer att förutsättningslöst kunna pröva olika modeller för hur man skall kunna förbättra förutsättningarna för domstolarna att avgöra näringslivets tvister. Tidigare utredningsarbete på området manar dock till eftertanke så till vida att flera ändringsförslag av genomgripande karaktär som har lagts fram under åren inte lett till lagstiftning. Inte heller i dag kan det anses önskvärt med långtgående förändringar i domstolsstrukturen, t.ex. att inrätta särskilda handelsdomstolar eller särskilda avdelningar för handelstvister vid en domstol, för att tillgodose kravet på ett verkligt alternativ till skiljeförfarande. I stället bör utredarens arbete inriktas på att så långt det är möjligt finna lösningar inom ramen för den nuvarande domstolsorganisationen. Som jag nyss nämnde är det två huvudfrågor som bör tas upp i utredningsarbetet.

Till en början bör undersökas om och i vilken utsträckning kostnaderna i skiljeförfarandet i praktiken förhindrar att vissa anspråk rättsligt kan utkrävas eller om det finns hinder av annat slag, t.ex. ekonomiska, som gör att vissa personer eller företag inte kan göra sin rätt gällande. Om det förhåller sig på det sättet, bör utredaren överväga lämpliga åtgärder för att dessa anspråk skall kunna göras gällande i skiljeförfarande eller i allmän domstol.

Frågor som bör belysas av utredaren är t.ex. i vilka typer av avtalsförhållanden som det är vanligt med skiljeklausuler och hur tvister som härrör ur sådana avtalsförhållanden behandlas. Är det t.ex. vanligt att rättsförluster till följd av skiljeklausuler uppkommer för mindre företag eller enskilda personer därför att de inte finner det meningsfullt eller inte har råd att driva sina anspråk i ett skiljeförfarande (se t.ex. SOU 1987:17 s. 175 ff.)? Innebär de höga kostnaderna för skiljeförfarande andra nackdelar för avtalsparterna, t.ex. att otillbörliga påtryckningar förekommer i samband med tvister för att få en part som är bunden av skiljeklausul att träffa uppgörelse?

Om utredaren finner att det finns brister i rättsskyddet som beror på förekomsten av skiljeklausuler, bör utredaren föreslå de åtgärder som kan vara lämpliga för att komma till rätta med dessa brister. Inriktningen bör här vara att söka förbättra rättsskyddet för utsatta grupper eller för vissa typer av anspråk genom förbättringar inom skiljeförfarandet eller på annat sätt. Ett alternativ som bör undersökas är om man kan vidga möjligheterna att frigöra sig från skiljeklausuler, antingen i enskilda fall när omständigheterna är sådana att en avtalspart inte kan ta tillvara sin rätt på grund av bundenheten till skiljeklausulen eller mera

generellt för vissa avtalsområden eller typer av anspråk (jfr 3 a § Skml). I vissa branschvillkor för bygg- och entreprenadområdena finns redan i dag undantagsbestämmelser av sådant slag, se t.ex. AB 72, ABM 75 och IML 91.

Den andra frågan i utredningsarbetet är att överväga vilka ändringar som behöver göras i förfarandereglerna för de allmänna domstolarna för att öka domstolarnas konkurrenskraft såvitt avser näringslivets tvister. Som jag tidigare varit inne på är det i ett par hänseenden som man på näringslivshåll anser att förfarandet i domstolarna inte fullt ut ger de fördelar som man uppnår i ett privat skiljeförfarande. Det gäller parternas inflytande över domstolens sammansättning, eninstansprövningen och önskvärdheten av att parternas ekonomiska mellanhavanden inte offentliggörs. Om man vill skapa ett verkligt alternativ till skiljeförfarande inom ramen för det allmänna domstolsväsendet, är det sannolikt nödvändigt att överväga modifieringar av vissa grundprinciper för rättegångsförfarandet på dessa områden. Utredaren bör därför lämna förslag om i vilken utsträckning detta kan ske och vilka problem och överväganden som är av betydelse om lagstiftaren vill införa en sådan ordning.

Som jag tidigare framhöll är det angeläget att utredningsarbetet i första hand inriktas på lösningar som på ett naturligt sätt anknyter till den nuvarande rättegångsordningen. I regeringens proposition 1988/89:78 Högsta domstolen och rättsbildningen behandlas flera frågor som har samband med de frågor jag här tar upp (se t.ex. s. 61 ff.), och det är enligt min mening lämpligt att utredaren överväger om det t.ex. är möjligt att finna lösningar som knyter an till de reformförslag för att förbättra prejudikatbildningen på förmögenhetsrättens område som där diskuteras.

Det finns givetvis ett samband mellan sådana ändringar i förfarandereglerna för de allmänna domstolarna som jag här har diskuterat och sådana regler som kan behövas för att skydda enskilda avtalsparter mot skiljeklausuler som försvårar för parten att göra sin rätt gällande. Att det finns ett sådant samband betyder emellertid inte att utredaren skulle vara förhindrad att bedöma frågorna fristående från varandra. Oavsett vad utredaren kommer fram till vad gäller ett eventuellt bristande rättsskydd i vissa avtalsförhållanden, bör alltså förslag kunna läggas fram som syftar till att förbättra möjligheterna för näringslivets tvister att prövas i allmän domstol.

En viktig del av utredningsarbetet gäller finansieringen av en reform. Man kan räkna med att ett förslag som innebär förbättrade möjligheter för domstolarna att pröva näringslivets tvister kommer att leda till ökad måltillströmning till domstolarna och därmed ökade kostnader för domstolsväsendet. Det är enligt min mening rimligt att parterna i

rättegången själva får bära dessa kostnader. En utgångspunkt för arbetet i denna del bör alltså vara att en reform inte skall medföra några ökade kostnader för staten.

En omläggning av ansvaret för domstolskostnader i enlighet med det nu sagda skulle innebära en nyhet i svensk rätt. Med hänsyn härtill är det angeläget att utredaren överväger de principiella synpunkter som kan läggas på en sådan ordning.

Med dessa utgångspunkter bör utredaren redovisa sin bedömning av kostnadernas omfattning, om och på vilket sätt kostnaderna kan tas ut av parterna och fördelas mellan dem och hur en avgränsning lämpligen kan göras mot andra kategorier av mål vid domstolarna.

Enligt min mening kan det vara lämpligt att i första hand överväga möjligheten till avgiftsfinansiering för denna typ av mål. Utredaren bör här ta del av vad stämpelskatteutredningen kom fram till beträffande domstolsavgifter (se Ds B 1980:7). Finner emellertid utredaren att finansieringsfrågan lämpligen bör lösas på annat sätt, bör han vara oförhindrad att lägga fram förslag om det.

Övrigt

Den särskilde utredaren bör under arbetets gång ha tillgång till sakkunniga och experter på området. Översynen av skiljemannalagstiftningen kräver emellertid erfarenhet och överväganden av annat slag än frågorna om rättsskyddet på skiljedomsområdet och om möjligheten att skapa bättre förutsättningar i allmän domstol för näringslivets tvister. Jag menar att detta också bör återspeglas i utredningens sammansättning på så vis att vissa sakkunniga och experter tillkallas för att delta i den allmänna översynen av skiljemannalagen och andra tillkallas för att delta i det senare utredningsarbetet.

För utredaren gäller regeringens direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagens inriktning (dir. 1984:05) och angående beaktande av EG-aspekter i utredningsverksamheten (dir. 1988:43).

Utredningsarbetet skall redovisas före den 1 maj 1994.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för Justitiedepartementet att tillkalla en särskild utredare - omfattad av kommittéförordningen (1976:119) - för att dels se över skiljemannalagstiftningen dels utreda vissa rättsskyddsfrågor på

skiljemannaområdet och föreslå regler som skapar bättre förutsättningar för de allmänna domstolarna att pröva förmögenhetsrättsliga tvister med anknytning till näringslivet, att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt den särskilde utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta andra huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hennes hemställan.

(Justitiedepartementet)

Lag (1929:145) om skiljemän

Bilaga 2

Skiljeavtalet

1 §

Fråga av tvistemåls beskaffenhet, varom förlikning kan träffas, så ock fråga om ersättning för skada på grund av brott må, då tvist härom uppstått, genom avtal mellan parterna hänskjutas till avgörande av en eller flera skiljemän. Skiljeavtal om sådan fråga kan ock avse framtida tvist, härflytande av visst rättsförhållande, som angives i avtalet.

Skiljemän får inte ta upp en fråga, om vilken det pågår rättegång. Detta gäller dock inte, om talan i rättegången har återkallats.

2 §

Slutes skiljeavtal utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen, skola de anses hava utfäst sig att åtnöjas med densamma.

Denna lag äger icke tillämpning å skiljeavtal, som innefattar förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen.

3 §

Har, sedan yrkande framställts om skiljeavtals tillämpning, part bestritt yrkandet, eller har part, som skolat välja skiljeman, ej fullgjort vad honom i sådant avseende åligger, och vill motparten, hellre än att vidare påkalla skiljedom i tvisten, utföra sin talan vid domstol, må skiljeavtalet ej utgöra hinder för tvistens prövning vid domstol.

3 a §

Kan en tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nyttighet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får ett före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller

som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser.

4 §

Ej må gentemot part, som har hemvist utom riket och ej skulle, i tvist av den art varom fråga är, kunna sökas vid svensk domstol, skiljemannaförfarande enligt denna lag inledas, med mindre avtalet innebär, att förfarandet skall äga rum här i riket, eller skiljemännen eller skiljedomsinstitution i enlighet med avtalet bestämt att förfarandet skall äga rum här i riket, eller parten eljest därtill samtycker.

Skiljemännen och huru de utses

5 §

Emot skiljeman gälle dessa jäv:

1. om han är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken;

2. om han såsom domare eller eljest å tjänstens vägnar prövat den fråga varom skiljedom äskas, om han vittnat i saken eller yttrat sig såsom sakkunnig i tvistefrågan, om han eller någon som till honom är i den skyldskap eller det svågerlag som utgör jäv mot domare äger del i saken eller kan därav vänta synnerlig nytta eller skada, eller om han är part i en lika sak;

3. om han är med part i den skyldskap eller det svågerlag som utgör jäv mot domare, om han är parts vederdeloman eller uppenbara ovän, om han av någondera parten åtnjuter lön eller underhåll, om han lyder under någondera partens förmanskap, om han varit part behjälplig att förbereda eller utföra hans talan i saken, eller om han mottagit eller betingat sig ersättning i strid mot vad i 23 § stadgas;

4. om annan särskild omständighet föreligger som är ägnad att minska förtroendet till hans redlighet eller opartiskhet; samt

5. om mot uppdragets utförande för honom möter hinder som kan antagas bliva långvarigt.

Den, som åtnjuter lön eller underhåll av kronan, vare ej på grund därav jävig såsom skiljeman i sak, däri kronan är part, såvida han icke är anställd hos eller under en myndighet, vars verksamhet saken angår.

Söker någon sak med skiljeman eller tillfogar honom något med ord eller gärning i uppsåt att därmed göra honom jävig, skall det ej räknas för jäv.

6 §

Hava parterna ej enats om skiljemännen och ej heller överenskommit, till vilket antal och på vad sätt de böra utses, skola skiljemännen vara tre, av vilka vardera parten väljer en och de sålunda valda tillkalla den tredje.

7 §

Skola parterna var för sig välja skiljemän, och har endera parten skriftligen underrättat motparten om sitt val, vare denne, där ej annorlunda är överenskommet, pliktig att inom fjorton dagar lämna den andra parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman.

Part, som lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, må ej utan motpartens medgivande återkalla valet.

8 §

Fullgör ej part, som skall välja skiljeman, vad honom i sådant avseende åligger, eller kunna, i det fall att skiljeman skall utses av andra skiljemän, dessa ej ena sig om valet, skall, såvitt ej parterna annorlunda överenskommit, skiljeman på parts ansökan utses av tingsrätten.

Skall skiljeman väljas av annan än part eller skiljemän, men underlåter denne att inom skälig tid förrätta valet, vare, om ej annat av parterna bestämts, skiljeavtalet förfallet, såvitt gäller den tvist, varom fråga är.

9 §

Har någon, som blivit genom skiljeavtalet utsedd till skiljeman, avlidit, vare avtalet förfallet, där ej parterna annorlunda överenskommit. Har skiljeman, som utsetts på sätt nu nämnts, avsagt sig uppdraget, eller varder han av jäv eller annan anledning hindrad att fullgöra det, vare lag samma i avseende på den tvist, som är i fråga.

Befattar sig skiljeman, som har utsetts i skiljeavtalet, icke med arbetet på det sätt som kräves för dess vederbörliga fortgång, skall på parts ansökan tingsrätten skilja honom från uppdraget samt, om ej parterna ha överenskommit annat, förklara skiljeavtalet förfallet.

10 §

Om skiljeman, som ej är nämnd i skiljeavtalet, avgår, skall, såvitt ej parterna bestämt annorlunda, tingsrätten på parts ansökan utse annan skiljeman.

Hade skiljemannen avlidit, eller berodde hans avgång av jäv eller laga förfall, som uppkommit efter valet, välje dock, därest ej annat är av parterna bestämt, den eller de, som utsett skiljemannen, annan i hans ställe; och gälle om sådant val i tillämpliga delar vad i 7 § är stadgat.

Befattar sig skiljeman, som ej är nämnd i skiljeavtalet, icke med arbetet på sätt för dess vederbörliga fortgång kräves, skall han på parts ansökan av tingsrätten skiljas från uppdraget och, därest ej annat av parterna bestämts, annan av tingsrätten förordnas i hans ställe.

Förfarandet

11 §

Tillämpning av skiljeavtal må påkallas av envar av parterna.

Avser skiljeavtalet uppkommen tvist men är det icke skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan, eller avser avtalet framtida tvist, skall den, som påkallar dess tillämpning, skriftligen meddela motparten uppgift på den eller de frågor, varom skiljedom äskas. Utan hinder av vad nu sagts må skiljemännen upptaga fråga, om vars hänskjutande till skiljemännen parterna inför dem enats.

12 §

I skiljenämnd, som består av flera ledamöter, skall en av dem föra ordet. Ordförande vare, i brist på annat åsämjande, skiljeman, som tillkallats av andra skiljemän eller av tingsrätten förordnats i sådan skiljemans ställe.

Ordföranden har att bestämma lämplig ort och tid för skiljemännens sammanträde, ombesörja kallelser och andra expeditionsgöromål samt leda förhandlingen.

13 §

Under iakttagande av nedan givna bestämmelser om förfarandet hava skiljemännen att, i den mån hinder ej möter, tillämpa vad parterna därom må hava föreskrivit och att i övrigt handlägga saken opartiskt, ändamålsenligt och skyndsamt.

14 §

Skiljemännen skola bereda parterna erforderlig tillgång att muntligen eller skriftligen utföra sin talan. Underlåter part utan giltigt förhinder att begagna sig härav, äga skiljemännen avgöra tvisten på föreliggande utredning.

15 §

Om parterna ej annorlunda bestämma, äga skiljemännen vidtaga åtgärder för utredningens främjande såsom att anmoda part eller sakkunnig eller annan att infinna sig för att höras i saken eller uppmana part eller annan, vilken innehar skriftlig handling eller föremål som kan antagas vara av

betydelse som bevis, att hålla handlingen eller föremålet till handa. Skiljemännen äga ej stadga vite eller eljest använda tvångsmedel, ej heller upptaga ed eller sanningsförsäkran.

Vill part, att vittne eller sakkunnig skall höras eller förhör med part under sanningsförsäkran skall äga rum vid domstol, eller att föreläggande skall meddelas part eller annan att som bevis tillhandahålla skriftlig handling eller föremål, göre ansökan därom hos den allmänna underrätt, inom vars område den som skall höras eller som åtgärden eljest angår vistas. Hava skiljemännen prövat åtgärden nödig och tillhandahålles erforderlig utredning, skall rätten anställa förhör eller meddela föreläggande, därest laga hinder ej möter. Angående åtgärd, som nu sagts, gälle i tillämpliga delar vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling är stadgat.

16 §

Samtliga skiljemän skola deltaga i tvists avgörande. Uppkomma mellan dem olika meningar, gälle, såvitt ej annat är bestämt av parterna, den mening, om vilken mer än halva antalet av skiljemännen förenar sig. Är ej flertalet bland skiljemännen ense angående fråga, som blivit överlämnad till deras prövning, vare i avseende därå skiljeavtalet förfallet, där ej parterna annorledes överenskommit.

17 §

Skiljedom skall avfattas skriftligen och undertecknas av skiljemännen.

Skiljemännen böra i skiljedomen angiva ort och dag för meddelandet samt så snart ske kan och senast omedelbart efter skiljedomens meddelande underrätta parterna, när och var den hålles till handa.

18 §

Parterna äga bestämma viss tid, inom vilken skiljedom skall meddelas. Är ej skiljedomen meddelad inom denna tid, vare skiljeavtalet förfallet med avseende å den tvist, som överlämnats till skiljemännens prövning.

Hava parterna ej föreskrivit tid för skiljedomens meddelande, skall skiljedomen meddelas inom sex månader räknade från den dag, då skiljeavtalet slöts, eller, där skiljeavtalet avser framtida tvist eller ej är skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan, från den dag, då dess tillämpning påkallades i den ordning, som i 11 § sägs; dock skall, därest tvist om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet inom nämnda tid varder anhängiggjord vid domstol, tiden för skiljedoms meddelande räknas från den dag, då sådan tvist blivit slutligen avgjord. Tingsrätten må likväl, när särskilt skäl därtill är, på ansökan av part medgiva förlängning av den i detta stycke bestämda tiden, dock icke, utan synnerlig anledning, med mera än sammanlagt sex månader.

Skiljeavtalet vare i avseende å den ifrågakomna tvisten förfallet vid den fastställda tidens utgång, där ej dessförinnan antingen meddelats skiljedom eller rörande tidens förlängning gjorts ansökan, som bifalles av tingsrätten. Vad som sägs i detta stycke gäller icke, om parterna eller en av dem har hemvist utom riket.

19 §

Hava i saken framställts flera yrkanden, må skiljemännen, där det kan ske utan förfång för part, giva dom över något eller några av dem, ändå att förhandlingen angående de övriga icke avslutats. Likaledes må skiljemännen, där part till viss del medgivit ett yrkande, giva särskild dom över vad som medgivits.

Skiljedoms ogiltighet och klander å skiljedom

20 §

Skiljedom är ogill:

1. om ej giltigt skiljeavtal förelegat;
2. om skiljedomen ej är avfattad skriftligen och undertecknad av skiljemännen; eller
3. i den mån skiljemännen dömt angående fråga, som ej enligt lag må skjutas under skiljemän, eller om, då domen meddelades, mot skiljemannaförfarandet förelåg sådant hinder, varom sägs i 1 § andra stycket.

Saknas skiljemans underskrift, föranleder detta dock icke domens ogiltighet, om den är undertecknad av de flesta skiljemännen och dessa å domen intygat, att den, vilkens underskrift saknas, deltagit i tvistens avgörande.

Är domen ogill i någon del och kan den av sådan anledning ej verkställas i övrigt, vare den ogill i allo.

21 §

På parts talan skall skiljedom av domstol hävas:

1. i den mån skiljemännen överskridit sitt uppdrag eller meddelat dom efter utgången av den därför bestämda tiden;
2. om skiljemännen dömt i fall, där skiljemannaförfarandet ej bort äga rum här i riket;
3. om skiljeman var jävig eller ej utsedd i behörig ordning; eller
4. om, utan partens förvållande, i avseende på ärendets behandling förelupit annat fel, som med sannolikhet kan antagas hava inverkat på utgången.

Fel, som nu sagts, må icke av part göras gällande, där han genom att utan gensaga inlåta sig på förhandling eller annorledes bör anses hava avstått från att åberopa felet.

Klander skall instämmas inom sextio dagar från det parten fått del av skiljedomen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift. Försitter parten denna tid, är hans rätt att klandra domen förverkad.

22 §

Finner kronofogdemyndigheten skiljedom så mörk, att verkställighet ej kan meddelas därå, utgör skiljedomen ej hinder för part att till domstol instämma den fråga, skiljemännen sålunda prövat.

Skiljedomskostnaderna

23 §

Skiljeman må ej av part mottaga eller betinga sig ersättning, med mindre lika förmån tillkommer honom från andra parten. Avtal, som häremot strider, vare ej gällande; och vare skiljeman skyldig återbära vad han obehörigen mottagit.

Har giltig uppgörelse ej träffats om skiljemännens ersättning, skola parterna, en för alla och alla för en, gälda skiljemännen skälig ersättning för deras arbete och omkostnader. Om annat icke överenskommits mellan parterna och skiljemännen, äga skiljemännen i slutlig skiljedom fastställa ersättningens belopp särskilt för varje skiljeman och ålägga parterna betalningsskyldighet härför.

Ej må skiljemän hålla domen inne i avbidan därå att ersättning till dem gäldas.

24 §

Om parterna ej annorledes överenskommit, äga skiljemännen på yrkande av någondera parten pröva, huruvida och i vad mån motparten skall gottgöra parten honom åliggande ersättning till skiljemännen och övriga kostnader å förfarandet.

25 §

Nöjes ej part åt skiljemännens beslut angående dem tillkommande ersättning, må han draga frågan under domstols prövning, såframt han instämmer sin talan inom sextio dagar från det han fick del av skiljedomen. Enahanda rätt tillkommer skiljeman, i vad angår av honom framställt ersättningsanspråk; dock att tiden, inom vilken sådan talan må instämmas, skall räknas från skiljedomens meddelande. I skiljedomen

skall lämnas tydlig hänvisning om vad part, som vill föra talan mot beslutet, har att iakttaga.

Särskilda bestämmelser

26 §

Rätt domstol är i mål, som avses i 21 §, den tingsrätt, varunder svaranden lyder i tvistemål, som rör hans person, och i mål, varom förmäles i 25 §, tingsrätten i den ort, där skiljedomen meddelats. Finnes ej behörig domstol efter vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt.

Ansökningsärenden enligt 8, 9, 10 och 18 §§ upptages av tingsrätten i den ort, där endera parten har sitt hemvist. Har enahanda ansökan gjorts hos mer än en tingsrätt, är den tingsrätt behörig, hos vilken ansökan först gjordes, och beslut, som av annan tingsrätt meddelas, ogillt. Har ingendera parten hemvist i Sverige, upptages ärendet av Stockholms tingsrätt. Ansökan får ej bifallas, med mindre sökandens motpart lämnats tillfälle att yttra sig. Avser ansökan skiljemans skiljande från uppdraget, bör jämväl skiljemannen höras.

Mot tingsrättens beslut, varigenom skiljeman blivit utsedd eller skild från uppdraget eller skiljeavtal förklarats ha förfallit eller fråga om förlängning av tiden för skiljedoms meddelande avgjorts, får talan ej föras.

27 §

Är i lag stadgat, att parts talan skall anhängiggöras inom viss tid, har parten, därest enligt skiljeavtal hans talan skall prövas av skiljemän, att inom den stadgade tiden på sätt i 11 § sägs påkalla skiljeavtalets tillämpning.

Möter sedermera mot erhållande av laga skiljedom hinder, som ej beror av parten, vare hans rätt förvarad, om han instämmer sin talan till domstol inom sextio dagar, räknade från det hindret blev honom kunnigt eller, om skiljedomen blivit efter klander hävd, från det dom härom vunnit laga kraft. Lika med hinder, varom nu sagts, skall anses sådant förfarande av motparten, varom förmäles i 3 §.

28 §

I fråga om tillämpande av utländskt skiljeavtal och utländsk skiljedom lände till efterrättelse vad i sådant hänseende finnes särskilt föreskrivet.

Lag (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar

Bilaga 3

Utländskt skiljeavtal

1 §

Såsom utländskt anses skiljeavtal, som innebär att skiljemannaförfarandet skall äga rum utom riket.

Skiljeavtal, som ej utmärker huruvida skiljemannaförfarandet skall äga rum inom eller utom riket, varde för utländskt ansett, där båda parterna hade hemvist utom riket.

2 §

Innebär skiljeavtal, att skiljemannaförfarandet skall äga rum i viss främmande stat, skall den stats lag äga tillämpning å avtalet.

3 §

Tvistefråga, som är föremål för utländskt skiljeavtal, må ej, om invändning däremot göres, upptagas till prövning vid svensk domstol, så framt avtalet är giltigt enligt den främmande lag, som däråa äger tillämpning, och frågan även enligt den för svenskt skiljeavtal gällande lag skulle kunna hänskjutas till skiljemän.

4 §

Ej må på grund av utländskt skiljeavtal skiljemannaförfarande äga rum här i riket, utan så är att, i fall som avses i 1 § andra stycket, skiljemännen eller skiljedomsinstitution i enlighet med avtalet bestämt att förfarandet skall äga rum här i riket eller den part, mot vilken avtalet göres gällande, efter dess tillkomst bosatt sig här. I sådant fall länder i avseende å förfarandet lagen (1929:145) om skiljemän till efterrättelse.

Utländsk skiljedom

5 §

Skiljedom skall anses såsom utländsk, där den är meddelad å utländsk ort.

Vid tillämpningen av denna lag skall skiljedom anses meddelad i den stat, där skiljemannaförfarandet ägt rum.

6 §

Utländsk skiljedom skall här i riket gälla under de förbehåll som här nedan angivas.

7 §

Utländsk skiljedom gäller ej här i riket, om den mot vilken skiljedomen åberopas visar

1. att part, när skiljeavtalet träffades, saknade behörighet att ingå sådant avtal eller icke var behörigen företrädd eller att skiljeavtalet är ogiltigt enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas eller, i avsaknad av varje anvisning i sådant hänseende, lagen i den stat där skiljedomen meddelats,

2. att han ej i vederbörlig ordning underrättats om tillsättandet av skiljeman eller om skiljemannaförfarandet eller att han av annan orsak icke varit i stånd att utföra sin talan,

3. att skiljemännen överskridit sitt uppdrag och skiljedomen av sådan anledning är utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats,

4. att skiljenämndens tillsättande eller dess sammansättning eller skiljemannaförfarandet strider mot vad parterna avtalat eller, om avtal härom saknas, mot lagen i den stat där förfarandet ägt rum och skiljedomen av sådan anledning är utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats, eller

5. att skiljedomen ännu icke blivit verkställbar eller eljest bindande för parterna i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats eller att den undanröjts eller dess verkställighet uppskjutits av behörig myndighet i sådan stat.

Utländsk skiljedom gäller ej heller,

1. om skiljedomen innefattar prövning av fråga, som enligt svensk lag ej må avgöras av skiljemän, eller

2. om tillämpning av skiljedomen skulle vara uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket.

8 §

Ansökan om verkställighet av utländsk skiljedom göres hos Svea hovrätt.

Vid ansökningshandlingen skall fogas skiljedomen i huvudskrift eller styrkt avskrift samt styrkt översättning till svenska språket.

9 §

Ansökan, som i 8 § sägs, må ej bifallas utan att motparten haft tillfälle att därå svara.

Invänder motparten att han gjort framställning om undanröjande av skiljedom eller uppskov med dess verkställighet hos myndighet som avses i 7 § första stycket 5, må hovrätten uppskjuta avgörandet samt, om sökanden begär det, ålägga motparten att ställa skälig säkerhet vid påföljd att beslut om verkställighet eljest kan komma att meddelas.

Bifaller hovrätten ansökningen, verkställes skiljedomen som svensk domstols laga kraft ägande dom, om ej högsta domstolen efter talan mot hovrättens beslut förordnar annat.

10 §

Hava i den sak skiljedomen avser framställts flera yrkanden, och innefattar ej skiljedomen prövning av dem alla, äge hovrätten, när skäl därtill äro, förelägga sökanden att ställa säkerhet för återgäldande av belopp, som på grund av senare beslut av skiljemännen kan komma att honom frångå. Förmår ej sökanden ställa honom avfordrad säkerhet, som av hovrätten godkännes, varde ansökningen avslagen.

11 §

Vad i denna lag är stadgat om utländsk skiljedom äge ej tillämpning å beslut av skiljemän som, oberoende av skiljeavtal, tillsatts på grund av stadgande i lag eller förordnande av myndighet.

Särskilda bestämmelser

12 §

Vad i 15 § andra stycket av lagen om skiljemän är stadgat om bevisupptagning under skiljemannaförfarande här i riket äge tillämpning jämväl där utom riket sådant förfarande äger rum på grund av skiljeavtal rörande frågan, som enligt svensk lag må hänskjutas till avgörande av skiljemän.

13 §

Är innehållet av främmande lag, som skall tillämpas i mål eller ärende rörande främmande skiljeavtal eller skiljedom, ej känt för domstol eller annan myndighet, på vilken tillämpningen ankommer, äge den förelägga part att i sådant hänseende förebringa bevisning.

Convention on the recognition and enforcement of foreign arbitral awards

Article I

1. This Convention shall apply to the recognition and enforcement of arbitral awards made in the territory of a State other than the State where the recognition and enforcement of such awards are sought, and arising out of differences between persons, whether physical or legal. It shall also apply to arbitral awards not considered as domestic awards in the State where their recognition and enforcement are sought.

2. The term "arbitral awards" shall include not only awards made by arbitrators appointed for each case but also those made by permanent arbitral bodies to which the parties have submitted.

3. When signing, ratifying or acceding to this Convention, or notifying extension under article X hereof, any State may on the basis of reciprocity declare that it will apply the Convention to the recognition and enforcement of awards made only in the territory of an-

Convention pour la reconnaissance et l'éxecution des sentences arbitrales étrangères

Article premier

1. La présente Convention s'applique à la reconnaissance et à l'exécution des sentences arbitrales rendues sur le territoire d'un Etat autre que celui où la reconnaissance et l'exécution des sentences sont demandées, et issues de différends entre personnes physiques ou morales. Elle s'applique également aux sentences arbitrales qui ne sont pas considérées comme sentences nationales dans l'Etat où leur reconnaissance et leur exécution sont demandées.

2. On entend par « sentences arbitrales » non seulement les sentences rendues par des arbitres nommés pour des cas déterminés, mais également celles qui sont rendues par des organes d'arbitrage permanents auxquels les parties se sont soumises.

3. Au moment de signer ou de ratifier la présente Convention, d'y adhérer ou de faire la notification d'extension prévue à l'article X, tout Etat pourra, sur la base de la réciprocité, déclarer qu'il appliquera la Convention à la reconnaissance et à l'exécution des seules sen-

Konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar

Artikel I

1. Denna konvention är tillämplig på erkännande och verkställighet av skiljedom, som meddelats i annan stat än den, där erkännandet och verkställigheten av domen söks, och som hänför sig till tvist mellan fysiska eller juridiska personer. Den äger dessutom tillämpning på skiljedom, som icke anses såsom inländsk i den stat, där erkännandet och verkställigheten söks.

2. Med skiljedom avses icke endast dom, som meddelats av skiljemän, utsedda för viss fråga, utan även dom, som meddelats av ständig skiljedomsorganisation, vars prövning parterna underkastat sig.

3. Vid undertecknande eller ratifikation av denna konvention eller vid anslutning till densamma eller vid anmälan om sådan utvidgning, som avses i artikel X, äger varje stat på grundval av ömsesidighet förklara att den kommer att tillämpa konventionen

other Contracting State. It may also declare that it will apply the Convention only to differences arising out of legal relationships, whether contractual or not, which are considered as commercial under the national law of the State making such declaration.

Article II

1. Each Contracting State shall recognize an agreement in writing under which the parties undertake to submit to arbitration all or any differences which have arisen or which may arise between them in respect of a defined legal relationship, whether contractual or not, concerning a subject matter capable of settlement by arbitration.

2. The term "agreement in writing" shall include an arbitral clause in a contract or an arbitration agreement, signed by the parties or contained in an exchange of letters or telegrams.

3. The court of a Contracting State, when seized of an action in a matter in respect of which the parties have made an agreement within the meaning of this article, shall, at the request of one of the parties, refer the parties to arbitration, unless it finds that the said agreement is null and void, inoperative or incapable of being performed.

tences rendues sur le territoire d'un autre Etat contractant. Il pourra également déclarer qu'il appliquera la Convention uniquement aux différends issus de rapports de droit, contractuels ou non contractuels, qui sont considérés comme commerciaux par sa loi nationale.

Article II

1. Chacun des Etats contractants reconnaît la convention écrite par laquelle les parties s'obligent à soumettre à un arbitrage tous les différends ou certains des différends qui se sont élevés ou pourraient s'élever entre elles au sujet d'un rapport de droit déterminé, contractuel ou non contractuel, portant sur une question susceptible d'être réglée par voie d'arbitrage.

2. On entend par « convention écrite » une clause compromissoire insérée dans un contrat, ou un compromis, signés par les parties ou contenus dans un échange de lettres ou de télégrammes.

3. Le tribunal d'un Etat contractant, saisi d'un litige sur une question au sujet de laquelle les parties ont conclu une convention au sens du présent article, renverra les parties à l'arbitrage, à la demande de l'une d'elles, à moins qu'il ne constate que ladite convention est caduque, inopérante ou non susceptible d'être appliquée.

endast vid erkännande och verkställighet av sådana domar, som meddelats i annan fördragsslutande stat. Den äger vidare förklara, att den kommer att tillämpa konventionen endast på tvist som härflyter ur rättsförhållande, vare sig kontraktsrättsligt eller ej, som betraktas såsom kommersiellt enligt dess nationella lag.

Artikel II

1. Konventionsstat skall erkänna skriftligt avtal genom vilket parterna förbundit sig att till skiljedom hänskjuta alla eller vissa tvister, som uppkommit eller kan uppkomma mellan dem i ett visst bestämt rättsförhållande, vare sig kontraktsrättsligt eller ej, i fråga, som kan göras till föremål för skiljedom.

2. Med skriftligt avtal avses skiljedomsklausul i ett kontrakt eller skiljeavtal, som undertecknats av parterna eller innehålles i brev- eller telegramväxling.

3. Har tvist i fråga beträffande vilken parterna slutit ett i denna artikel avsett avtal anhängiggjorts vid domstol i konventionsstat, skall domstolen på yrkande av part hänvisa parterna till skiljemannaförfarande, såvida domstolen icke finner att avtalet är ogiltigt, utan verkan eller ogenomförbart.

Article III

Each Contracting State shall recognize arbitral awards as binding and enforce them in accordance with the rules of procedure of the territory where the award is relied upon, under the conditions laid down in the following articles. There shall not be imposed substantially more onerous conditions or higher fees or charges on the recognition or enforcement of arbitral awards to which this Convention applies than are imposed on the recognition or enforcement of domestic arbitral awards.

Article IV

1. To obtain the recognition and enforcement mentioned in the preceding article, the party applying for recognition and enforcement shall, at the time of the application, supply:

(a) The duly authenticated original award or a duly certified copy thereof;

(b) The original agreement referred to in article II or a duly certified copy thereof.

2. If the said award or agreement is not made in an official language of the country in which the award is relied upon, the party applying for recognition and

Article III

Chacun des Etats contractants reconnaîtra l'autorité d'une sentence arbitrale et accordera l'exécution de cette sentence conformément aux règles de procédure suivies dans le territoire où la sentence est invoquée, aux conditions établies dans les articles suivants. Il ne sera pas imposé, pour la reconnaissance ou l'exécution des sentences arbitrales auxquelles s'applique la présente Convention, de conditions sensiblement plus rigoreuses, ni de frais de justice sensiblement plus élevés, que ceux qui sont imposés pour la reconnaissance ou l'exécution des sentences arbitrales nationales.

Article IV

1. Pour obtenir la reconnaissance et l'exécution visées à l'article précédent, la partie qui demande la reconnaissance et l'exécution doit fournir, en même temps que la demande :

a) L'original dûment authentifié de la sentence ou une copie de cet original réunissant les conditions requises pour son authenticité ;

b) L'original de la convention visée à l'article II, ou une copie réunissant les conditions requises pour son authenticité.

2. Si ladite sentence ou ladite convention n'est pas rédigée dans une langue officielle du pays où la sentence est invoquée, la partie qui demande la reconnais-

Artikel III

Det åligger konventionsstat att godkänna skiljedom såsom giltig samt att verkställa den i enlighet med de procedurregler, som gäller i det område där skiljedomen åberopas, på de villkor som anges i följande artiklar. Därvid får icke uppställas väsentligt strängare villkor eller påföras avsevärt högre avgifter för erkännande eller verkställighet av skiljedomar, på vilka denna konvention är tillämplig, än de som gäller för erkännande och verkställighet av inländska skiljedomar.

Artikel IV

1. För att erhålla sådant erkännande och sådan verkställighet, som avses i föregående artikel, skall den part, som begär erkännande eller verkställighet, samtidigt med framställningen därom förete:

a) skiljedomen i huvudskrift, till äktheten vederbörligen bestyrkt, eller behörigen styrkt avskrift därav,

b) i artikel II avsett avtal i huvudskrift eller i behörigen styrkt avskrift.

2. Om skiljedomen eller skiljeavtalet icke upprättats på ett språk som är officiellt i det land där skiljedomen åberopas, åligger det part, som söker erkännande

enforcement of the award shall produce a translation of these documents into such language. The translation shall be certified by an official or sworn translator or by a diplomatic or consular agent.

Article V

1. Recognition and enforcement of the award may be refused, at the request of the party against whom it is invoked, only if that party furnishes to the competent authority where the recognition and enforcement is sought, proof that:

(a) The parties to the agreement referred to in article II were, under the law applicable to them, under some incapacity, or the said agreement is not valid under the law to which the parties have subjected it or, failing any indication thereon, under the law of the country where the award was made; or

(b) The party against whom the award is invoked was not given proper notice of the appointment of the arbitrator or of the arbitration proceedings or was otherwise unable to present his case; or

(c) The award deals with a difference not contemplated by or not falling within the terms of the submission to arbitration, or it contains decisions on matsance et l'exécution de la sentence aura à produire une traduction de ces pièces dans cette langue. La traduction devra être certifiée par un traducteur officiel ou un traducteur juré ou par un agent diplomatique ou consulaire.

Article V

1. La reconnaissance et l'exécution de la sentence ne seront refusées, sur requête de la partie contre laquelle elle est invoquée, que si cette partie fournit à l'autorité compétente du pays où la reconnaissance et l'exécution sont demandés la preuve :

a) Que les parties à la convention visée à l'article II étaient, en vertu de la loi à elles applicable, frappées d'une incapacité, ou que ladite convention n'est pas valable en vertu de la loi à laquelle les parties l'ont subordonnée ou, à défaut d'une indication à cet égard, en vertu de la loi du pays où la sentence a été rendue; ou

b) Que la partie contre laquelle la sentence est invoquée n'a pas été dûment informée de la désignation de l'arbitre ou de la procédure d'arbitrage, ou qu'il lui à été impossible, pour une autre raison, de faire valoir ses moyens ; ou

c) Que la sentence porte sur un différend non visé dans le compromis ou n'entrant pas dans les prévisions de la clause compromissoire, ou qu'elle contient des déoch verkställighet av skiljedomen, att förete översättning av dessa handlingar till sådant språk. Översättningen skall vara till riktigheten styrkt av officiell eller edsvuren translator eller diplomatisk eller konsulär tjänsteman.

Artikel V

1. Erkännande och verkställighet av skiljedom får vägras endast om den part mot vilken skiljedomen åberopas inför vederbörande myndighet i det land, där erkännandet och verkställigheten söks, bevisar:

a) att parterna i sådant avtal, som avses i artikel II, enligt den för dem tillämpliga lagen saknade behörighet att ingå sådant avtal eller icke var behörigen företrädda eller att avtalet icke är giltigt enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas på avtalet, eller i avsaknad av varje anvisning därom, enligt lagen i det land, där skiljedomen meddelats, eller

b) att den part, mot vilken skiljedomen åberopas, ej i vederbörlig ordning underrättats om tillsättandet av skiljeman eller om skiljemannaförfarandet eller av annan orsak icke varit i stånd att utföra sin talan, eller

c) att skiljedomen behandlar tvist, som icke avses med eller omfattas av skiljeavtalet eller att skiljedomen innehåller beslut i ämne, som faller utanför skiljeavtalet,

ters beyond the scope of the submission to arbitration, provided that, if the decisions on matters submitted to arbitration can be separated from those not so submitted, that part of the award which contains decisions on matters submitted to arbitration may be recognized and enforced; or

(d) The composition of the arbitral authority or the arbitral procedure was not in accordance with the agreement of the parties, or, failing such agreement, was not in accordance with the law of the country where the arbitration took place; or

(e) The award has not yet become binding on the parties, or has been set aside or suspended by a competent authority of the country in which, or under the law of which that award was made.

2. Recognition and enforcement of an arbitral award may also be refused if the competent authority in the country where recognition and enforcement is sought finds that:

(a) The subject matter of the difference is not capable of settlement by arbitration under the law of that country; or

(b) The recognition or enforcement of the award would be contrary to the public policy of that country.

Article VI

If an application for the setting aside or suspension

cisions qui dépassent les termes du compromis ou de la clause compromissoire ; toutefois, si les dispositions de la sentence qui ont trait à des questions soumises à l'arbitrage peuvent être dissociées de celles qui ont trait à des questions non soumises à l'arbitrage, les premières pourront être reconnues et exécutées ; ou

d) Que la constitution du tribunal arbitral ou la procédure d'arbitrage n'a pas été conforme à la convention des parties, ou, à défaut de convention, qu'elle n'a pas été conforme à la loi du pays où l'arbitrage a eu lieu ; ou

e) Que la sentence n'est pas encore devenue obligatoire pour les parties ou a été annulée ou suspendue par une autorité compétente du pays dans lequel, ou d'après la loi duquel, la sentence a été rendue.

2. La reconnaissance et l'éxécution d'une sentence arbitrale pourront aussi être refusées si l'autorité compétente du pays où la reconnaissance et l'exécution sont requises constate :

a) Que, d'après la loi de ce pays, l'objet du différend n'est pas susceptible d'être réglé par voie d'arbitrage ; ou

b) Que la reconnaissance ou l'exécution de la sentence serait contraire à l'ordre public de ce pays.

Article VI

Si l'annulation ou la suspension de la sentence est

dock skall, om beslut i ämne som omfattas av skiljeavtalet kan särskiljas från beslut i ämne som faller utanför skiljeavtalet, den del av skiljedomen, som innehåller beslut i ämne vilket omfattas av skiljeavtalet, erkännas och verkställas, eller

d) att skiljenämndens tillsättande och sammansättning eller skiljemannaförfarandet stått i strid med parternas överenskommelse eller, i avsaknad av sådan överenskommelse, med lagen i det land där skiljemannaförfarandet ägt rum, eller

e) att skiljedomen ännu icke blivit bindande för parterna eller att den undanröjts eller dess verkställighet uppskjutits av behörig myndighet i det land i vilket den meddelats eller enligt vars lag den meddelats.

2. Erkännande och verkställighet av skiljedom får också vägras, om behörig myndighet i det land, där erkännandet och verkställigheten begäres, finner

a) att skiljedomen avser fråga, som enligt lagen i detta land icke kan avgöras genom skiljedom; eller

b) att erkännande eller verkställighet av skiljedomen skulle vara oförenligt med grunderna för rättsordningen i detta land.

Artikel VI

Om upphävande av skiljedom eller uppskov med

of the award has been made to a competent authority referred to in article V (1) (e), the authority before which the award is sought to be relied upon may, if it considers it proper, adjourn the decision on the enforcement of the award and may also, on the application of the party claiming enforcement of the award, order the other party to give suitable security.

Article VII

1. The provisions of the present Convention shall not affect the validity of multilateral or bilateral agreements concerning the recognition and enforcement of arbitral awards entered into by the Contracting States nor deprive any interested party of any right he may have to avail himself of an arbitral award in the manner and to the extent allowed by the law or the treaties of the country where such award is sought to be relied upon.

2. The Geneva Protocol on Arbitration Clauses of 1923 and the Geneva Convention on the Execution of Foreign Arbitral Awards of 1927 shall cease to have effect between Contracting States on their becoming bound and to the extent that they become bound, by this Convention.

Article VIII

1. This Convention shall be open until 31 December 1958 for signature on behalf

demandée à l'autorité compétente visée à l'article V, paragraphe 1, e, l'autorité devant qui la sentence est invoquée peut, si elle l'estime approprié, surseoir à statuer sur l'exécution de la sentence; elle peut aussi, à la requête de la partie qui demande l'exécution de la sentence, ordonner à l'autre partie de fournir des sûretés convenables.

Article VII

1. Les dispositions de la présente Convention ne portent pas atteinte à la validité des accords multilatéraux ou bilatéraux conclus par les Etats contractants en matière de reconnaissance et d'exécution de sentences arbitrales et ne privent aucune partie intéressée du droit qu'elle pourrait avoir de se prévaloir d'une sentence arbitrale de la manière et dans la mesure admises par la législation ou les traités du pays où la sentence est invoquée.

2. Le Protocole de Genève de 1923 relatif aux clauses d'arbitrage et la Convention de Genève de 1927 pour l'exécution des sentences arbitrales étrangéres cesseront de produire leurs effets entre les Etats contractants du jour, et dans la mesure, où ceux-ci deviendront liés par la présente Convention.

Article VIII

1. La présente Convention est ouverte jusqu'au 31 décembre 1958 à la signa-

dess verkställighet yrkats hos sådan behörig myndighet, som avses i artikel V första stycket e), äger den myndighet inför vilken skiljedomen åberopas, om den anser det lämpligt, uppskjuta beslutet om verkställighet av skiljedomen samt på hemställan av part, som yrkat verkställighet av skiljedomen, ålägga den andra parten att ställa skälig säkerhet.

Artikel VII

1. Bestämmelserna i denna konvention skall icke inverka på giltigheten av multilaterala eller bilaterala överenskommelser rörande erkännande och verkställighet av skiljedom, vilka ingåtts av konventionsstaterna, eller utgöra hinder för part att göra skiljedom gällande på det sätt och i den omfattning, som medgives av lagen i det land där skiljedomen åberopas eller enligt fördrag, som avslutas av detta land.

2. Genèveprotokollet av år 1923 angående skiljedomsklausuler och Genèvekonventionen av år 1927 angående verkställighet av utländska skiljedomar skall upphöra att gälla mellan konventionsstaterna från och med den dag och i den utsträckning, som dessa blir bundna av denna konvention.

Artikel VIII

1. Denna konvention skall hållas öppen för undertecknande till och med den 31

of any Member of the United Nations and also on behalf of any other State which is or hereafter becomes a member of any specialized agency of the United Nations, or which is or hereafter becomes a party to the Statute of the International Court of Justice, or any other State to which an invitation has been addressed by the General Assembly of the United Nations.

2. This Convention shall be ratified and the instrument of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

Article IX

1. This Convention shall be open for accession to all States referred to in article VIII.

2. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General of the United Nations.

Article X

1. Any State may, at the time of signature, ratification or accession, declare that this Convention shall extend to all or any of the territories for the international relations of which it is responsible. Such a declaration shall take effect when the Convention enters into force for the State concerned.

2. At any time thereafter any such extension shall be made by notification adres-

ture de tout Etat Membre des Nations Unies, ainsi que de tout autre Etat qui est, ou deviendra par la suite, membre d'une ou plusieurs institutions spécialisées des Nations Unies ou partie au Statut de la Cour internationale de Justice, ou qui aurra été invité par l'Assemblée générale des Nations Unies.

2. La présente Convention doit être ratifiée et les instruments de ratification déposés auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article IX

1. Tous les Etats visés à l'article VIII peuvent adhérer à la présente Convention.

2. L'adhésion se fera par le depôt d'un instrument d'adhésion auprès du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies.

Article X

1. Tout Etat pourra, au moment de la signature, de la ratification ou de l'adhésion, déclarer que la présente Convention s'étendra à l'ensemble des territoires qu'il représente sur le plan international, ou à l'un ou plusieurs d'entre eux. Cette déclaration produira ses effets au moment de l'entrée en vigueur de la Convention pour ledit Etat.

2. Par la suite, toute extension de cette nature se fera par notification adres-

december 1958 av varje stat, som är medlem av Förenta Nationerna, ävensom av varje annan stat, som är eller kommer att bli medlem av något av Förenta Nationernas fackorgan eller som är eller kommer att bli anluten till internationella domstolens stadga, eller av varje annan stat, som inbjudes därtill av Förenta Nationernas generalförsamling.

2. Denna konvention skall ratificeras och ratifikationsinstrumenten skall deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

Artikel IX

1. Alla stater, som avses i artikel VIII, kan ansluta sig till denna konvention.

2. Anslutning skall ske genom deposition av anslutningsinstrument hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

Artikel X

1. Varje stat får vid undertecknande, ratifikation eller anslutning förklara, att denna konvention skall utsträckas att gälla i ett eller flera av de områden för vilkas internationella angelägenheter staten är ansvarig. En sådan förklaring blir gällande vid den tidpunkt, då konventionen träder i kraft för ifrågavarande stat.

2. Vid varje tidpunkt därefter sker en dylik utvidgning genom anmälan till

sed to the Secretary-General of the United Nations and shall take effect as from the ninetieth day after the day of receipt by the Secretary-General of the United Nations of this notification, or as from the date of entry into force of the Convention for the State concerned, whichever is the later.

3. With respect to those territories to which this Convention is not extended at the time of signature, ratification or accession, each State concerned shall consider the possibility of taking the necessary steps in order to extend the application of this Convention to such territories, subject, where necessary for constitutional reasons, to the consent of the Governments of such territories.

Article XI

In the case of a federal or non-unitary State, the following provisions shall apply:

(a) With respect to those articles of this Convention that come within the legislative jurisdiction of the federal authority, the obligations of the federal Government shall to this extent be the same as those of Contracting States which are not federal States;

(b) With respect to those articles of this Convention that come within the legislative jurisdiction of constituent states or provinces which are not, under the

sée au Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies et produira ses effets à partir du quatre-vingt-dixième jour qui suivra la date à laquelle le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies aura reçu la notification, ou à la date d'entrée en vigueur de la Convention pour ledit Etat si cette dernière date est postérieure.

3. En ce qui concerne les territoires auxquels la présente Convention ne s'applique pas à la date de la signature, de la ratification ou de l'adhésion, chaque Etat intéressé examinera la possibilité de prendre les mesures voulues pour étendre la Convention à ces territoires, sous réserve le cas échéant, lorsque des motifs constitutionels l'exigeront, de l'assentiment des gouvernements de ces territoires.

Article XI

Les dispositions ci-après s'appliqueront aux Etats fédératifs ou non unitaires :

a) En ce qui concerne les articles de la présente Convention qui relèvent de la compétence législative du pouvoir fédéral, les obligations du gouvernement fédéral seront les mêmes que celles des Etats contractants qui ne sont pas des Etats fédératifs ;

b) En ce qui concerne les articles de la présente Convention qui relèvent de la compétence législative de chacun des Etats ou provinces constituants, qui ne sont

Förenta Nationernas generalsekreterare och blir gällande från och med nittionde dagen efter den dag då Förenta Nationernas generalsekreterare mottog anmälningen eller å dagen för konventionens ikraftträdande för ifrågavarande stat, om sistnämnda dag inträffar senare.

3. I fråga om de områden, till vilken konventionen icke utsträckts att gälla vid tiden för undertecknandet, ratifikationen eller anslutningen, skall vederbörande stat undersöka möjligheten av att vidta erforderliga åtgärder för att utsträcka tillämpningen av konventionen till dessa områden, med förbehåll för godkännande av dessa områdens regeringar där så följer av konstitutionella hänsyn.

Artikel XI

I fråga om förbundsstat eller stat, som icke är enhetsstat, skola följande bestämmelser gälla:

a) Beträffande artiklar i denna konvention, som faller inom området för förbundsstatens lagstiftande organs befogenhet, skall förbundsregeringen ha samma förpliktelser, som åvilar regeringarna i de fördragsslutande stater, vilka icke äro förbundsstater,

b) beträffande artiklar i denna konvention, som faller inom området för delstaternas eller provinsernas lagstiftande befogenhet, utan att dessa enligt förbundssta-

constitutional system of the federation, bound to take legislative action, the federal Government shall bring such articles with a favourable recommendation to the notice of the appropriate authorities of constituent states or provinces at the earliest possible moment;

(c) A federal State Party to this Convention shall, at the request of any other Contracting State transmitted through the Secretary-General of the United Nations, supply a statement of the law and practice of the federation and its constituent units in regard to any particular provision of this Convention, showing the extent to which effect has been given to that provision by legislative or other action.

Article XII

1. This Convention shall come into force on the ninetieth day following the date of deposit of the third instrument of ratification of accession.

2. For each State ratifying or acceding to this Convention after the deposit of the third instrument of ratification or accession, this Convention shall enter into force on the ninetieth day after deposit by such State of its instrument of ratification or accession.

pas, en vertu du système constitutionnel de la fédération, tenus de prendre des mesures législatives, le gouvernement fédéral portera le plus tôt possible, et avec son avis favorable, lesdits articles à la connaissance des autorités compétentes des Etats ou provinces constituants ;

c) Un Etat fédératif Partie à la présente Convention communiquera, à la demande de tout autre Etat contractant qui lui aura été transmise par l'intermédiaire du Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies, un exposé de la législation et des pratiques en vigueur dans la fédération et ses unités constituantes, en ce qui concerne telle ou telle disposition de la Convention, indiquant la mesure dans laquelle effet a été donné, par une action législative ou autre, à ladite disposition.

Article XII

1. La présente Convention entrera en vigueur le quatrevingt-dixième jour qui suivra la date du dépôt du troisième instrument de ratification ou d'adhésion.

2. Pour chacun des Etats qui ratifieront la Convention ou y adhéreront après le dépôt du troisième instrument de ratification ou d'adhésion, elle entrera en vigueur le quatrevingt-dixième jour qui suivra la date du dépôt par cet Etat de son instrument de ratification ou d'adhésion.

tens författning är skyldiga att vidtaga lagstiftningsåtgärder, skall förbundsregeringen snarast möjligt och med förordande av dylika åtgärder bringa artiklarna till delstatliga eller provinsiella myndigheters kännedom,

c) förbundsstat, som biträtt denna konvention, skall på begäran, som framställes av annan fördragsslutande stat och förmedlas av Förenta Nationernas generalsekreterare, tillhandahålla redogörelse över lagstiftningen och rättstillämpningen i förbundsstaten och i de däri ingående självständiga enheterna beträffande angiven bestämmelse i konventionen, vilken redogörelse skall utvisa i vilken utsträckning bestämmelsen satts i kraft genom lagstiftningsåtgärd eller på annat sätt.

Artikel XII

1. Denna konvention skall träda i kraft å nittionde dagen efter det att det tredje ratifikations- eller anslutningsinstrumentet deponerats.

2. För varje stat, som ratificerar eller ansluter sig till konventionen efter depositionen av det tredje ratifikations- eller anslutningsinstrumentet, skall konventionen träda i kraft å nittionde dagen efter det att ifrågavarande stat deponerat sitt ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Article XIII

1. Any Contracting State may denounce this Convention by a written notification to the Secretary-General of the United Nations. Denunciation shall take effect one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

2. Any State which has made a declaration or notification under article X may, at any time thereafter, by notification to the Secretary-General of the United Nations, declare that this Convention shall cease to extend to the territory concerned one year after the date of the receipt of the notification by the Secretary-General.

3. This Convention shall continue to be applicable to arbitral awards in respect of which recognition or enforcement proceedings have been instituted before the denunciation takes effect.

Article XIV

A Contracting State shall not be entitled to avail itself of the present Convention against other Contracting States except to the extent that it is itself bound to apply the Convention.

Article XV

The Secretary-General of the United Nations shall notify the States contemplated in article VIII of the following:

Article XIII

1. Tout Etat contractant pourra dénoncer la présente Convention par notification écrite adressée au Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies. La dénonciation prendra effet un an après la date où le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies aura reçu la notification.

2. Tout Etat qui aura fait une déclaration ou une notification conformément à l'article X pourra notifier ultérieurement au Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies que la Convention cessera de s'appliquer au territoire en question un an après la date à laquelle le Secrétaire général aura reçu cette notification.

3. La présente Convention demeurera applicable aux sentences arbitrales au sujet desquelles une procédure de reconnaissance ou d'exécution aura été entamée avant l'entrée en vigueur de la dénonciation.

Article XIV

Un Etat contractant ne peut se réclamer des dispositions de la présente Convention contre d'autres Etats contractants que dans la mesure où il est lui-même tenu d'appliquer cette convention.

Article XV

Le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies notifiera à tous les Etats visés à l'article VIII :

Artikel XIII

1. Varje fördragsslutande stat äger uppsäga denna konvention genom skriftligt meddelande till Förenta Nationernas generalsekreterare. Uppsägningen träder i kraft ett år efter den dag, då Förenta Nationernas generalsekreterare mottog meddelandet.

2. Varje stat, som avgivit en förklaring eller en anmälan i enlighet med artikel X, äger när som helst därefter meddela Förenta Nationernas generalsekreterare att konventionen skall upphöra att äga tillämpning på området i fråga ett år efter den dag, då generalsekreteraren mottagit meddelandet.

3. Denna konvention skall alltjämt äga tillämpning på skiljedomar beträffande vilka ett förfarande om erkännande och verkställighet påbörjats innan uppsägningen träder i kraft.

Artikel XIV

Fördragsslutande stat får icke åberopa denna konvention gentemot annan fördragsslutande stat i vidare mån än förstnämnda stat själv är bunden av konventionen.

Artikel XV

Förenta Nationernas generalsekreterare skall underrätta de stater, som avses i artikel VIII, om

(a) Signatures and ratifications in accordance with article VIII;

(b) Accessions in accordance with article IX;

(c) Declarations and notifications under articles I, X and XI;

(d) The date upon which this Convention enters into force in accordance with article XII;

(e) Denunciations and notifications in accordance with article XIII.

Article XVI

1. This Convention, of which the Chinese, English, French, Russian and Spanish texts shall be equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations.

2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit a certified copy of this Convention to the States contemplated in article VIII.

a) Les signatures et ratifications visées à l'article VIII;

b) Les adhésions visées à l'article IX;

c) Les déclarations et notifications visées aux articles premier, X et XI;

d) La date où la présente Convention entrera en vigueur, en application de l'article XII;

e) Les denonciations et notifications visées à l'article XIII.

Article XVI

1. La présente Convention, dont les textes anglais, chinois, espagnol, français et russe font également foi, sera déposée dans les archives de l'Organisation des Nations Unies.

2. Le Secrétaire général de l'Organisation des Nations Unies remettra une copie certifiée conforme de la présente Convention aux Etats visés à l'article VIII.

a) undertecknanden och ratifikationer i enlighet med artikel VIII,

b) anslutningar i enlighet med artikel IX,

c) förklaringar och anmälningar jämlikt artiklarna I, X och XI,

d) dagen för konventionens ikraftträdande jämlikt artikel XII,

e) uppsägningar och meddelanden i enlighet med artikel XIII.

Artikel XVI

1. Denna konvention, vars engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter äger lika vitsord, skall deponeras i Förenta Nationernas arkiv.

2. Förenta Nationernas generalsekreterare skall översända bestyrkt avskrift av denna konvention till de stater, som avses i artikel VIII.

UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration

Bilaga 5

(As adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on 21 june 1985)[1]

Chapter I. General Provisions

Article 1. Scope of Application[2]

(1) This Law applies to international commercial[3] arbitration, subject to any agreement in force between this State and any other State or States.

(2) The provisions of this Law, except articles 8, 9, 35 and 36, apply only if the place of arbitration is in the territory of this State.

(3) An arbitration is international if:

(a) the parties to an arbitration agreement have, at the time of the conclusion of that agreement, their places of business in different States; or

(b) one of the following places is situated outside the State in which the parties have their places of business:

(i) the place of arbitration if determined in, or pursuant to, the arbitration agreement;

---

[1] [UN Doc. No. A/40/17 (Annex 1).]

[2] Article headings are for reference purposes only and are not to be used for purposes of interpretation.

[3] The term "commercial" should be given a wide interpretation so as to cover matters arising from all relationships of a commercial nature, whether contractual or not. Relationships of a commercial nature include, but are not limited to, the following transactions: any trade transaction for the supply or exchange of goods or services; distribution agreement; commercial representation or agency; factoring; leasing; construction of works; consulting; engineering; licensing; investment; financing; banking; insurance; exploitation agreement or concession; joint venture and other forms of industial or business co-operation; carriage of goods or passengers by air, sea, rail or road.

(ii) any place where a substantial part of the obligations of the commercial relationship is to be performed or the place with which the subject-matter of the dispute is most closely connected; or

(c) the parties have expressly agreed that the subject-matter of the arbitration agreement relates to more than one country.

(4) For the purpose of paragraph (3) of this article:

(a) if a party has more than one place of business, the place of business is that which has the closest relationship to the arbitration agreement;

(b) if a party does not have a place of business, reference is to be made to his habitual residence.

(5) This Law shall not affect any other law of this State by virtue of which certain disputes may not be submitted to arbitration or may be submitted to arbitration only according to provisions other than those of this Law.

Article 2. Definitions and rules of interpretation

For the purposes of this Law:

(a) "arbitration" means any arbitration whether or not administered by a permanent arbitral institution;

(b) "arbitral tribunal" means a sole arbitrator or a panel of arbitrators;

(c) "court" means a body or organ of the judicial system of a State;

(d) where a provision of this Law, except article 28, leaves the parties free to determine a certain issue, such freedom includes the right of the parties to authorize a third party, including an institution, to make that determination;

(e) where a provision of this Law refers to the fact that the parties have agreed or that they may agree or in any other way refers to an agreement of the parties, such agreement includes any arbitration rules referred to in that agreement;

(f) where a provision of this Law, other than in articles 25(a) and 32(2)(a), refers to claim, it also applies to a counter-claim, and where it refers to a defence, it also applies to a defence to such counter-claim.

Article 3. Receipt of written communications

(1) Unless otherwise agreed by the parties:

(a) any written communication is deemed to have been received if it is delivered to the addressee personally or if it is delivered at his place of business, habitual residence or mailing address; if none of these can be found after making a reasonable inquiry, a written communication is deemed to have been received if it is sent to the addressee's last-known place of business, habitual residence or

mailing address by registered letter or any other means which provides a record of the attempt to deliver it;

(b) the communication is deemed to have been received on the day it is so delivered.

(2) The provisions of this article do not apply to communications in court proceedings.

Article 4. Waiver of right to object

A party who knows that any provisions of this Law from which the parties may derogate or any requirement under the arbitration agreement has not been complied with and yet proceeds with the arbitration without stating his objection to such non-compliance without delay or, if a time-limit is provided therefor, within such period of time, shall be deemed to have waived his right to object.

Article 5. Extent of court intervention

In matters governed by this Law, no court shall intervene except where so provided in this Law.

Article 6. Court or other authority for certain functions of arbitration assistance and supervision

The functions referred to in articles 11(3), 11(4), 13(3), 14, 16(3) and 34(2) shall be performed by ... [Each State enacting this model law specifies the court, courts or, where referred to therein, other authority competent to perform these functions.]

Chapter II. Arbitration Agreement

Article 7. Definition and form of arbitration agreement

(1) "Arbitration agreement" is an agreement by the parties to submit to arbitration all or certain disputes which have arisen or which may arise between them in respect of a defined legal relationship, whether contractual or not. An arbitration agreement may be in the form of an arbitration clause in a contract or in the form of a separate agreement.

(2) The arbitration agreement shall be in writing. An agreement is in writing if it is contained in a document signed by the parties or in an exchange of letters, telex, telegrams or other means of telecommunication which provide a record of the agreement, or in an exchange of statements of claim and defence in which the existence of an agreement is alleged by one party and not denied by another. The reference in a contract to a document containing an arbitration clause constitutes an

arbitration agreement provided that the contract is in writing and the reference is such as to make that clause part of the contract.

Article 8. Arbitration agreement and substantive claim before court
(1) A court before which an action is brought in a matter which is the subject of an arbitration agreement shall, if a party so requests not later than when submitting his first statement on the substance of the dispute, refer the parties to arbitration unless it finds that the agreement is null and void, inoperative or incapable of being performed.
(2) Where an action referred to in paragraph (1) of this article has been brought, arbitral proceedings may nevertheless be commenced or continued, and an award may be made, while the issue is pending before the court.

Article 9. Arbitration agreement and interim measures by court
It is not incompatible with an arbitration agreement for a party to request, before or during arbitral proceedings, from a court an interim measure of protection and for a court to grant such measure.

Chapter III. Composition of arbitral tribunal

Article 10. Number of arbitrators
(1) The parties are free to determine the number of arbitrators.
(2) Failing such determination, the number of arbitrators shall be three.

Article 11. Appointment of arbitrators
(1) No person shall be precluded by reason of his nationality from acting as an arbitrator, unless otherwise agreed by the parties.
(2) The parties are free to agree on a procedure of appointing the arbitrator or arbitrators, subject to the provisions of paragraphs (4) and (5) of this article.
(3) Failing such agreement,
(a) in an arbitration with three arbitrators, each party shall appoint one arbitrator, and the two arbitrators thus appointed shall appoint the third arbitrator; if a party fails to appoint the arbitrator within thirty days of receipt of a request to do so from the other party, or if the two arbitrators fail to agree on the third arbitrator within thirty days of their appointment, the appointment shall be made, upon request of a party, by the court or other authority specified in article 6;
(b) in an arbitration with a sole arbitrator, if the parties are unable to agree on the arbitrator, he shall be appointed, upon request of a party, by the court or other authority specified in article 6.

(4) Where, under an appointment procedure agreed upon by the parties,

(a) a party fails to act as required under such procedure, or

(b) the parties, or two arbitrators, are unable to reach an agreement expected of them under such procedure, or

(c) a third party, including an institution, fails to perform any function entrusted to it under such procedure,

any party may request the court or other authority specified in article 6 to take the necessary measure, unless the agreement on the appointment procedure provides other means for securing the appointment.

(5) A decision on a matter entrusted by paragraph (3) or (4) of this article to the court or other authority specified in artice 6 shall be subject to no appeal. The court or other authority, in appointing an arbitrator, shall have due regard to any qualifications required of the arbitrator by the agreement of the parties and to such considerations as are likely to secure the appointment of an independent and impartial arbitrator and, in the case of a sole or third arbitrator, shall take into account as well the advisability of appointing an arbitrator of a nationality other than those of the parties.

Article 12. Grounds for challenge

(1) When a person is approached in connection with his possible appointment as an arbitrator, he shall disclose any circumstances likely to give rise to justifiable doubts as to his impartiality or independence. An arbitrator, from the time of his appointment and throughout the arbitral proceedings, shall without delay disclose any such circumstances to the parties unless they have already been informed of them by him.

(2) An arbitrator may be challenged only if circumstances exist that give rise to justifiable doubts as to his impartiality or independence, or if he does not possess qualifications agreed to by the parties. A party may challenge an arbitrator appointed by him, or in whose appointment he has participated, only for reasons of which he becomes aware after the appointment has been made.

Article 13. Challenge procedure

(1) The parties are free to agree on a procedure for challenging an arbitrator, subject to the provisions of paragraph (3) of this article.

(2) Failing such agreement, a party who intends to challenge an arbitrator shall, within fifteen days after becoming aware of the constitution of the arbitral tribunal or after becoming aware of any circumstance referred to in article 12(2), send a written statement of the reasons for the challenge to the arbitral tribunal. Unless the challenged arbitrator withdraws from his office or the other party agrees to the challenge, the arbitral tribunal shall decide on the challenge.

(3) If a challenge under any procedure agreed upon by the parties or under the procedure of paragraph (2) of this article is not successful, the challenging party may request, within thirty days after having received notice of the decision rejecting the challenge, the court or the other authority specified in article 6 to decide on the challenge, which decision shall be subject to no appeal; while such a request is pending, the arbitral tribunal, including the challenged arbitrator, may continue the arbitral proceedings and make an award.

Article 14. Failure or impossibility to act

(1) If an arbitrator becomes *de jure* or *de facto* unable to perform his functions or for other reasons fails to act without undue delay, his mandate terminates if he withdraws from his office or the parties agree on the termination. Otherwise, if a controversy remains concerning any of these grounds, any party may request the court or other authority specified in article 6 to decide on the termination of the mandate, which decision shall be subject to no appeal.

(2) If, under this article or article 13(2), an arbitrator withdraws from his office or a party agrees to the termination of the mandate of an arbitrator, this does not imply acceptance of the validity of any ground referred to in this article or article 12(2).

Article 15. Appointment of substitute arbitrator

Where the mandate of an arbitrator terminates under article 13 or 14 or because of his withdrawal from office for any other reason or because of the revocation of his mandate by agreement of the parties or in any other case of termination of his mandate, a substitute arbitrator shall be appointed according to the rules that were applicable to the appointment of the arbitrator being replaced.

Chapter IV. Jurisdiction of Arbitral Tribunal

Article 16. Competence of arbitral tribunal to rule on its jurisdiction

(1) The arbitral tribunal may rule on its own jurisdiction, including any objections with respect to the existence or validity of the arbitration agreement. For that purpose, an arbitration clause which forms part of a contract shall be treated as an agreement independent of the other terms of the contract. A decision by the arbitral tribunal that the contract is null and void shall not entail *ipso jure* the invalidity of the arbitration clause.

(2) A plea that the arbitral tribunal does not have jurisdiction shall be raised not later than the submission of the statement of defence. A party

is not precluded from raising such a plea by the fact that he has appointed, or participated in the appointment of, an arbitrator. A plea that the arbitral tribunal is exceeding the scope of its authority shall be raised as soon as the matter alleged to be beyond the scope of its authority is raised during the arbitral proceedings. The arbitral tribunal may, in either case, admit a later plea if it considers the delay justified.
(3) The arbitral tribunal may rule on a plea referred to in paragraph (2) of this article either as a preliminary question or in an award on the merits. If the arbitral tribunal rules as a preliminary question that it has jurisdiction, any party may request, within thirty days after having received notice of that ruling, the court specified in article 6 to decide the matter, which decision shall be subject to no appeal; while such a request is pending, the arbitral tribunal may continue the arbitral proceedings and make an award.

Article 17. Power of arbitral tribunal to order interim measures
Unless otherwise agreed by the parties, the arbitral tribunal may, at the request of a party, order any party to take such interim measure of protection as the arbitral tribunal may consider necessary in respect of the subject-matter of the dispute. The arbitral tribunal may require any party to provide appropriate security in connection with such measure.

Chapter V. Conduct of Arbitral Proceedings

Article 18. Equal treatment of parties
The parties shall be treated with equality and each party shall be given a full opportunity of presenting his case.

Article 19. Determination of rules of procedure
(1) Subject to the provisions of this Law, the parties are free to agree on the procedure to be followed by the arbitral tribunal in conducting the proceedings.
(2) Failing such agreement, the arbitral tribunal may, subject to the provisions of this Law, conduct the arbitration in such manner as it considers appropriate. The power conferred upon the arbitral tribunal includes the power to determine the admissibility, relevance, materiality and weight of any evidence.

Article 20. Place of arbitration
(1) The parties are free to agree on the place of arbitration. Failing such agreement, the place of arbitration shall be determined by the arbitral

tribunal having regard to the circumstances of the case, including the convenience of the parties.
(2) Notwithstanding the provisions of paragraph (1) of this article, the arbitral tribunal may, unless otherwise agreed by the parties, meet at any place it considers appropriate for consultation among its members, for hearing witnesses, experts or the parties, or for inspection of goods, other property or documents.

Article 21. Commencement of arbitral proceedings
Unless otherwise agreed by the parties, the arbitral proceedings in respect of a particular dispute commence on the date on which a request for that dispute to be referred to arbitration is received by the respondent.

Article 22. Language
(1) The parties are free to agree on the language or languages to be used in the arbitral proceedings. Failing such agreement, the arbitral tribunal shall determine the language or languages to be used in the proceedings. This agreement or determination, unless otherwise specified therein, shall apply to any written statement by a party, any hearing and any award, decision or other communication by the arbitral tribunal.
(2) The arbitral tribunal may order that any documentary evidence shall be accompanied by a translation into the language or languages agreed upon by the parties or determined by the arbitral tribunal.

Article 23. Statements of claim and defence
(1) Within the period of time agreed by the parties or determined by the arbitral tribunal, the claimant shall state the facts supporting his claim, the points at issue and the relief or remedy sought, and the respondent shall state his defence in respect of these particulars, unless the parties have otherwise agreed as to the required elements of such statements. The parties may submit with their statements all documents they consider to be relevant or may add a reference to the documents or other evidence they will submit.
(2) Unless otherwise agreed by the parties, either party may amend or supplement his claim or defence during the course of the arbitral proceedings, unless the arbitral tribunal considers it inappropriate to allow such amendment having regard to the delay in making it.

Article 24. Hearings and written proceedings
(1) Subject to any contrary agreement by the parties, the arbitral tribunal shall decide whether to hold oral hearings for the presentation of evidence or for oral argument, or whether the proceedings shall be

conducted on the basis of documents and other materials. However, unless the parties have agreed that no hearings shall be held, the arbitral tribunal shall hold such hearings at an appropriate stage of the proceedings, if so requested by a party.
(2) The parties shall be given sufficient advance notice of any hearing and of any meeting of the arbitral tribunal for the purposes of inspection of goods, other property or documents.
(3) All statements, documents or other information supplied to the arbitral tribunal by one party shall be communicated to the other party. Also any expert report or evidentiary document on which the arbitral tribunal may rely in making its decision shall be communicated to the parties.

Article 25. Default of a party
Unless otherwise agreed by the parties, if, without showing sufficient cause,
(a) the claimant fails to communicate his statement of claim in accordance with article 23(1), the arbitral tribunal shall terminate the proceedings;
(b) the respondent fails to communicate his statement of defence in accordance with article 23(1), the arbitral tribunal shall continue the proceedings without treating such failure in itself as an admission of the claimant's allegations;
(c) any party fails to appear at a hearing or to produce documentary evidence, the arbitral tribunal may continue the proceedings and make the award on the evidence before it.

Article 26. Expert appointed by arbitral tribunal
(1) Unless otherwise agreed by the parties, the arbitral tribunal
(a) may appoint one or more experts to report to it on specific issues to be determined by the arbitral tribunal;
(b) may require a party to give the expert any relevant information or to produce, or to provide access to, any relevant documents, goods or other property for his inspection.
(2) Unless otherwise agreed by the parties, if a party requests or if the arbitral tribunal considers it necessary, the expert shall, after delivery of his written or oral report, participate in a hearing where the parties have the opportunity to put questions to him and to present expert witnesses in order to testify on the points at issue.

Article 27. Court assistance in taking evidence
The arbitral tribunal or a party with the approval of the arbitral tribunal may request from a competent court of this State assistance in taking

evidence. The court may execute the request within its competence and according to its rules on taking evidence.

Chapter VI. Making of Award and Termination of Proceedings

Article 28. Rules applicable to substance of dispute

(1) The arbitral tribunal shall decide the dispute in accordance with such rules of law as are chosen by the parties as applicable to the substance of the dispute. Any designation of the law or legal system of a given State shall be construed, unless otherwise expressed, as directly referring to the substantive law of that State and not to its conflict of laws rules.

(2) Failing any designation by the parties, the arbitral tribunal shall apply the law determined by the conflict of laws rules which it considers applicable.

(3) The arbitral tribunal shall decide *ex aequo et bono* or as *amiable compositeur* only if the parties have expressly authorized it to do so.

(4) In all cases, the arbitral tribunal shall decide in accordance with the terms of the contract and shall take into account the usages of the trade applicable to the transaction.

Article 29. Decision making by panel of arbitrators

In arbitral proceedings with more than one arbitrator, any decision of the arbitral tribunal shall be made, unless otherwise agreed by the parties, by a majority of all its members. However, questions of procedure may be decided by a presiding arbitrator, if so authorized by the parties or all members of the arbitral tribunal.

Article 30. Settlement

(1) If, during arbitral proceedings, the parties settle the dispute, the arbitral tribunal shall terminate the proceedings and, if requested by the parties and not objected to by the arbitral tribunal, record the settlement in the form of an arbitral award on agreed terms.

(2) An award on agreed terms shall be made in accordance with the provisions of article 31 and shall state that it is an award. Such an award has the same status and effect as any other award on the merits of the case.

Article 31. Form and contents of award

(1) The award shall be made in writing and shall be signed by the arbitrator or arbitrators. In arbitral proceedings with more than one arbitrator, the signatures of the majority of all members of the arbitral

tribunal shall suffice, provided that the reason for any omitted signature is stated.

(2) The award shall state the reasons upon which it is based, unless the parties have agreed that no reasons are to be given or the award is an award on agreed terms under article 30.

(3) The award shall state its date and the place of arbitration as determined in accordance with article 20(1). The award shall be deemed to have been made at that place.

(4) After the award is made, a copy signed by the arbitrators in accordance with paragraph (1) of this article shall be delivered to each party.

Article 32. Termination of proceedings

(1) The arbitral proceedings are terminated by the final award or by an order of the arbitral tribunal in accordance with paragraph (2) of this article.

(2) The arbitral tribunal shall issue an order for the termination of the arbitral proceedings when:

(a) the claimant withdraws his claim, unless the respondent objects thereto and the arbitral tribunal recognizes a legitimate interest on his part in obtaining a final settlement of the dispute;

(b) the parties agree on the termination of the proceedings;

(c) the arbitral tribunal finds that the continuation of the proceedings has for any other reason become unnecessary or impossible.

(3) The mandate of the arbitral tribunal terminates with the termination of the arbitral proceedings, subject to the provisions of articles 33 and 34(4).

Article 33. Correction and interpretation of award; additional award

(1) Within thirty days of receipt of the award, unless another period of time has been agreed upon by the parties:

(a) a party, with notice to the other party, may request the arbitral tribunal to correct in the award any errors in computation, any clerical or typographical errors or any errors of similar nature;

(b) if so agreed by the parties, a party, with notice to the other party, may request the arbitral tribunal to give an interpretation of a specific point or part of the award.

If the arbitral tribunal considers the request to be justified, it shall make the correction or give the interpretation within thirty days of receipt of the request. The interpretation shall form part of the award.

(2) The arbitral tribunal may correct any error of the type referred to in paragraph (1)(a) of this article on its own initiative within thirty days of the date of the award.

(3) Unless otherwise agreed by the parties, a party, with notice to the other party, may request, within thirty days of receipt of the award, the arbitral tribunal to make an additional award as to claims presented in the arbitral proceedings but omitted from the award. If the arbitral tribunal considers the request to be justified, it shall make the additional award within sixty days.
(4) The arbitral tribunal may extend, if necessary, the period of time within which it shall make a correction, interpretation or an additional award under paragraph (1) or (3) of this article.
(5) The provisions of article 31 shall apply to a correction or interpretation of the award or to an additional award.

Chapter VII. Recourse Against Award

Article 34. Application for setting aside as exclusive recourse against arbitral award

(1) Recourse to a court against an arbitral award may be made only by an application for setting aside in accordance with paragraphs (2) and (3) of this article.
(2) An arbitral award may be set aside by the court specified in article 6 only if:

(a) the party making the application furnishes proof that:

(i) a party to the arbitration agreement referred to in article 7 was under some incapacity; or the said agreement is not valid under the law to which the parties have subjected it or, failing any indication thereon, under the law of this State; or

(ii) the party making the application was not given proper notice of the appointment of an arbitrator or of the arbitral proceedings or was otherwise unable to present his case; or

(iii) the award deals with a dispute not contemplated by or not falling within the terms of the submission to arbitration, or contains decisions on matters beyond the scope of the submission to arbitration, provided that, if the decisions on matters submitted to arbitration can be separated from those not so submitted, only that part of the award which contains decisions on matters not submitted to arbitration may be set aside; or

(iv) the composition of the arbitral tribunal or the arbitral procedure was not in accordance with the agreement of the parties, unless such agreement was in conflict with a provision of this Law from which the parties cannot derogate, or, failing such agreement, was not in accordance with this Law; or

(b) the court finds that:

(i) the subject-matter of the dispute is not capable of settlement by arbitration under the law of this State; or

(ii) the award is in conflict with the public policy of this State.

(3) An application for setting aside may not be made after three months have elapsed from the date on which the party making that application had received the award or, if a request had been made under article 33, from the date on which that request had been disposed of by the arbitral tribunal.

(4) The court, when asked to set aside an award, may, where appropriate and so requested by a party, suspend the setting aside proceedings for a period of time determined by it in order to give the arbitral tribunal an opportunity to resume the arbitral proceedings or to take such other action as in the arbitral tribunal's opinion will eliminate the grounds for setting aside.

Chapter VIII. Recognition and Enforcement of Awards

Article 35. Recognition and enforcement

(1) An arbitral award, irrespective of the country in which it was made, shall be recognized as binding and, upon application in writing to the competent court, shall be enforced subject to the provisions of this article and of article 36.

(2) The party relying on an award or applying for its enforcement shall supply the duly authenticated original award or a duly certified copy thereof, and the original arbitration agreement referred to in article 7 or a duly certified copy thereof. If the award or agreement is not made in an official language of this State, the party shall supply a duly certified translation thereof into such language.[4]

Article 36. Grounds for refusing recognition or enforcement

(1) Recognition or enforcement of an arbitral award, irrespective of the country in which it was made, may be refused only:

(a) at the request of the party against whom it is invoked, if that party furnishes to the competent court where recognition or enforcement is sought proof that:

(i) a party to the arbitration agreement referred to in article 7 was under some incapacity; or the said agreement is not valid

---

[4] The conditions set forth in this paragraph are intended to set maximum standards. It would, thus, not be contrary to the harmonization to be achieved by the model law if a State retained even less onerous conditions.

under the law to which the parties have subjected it or, failing any indication thereon, under the law of the country where the award was made; or

(ii) the party against whom the award is invoked was not given proper notice of the appointment of an arbitrator or of the arbitral proceedings or was otherwise unable to present his case; or

(iii) the award deals with a dispute not contemplated by or not falling within the terms of the submission to arbitration, or it contains decisions on matters beyond the scope of the submission to arbitration, provided that, if the decisions on matters submitted to arbitration can be separated from those not so submitted, that part of the award which contains decisions on matters submitted to arbitration may be recognized and enforced; or

(iv) the composition of the arbitral tribunal or the arbitral procedure was not in accordance with the agreement of the parties or, failing such agreement, was not in accordance with the law of the country where the arbitration took place; or

(v) the award has not yet become binding on the parties or has been set aside or suspended by a court of the country in which, or under the law of which, that award was made; or

(b) if the court finds that:

(i) the subject-matter of the dispute is not capable of settlement by arbitration under the law of this State; or

(ii) the recognition or enforcement of the award would be contrary to the public policy of this State.

(2) If an application for setting aside or suspension of an award has been made to a court referred to in paragraph (1)(a)(v) of this article, the court where recognition or enforcement is sought may, if it considers it proper, adjourn its decision and may also, on the application of the party claiming recognition or enforcement of the award, order the other party to provide appropriate security.

Författningar som innehåller föreskrifter angående skiljeförfarande

Bilaga 6

Lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled: 9-12 §§ behandlar skiljeförfarande som *inte* sker enligt skiljemannalagens regler.

Lagen (1949:183) om flottningen i Torne och Muonio gränsälvar: 5 och 23-28 §§ behandlar skiljeförfarande som *inte* sker enligt skiljemannalagens regler.

Kungl. Maj:ts kungörelse (1910:72 s. 1) angående grunder för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall: Tvist skall i vissa fall enligt 15 § avgöras av skiljemän, dock *inte* enligt skiljemannalagens regler.

Lagen (1963:583) om avveckling av fideikommiss: Tvist om lösensummans storlek *skall* i visst fall avgöras av skiljemän enligt skiljemannalagen (17 §).

Lagen (1990:1115) om ikraftträdande av lagen (1990:1114) om värdepappersfonder: En tvist mellan fondbolag och innehavare av andelsbevis om registrering *skall* i visst fall enligt 5 § 3 st. prövas av skiljemän enligt skiljemannalagen.

Kommunalförbundslag (1985:894): Vissa tvister *skall* enligt 9 § prövas av skiljemän enligt skiljemannalagen.

Kyrkolagen (1992:300): Tvist *skall* i visst fall enligt 6 kap. 5 § 3 st. avgöras av skiljemän enligt skiljemannalagen.

Lagen (1982:1004) om skyldighet för näringsidkare, arbetsmarknadsorganisationer m.fl. att delta i totalförsvarsplaneringen: Tvist om det föreligger rätt till ersättning och om ersättningen storlek *skall* prövas av skiljemän enligt skiljemannalagen (2 § 2 st.).

Lagen (1975:417) om sambruksföreningar: Om inte annat har bestämts i stadgarna *skall* enligt 11 § vissa tvister prövas av skiljemän enligt skiljemannalagen.

Lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag: Om inte annat föreskrivs i bolagsavtalet *skall* en tvist om lösningsrätt och om lösenbeloppets storlek prövas av skiljemän enligt skiljemannalagen (2 kap. 21 § 4 st.).

Aktiebolagslagen (1975:1385): Om inte annat föreskrivs i bolagsordningen *skall* en tvist om lösningsrätt och om lösenbeloppets storlek i visst fall prövas av skiljemän enligt skiljemannalagen (3 kap. 3 § 4 st.). Förbehåll i bolagsordning att tvister mellan bolaget och styrelsen, styrelseledamot, verkställande direktör, likvidator eller aktieägare skall hänskjutas till skiljemän har samma *verkan som skiljeavtal* (9 kap. 18 § 2 st.). Tvist om inlösen av aktier *skall* i vissa fall prövas av skiljemän i huvudsak enligt skiljemannalagens regler (14 kap. 9 § 2 st.).

Försäkringsrörelselagen (1982:713): 3 kap. 3 § 4 st., 9 kap. 21 § 2 st. och 15 kap. 8 § 2 st. motsvarar de tidigare omnämnda bestämmelserna i aktiebolagslagen.

Bankaktiebolagslagen (1987:618): 8 kap. 17 § 2 st. och 11 kap. 10 § 2 st. motsvarar 9 kap. 18 § 2 st. och 14 kap. 9 § 2 st. aktiebolagslagen.

Sparbankslagen (1987:619): 4 kap. 18 § 2 st. och 7 kap. 9 § 2 st. motsvarar 9 kap. 18 § 2 st. och 14 kap. 9 § 2 st. aktiebolagslagen.

Föreningsbankslagen (1987:620): 7 kap. 19 § 2 st. och 10 kap. 10 § 2 st. motsvarar 9 kap. 18 § 2 st. och 14 kap. 9 § 2 st. aktiebolagslagen.

Lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar: 7 kap. 18 § 2 st. och 12 kap. 9 § 2 st. motsvarar 9 kap. 18 § 2 st. och 14 kap. 9 § 2 st. aktiebolagslagen.

Lagen (1973:370) om arbetslöshetsförsäkring: Förbehåll i stadgarna att tvister mellan arbetslöshetskassan och styrelsen, styrelseledamot, kassaföreståndaren eller medlem skall hänskjutas till skiljemän har samma *verkan som ett skiljeavtal* (80 §).

Sjölagen (1891:35): 52 § 3 st. och 57 § 1 st. anger att vissa tvister *skall* avgöras enligt skiljemannalagen. 199 och 337 §§ innehåller *begränsningar* i rätten att träffa skiljeavtal innan tvist uppkommit.

Järnvägstrafiklagen (1985:192): 2 § 2 st. innehåller *begränsningar* i rätten att träffa skiljeavtal innan tvist uppkommit.

Lag (1937:73) om befordran med luftfartyg: 38 § innehåller *begränsningar* i rätten att träffa skiljeavtal.

Luftfartslagen (1957:297): 9 kap. 38 § innehåller *begränsningar* i rätten att träffa skiljeavtal.

Lagen (1974:371) om rättegång i arbetstvister: 1 kap. 3 § innehåller *begränsningar* i rätten att träffa skiljeavtal.

Jordabalken: 8 kap. 28 § och 12 kap. 66 § innehåller *begränsningar* i rätten att träffa skiljeavtal.

Bostadsrättslagen (1991:614): 11 kap. 6 § *inskränker* möjligheten att i stadgarna göra förbehåll som jämställs med skiljeavtal.

Lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder: *Skiljeförfarande utgör* enligt 7 § 1 st. i vissa fall *hinder* att hänskjuta en fråga till arrende- eller hyresnämnd. 15 § behandlar fall då arrende- eller hyresnämnd har utsetts till skiljenämnd.

Lagen (1985:982) om näringsidkares rätt att sälja saker som inte har hämtats: Ett *pågående skiljeförfarande utgör* enligt 5 § *hinder* för försäljning på samma sätt som en rättegång vid allmän domstol.

Lagen (1936:320) om skydd mot vräkning vid arbetskonflikter: Enligt 1 § får bl.a. skiljemän i visst fall *inte bifalla* ett yrkande om vräkning.

Rättshjälpslagen (1972:429): Enligt 9 § 2 st. 2 p. *jämställs* i visst fall prövning av skiljemän med domstolsprövning.

Lagen (1980:612) om medling i vissa upphovsrättstvister: En förlikningsman kan enligt 5 § 2 st. *föreslå* parterna att låta tvisten avgöras av skiljemän. Förlikningsmannen kan enligt samma bestämmelse också medverka vid utseende av skiljemän. Enligt 6 § har ett ingånget skiljeavtal betydelse för förlikningsmannens skyldighet att i visst hänseende informera regeringen.

Lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet: En förlikningsman kan enligt 51 § *föreslå* parterna att låta tvisten avgöras av skiljemän. Förlikningsmannen kan också medverka vid utseende av skiljemän, men han får inte åta sig uppdrag som skiljeman utan särskilt medgivande av förlikningsmannaexpeditionen.

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1994

Kronologisk förteckning

1. Ändrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. Fi.
2. Kommunerna, Landstingen och Europa + Bilagedel. C.
3. Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap. S.
4. Vapenlagen och EG. Ju.
5. Kriminalvård och psykiatri. Ju.
6. Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. Fi.
7. EU, EES och miljön. M.
8. Historiskt vägval – Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. UD.
9. Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. Ku.
10. Anslutning till EU – Förslag till övergripande lagstiftning. UD.
11. Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. SB.
12. Suveränitet och demokrati + bilagedel med expertuppsatser. UD.
13. JIK-metoden, m.m. Fi.
14. Konsumentpolitik i en ny tid. C.
15. På väg. K.
16. Skoterkörning på jordbruks- och skogsmark. Kartläggning och åtgärdsförslag. M.
17. Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv. Del I och II. Ju.
18. Kvalitet i kommunal verksamhet – nationell uppföljning och utvärdering. C.
19. Rena roller i biståndet – styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. UD.
20. Reformerat pensionssystem. S.
21. Reformerat pensionssystem. Bilaga A. Kostnader och individeffekter. S.
22. Reformerat pensionssystem. Bilaga B. Kvinnors ATP och avtalspensioner. S.
23. Förvalta bostäder. Ju.
24. Svensk alkoholpolitik – en strategi för framtiden. S.
25. Svensk alkoholpolitik – bakgrund och nuläge. S.
26. Att förebygga alkoholproblem. S.
27. Vård av alkoholmissbrukare. S.
28. Kvinnor och alkohol. S.
29. Barn – Föräldrar – Alkohol. S.
30. Vallagen. Ju.
31. Vissa mervärdeskattefrågor III – Kultur m.m. Fi.
32. Mycket Under Samma Tak. C.
33. Vandelns betydelse i medborgarskapsärenden, m.m. Ku.
34. Tekniskt utrymme för ytterligare TV-sändningar. Ku.
35. Vår andes stämma – och andras. Kulturpolitik och internationalisering. Ku.
36. Miljö och fysisk planering. M.
37. Sexualupplysning och reproduktiv hälsa under 1900-talet i Sverige. UD.
38. Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850-1993. UD.
39. Gamla är unga som blivit äldre. Om solidaritet mellan generationerna. Europeiska äldreåret 1993. S.
40. Långsiktig strålskyddsforskning. M.
41. Ledighetslagstiftningen – en översyn. A.
42. Staten och trossamfunden. C.
43. Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn. Fi.
44. Folkbokföringsuppgifterna i samhället. Fi.
45. Grunden för livslångt lärande. U.
46. Sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag. S.
47. Avveckling av den obligatoriska anslutningen till studentkårer och nationer. U.
48. Kunskap för utveckling + bilagedel. A.
49. Utrikessekretessen. Ju.
50. Allemanssparandet - en översyn. Fi.
51. Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation + bilagedel. Ku.
52. Teaterns roller. Ku.
53. Mästarbrev för hantverkare. Ku.
54. Utvärdering av praxis i asylärenden. Ku.
55. Rätten till ratten - reformerat bilstöd. S.
56. Ett centrum för kvinnor som våldtagits och misshandlats. S.
57. Beskattning av fastigheter, del II - Principiella utgångspunkter för beskattning av fastigheter m.m. Fi.
58. 6 Juni Nationaldagen. Ju.
59. Vilka vattendrag skall skyddas? Principer och förslag. M.
59. Vilka vattendrag skall skyddas? Beskrivningar av vattenområden. M.
60. Särskilda skäl - utformning och tillämpning av 2 kap. 5 § och andra bestämmelser i utlänningslagen. Ku.
61. Pantbankernas kreditgivning. N.
62. Rationaliserad fastighetstaxering, del I. Fi.
63. Personnummer - integritet och effektivitet. Ju.
64. Med raps i tankarna? M.
65. Statistik och integritet, del 2 - Lag om personregister för officiell statistik m.m. Fi.
66. Finansiella tjänster i förändring. Fi.
67. Räddningstjänst i samverkan och på entreprenad. Fö.
68. Otillbörlig kurspåverkan och vissa insiderfrågor. Fi.

Statens offentliga utredningar 1994

Kronologisk förteckning

69. On the General Principles of Environment Protection. M.
70. Inomkommunal utjämning. Fi.
71. Om intyg och utlåtanden som utfärdas av hälso- och sjukvårdspersonal i tjänsten. S.
72. Sjukpenning, arbetsskada och förtidspension – förutsättningar och erfarenheter. S.
73. Ungdomars välfärd och värderingar – en undersökning om levnadsvillkor, livsstil och attityder. C.
74. Punktskatterna och EG. Fi.
75. Patientskadelag. C.
76. Trade and the Environment – towards a sustainable playing field. M.
77. Tillvarons trösklar. C.
78. Citytunneln i Malmö. K.
79. Allmänhetens bankombudsman. Fi.
80. Iakttagelser under en reform – Lägesrapport från Resursberedningens uppföljning vid sex universitet och högskolor av det nya resurstilldelningssystemet för grundläggande högskoleutbildning. U.
81. Ny lag om skiljeförfarande. Ju.

Statens offentliga utredningar 1994

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. [11]

Justitiedepartementet

Vapenlagen och EG [4]
Kriminalvård och psykiatri. [5]
Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv. Del I och II. Ju. [17]
Förvalta bostäder. [23]
Vallagen. [30]
Utrikessekretessen. [49]
6 Juni Nationaldagen. [58]
Personnummer – integritet och effektivitet. [63]
Ny lag om skiljeförfarande. [81]

Utrikesdepartementet

Historiskt vägval – Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. [8]
Anslutning till EU – Förslag till övergripande lagstiftning. [10]
Suveränitet och demokrati
+ bilagedel med expertuppsatser. [12]
Rena roller i biståndet – styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. [19]
Sexualupplysning och reproduktiv hälsa under 1900-talet i Sverige. [37]
Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850-1993. [38]

Försvarsdepartementet

Räddningstjänst i samverkan och på entreprenad. [67]

Socialdepartementet

Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap. [3]
Reformerat pensionssystem. [20]
Reformerat pensionssystem. Bilaga A.
Kostnader och individeffekter. [21]
Reformerat pensionssystem. Bilaga B.
Kvinnors ATP och avtalspensioner. [22]
Svensk alkoholpolitik – en strategi för framtiden. [24]
Svensk alkoholpolitik – bakgrund och nuläge. [25]
Att förebygga alkoholproblem. [26]
Vård av alkoholmissbrukare. [27]
Kvinnor och alkohol. [28]
Barn – Föräldrar – Alkohol. [29]
Gamla är unga som blivit äldre. Om solidaritet mellan generationerna. Europeiska äldreåret 1993. [39]
Sambandet mellan samhällsekonomi, transfereringar och socialbidrag. [46]
Rätten till ratten – reformerat bilstöd. [55]
Ett centrum för kvinnor som våldtagits och misshandlats. [56]
Om intyg och utlåtanden som utfärdas av hälso- och sjukvårdspersonal i tjänsten. [71]
Sjukpenning, arbetsskada och förtidspension – förutsättningar och erfarenheter. [72]

Kommunikationsdepartementet

På väg. [15]
Citytunneln i Malmö. [78]

Finansdepartementet

Ändrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. [1]
Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. [6]
JIK-metoden, m.m. [13]
Vissa mervärdeskattefrågor III – Kultur m.m. [31]
Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn. [43]
Folkbokföringsuppgifterna i samhället. [44]
Allemanssparandet – en översyn. [50]
Beskattning av fastigheter, del II – Principiella utgångspunkter för beskattning av fastigheter m.m. [57]
Rationaliserad fastighetstaxering, del I. Fi. [62]
Statistik och integritet, del 2
– Lag om personregister för officiell statistik m.m. [65]
Finansiella tjänster i förändring. [66]
Otillbörlig kurspåverkan och vissa insiderfrågor. [68]
Inomkommunal utjämning. [70]
Punktskatterna och EG. [74]
Allmänhetens bankombudsman. [79]

Utbildningsdepartementet

Grunden för livslångt lärande. [45]
Avveckling av den obligatoriska anslutningen till studentkårer och nationer. [47]
Iakttagelser under en reform – Lägesrapport från Resursberedningens uppföljning vid sex universitet och högskolor av det nya resurstilldelningssystemet för grundläggande högskoleutbildning. [80]

Kulturdepartementet

Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. [9]
Vandelns betydelse i medborgarskapsärenden, m.m. [33]
Tekniskt utrymme för ytterligare TV-sändningar. [34]

Statens offentliga utredningar 1994

Systematisk förteckning

Vår andes stämma – och andras.
Kulturpolitik och internationalisering. [35]
Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation + bilagedel. [51]
Teaterns roller. [52]
Mästarbrev för hantverkare. [53]
Utvärdering av praxis i asylärenden. [54]
Särskilda skäl - utformning och tillämpning av 2 kap. 5 § och andra bestämmelser i utlänningslagen. [60]

Näringsdepartementet

Pantbankernas kreditgivning. [61]

Arbetsmarknadsdepartementet

Ledighetslagstiftningen – en översyn [41]
Kunskap för utveckling + bilagedel. [48]

Civildepartementet

Kommunerna, Landstingen och Europa. + Bilagedel. [2]
Konsumentpolitik i en ny tid. [14]
Kvalitet i kommunal verksamhet – nationell uppföljning och utvärdering. [18]
Mycket Under Samma Tak. [32]
Staten och trossamfunden. [42]
Ungdomars välfärd och värderingar - en undersökning om levnadsvillkor, livsstil och attityder.]73]
Patientskadelag. [75]
Tillvarons trösklar. [77]

Miljö- och naturresursdepartementet

EU, EES och miljön. [7]
Skoterkörning på jordbruks- och skogsmark. Kartläggning och åtgärdsförslag. [16]
Miljö och fysisk planering. [36]
Långsiktig strålskyddsforskning. [40]
Vilka vattendrag skall skyddas? Principer och förslag. [59]
Vilka vattendrag skall skyddas? Beskrivningar av vattenområden. [59]
Med raps i tankarna? [64]
On the General Principles of Environment Protection. [69]
Trade and the Environment - towards a sustainable playing field. [76]